

Freelancer – vapaa taiteilija vai nykyajan torppari?

OTM-tutkielma

Helsingin yliopisto

Oikeustieteellinen tiedekunta

Ohjaajat: OTT Urpo Kangas
ja OTK Marjo Ylhäinen

Ilkka Salama

010 773 110

Huhtikuu 2011

Tiedekunta/Osasto ☐ Fakultet/Sektion – Faculty		Laitos ☐ Institution – Department	
Oikeustieteellinen tiedekunta			
Tekijä ☐ ☐ ☐ Författare – Author			
Salama Ilkka			
Työn nimi ☐ ☐ Arbetets titel – Title			
Freelancer – vapaa taiteilija vai nykyajan torppari?			
Oppiaine ☐ Läroämne – Subject			
Työoikeus – Sosiaalioikeus – Velvoiteoikeus – Kauppaoikeus			
Työn laji ☐ ☐ Arbetets art – Level	Aika ☐ ☐ Datum – Month and year	Sivumäärä ☐ ☐ Sidoantal – Number of pages	
OTM-tutkielma	Huhtikuu 2011	11 + 149 + 10	
Tiivistelmä ☐ ☐ Referat – Abstract			
<p>Työoikeus kehittyi Suomessa toisen maailmansodan jälkeen "normaalityösuhteen" varaan. Se perustuu ajatukseen yhtenäisestä työsuhteesta, jonka tunnusmerkit määrittävät työoikeuden normistojen soveltamisalan. Tämä ei kuitenkaan enää vastaa kaikilta osin nyky-Suomen työmarkkinoilla vallitsevaa todellisuutta. Erilaisista "epätyypillisistä" työntekomuuodoista on tullut arkipäivää jo noin miljoonalle suomalaiselle. Freelancekääntäjät ja -toimittajat, joita tutkielmani käsittelee, edustavat heistä vain pienennpiä osaa. Nykyinen palkansaajan ja yrittäjän määritelmiin ja tulkintoihin sidottu työ- ja sosiaaliturvalainsäädäntö ei heitä kuitenkaan tunnista eikä näin ollen vastaa tämän päivän työelämän vaatimuksiin.</p> <p>Useimmat freelancerit luokitellaan työ- ja sosiaalioikeudessa yrittäjiksi. Tämä merkitsee, että heille ei suoda sopimusoikeudessa samanlaista suojaa kuin millaista perinteiset työntekijät nauttivat. Freelancer on sopimusneuvotteluissa usein altavastaaaja suureen toimeksiantajayritykseen nähden. Monien suuryritysten avustajavakiosopimukset sisältävät kohtuuttomia ehtoja. Työtehtävistä maksettavien palkkioiden tasossa ei useinkaan oteta millään tavoin huomioon sitä, että freelancer kustantaa itse kaikki työvälaineensä, sairaus- ja vuosilomansa sekä eläketurvansa. Freelancereiden keskinäinen järjestäytyminen saatetaan puolestaan torjua kilpailulainsäädännön nojalla.</p> <p>Yrittäjän työttömyysturvan karenssiaika työttömyysetuuksien saamiseksi on niin pitkä, että ko. kassaan kuulumisesta ei ole käytännössä mitään hyötyä. Yrittäjäeläkemaksut ovat puolestaan niin korkeat, että monilla freelancereilla ei yksinkertaisesti ole varaa vakuuttaa itseään riittävän korkeasta työtulosta. Toimeksiantajia ei liikuta, että freelancerin palkkio ei ole sama asia kuin perinteisessä työsuhteessa olevan henkilön palkka.</p> <p>Voimassaoleva työ- ja sosiaaliturvalainsäädäntö on kyseenalaistettava jo lähtökohdistaan käsin. Freelancerit ynnä muut perinteisten työntekijöiden ja yrittäjien väliselle "harmaalle alueelle" sijoittuvat henkilöt tarvitsevat nykyistä vahvempaa suojelua. Monissa muissa Euroopan maissa heidät on rinnastettu lainsäädännössä työntekijöihin. Itsensä työllistävien aseman parantamiseksi on tehtävä jotakin – ja nopeasti.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords			
freelancer, freelancekääntäjä, freelancetoimittaja, epätyypillinen työ, alihankinta, pakkoyrittäjä, sosiaaliturva, työttömyysturva, eläkemaksut, sopimusoikeus, kilpailuoikeus, tekijänoikeus			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Helsingin yliopiston keskustakampuksen kirjasto – Oikeustiede			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			
Pdf-versio tutkielmasta sekä lisätietoja saatavissa tekijältä: salama@kolumbus.fi			

Sisälllys

Lähteet	II
1. Johdanto	1
1.1. Olipa kerran normaalityösuhde... ..	1
1.2. Henkilökohtaisia kokemuksia	3
1.3. Aiempi freelancereita koskeva tutkimus	6
1.4. Tutkielman tavoite ja metodi	9
2. Freelancer – mitä se on?	13
2.1. Freelancer-käsite.....	13
2.2. Työntekijä vai yrittäjä?.....	15
2.2.1. Perussuhdeteoria ja työsuhteen tunnusmerkit	15
2.2.2. Rajanvetoa ja kokonaisharkintaa	17
2.2.3. Oikeuskäytäntöä ja sen arviointia.....	21
2.2.4. Työsuhteen tunnusmerkit uusittava	33
2.2.5. Freelancerit työmarkkinakentässä	36
2.3. Vapaaehtoisesti vai pakon edessä?.....	39
3. Freelancer sopimuskumppanina	44
3.1. Elinkeinonharjoittajien sopimusvapaus	44
3.2. Palkkiotaso ja kilpailuoikeus	49
3.3. Avustajasopimukset ja kohtuuttomat ehdot	63
3.3.1. Heikomman suoja elinkeinotoiminnassa.....	63
3.3.2. Freelancerin toimintavapaus.....	67
3.3.3. Tekijänoikeuskysymykset	71
3.3.4. Vahingonkorvaus ja isännänvastuu	82
3.3.5. SJL vs. Sanoma News markkinaoikeudessa.....	85
4. Freelancerin toimeentuloturva	92
4.1. Perusoikeudet ja laillinen eriarvoisuus	92
4.2. Eläketurva – kenen velvollisuus?	95
4.3. Sairausajan turva	103
4.4. Työttömyysturva – aitoa vai fiktiivistä?.....	106
4.5. Työ-, sosiaali- ja vero-oikeudellinen kehäpäätelmä.....	122
5. Johtopäätöksiä	126
5.1. Liikuttaako asia päättäjiä?	126
5.2. Mallia Suomen rajojen ulkopuolelta?.....	140
5.3. De lege ferenda – säädösehdotuksia.....	144
Liite:	
Freelancereille lähetetty kyselylomake	150

Lähteet

Kirjallisuus

Akola, Elisa – Heinonen, Jarna – Kovalainen, Anne – Pukkinen, Tommi – Österberg, Johanna: Yrittäjyyden ja palkkatyön rajapinnalla? Työministeriön työpoliittinen tutkimus nro 326/2007.

Alkio, Mikko – Wik, Christian: Kilpailuoikeus. Talentum 2009.

Chambers Dictionary of Etymology. Chambers. Printed in Finland in 2008.

Haarmann, Pirkko-Liisa: Tekijänoikeus ja lähioikeudet. Talentum 2005.

Halila, Heikki – Hemmo, Mika: Sopimustyypit. Talentum 2008.

Hallberg, Pekka: Perusoikeusjärjestelmä. Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet, s. 31–58. Werner Söderström Lakitieto 1999.

Hemmo, Mika: Sopimusoikeuden oppikirja. Talentum 2009.

Hemmo, Mika: Vahingonkorvausoikeus. WSOYpro 2006.

Ilveskivi, Paula: Perusoikeudet sosiaaliturvalainsäädännön toimeenpanossa. KELA 2000.

Kairinen, Martti: Työlainsäädännön kiertämisestä. Teoksessa Orasmaa, Pekka (toim.): Työtuomioistuimien 50 vuotta, s. 31–42. Lakimiesliiton kustannus 1997.

Kangas, Urpo: Lesken oikeudellinen asema. Suomalainen lakimiesyhdistys 1982.

Kangas, Urpo: Minun metodini. Teoksessa Häyhä, Juha (toim.): Minun metodini, s. 90–109. WSOY Lakitieto 1997.

Kartio, Leena: Esineoikeuden perusteet. Kauppakaari Oy 2001.

Kasvio, Antti – Nieminen, Ari: Kilpailu työstä. Tampere University Press 1999.

Kautonen, Teemu: Vastentahtoinen yrittäjyys. Työministeriön työpoliittinen tutkimus nro 327/2007.

Korhonen, Päivi – Sainio, Juha: Viisi vuotta työelämässä. Monialayliopistoista vuonna 2000 valmistuneiden sijoittuminen työmarkkinoille. Aarresaari-verkosto ja Akava ry 2006.

Koskinen, Seppo – Mikkola, Hannu – Purola, Anu: Työntekijä vai yrittäjä työoikeudessa, vero-oikeudessa ja toimeentuloturvasa. Lapin yliopiston täydennyskoulutuskeskus 1997.

Kröger, Tarja – Orasmaa, Pekka: Vuosilomalaki. Talentum 2006.

Kuoppamäki, Petri: Kilpailuoikeuden perusteet. Teoksessa Rissanen, Kirsti – Airaksinen, Manne – Bärlund, Johan – Castrén, Martti – Harju, Ilkka – Jauhiainen, Jyrki – Kaisanlahti, Timo – Kivivuori, Antti – Kuoppamäki, Petri – Mähönen, Jukka – Villa, Seppo – Wilhelmsson, Thomas: Yritysoikeus, s. 1065–1104. WSOYpro 2006.

Longman Dictionary of Contemporary English, New Edition. Longman 1987.

Myrsky, Matti – Linnakangas, Esko: Verotusmenettely ja muutoksenhaku. Talentum 2007.

Myrsky, Matti – Rabinä, Timo: Henkilökohtaisen tulon verotus. Talentum 2010.

Mäenpää, Olli: Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet. Edita 2008.

Nies, Gerd – Pedersini, Roberto: Freelance Journalists in the European Media Industry. European Federation of Journalists 2003.

Niiranen, Valtteri – Tarkela, Pekka: Tekijänoikeuden tietosanakirja. WSOY Lakitieto 1998.

Perulli, Adalberto: Economically dependent/quasi-subordinate employment: legal, social and economical aspects. European Commission 2003.

Saarnilehto, Ari: Periaatteet käytännössä. Teoksessa Varallisuusosoikeuden kantavat periaatteet, toim. Ari Saarnilehto, s. 187–230. Werner Söderström Lakitieto 2000.

Saarnilehto, Ari: Sopimuksen sitovuus. Teoksessa Saarnilehto, Ari – Hemmo, Mika – Kartio, Leena: Varallisuusosoikeus, s. 425–457. Werner Söderström Lakitieto 2001.

Saarnilehto, Ari: Sopimuksen tulkinta. Teoksessa Saarnilehto, Ari – Hemmo, Mika – Kartio, Leena: Varallisuusosoikeus, s. 405–424. Werner Söderström Lakitieto 2001.

Saloheimo, Jorma: Työturvallisuus: perusteet, vastuu ja oikeusturva. Talentum 2006.

Siltala, Juha: Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Otava 2004.

Suomen kielen perussanakirja, ensimmäinen osa A–K. Valtion painatuskeskus 1990.

The Oxford English Dictionary, 2nd Edition, Volume VI. Clarendon Press 1989.

Tiitinen, Kari-Pekka – Kröger, Tarja: Työsopimuslaki 2001. Kauppakaari 2002.

Tiitinen, Kari-Pekka – Kröger, Tarja: Työsopimusosoikeus. Talentum 2008.

Tolonen, Hannu: Siviilioikeuden yleiset periaatteet. Teoksessa Varallisuusosoikeuden kantavat periaatteet, toim. Ari Saarnilehto, s. 53–89. Werner Söderström Lakitieto 2000.

Tuori, Kaarlo: Sosiaaliset oikeudet (PL 19 §). Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet, s. 593–630. Werner Söderström Lakitieto 1999.

Tuori, Kaarlo – Kotkas, Toomas: Sosiaali oikeus. WSOYpro 2008.

Wilhelmsson, Thomas: Vakiosopimus ja kohtuuttomat sopimusehdot. Talentum 2008.

Ämmälä, Tuula: Siviilioikeuden yleiset periaatteet. Teoksessa Varallisuus oikeuden kantavat periaatteet, toim. Ari Saarnilehto, s. 97–109. Werner Söderström Lakitieto 2000.

Virallislähteet

EU-säädökset

Sopimus Euroopan unionin toiminnasta (EUVL C 83, 30.3.2010)

Voimassa olevat lait

Ennakkoperintälaki (EPL, 1118/1996)

Laki elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä (SopEhtoL, 1062/1993)

Laki kilpailunrajoituksista (KilpRajL, 480/1992)

Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (460/2003)

Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (OikTL, 228/1929)

Laki verotusmenettelystä (VML, 1558/1995)

Maatalousyrittäjän eläkelaki (MYEL, 1280/2006)

Rikoslaki (RL, 39/1889)

Suomen perustuslaki (PL, 731/1999)

Tekijänoikeuslaki (TekijäL, 404/1961)

Työaikalaki (TAL, 605/1996)

Työntekijän eläkelaki (TyEL, 395/2006)

Työsopimuslaki (TSL, 55/2001)

Työttömyyskassalaki (TkassaL, 603/1984)

Työttömyysturvalaki (TyöttL, 1290/2002)

Työturvallisuuslaki (TTurvL, 738/2002)

Vahingonkorvauslaki (VahL, 412/1974)

Vuosilomalaki (VLL, 162/2005)

Yrittäjän eläkelaki (YEL, 1272/2006)

Kumotut lait

Maatalousyrittäjien eläkelaki (467/1969)

Työsopimuslaki (320/1970)

Työttömyysturvalaki (602/1984)

Vuosilomalaki (272/1973)

Yrittäjien eläkelaki (468/1969)

Lainvalmistelutyöt

HE 162/1991 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle kilpailunrajoituslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

HE 39/1993 Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä ja markkinatuomioistuimesta annetun lain muuttamisesta

HE 309/1993 Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta

HE 267/1994 Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi työttömyysturvalain, työttömyyskassalain, työvoimapolitiisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain ja työmarkkinatuesta annetun lain muuttamisesta

HE 157/2000 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle työsopimuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

HE 115/2002 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle työttömyysturvalaiksi ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta

HE 28/2004 Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi tekijänoikeuslain ja rikoslain 49 luvun muuttamisesta

HE 195/2004 Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain muuttamisesta

HE 92/2008 Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi maatalousyrittäjän eläkelain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Oikeustapaukset

Helsingin HO 25.2.1997 S 96/796

Turun HO 4.4.2005 S 04/1513

MAO:42/10 (20.1.2010, 267/09/M7)

Välimiesoikeus (Suomen Journalistiliitto ry vs. Yleisradio Oy) 16.6.2008

VakO 28.2.1985 (3370/84 ja 3584/84)

VakO 29.1.1987 (3464/85)

VakO 30.3.1995 (9970/93)

VakO 21.11.1996 (5558/95)

VakO 7.11.2002 (9685/2001)

VakO 12.6.2003 (120/2002)

VakO 26.2.2004 (578/2003)

VakO 19.8.2010 (1523/2009/2709)

Työttömyysturvalautakunnan (TTLK) päätös 3.9.1996 (936/95/124)

Työttömyysturvalautakunnan (TTLK) päätös 11.9.1996 (6863/95/A)

Työttömyysturvan muutoksenhakulautakunnan (TTMHLK) päätös 9.1.2009 (4762/8/T)

Työttömyysturvan muutoksenhakulautakunnan (TTMHLK) päätös 3.3.2011 (6243/10/T)

Lausunnot

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen (AOA) lausunto 28.1.2009 (361/4/07)

Eläketurvakeskuksen (ETK) lausunto 27.9.1995 (sov. 11804)

Tekijänoikeusneuvoston (TekijäN) lausunto 2006:6

Työneuvoston (TN) lausunto 1029-77

Työneuvoston (TN) lausunto 1149-83

Työneuvoston (TN) lausunto 1249-89

Työneuvoston (TN) lausunto 1308-94

Työneuvoston (TN) lausunto 1420-06

Työneuvoston (TN) lausunto 1427-07

Ruotsin lait

Lag (1997:238) om arbetslöshetsförsäkring

Muut kirjalliset lähteet

Alanko-Kahiluoto, Outi – Koivulaakso, Dan: 2000-luvun työmarkkinoiden torpparit on vapautettava. Helsingin Sanomat, Sunnuntaidebatti-palsta 21.11.2010, s. C14.

Ansiokyselyn satoa: Tilastotietoa av-kääntäjistä vuonna 2009. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry.

Asiatekstinkääntäjien palkkiotiedustelu 2010. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry.

Freelancereiden työmarkkinatutkimus 2008. TNS Gallup Oy.

Free-sopimuksen ABC. Viestintätyönantajat VTA ry ja Suomen Journalistiliitto ry 2005.

Kelan etuudet numeroina 2011. Kansaneläkelaitos.

Koko Suomi, kaikki suomalaiset. Vaaliohjelma vuoden 2011 eduskuntavaaleihin. Suomen Keskusta r.p.

Palkkaa vai työkorvausta. Verohallinnon julkaisu Dnro 64.09 (1.2.2009).

SJL:n työmarkkinatutkimus 2010. Suomen Journalistiliitto ry.

Suomalaiselle sopivin. Perussuomalaiset r.p.:n eduskuntavaaliohjelma 2011.

Suomen Journalistiliiton freelancerstrategia 2004. Suomen Journalistiliitto ry.

Työ- ja elinkeinoministeriön ohje taiteilijoiden ja tieteentekijöiden työttömyysturvan työvoimapolitiittisiin edellytyksiin liittyvistä erityiskysymyksistä. Dnro 745/023/2009 (9.3.2009).

Työn ja oikeudenmukaisuuden puolesta. SDP:n talouspoliittinen linjaus vuosille 2011–2015.

Työoikeuden vihreä kirja (EU): Työlainsäädäntö 2000-luvun haasteiden tasalle / Green Paper: Modernizing labour law to meet the challenges of the 21st century COM (2006) 708 final.

Työttömyyskassojen etuusopas 2010. Työttömyyskassojen yhteisjärjestö TYJ.

Uskoa menestykseen, toivoa huomiseen – 30 toimenpidettä Suomen parhaaksi. Opetusministeri Henna Virkkusen työryhmän loppuraportti. Kansallinen Kokoomus r.p. 2011.

Vasemmistoliiton eduskuntavaalien 2011 vaaliohjelma. Vasemmistoliitto r.p.

Vihreän vaurauden tie. Vihreiden elinkeinopoliittinen ohjelma. Vihreä Liitto r.p. 2010.

Internet-lähteet

Akavan Erityisalat ry:n internetsivut – www.akavanerityisalat.fi

- Ammatinharjoittaja/yrittäjä
- Freelance-työ
- Freelancerin asema

Akava ry:n internetsivut – www.akava.fi

- Hallitusohjelmataavoitteet
- Työelämän kehittäminen / Työvoimapolitiikka

JA

- Tutkimukset
- Akavalaisten työttömyys -katsaus
- Työttömyystilastot
- Korkeasti koulutettujen työttömyys
- Työttömien osuus työvoimasta

Av-kääntäjät-yhdistyksen internetsivut – www.av-kaantajat.fi

- Ammatilliselle
- Av-kääntäjän liitot

JA

- Blogi

Dansk Journalistforbund -ammattiliiton internetsivut – <http://journalistforbundet.dk>

- English
- The Danish Union of Journalists (pdf)

Eläketurvakeskuksen internetsivut – www.etk.fi

- Vakuuttaminen
- Työntekijän vakuuttaminen / Yrittäjän vakuuttaminen / Vakuutusmaksut

Eläketurvakeskuksen työeläkelakipalvelun internetsivut – www.etk.fi

- Työeläkelakipalvelu
- Soveltamisohjeet
- Ketä pidetään YEL:ssä tarkoitettuna yrittäjänä

Kansallinen Kokoomus r.p.:n internetsivut – www.kokoomus.fi

- Vaaliohjelma
- ”Parempi työelämä, pidemmät työurat” ym. alisivut

Kansaneläkelaitoksen internetsivut – www.kela.fi

- Sairastaminen
- Sairauspäiväraha
- Määrä
- Työntekijälle / Yrittäjälle

Lagbevakning med Notisum och Rättsnätet -internetsivut – www.notisum.se

- Till lagboken
- Kronologiskt register: 1997
- SFS 1997:238

Perussuomalaiset r.p.:n internetsivut – www.perussuomalaiset.fi

→ Eduskuntavaalit 2011

→ Ohjelmat

→ Lataa Perussuomalaiset r.p.:n eduskuntavaaliohjelma kokonaisuudessaan tästä

Sanasto ry:n internetsivut – www.sanasto.fi

→ Oikeudenomistajalle

→ Lainauskorvaus

Suomen freelance-journalistit ry:n internetsivut – www.freet.fi

→ Palkkiot ja sopimukset

→ Useita alasivuja

JA

→ Uutisarkisto

→ Useita alasivuja

Suomen Journalistiliitto ry:n internetsivut – www.journalistiliitto.fi

→ Edunvalvonta

→ Freelancerit

→ Useita alasivuja

JA

→ Pelisäännöt

→ Tekijänoikeudet

→ Tekijänoikeuksien luovuttaminen

JA

→ Uutiset

→ Useita alasivuja

Suomen Keskusta r.p.:n internetsivut – www.keskusta.fi

→ Asiaa

→ Koko Suomi, kaikki suomalaiset (pdf)

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry:n internetsivut – <http://sktl-fi.directo.fi>

→ Kääntäminen ja tulkkkaus

→ Kääntäjän ja tulkin työkalupakki

→ Palkkiotilastot

JA

→ Tekijänoikeudet

→ Useita alasivuja

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue r.p.:n internetsivut – www.sdp.fi

→ Tavoitteet

→ Työsopimus / Työelämä

JA

→ Poliitiikka

→ Ohjelmat

→ Uuden työn manifesti

→ Lataa SDP:n talous- ja verolinja Työn ja oikeudenmukaisuuden puolesta (pdf)

Työttömyyskassojen yhteisjärjestö TYJ:n internetsivut – www.tyj.fi

→ Esitteet 2010

→ Työttömyyskassojen etuusopas 2010

Vasemmistoliitto r.p.:n internetsivut – www.vasemmistoliitto.fi

→ Kampanjakärjet / Vasemmistoliiton eduskuntavaalien 2011 vaaliohjelma (pdf)

Verohallinnon internetsivut – www.vero.fi

→ Vero-ohjeet

→ Verohallinnon ohjeet

→ Palkkaa vai työkorvausta (Ohje Dnro 2118/31/2004, 21.6.2005)

Vihreä Liitto r.p.:n internetsivut – www.vihreat.fi

→ Tavoitteemme

→ Vaaliteemat

→ Talous

→ Vihreiden elinkeinopoliittinen ohjelma / Vihreiden pk-yrittäjäysohjelma

Suulliset ja henkilökohtaiset lähteet

195 freelancekääntäjän ja -toimittajan vastaukset kyselytutkimukseen.

Aaltonen, Valteri, työehtoasiamies, Suomen Journalistiliitto ry. Puhelinkeskustelu 27.12.2010.

Anonyymi Av-kääntäjät-yhdistyksen aktiivi. Puhelinkeskustelu 3.1.2011.

Dolpher, Christian, lakimies, Dansk Journalistforbund. Puhelinkeskustelu 4.4.2011.

Eskola, Kari, edunvalvontapäällikkö, Akavan Erityisalat ry. Puhelinkeskustelu 18.4.2011.

Harvima, Hanna, Policy Officer, UNI Global Union. Eurooppalainen näkökulma itsensä työllistäjien edunvalvontaan. Esitelmä kulttuurialojen ammattiliittojen neuvottelukunnan seminaarissa itsensä työllistämisestä 21.9.2010.

Kinnunen, Kirsi, Ranskassa asuva freelancer. Sähköpostiviestit 31.3.2011 ja 2.4.2011.

Leppänen, Liisa, toiminnanjohtaja, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry. Puhelinkeskustelut 11.1.2011 ja 14.2.2011.

Mattila, Kirsi, puheenjohtaja, Radio- ja televisiotoimittajien liitto ry:n freelancer-ammattiosasto. Puhelinkeskustelu 11.2.2011.

Meling, Timo, ylitarkastaja, työ- ja elinkeinoministeriö. Sähköpostiviesti 5.4.2011.

Pakkanen, Irene, toimittaja-tutkija, Jyväskylä. Puhelinkeskustelu 17.3.2011.

Pihlajaniemi, Juha, lakimies, Sanasto ry. Puhelinkeskustelu 15.3.2011.

Savolainen, Petri, edunvalvontajohtaja, Suomen Journalistiliitto ry. Puhelinkeskustelut 7.1.2011, 17.3.2011 ja 15.4.2011.

Virtanen, Mari, Saksassa asuva freelancer. Kaksi sähköpostiviestiä 31.3.2011.

1. Johdanto

1.1. Olipa kerran normaalityösuhde...

Työoikeus kehittyi Suomessa toisen maailmansodan jälkeen *normaalityösuhteen* varaan.¹ Se perustuu ajatukseen yhtenäisestä työsuhteesta, jonka tunnusmerkit määrittävät työoikeuden normistojen soveltamisalan. Työsuhteen mallina oli miespuolinen teollisuustyöläinen, joka teki työtä sopimuksen perusteella vakinaisessa työsuhteessa vastiketta vastaan yhdelle työnantajalle tämän johdon ja valvonnan alaisena.²

Työsuhteessa tehtävä työ on yksi *ansiotyön* muoto. Ansiotyö voidaan jakaa *palkkatyöhön* ja *itsenäiseen ansiotyöhön*. Palkkatyön pääryhmiä ovat työsuhteessa tehtävä työ ja virkasuhteessa tehtävä työ. Kaikkia ihmistyön muotoja ei kuitenkaan lueta ansiotyöksi. Ei-ansiotyötä ovat esimerkiksi vapaaehtoistyö kuten talkoot, urheilukilpailujen toimitsijan tehtävät ja erilaisissa luottamustoimissa tehtävä työ sekä työ, jota rangaistuslaitosvangit, asevelvolliset ja orjat tekevät.³

Itsenäinen ansiotyö voidaan jakaa juridisesti *henkilöyrittäjänä* ja *yhtiöyrittäjänä* tehtävään työhön. Henkilöyrittäjiä kutsutaan joko itsenäisiksi ammattinharjoittajiksi tai liikkeenharjoittajiksi. Tällaisia ovat mm. yksityishammaslääkärit, asianajajat ja maanviljelijät. Yhtiöyrittäjät ovat organisoineet toimintansa juridisen yhtiömuodon, esimerkiksi osakeyhtiön tai kommandiittiyhtiön, puitteisiin.⁴

Monissa tilanteissa voidaan nykyisin sopia työn suorittamisesta sekä työntekijänä että yrittäjänä. Tosiasiallinen tilannekin saadaan nykyisin helposti vastaamaan kumpaa tahansa sopimusmuotoa. Tällaiset sopimukset voidaan jakaa useaan toisilleen läheiseen ryhmään, kuten alihankinta-, palvelu- ja toimeksiantosopimuksiin sekä työvoiman vuokraukseen.⁵

¹ Tässä tarkoitan työoikeutta itsenäisenä tieteellisenä oikeudenalana. Säädöstatolla palkkatyöntekijöiden fyysisen turvallisuuden suojelu, ”työväensuojelu”, oli saanut Suomessa alkunsa jo 1800-luvun lopulla, ja ensimmäinen työsopimuslaki säädettiin v. 1922. – Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 1; Saloheimo, Työturvallisuus (2006), s. 13; Tiitinen – Kröger, Työsopimus-oikeus (2008), s. 1.

² Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 1, 4.

³ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 4–5; orjatyö on oma lisäykseni.

⁴ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 5–6.

⁵ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 52.

Toimintojen ulkoistaminen on ilmiö, jossa työntekijöiltä hankitut suoritteet korvataan ulkopuolisilta yrittäjiltä ostettavilla suoritteilla. Talouden globalisaation myötä se on viimeisten 20 vuoden aikana yleistynyt kaikkialla Euroopassa lähinnä työvoimakustannuksiin ja liiketaloudellisiin valintoihin perustuvista syistä. Yksi työlainsäädännön kiertämisen muoto on työlainsäädännön soveltamisen välttäminen järjestämällä palkkatyövoiman käyttötapa joksikin muuksi oikeussuhteeksi kuin työsuhteeksi.⁶

Euroopan unionin työoikeuden vihreässä kirjassa todetaan, että lukuisissa EU-maissa työoikeuden ja sopimusoikeuden välinen raja on hämärtynt. Puhutaan ns. harmaasta alueesta. Siltalan mukaan tuhannet suomalaiset ovat päätyneet ”yrittäjiksi” vastoin tahtoaan ja jopa tietämättään, kun työn teettänyt yritys on jättänyt työnantajamaksut maksamatta väittäen, että kyseessä on ollut yrityksen ja elinkeinonharjoittajan välinen alihankintasopimus.⁷

Niin sanotuissa *epätyypillisissä työsuhteissa* sinnittelevät ovat alkaneet 2000-luvulla olla tyypillistä työvoimaa. Kaikkiaan noin 900 000 suomalaista kuuluu nykyisin osa-aikaisten, määräaikaisten tai tarvittaessa töihin tulevien kirjavaan joukkoon. Tähän työmarkkinoiden joustovarakategoriaan sisältyvät myös lukuisat freelancerit.⁸

Monet freelanceritöihin päätyvistä ihmisistä ovat opiskelleet viestintää, kieliä tai taideaineita, sillä kyseisillä aloilla akateemisten ihmisten työttömyys on kaikkein yleisintä.⁹ Tällaisilla henkilöillä ei ole useinkaan minkäänlaista käsitystä työ- ja sosiaalioikeudessa tehtävistä työntekijän ja yrittäjän välisistä rajanvedoista. Moni on vain tyytyväinen saadessaan edes jotain töitä. Sitten, kun työ yllättäen loppuu ja tällainen henkilö hakee työttömyyskorvausta, hänelle saattaa tulla täydellisenä yllätyksenä se, kun viranomaisen katsookin hänen työllistyvän ”omassa työssään” ja evää häneltä näin oikeuden etuuksiin palkansaajien työttömyyskassasta. Näin kävi itselleni vuonna 1996. Pian paljastuu toinen ikävä yllätys: tehdystä työstä ei ole kertynyt killinkiäkään eläkettä.

⁶ Hemmo, Vahingonkorvausoikeus (2006), s. 57; Kairinen, ”Työlainsäädännön kiertäminen” (1997), s. 31; Nies – Pedersini, Freelance Journalists in the European Media Industry (2003), s. 7; Työoikeuden vihreä kirja (2006), s. 10–11.

⁷ Työoikeuden vihreä kirja (2006), s. 3, 10; Siltala, Työelämän huonontumisen lyhyt historia (2004), s. 176.

⁸ Siltala, Työelämän huonontumisen lyhyt historia (2004), s. 160, 188.

⁹ Korhonen – Sainio, Viisi vuotta työelämässä (2006), s. 10; www.akava.fi → Tutkimukset → Akavalaisten työttömyys -katsaus → Työttömyystilastot → Korkeasti koulutettujen työttömyys → Työttömien osuus työvoimasta (1.3.2011).

1.2. Henkilökohtaisia kokemuksia

Edellisen jakson lopusta paljastui, että inspiraationi tähän tutkimukseen kumpuaa henkilökohtaisista kokemuksista. Se on tieteellisen tutkimuksen kannalta aina hyvin vaarallinen lähtökohta, sillä se saattaa vääristää tarkastelunäkökulmaa ja heikentää objektiivisuutta. Toisaalta se on etu: silloin ainakin tietää, mistä puhuu, kun asia ei ole pelkkää kirjoista ja virallislähteistä opittua teoriaa. On myös mielenkiintoista peilata omia kokemuksia muiden freelancereiden kokemuksia vasten.

Valmistuessani ensimmäisen kerran yliopistosta syksyllä 1991 Suomi oli syöksymässä itsenäisyytemme ajan syvimpään lamaan. Ihmisiä irtisanottiin työpaikoistaan joukoittain. Jokaista vapaata työpaikkaa haki valtava määrä ihmisiä. Tällaisessa tilanteessa ilman relevanttia työkokemusta olevalla vastavalmistuneella ei ollut mitään toivoa päästä edes ensimmäiselle työhaastattelukierrokselle. Sain vaivoin haalituksi itselleni töitä freelancekääntäjänä kahdesta eri yrityksestä.

Olin jo talvella 1991–1992 ensimmäisen kerran hakenut useiden amerikkalaisten yliopistojen luovan kirjoittamisen tai elokuvakäsikirjoittamisen ohjelmiin ja viimein keväällä 1993 minut hyväksyttiin Oklahoman yliopiston ammattikirjoittamisen ohjelmaan. Palatessani vuonna 1995 opiskelemasta Yhdysvalloista maamme elinkeinoelämä oli kuitenkin vasta vähitellen toipumassa lamasta. Työnhakijoita kaikkiin ns. valkokaulustyöpaikkoihin oli yhä vähintään sata jokaista vapaata paikkaa kohti. Kaikki työtehtävät, jotka onnistuin syksyyn 1996 mennessä haalimaan, olivat freelancepohjaisia.

Töiden freelancepohjaisuus merkitsi sitä, että työn teettäjä saattoi irtisanoa toimeksiantosuhteen milloin tahansa ilman minkäänlaista irtisanomissuojaa ja -korvausta ja että työeläkemaksut jätettiin maksamatta. Minun olisi kuulemma pitänyt hankkia yrittäjäeläkevakuutus. YEL-maksut olisivat olleet yli 20 prosenttia tuloistani – tämä summa olisi siis peritty minulta tuloverojen lisäksi. Kun työstä saatavat palkkiot jo ilman YEL-maksujakin hädin tuskin riittivät elämiseen, vakuutus jäi ottamatta.

Koko kesän ja syksyn 1995 minulla oli varsin runsaasti töitä *Aku Ankan* ja *Merkurius-*tietokirjojen suomentajana. Talvella 1996 työt tietokirjaosastolla kuitenkin loppuivat kuin

seinään. Olin kesällä 1995 liittynyt Teknisten ja Erikoisammattien Liiton Tekerin palkansaajien työttömyyskassaan. Yritin hakea soviteltua päivärahaa. Silloin vaadittu kuuden kuukauden työssäoloaika olisi täytynyt ansiosidonnaisen työttömyysturvan saamiseksi. Työvoimaviranomaisten ratkaisu kuitenkin yllätti: ”Hakijan katsotaan työllistyvän omassa työssään, työttömyysturva ei kata oman työn työllistymisen väliaikaista riskinottoa. Ei todistettu, että työ tehtäisiin johdon ja valvonnan alaisena.” Soittaessani Tekeriin siellä todettiin, että ”freelancereita on tosiaan kohdeltu viime aikoina tuolla tavoin”. Tätä minulle ei kuitenkaan ollut kerrottu liittyessäni kassan jäseneksi, vaikka tällöin oli tullut varsin selväksi, että olin freelancer. Kassa piti jäsenmaksuni ilman että sain päivärahaa.

Syksyllä 1996 onnistuin saamaan pariksi vuodeksi työsuhteisen paikan mainosalalta. Alan ”tulos tai ulos” -mentaliteetti ja jatkuvat ylityöpaineet kuitenkin johtivat siihen, että sain ns. burnoutin ja jäin kahden viikon sairauslomalle. Kun palasin töihin, minut irtisanottiin. Olin kuitenkin ehtinyt olla työsuhteessa niin kauan, että tällä kertaa sain ansiosidonnaista työttömyyspäivärahaa. Koska olen aina ollut ahkera ja eteenpäinpyrkivä, olisin halunnut tehdä freelancetöitä, mutta vain, jollen menettäisi kokonaan työttömyysturvaani. Työvoimaviranomaisten suhtautuminen oli kuitenkin jälleen kerran tylyä. Työvoimatoimistosta ei ollut mahdollista saada sitovaa lausuntoa, mitä työttömyysetuuksilleni tapahtuisi, jos ottaisin vastaan freelancetöitä. ”Päätä ensin, mitä teet, ja me sitten päätämme, mitä sinun kanssasi tehdään”, sieltä sanottiin. Ymmärsin asian niin, että saattaisin menettää *kaiken* työttömyysturvani, jos tekisin *yhdenkin* freelancetoimeksiannon. Koska ansiosidonnaisen työttömyysturvani ja vaimoni pienten freelancekääntäjän tulojen turvin tulimme juuri ja juuri toimeen, katsoin parhaimmaksi olla tekemättä yhtään mitään!

En kuitenkaan saattanut pysytellä pitkään toimeettomana. Uuden vuosituhanen alussa ryhdyin freelancetoimittajaksi. Onnistuin sopimaan useiden maakunnallisten sanomalehtien sunnuntaitoimitusten kanssa järjestelyn, että tarjoaisin samaa, kuvineen sivun kokoista artikkelia usealle lehdelle samanaikaisesti siten, että ko. lehtien ns. peittoalueet eivät menisi päällekkäin. Yksittäisen lehden maksama palkkio oli kerrassaan vaatimaton, mutta saadessani saman artikkelin myydyksi 3–5 (joskus jopa 7 tai 10) lehdelle työstä kertyi varsin kohtuullinen ”saalis” silloin, kun jutun tekemiseen meni enintään viikko – suurempitöisistä jutuista ei saanut koskaan riittävää palkkiota. Järjestely toimi hyvin kolmisen vuotta, kunnes kahdesta parhaasta maksajasta toisen sunnuntaitoimituksen tuottaja vaihtui. Uusi tuottaja vaati yksinostosopimusta, mutta ei ollut valmis maksamaan

jutuista yhtään enempää kuin mitä olin ko. lehdeltä aiemminkin saanut. Tämä olisi ollut minun näkökulmastani silkkaa hyväntekeväisyyttä. Koska toinen kahdesta parhaasta maksajasta oli ”ulkona paletista”, toiminta ei enää muidenkaan lehtien kanssa kannattanut. Siksi toisekseen freelancetoimittajan työt häiritsivät aivan liikaa alkaneita oikeustieteen opintojani. Viimeisen freelancejuttuni myin loppuvuodesta 2004.

Sopimukset tehtiin aina suullisesti tai sähköpostitse ja useimmiten kaikki sujui herrasmiesmäisesti: kun juttu oli päätetty ostaa, se pantiin nopeasti lehteen, ja palkkio tuli pian tilille. Joskus kuitenkin ilmaantui ongelmia: juttu hyväksyttiin julkaistavaksi, mutta sen julkaisemista viivyteltiin, ja lopulta ilmoitettiin, ettei sitä julkaistaisikaan eikä siitä myöskään maksettaisi. Mikäli aihe oli tiettyyn ajankohtaiseen tapahtumaan sidottu, tässä vaiheessa sitä oli myöhäistä enää tarjota jollekin toiselle lähialueen lehdelle. Vaatiessani palkkiota maksettavaksi yhteistyö lehden kanssa päättyi kokonaan. Joskus joidenkin julkaistujenkin artikkeleiden palkkioita saattoi joutua peräämään.

Sanomalehdet maksoivat artikkeleista aina vasta julkaisemisen jälkeen, mutta aikakauslehdet maksoivat palkkion heti, kun artikkeli oli hyväksytty julkaistavaksi. Kerran sain muhkean palkkion eräältä aikakauslehdeltä, mutta juttua ei koskaan julkaistu. Odotettuani pari vuotta ja aiheen ollessa yhä kurannti myin jutun usealle maakuntalehdelle.

Kaiken kaikkiaan kokemukseni freelancekääntäjän ja -toimittajan töistä olivat yhteistyön sujumisen kannalta enimmäkseen positiivisia. Mutta palkkioiden taso oli pääosin sitä suuruusluokkaa, että jos olisin maksanut verojen lisäksi vielä YEL-maksujakin, en olisi päässyt lähellekään työsuhteessa olevien kääntäjien tai toimittajien keskiansioita. Juttupalkkiosta neuvoteltaessa vallitsi useimmiten ”ota tai jätä” -tilanne.

Negatiivisimpia kokemukseni ovat olleet työvoimaviranomaisten kanssa. Tuntuu kuin tarkoituksena olisi ollut varta vasten tulkita säännöksiä niin, että freelancer jäisi vaille työttömyysturvaa. Tavoitteenani on ollut vuosia pyrkiä tekemään jotain, joka saattaisi johtaa lainsäädäntötoimiin freelancereiden aseman parantamiseksi. Tämän vuoksi astuin pian Yhdysvalloista palattuani mukaan politiikkaankin. Asia ei kuitenkaan kiinnostanut ketään tapaamaani ”silmäätekevää”. Tällä samalla ”ristiretkellä” olen yhä käsillä olevan tutkielmani kera. Jospa tämä työ viimein johtaisi johonkin...

1.3. Aiempi freelancereita koskeva tutkimus

Freelancereita on Suomessa tutkittu oikeustieteen alalla varsin vähän. Freelancerit on toki erinäisissä työ- ja sosiaali oikeuden tutkimuksissa mainittu muiden ns. epätyypillisissä työ- tai toimeksiantosuhteissa työskentelevien ohella. Kenties relevantein freelancereidenkin oikeudellista asemaa koskettava julkaisu on ollut Seppo Koskisen, Hannu Mikkolan ja Anu Purolan Lapin yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen Etätyö-projektin yhteydessä julkaisema *Työntekijä vai yrittäjä työoikeudessa, vero-oikeudessa ja toimeentuloturvassa* vuodelta 1997. Siinä käsitellään työntekijän ja yrittäjän välistä rajanvetoa paljolti samoilla oikeudenlohkoilla kuin mitä oma, käsillä oleva tutkielmanikin kattaa. Kyseinen tutkimus, samoin kuin Kari-Pekka Tiitisen ja Tarja Krögerin *Työsopimusoikeus*-teos (2008) sisältää muutamia freelancereita koskevia työneuvoston lausuntoja. Kuten viimeksi mainitussa teoksessa, monessa muussakin oikeustieteellisessä tutkimuksessa freelancerit jäävät kuitenkin lähinnä maininnan asteelle.

Lapin yliopistosta on lähtöisin myös toistaiseksi ainoa freelancereiden asemaa koskeva oikeustieteellinen opinnäyte. Tanja Pohjola tarkasteli vuonna 1998 OTK-tutkielmassaan *Freelancer – työntekijä vai yrittäjä* paljolti samoja kysymyksiä kuin mitä edellä mainitussa teoksessa on käsitelty. Voisi sanoa, että tutkielma on ko. teoksen tyypitetty versio.

Sen sijaan Tampereen yliopiston tiedotusopin laitokselta on valmistunut viimeisten noin 10 vuoden aikana useita freelancereita tai muita epätyypillisissä työ- tai toimeksiantosuhteissa työskenteleviä henkilöitä käsitteleviä YTM-tutkielmia. Niistä oman tutkielmani kannalta kiintoisimmat ovat Sari Soinin *Pakkorako vai oma ratkaisu?* vuodelta 2004 sekä Marika Lehkosen *Freelancetoimittajan asema työsuhteen ja yrittäjyyden välissä* vuodelta 2005. Samalta laitokselta ovat myös Johanna Häme-Sahinojan YTM-tutkielma *Tyypilliset epätyypilliset* (2002), Petteri Ruotsalaisen *Vapaat toimittajat. Haastattelututkimus freelancer-toimittajien ammatti-identiteetistä* (2003) sekä Kirsi Crowleyn *Ylen yksinäiset* (2004), joka käsittelee sähköisen median ulkomaanavustajien työkokemuksia.

Lehkonen on selvittänyt, onko hänen haastattelemiensa freelancereiden joukossa ollut ns. keinotekoisia tai taloudellisesti riippuvaisia freelancereita. Edellinen tarkoittaa henkilöä, jota pidetään laittomasti yrittäjän asemassa, vaikka hänen työskentelynsä täyttää työ-

suhteen tunnusmerkit. Jälkimmäinen taas on lain silmissä yrittäjä mutta siitä huolimatta riippuvainen yhdestä asiakkaasta. Lehkonen on myös tutkinut, onko toimittajien joukossa pakkofreelancereita ja mitä yhtymäkohtia toimittajien työjärjestelyillä on työelämässä yleensä tapahtuneisiin muutoksiin. Vaikka kyseessä on tiedotusopin tutkielma, se sisältää huomattavassa määrin myös oikeustieteellistä aineistoa. Lehkosen tutkimuksen tulokset antavat kaikkea muuta kuin ruusuisen kuvan freelancerin asemasta.

Soinin opinnäyte on elämäkertatutkimus freelancetoimittajien elämänvalinnoista. Hän on analysoinut 36 freelancetoimittajan tutkimustyötä varten kirjoittaman omaelämäkerran. Soinin kohderyhmän henkilöistä 17 on luonnehtinut itseään 1990-luvun talouslaman uhriksi. Muiden 19:n mielestä freelancerius urana tuntuu oikealta ja omalta. Soini käyttää edellisistä ilmausta pakko-free ja jälkimmäisistä ilmausta elämäntapa-free.

Samaa tematiikkaa käsittelee myös vanhin löytämäni freelancereita koskeva opinnäyte, Martti Karttusen Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksella vuonna 1990 valmistunut *Freelancetyöntekijät: kuvaus perinteisten freelancealojen työntekijöiden asemasta, työn erityispiirteistä ja ongelmista*.

Yrittäjyyden vapaaehtoisuutta ja pakollisuutta on selvitetty myös viranomaisaloitteisesti. Työministeriön työpoliittisessa tutkimuksessa nro 327/2007 *Vastentahtoinen yrittäjyys* tavoitteena oli selvittää, miten vastentahtoinen yrittäjyys ilmenee Suomessa ja minkä laajuudesta ilmiöstä on kysymys. Tavoitteena oli myös selvittää työsuhteesta yrittäjäksi siirtyvän työnsuorittajan oikeusasemaa. Tutkimuksesta vastasi Teemu Kautonen Vaasan yliopiston johtamisen laitokselta. Tutkimusaineistolla testattiin kolmea vastentahtoisen yrittäjyyden luokkaa: 1) vastaajien oma kokemus eli kokivatko he yrittäjäksi ryhtymisensä enemmän vastentahtoisena vai mahdollisuutena; 2) palkkatyön puutteen tai työttömyyden uhan vuoksi yrittäjäksi ryhtyneet; 3) ulkoistamistilanteissa yrittäjäksi ryhtyneet sekä taloudellisesti riippuvaiset yrittäjät. ”Pakkotilanteessa” yrittäjäksi ryhtyneiksi koki itsensä noin 10 prosenttia kyselyyn vastanneista. Heidän yrittäjyyspäätökseensä olivat odotetusti vaikuttaneet muita yrittäjiä useammin negatiiviset työntötekijät kuten huono työllisyys-tilanne asuinseudulla, omalla osaamisalalla tai toimialalla. Palkkatyön puutteen tai työttömyyden uhan vuoksi yrittäjäksi ryhtyneistä neljäsosa koki ryhtyneensä yrittäjäksi vastentahtoisesti. Oikeudellisesti ongelmallisimpana ja suorittajan oikeusturvan kannalta riskialteimpana ilmiön esiintymismuotona pidettiin tilannetta, jossa yrittäjyyden impulssi

tulee suorituksen tilaajalta, jonka vaikuttimena on työsuhteen kustannuksissa säästäminen ja työntekijän velvollisuuksilta välttyminen. Yrittäjyys valitaan tällöin tilaajan intressien vaikutuksesta. Tämä määriteltiin vastentahtoisen yrittäjyyden alakäsitteeksi. Sitä kutsuttiin näennäisyrittäjyydeksi. Kuten tästä tutkielmasta ilmenee, myös freelancereista voidaan usein käyttää tätä termiä. Mistään ei kuitenkaan ilmene, onko Kautosen tutkimuskyselyyn vastanneiden yrittäjien joukossa ollut freelancekääntäjiä tai -toimittajia.

Sen sijaan juuri oman tutkielmani ammattiryhmiä koskee työministeriön työpoliittinen tutkimus nro 326/2007 *Yrittäjyyden ja palkkatyön rajapinnalla?* Raportti käsittelee journalistien, kääntäjien, tulkkien ja kuvataiteilijoiden työtä ja toimeentuloa, jossa palkkatyö ja elinkeinonharjoittajana, freelancerina tai yrittäjänä toimiminen usein vuorottelevat. Rajapinnalla toimeentulo muodostuu tyypillisesti useista samanaikaisista ja peräkkäisistä työ- ja toimeksiantosuhteista. Toiminnan fyysisessä organisoitumisessa ja työnteon sisällössä on yhtä aikaa sekä yrittäjyyden että palkkatyön piirteitä, ja yksilöt samastuvat osin yrittäjään ja osin palkansaajaan. Tutkimuksessa syntyy kuva työstä, jossa luovuus ja itsensä toteuttaminen ovat usein tutkimuksen kohteille itselleen aineellisen toimeentulon tasoa tärkeämpiä. Raportissa kuitenkin arvostellaan työ- ja sosiaalipoliittista järjestelmää kulttuurialoilla toimivien ihmisten sosiaaliturvassa esiintyvistä puutteista. Tutkijoiden mukaan suomalainen koulutus-, työmarkkina- ja sosiaaliturvajärjestelmä ja lainsäädäntö eivät ole pysyneet toimintaympäristön muutoksessa mukana. Tutkimuksen ohjaajina toimivat professori Anne Kovalainen ja dosentti Jarna Heinonen Turun kauppakorkeakoulusta. Heidän lisäksi tutkimuksen tekoon osallistui Elisa Akola, Tommi Pukkinen ja Johanna Österberg.

Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan viestinnän laitokselta on valmistunut vuonna 2009 Anna-Kaisa Kontinahon VTM-tutkielma *Vapaa toimittaja portfolioityön ammattilaisena: haastattelututkimus kirjoittavista freelance-toimittajista*. Kontinaho on haastatellut kahtatoista pääkaupunkiseudulla asuvaa kirjoittavaa freelancetoimittajaa. Analyysissä on keskitytty freelancerin myönteisiin ja kielteisiin puoliin. Kontinahon mukaan tyytyväinen ja menestyvä ideaalityyppi kokee suurta autonomiaa suhteessa työhönsä, kun taas vastakohtan ideaalityypin kokemusmaailmassa painottuu kaoottisuus. Ideaalityypeissä olennaista on kokemusten itseään ruokkiva kierre ja sitä kautta portfolio-toimittajien kokemusmaailmojen polarisoituminen.

Freelancereista on myös valmistumassa väitöskirja, joskaan ei oikeustieteen alalta. Irene Pakkanen väittelee lähiaikoina aiheesta *Freelancetyön ostajan ja myyjän kohtaaminen journalismin kauppapaikalla* Jyväskylän yliopiston journalistiikan laitoksella. Pakkanen on koonnut tutkimustaan varten laajan aineiston sähköpostilla aikakauslehtien ja maakuntalehtien ostavilta toimittajilta sekä vähintään kolme vuotta alalla toimineilta freelancereilta. Työn fokus on kuitenkin freelancereissa. Ostavilta toimittajilta Pakkanen kokosi kaksi erilaista hinnoitteluaineistoa. Freelancereiden osalta tutkimuksen pääaineiston muodostaa vuonna 2008 tehty juttukaupan kulminaatiopisteisiin kiinnittyvä kysely ja päiväkirja-aineisto.¹⁰

Yhteenvetona totean, että sellaiset tutkimukset, joissa freelancerit ovat olleet keskiössä, ovat tähän mennessä olleet Pohjolan OTK-tutkielmaa lukuun ottamatta muilta kuin oikeustieteen aloilta. Sen sijaan oikeustieteellisissä teoksissa freelancerit on em. opinnäytepoislukien mainittu korkeintaan sivujuonteena. Ja vaikka aiemmissa freelancereita koskevissa opinnäytteissä freelanceriuden huonot puolet ovatkin tulleet varsin selviksi, niissä on ollut hyvin vähän ehdotuksia, mitä tilanteen parantamiseksi tulisi tehdä. Otan tämän omaa tutkielmaani laatiessani erityiseksi haasteeksi.

1.4. Tutkielman tavoite ja metodi

Professori Urpo Kangasta lainatakseni, monia oikeustieteellisiä tutkimuksia vaivaa mitään-sanomattomuus. Ne eivät sisällä väitteitä, niistä puuttuu tutkijan rohkeus. Oikeustiede yhteiskuntatieteenä on kuitenkin velvollinen osoittamaan järjestelmän toiminnassa havaitsemansa epäkohdat. Tutkimus on toisten ärsyttämistä. Tutkimuksen tehtävänä on saada toinen vakuuttuneeksi siitä, että hänen on ainakin harkittava sitä, onko hänen syytä tarkistaa omaa päättelyketjuaan ja sen tuloksia. Jokainen oikeustieteellinen tutkimus on puheenvuoro yhteiskunnallisessa keskustelussa. Tutkimus on myös toisten auttamista. Jos oikeustiede haluaa säilyttää paikkansa minkäänlaisena oikeuslähteenä, sen on kyettävä tuottamaan sellaista tietoa, jota voidaan käyttää oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa apuna ratkaisua perusteltaessa.¹¹

¹⁰ www.freet.fi → Uutisarkisto → Syyskuu 2005 → ”Jokesin 10 000 euron apuraha Irene Pakkaselle” (3.3.2011); Pakkanen suullisesti 17.3.2011.

¹¹ Kangas, ”Minun metodini” (1997), s. 108–109.

Yhteiskunnan tasapainoinen kehittäminen edellyttää kokonaisnäkemyistä asioiden välisistä suhteista. Perinteinen oikeusdogmaattinen tutkimus ei yksin kykene tarjoamaan edellytyksiä kokonaiskuvan muodostamiselle. Tarvitaan jotain muuta, jotain enemmän. Yksi vaihtoehto saattaisi olla ongelmakeskeinen lainoppi.¹²

Oikeudellinen ongelma voi olla luonteeltaan juridis-tekninen, tulkintaopillinen, systemaattinen tai normilooginen. Useimmilla näistä kysymyksistä on myös välitön yhteys siihen todellisuuteen, jota normatiivisella järjestyksellä on haluttu ohjailta. Tässä katsannossa oikeudellinen ongelma on lähes poikkeuksetta myös yhteiskunnallinen. Oikeudellinen ongelma voidaan kirjoittaa myös muotoon: mitä keinoja lainsäätäjällä on jonkin yhteiskunnallisen epäkohdan korjaamiseksi?¹³

Ongelmakeskeinen lainoppi avaa uudenlaisen näkökulman oikeusjärjestykseen. Se pyrkii systematisoimaan oikeusjärjestyksen, ei vain jotain sen osa-aluetta. Ongelmakeskeisen lainopin perusajatus on oikeusjärjestyksen ykseys, jota ei saa kadottaa missään vaiheessa näkyvistä. Ongelmakeskeisen lainopin harjoittajalle jokainen reviiirinvarija on vain majakka, josta hänen on otettava suuntaa. Kokonaisuuden systematisointi jonkin peruskysymyksen suhteen, siinä on kaiken ydin.¹⁴

Tämä tutkielma käsittelee freelancerin oikeudellisen aseman keskeisiä ongelma-alueita. Freelancer sijoittuu oikeudelliselta statukseltaan työsuhteessa olevan työntekijän ja täysiverisen yrittäjän väliselle ns. harmaalle alueelle. Freelancer-käsitteen ja statuksen epämääräisyydestä saattaa seurata monenlaisia niin sopimusoikeudellisia, kilpailuoikeudellisia kuin toimeentuloturvaankin liittyviä ongelmia.

Eri oikeudenaloilla ja yksittäisissä ratkaisutilanteissa työntekijän ja yrittäjän välinen rajanveto suoritetaan yleensä *joko-tai-periaatteen* mukaisesti: työn suorittaja on joko työntekijä tai yrittäjä. Joissakin laeissa on kyseisestä rajanvedosta omia säännöksiään. Työsopimuslaissa ei ole asiasta säännöstä, vaan ratkaisu joudutaan tekemään *yksittäistapauksittain*. Rajanvetoa ei välttämättä tarvitse suorittaa eri yhteyksissä samalla tavoin,

¹² Kangas, Lesken oikeudellinen asema (1982), s. 384; Kangas, ”Minun metodini” (1997), s. 93–94.

¹³ Kangas, Lesken oikeudellinen asema (1982), s. 384–385; Kangas, ”Minun metodini” (1997), s. 94.

¹⁴ Kangas, Lesken oikeudellinen asema (1982), s. 385–386; Kangas, ”Minun metodini” (1997), s. 94.

koska eri lait toteuttavat erilaisia intressejä.¹⁵ Työoikeudellisella rajanvedolla – erityisesti työsuhteen tunnusmerkeistä direktio-oikeudella – on kuitenkin omaa oikeudenalaansa laajempaakin merkitystä, ja siksi ongelmakeskeinen lainoppi on paikallaan freelancerin oikeudellista asemaa tutkittaessa.

Tutkielmassani lähdetään liikkeelle pohtimalla, mitä freelancer-käsite pitää sisällään, ja selvitetään työntekijän ja yrittäjän välistä työoikeudellista rajanvetoa (pääjakso 2). Sen jälkeen tarkastellaan freelancerin suhdetta työn teettäjään eli freelancerin sopimus-oikeudellista asemaa (pääjakso 3). Sitten tarkastellaan, miten freelancerin toimeentulo järjestyy, (a) kun työnteko keskeytyy sairauden vuoksi, (b) kun työ loppuu tai vähenee työn puutteen vuoksi ja (c) kun työura päättyy eli freelancer jää eläkkeelle (pääjakso 4). Lopuksi on johtopäätösten ja lainsäädäntöehdotusten aika (pääjakso 5). Olin alun perin ajatellut sisällyttää työhöni myös vero-oikeudellisen aspektin, mikä näkyy freelancer-kyselyni kysymyksissä, mutta OTM-tutkielman laajuus ei ole riittävä näin monen eri oikeudenlohkon käsittelyyn. Jo näinkin työstäni tuli pituutensa puolesta lisensiaattityön veroinen. Ongelmakeskeisen lähestymistavan vuoksi sitä ei kuitenkaan voinut aihepiirien osalta nyt tehtyä enempää tyypistä. Osasy suureen sivumäärään on freelancereiden spontaanien kommenttien runsaus, joka pääsi yllättämään minut.

Metodina on ensin pohjustaa aihetta säädännäisen oikeuden sekä oikeus- ja viranomaiskäytännön tarkastelulla oikeustieteen teoksia ja virallislähteitä tutkimalla. Tutkimukseni tarkastelee freelancereista varsinaisesti vain freelancekääntäjien ja -toimittajien asemaa. Olen kuitenkin sisällyttänyt oikeustapauksiin muitakin freelancereita kuten tulkkeja ja valokuvaajia sekä muidenkin alojen yrittäjiä koskevia päätöksiä siltä osin kuin niillä on tuntunut olevan relevanssia freelancereiden yleisen oikeusaseman kannalta.

Paljon ”lihaa luurangon ympärille” saadaan kyselytutkimuksella (ks. liite), jonka olen laatinut ja lähettänyt sähköpostitse edunvalvontajärjestöjen kautta noin 2500–3000 freelancetoimittajalle ja -kääntäjälle. Tarkoituksenani on ollut selvittää, ovatko muiden freelancereiden kokemukset oikeudellisesta asemastaan ja työnteon todellisuudesta samantaisia kuin omani ja kuinka yleisiä kokemani ongelmat freelancereiden keskuudessa ovat. Kyselyyni vastasi deadline-päivään (28.2.2011) mennessä kaikkiaan 195 kääntäjää tai

¹⁵ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 2.

toimittajaa, joista miehiä oli 45 ja naisia 150. Tulokset eri oikeudenaloja koskevista kysymyksistä esitellään aina asianomaisen jakson yhteydessä. Kaikkien kysymysten osalta en ole tehnyt kaikenkattavaa ja yksityiskohtaista analyysia. Erilaisten kysymysten pääasiallisena tarkoituksena on ollut hankkia kokonaiskuva freelancereiden asemasta. Kyselyn ehdottomasti parasta antia ovat olleet freelancereiden spontaanit kommentit. Olen sisällyttänyt tähän tutkielmaan sensuroimatta niistä kaikkein kärkevimmätkin, vaikka niiden lukeminen saattaakin tuottaa tuskaa edunvalvontajärjestöjen edustajille.

Kyselytutkimuksen lisäksi olen keskustellut freelancereiden tilanteesta monien ammattiyhdistys- ja muiden edunvalvonta-aktiivien kanssa. Erityiskiitoksen avustaan ansaitsee Suomen Journalistiliiton (SJL) edunvalvontajohtaja Petri Savolainen, joka on toiminut tutkielmani esilukijana. Kiitoksen ansaitsevat myös SJL:n työehtoasiamies Valteri Aaltonen, SJL:n jäsenyhdistyksen Suomen freelance-journalistit ry:n asiamies Anna Kähkönen, SJL:n jäsenyhdistyksen Radio- ja televisio toimittajien liiton freelancer-ammattiosaston puheenjohtaja Kirsi Mattila, Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton (SKTL) toiminnanjohtaja Liisa Leppänen, Käännösalan asiantuntijat KAJ:n toiminnanjohtaja Elena Gorschkow-Salonranta sekä eräs anonymiksi jättäytyvä av-alan kääntäjä. Suurkiitokset myös kaikille kyselyyni vastanneille, erityisesti niille, jotka ovat kirjoittaneet vastaustensa lomaan spontaaneja kommentteja, sekä sarjakuva- ja pilapiirtäjä Jyrki Vainiolle, joka on taiteillut tutkielmani kansikuvan.

Tutkielmani otsikossa käyttämäni torppari-vertaus ei ole ainutkertainen. Professori Juha Siltala on käyttänyt sitä puhuessaan 2000-luvun alun ”pakkoyrittäjistä”.¹⁶ Kansanedustaja Outi Alanko-Kahiluoto ja Vasemmistonuorten puheenjohtaja Dan Koivulaakso käyttivät samaa vertausta Helsingin Sanomien Sunnuntaidebatti-kirjoituksessaan 21. marraskuuta 2010.¹⁷ Käyttäessäni vertausta torppariin tarkoitan yrittäjäriskillä toimivaa raatajaa, joka on vailla työsuhdeturvaa mutta jolla ei ole omalla työllään vaurastumisen mahdollisuutta.

Onkin mielenkiintoista nähdä, mitä mieltä freelancerit itse ovat asiasta: ovatko he mielestään vapaita taiteilijoita vai nykyajan torppareita?

¹⁶ Siltala, Työelämän huonontumisen lyhyt historia (2004), s. 176.

¹⁷ Alanko-Kahiluoto – Koivulaakso, ”2000-luvun työmarkkinoiden torpparit on vapautettava” (2010), s. C14.

2. Freelancer – mitä se on?

2.1. Freelancer-käsite

Freelancer on oikeudellisena käsitteenä jokseenkin epämääräinen. Termiä *freelance* tai *freelancer* ei esiinny työlainsäädännössä eikä keskeisimpien työoikeuden lakien esitöissä. Oikeuskirjallisuudestakin sitä saa hakemalla hakea. Se ei esiinny Tiitisen ja Krögerin vuoden 2008 *Työsopimusoikeus*-teoksen asiahakemistossa, vaikka yhdellä sivulla tekstissä ja alaviitteessä mainitaankin freelancetoimittaja.¹⁸ Samansisältöinen maininta oli samojen tekijöiden vuoden 2002 *Työsopimuslaki 2001* -teoksessa ja silloin *freelance*-sana oli vielä asiahakemistossakin.¹⁹ Tätä tutkielmaa varten käyttämieni muiden oikeudenalojen perusteosten asiahakemistoissa *freelance*-termiä ei myöskään esiinny.

Jotta tutkimuskohteen määrittely onnistuisi, on siis aluksi selvitettävä, mitä freelancer-termillä tarkoitetaan. Minkälaisessa oikeussuhteessa freelancer työskentelee, mistä käsin hän toimii ja millaisissa ammateissa hän voi toimia?

Alun perin englannin kielen sanalla *freelance* (myös *free lance*, *freelancer* ja *free lancer*) tarkoitettiin yleensä ritariluokkaan kuulunutta palkkasoturia, joka myi palveluksiaan sotaa käyville valtioille.²⁰ Suomen kielen perussanakirjan määritelmä *freelance*-sanalle on kovin suppea: ”vapaa toimittaja tai taiteilija”.²¹ Englantilaiset nykysanakirjat ovat laveampisanaisia. *Longman Dictionary of Contemporary English* -sanakirjan mukaan *freelance* on ”a writer or other trained worker who earns their money without being in the regular employment of any particular organization”, ja teos mainitsee hakusanan adjektiivikäytöstä esimerkkeinä ”a freelance journalist” ja ”She does freelance translation work for several agencies”.²² *The Oxford English Dictionaryn* mukaan *freelance* on nykyisin ”a person working for himself and not for an employer”.²³

¹⁸ Ks. Tiitinen – Kröger, *Työsopimusoikeus* (2008), s. 27 ja 769.

¹⁹ Ks. Tiitinen – Kröger, *Työsopimuslaki 2001* (2002), s. 22 ja 577.

²⁰ The Oxford English Dictionary (VI osa, s. 166): ”A term used by writers denoting one of those military adventurers, often of knightly rank, who in the Middle Ages offered their services as mercenaries, or with a view to plunder, to belligerent states.” – Chambers Dictionary of Etymology mainitsee (s. 407) *free lance*-termin esiintyneen ensi kerran kirjallisuudessa Sir Walter Scottin romaanissa *Ivanhoe* vuonna 1820.

²¹ Suomen kielen perussanakirja, ensimmäinen osa (1990), s. 144.

²² Longman Dictionary of Contemporary English (1987), s. 412.

²³ The Oxford English Dictionary (1989), VI osa, s. 166.

Sanakirjojen hakusanojen ja niiden esimerkkien perusteella voidaan siis päätellä, että freelancer on nykyisin henkisen työn tekijä, joka toimii tyypillisimmin toimittajana tai kääntäjänä. Tosin Siltalan mukaan freelancer voi olla myös vaikkapa ohjelmoija, neuvoja, kouluttaja taikka uusmediaihminen.²⁴ Useissa yhteyksissä puhutaan myös freelance-valokuvaajista, -graafikoista, -taiteilijoista, -näyttelijöistä ja -muusikoista.

Englanninkielisten sanakirjojen mukaan freelancerilla ei siis ole vakinaista työsuhdetta tai hän toimii kokonaan omaan lukuunsa. *Suomen kielen perussanakirjan* määritelmä ”vapaa” tarkoittanee, että freelancer ei ole sidottu vain yhteen työn teettäjään ja että toimeksiantosopimus on milloin tahansa irtisanottavissa perusteluitta. Siltalan luonnehdinta ”kotoaan käsin työskentelevä vapaa agentti”²⁵ puolestaan antaa ymmärtää, että freelancerilla ei ole työpistettä toimeksiantajansa toimipaikassa.

Tekijänoikeuden tietosanakirja menee freelancerin oikeudellisen statuksen määrittelyssä vielä pitemmälle. Siinä *freelancer-journalisti* on määritelty seuraavasti: ”Freelancerilla tarkoitetaan vapaata toimittajaa, joka avustaa aikakaus- tai sanomalehteä, sähköisiä viestimiä tai muuta mediaa esimerkiksi kirjoittajana tai valokuvaajana. Hän ei ole työsuhteessa toimeksiantajaansa vaan avustaa yleensä useita viestintävälineitä. Freelancer on itsenäinen ammatinharjoittaja tai yrittäjä, joka pääsääntöisesti huolehtii itse mm. eläketurvansa järjestämisestä.”²⁶

Freelancerin tunnusmerkit voisivat siis olla:

- Luovan työn tekijä
- Sopimus vapaasti irtisanottavissa
- Toimipaikka yleensä omassa kodissa
- Yleensä useampi kuin yksi toimeksiantaja
- Työn teettäjä ei ole velvollinen maksamaan eläkemaksuja.

Asia ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen. Esimerkiksi eläketurvakeskuksen näkemyksen mukaan freelancer voi olla joko työntekijä tai yrittäjä.²⁷ Tekemästani kyselytutkimuksesta

²⁴ Siltala, Työelämän huonontumisen lyhyt historia (2004), s. 160.

²⁵ Siltala, Työelämän huonontumisen lyhyt historia (2004), s. 175.

²⁶ Niiranen – Tarkela, Tekijänoikeuden tietosanakirja (1998), s. 33.

²⁷ www.etk.fi → Työeläkelakipalvelu → Soveltamisohjeet → Ketä pidetään YEL:ssä tarkoitettuna yrittäjänä (1.1.2011).

myös ilmenee, että monien freelancereiden oma mielipide työ- ja sosiaali oikeudellisesta statuksestaan ei ole näin yksioikoinen, vaikka moni tekeekin työtä oman toiminimen kautta. Jos freelancer määriteltäisiin henkilöksi, joka on *aina* ”ei-työsuhteinen”, niin silloinhan jos yksittäinen freelancer onnistuu oikeusteitse hankkimaan työntekijästatuksen, hän loogisella välttämättömyydellä lakkaa olemasta freelancer.

Niinpä freelancerin tunnusmerkit ovat suurelta osin avoimia ja monitulkintaisia (mikä tietty väistämättä johtaa juridisiin ongelmatilanteisiin):

- *Yleensä* luovan työn tekijä
- Työntekijä *tai* henkilöyrittäjä
- *Mahdollisesti* oma toiminimi
- Toimipaikka *yleensä* omassa kodissa
- *Yleensä* useampi kuin yksi toimeksiantaja
- Työn teettäjän työnantajamaksuvelvollisuus *epäselvä*
- Sopimuksen sitovuus *vaihtelee* työoikeudellisen statuksen mukaan

Keskeistä koko ongelmanasettelun kannalta ei ole niinkään se, minkälaista työtä freelanceriksi kutsuttava henkilö voi tehdä tai mistä käsin hän työskentelee, vaan se, mikä hänen työoikeudellinen statuksensa on, toisin sanoen onko hänet katsottava työntekijäksi vai yrittäjäksi, sillä tämä kysymys määrittää viime kädessä hänen statuksensa monessa muussakin suhteessa, ennen kaikkea sosiaalivakuutuslainsäädännössä. Siksi on syytä pureutua perin pohjin kysymykseen, mikä tekee työn suorittajasta työoikeuden näkökulmasta yrittäjän.

2.2. Työntekijä vai yrittäjä?

2.2.1. Perussuhdeteoria ja työsuhteen tunnusmerkit

Suomen työoikeuteen on vaikuttanut vahvasti Arvo Sipilän vuonna 1938 ja monen muun myöhemmän tutkijan kehittäämä ja sittemmin myös kriittisesti arvioima *perussuhdeteoria*. Sen mukaan teoreettinen konstruktio työsuhteesta työoikeudellisena perussuhteena koostuu kahdesta väittämästä:

- 1) Koko työlainsäädännön henkilöllinen soveltamisala on lähtökohtaisesti yhtenäinen. Jos työsuoritusta edellyttävään oikeussuhteeseen on sovellettava työsopimuslakia, on siihen sovellettava myös muuta työlainsäädäntöä, ellei näissä muissa laeissa ole säädetty nimenomaisesti toisin.
- 2) Työlainsäädännön ajallinen soveltamisala on niin ikään lähtökohtaisesti yhtenäinen.²⁸

Perussuhdeteorian ensinnä luonnehditussa väittämässä on keskeisesti kysymys työntekijä-aseman määrittelystä eli työntekijän ja yrittäjän välisestä rajanvedosta. Tällöin avain-asemaan nousevat työsopimuslain (TSL, 55/2001) 1:1:ssä esitetyt soveltamisalasäännökset. TSL 1:1.1:n mukaan lakia sovelletaan sopimukseen, jolla työntekijä sitoutuu tekemään henkilökohtaisesti työtä työnantajan lukuun palkkaa tai muuta vastiketta vastaan työnantajan johdon ja valvonnan alaisena. Tätä täydentävät TSL 1:1.3:n ns. liitännäis-tunnusmerkit, joihin palataan jäljempänä alajaksossa 2.2.3.²⁹

Kysymys, onko kyseessä työsuhde vai jokin muu oikeussuhde, ei ole perinteisesti ollut sopimuksenvarainen asia, sillä TSL 1:1:ssä määritelty työsopimuksen käsite on *pakottavaa oikeutta*. Sen paremmin työsuoritusta edellyttävän sopimuksen sopijapuolet kuin työehtosopimusosapuoletkaan eivät voi pätevästi sopia, että TSL 1:1:ssä säädetty tunnusmerkit tosiasiallisesti täyttävään sopimussuhteeseen – työsuhteeseen – ei sovellettaisi työsopimuslakia. Yksittäisille ihmisille ei siis ole annettu valtaa sopia siitä, tehdäänkö jokin työ työsuhteessa vai esimerkiksi yrittäjänä.³⁰

Työsuhteen perustunnusmerkit, joiden kaikkien on yhtä aikaa täytyttävä, jotta oikeussuhde olisi työsuhde, ovat siis

- työn tekeminen
- sopimuksen perusteella
- vastiketta vastaan
- työnantajan lukuun
- tämän johdon ja valvonnan alaisena.³¹

²⁸ Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), s. 28.

²⁹ Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), s. 5–6, 28.

³⁰ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 5; Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), s. 6.

³¹ Kröger – Orasmaa, Vuosilomalaki (2006), s. 25; Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), s. 5–18.

Näistä tunnusmerkeistä kolme ensimmäistä eivät aiheuta mainittavia ongelmia. Työsopimuksen tekeminen on *vapaamuotoinen oikeustoimi*. Se voidaan tehdä suullisesti, kirjallisesti tai sähköisesti. Työsuhde voi syntyä myös ns. hiljaisella sopimuksella.³²

Työllä tarkoitetaan inhimillistä käyttäytymistä tai toimintaa, jolla on *taloudellista merkitystä*. Työnteko voi olla sekä aktiivista että passiivista toimintaa; jälkimmäisestä esimerkiksi sopii taiteilijan mallina toimiminen. Työsopimukseen liittyy kuitenkin työntekijän *henkilökohtainen sitoutuminen* työn tekemiseen. Työn tekemisen on lisäksi tapahduttava *työnantajan lukuun*, niinpä jos työn tulos siitä maksettavaa vastiketta lukuun ottamatta koituu työtä tekevän oman varallisuuspiirin kartuttamiseksi, kyseessä ei ole työntekijä vaan itsenäinen elinkeinonharjoittaja.³³ Kuten jaksossa 4.4 nähdään, tämä kriteeri voi muodostua työttömyysturvan puolella kompastuskiveksi.

Työsuhteen yksi tunnusmerkki on työntekijän oikeus työstä maksettavaan vastikkeeseen. Vastikkeen laadulle sen enempää kuin vähimmäismäärällekin ei TSL 1:1:ssä aseteta edellytyksiä, mutta jotta työstä suoritettavaa korvausta pidettäisiin vastikkeena, sillä tulee olla saajalleen taloudellista arvoa. Vaikka vastike on yksi työsuhteen perustunnusmerkki, TSL:n soveltaminen ei edellytä, että sen maksamisesta olisi nimenomaisesti sovittu. Tämä käy ilmi TSL 1:1.2:n *vastikeolettamasta*.³⁴

Työn teettäjän johto- ja valvontaoikeus eli *direktiotunnusmerkki* on keskeisin ja usein käytännössä myös ongelmallisin työsuhteen tunnistamiskriteeri, sillä viime kädessä työntekijän ja yrittäjän välinen rajanveto tehdään juuri tämän tunnusmerkin täyttymisen tai täyttymättä jäämisen perusteella.³⁵ Niinpä sitä on syytä tarkastella hieman lähemmin.

2.2.2. Rajanvetoa ja kokonaisharkintaa

Työsuhteisen työnteon rinnalla toinen ansiotyön muoto on työ itsenäisenä ammatinharjoittajana. Näitä kahta työnteon muotoa yhdistää ansiotarkoitus, mutta ne eroavat toisistaan siinä, tehdäänkö työtä työnantajan johdon ja valvonnan alaisena epäitsenäisessä

³² Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), 7.

³³ Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), s. 8–11.

³⁴ Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), s. 12–14.

³⁵ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 7; Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), s. 14.

asemassa työnantajaan nähden vai ”riippumattomassa” ei-alisteisessa asemassa suhteessa työn teettäjään tai toimeksiantajaan.³⁶

Ammatinharjoittajana tehdyn työn perustana on toimeksiantajan ja ammatinharjoittajan välinen velvoiteoikeudellinen sopimus. Toimeksiantosopimuksella työn suorittaja sitoutuu suorittamaan jonkin määrätyn tehtävän tai työsuorituksen toimeksiantajalle liittymättä kuitenkaan viimeksi mainitun organisaatioon tai alistumatta tämän alaisuuteen. Toimeksiantoa koskeva perusnormisto on kauppakaaren 18 luvussa. Lainsäädännössä ei kuitenkaan ole ammatinharjoittajana toimivalle itsenäiselle yrittäjälle yksiselitteistä tai kattavaa yleismääritelmää (tunnusmerkistöä). Ammatinharjoittaja-käsitteen puuttuminen merkitsee käytännössä sitä, että ratkaisu työsuhteisen työn ja yrittäjätoiminnan välillä joudutaan viime kädessä tekemään kussakin yksittäistapauksessa työsuhteen tunnusmerkistön täyttymiseen kohdistuvalla kokonaisharkinnalla.³⁷

Työsuhteessa työntekijä on *subordinaatio- eli vallanalaisuussuhteessa* työnantajaan, mikä näkyy mm. siinä, että työtä koskevissa asioissa päätösvalta on viime kädessä työnantajalla. Se, kuinka vahva alistussuhde työnantajan ja työntekijän välillä käytännössä vallitsee, riippuu kuitenkin mm. teetetävän työn laadusta ja yrityskulttuurista. Toisaalta käsillä olevan tunnusmerkin täyttymiseltä ei ole edellytettykään yksityiskohtaista työn sisältöä koskevaa ohjausta ja neuvontaa. Pelkkä *oikeus* johtoon ja valvontaan riittää täyttämään työsuhteelta edellytetyn tunnusmerkin, jos työtä muutoin tehdään TSL 1:1:n tarkoittamissa olosuhteissa.³⁸

Direktiötunnusmerkin täyttymistä arvioidaan niiden oikeustositseikkojen perusteella, jotka osoittavat työnsuorittajan itsenäisyyden tai epäitsenäisyyden asteen sopimussuhteessa. Käytännössä ”työnantajan johdon ja valvonnan alaisuus” on päätelty useista erilaisista työn tekemiseen liittyvistä tekijöistä. Osa tällaisista tekijöistä kytkeytyy työnteko-olosuhteisiin ja tapaan, jolla työn teettäjä on työnteon käytännössä organisoinut. Osa direktiötunnusmerkin täyttymiseen vaikuttavista tekijöistä taas on sellaisia työn tekemisen ja teettämisen ehtoja, joista sopijapuolet voivat sopimuksella sopia.³⁹

³⁶ Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), s. 23.

³⁷ Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), s. 23–24.

³⁸ Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), s. 15.

³⁹ Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), s. 15–16.

Sovittavia, työn suorittajan asemaan vaikuttavia työn tekemisen ehtoja ovat esimerkiksi

- työkohteen määrittely
- työn suorittamisen tapa
- työn tekemisen aika ja paikka (oma toimipiste vai työn teettäjän tilat)
- työn suorittajan asema työn teettäjän organisaatiossa
- työn suorittajalle asetetut henkilökohtaiset tavoitteet
- työnsuorittajalle maksetun korvauksen rakenne
- osapuolten oikeudet, esim. oikeus toimeksiantojen ottamiseen muilta työn teettäjiltä
- osapuolten velvollisuudet, esim. työn suorittajan velvollisuus omien työvälineiden käyttöön ja raportointivelvollisuus työn edistymisestä.⁴⁰

Tiitisen ja Krögerin mukaan sopijapuolet voivat siten vaikuttaa oikeussuhteen luonteeseen sisällyttämällä sopimukseen sellaisia ehtoja, joiden perusteella on pääteltävissä, onko työ tarkoitettu tehtäväksi työnantajan johdon ja valvonnan alaisena vai itsenäisessä asemassa ammatinharjoittajana.⁴¹ Tämä näkemys on kuitenkin mielestäni varsin ongelmallinen. Palaan siihen jäljempänä alajaksoissa 2.2.4 ja 3.3.2.

Työsuhteelta edellytetty työnantajan direktio-oikeus muodostuu useista tekijöistä, jotka saattavat vaikuttaa arvioinnissa myös eri suuntiin. Rajatapauksissa joudutaan harkitsemaan näiden eri tekijöiden painoarvoa kunkin yksittäisen oikeussuhteen erityispiirteet huomioon ottaen. Työsuhteeseen liittyvän johdon ja valvonnan erottaminen muuhun oikeussuhteeseen liittyvästä johdosta ja valvonnasta voi olla hyvinkin vaikeaa. Työsopimuslaissa säädetyn direktiotunnusmerkin täyttymistä koskeva arviointi merkitsee rajankäyntiä epäitsenäisessä asemassa tehtävän työsuhteisen työn ja itsenäisessä asemassa tehtävän yrittäjätyön välillä.⁴²

Työsopimuslain soveltamisalamääritelmän mukaisesti työsuhteen olemassaolo edellyttää kaikkien perustunnusmerkkien täyttymistä. Rajatapauksissa työntekijäaseman määrittäminen on tehtävä yksittäisessä oikeussuhteessa ilmenevien oikeustositseikkojen kokonaisuuden

⁴⁰ Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), s. 16. Kirjoittajien mukaan aikapalkka ja velvollisuus tehdä työtä työnantajan osoittamassa paikassa ovat merkittävä indisio työsuhteen suuntaan, kun taas provisiopalkka yhdistettynä kotona tai työntekijän valitsemissa työskentelypaikassa tehtävään työhön viittaa työnsuorittajan itsenäiseen asemaan.

⁴¹ Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), s. 16–17.

⁴² Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), s. 17–18.

perusteella. Työlainsäädännön soveltamisalaratkaisut edellyttävät siten aina kokonaisharkintaa.⁴³

Sopimuksen nimike ilmaisee yleensä sen, minkälaisia oikeusvaikutuksia sopijapuolet ovat tarkoittaneet sopimukseensa liittämällä. Työntekoa koskevan sopimuksen nimike sinänsä ei kuitenkaan ole ratkaiseva arvioitaessa oikeussuhteen luonnetta tapauksissa, joissa sopimusehdot, sopimuksen nimike ja työnteon tosiasialliset olosuhteet eivät vastaa toisiaan.⁴⁴

Itsenäiselle ammatinharjoittamiselle tunnusomaisia piirteitä ovat mm. ansiotarkoitus, toimintaan liittyvä taloudellinen riski sekä toiminnan laajuus, yleisyys, julkisuus ja itsenäisyys. Merkittävä yrittäjyyttä luonnehtiva tunnusmerkki on yritystoimintaan sisältyvä pääoman menettämisen riski. Yrittäjäriskin merkitys voi kuitenkin vaihdella toimialoittain. Monet omaan ammattitaitoon perustuvia palveluita tarjoavat henkilöt voivat tehdä työtä itsenäisesti ilman huomattavaa pääomapanostakin. Tällöin toiminnalta kuitenkin yleensä edellytetään yleisyyttä, tiettyä laajuutta ja julkisuutta. Edellä mainittujen kriteerien täytyminen edellyttää yleensä useita samanaikaisia toimeksiantoja sekä palveluiden tarjoamista ennalta rajoittamattomalle asiakaskunnalle, palveluiden julkista markkinointia sekä toiminnan harjoittamista erityisestä toimipaikasta käsin. Toiminnan yleisyys johtaa usein myös siihen, että palveluntuottajalla on toiminnastaan yleiskuluja eikä ainoastaan tiettyyn toimeksiantoon liittyviä menoja.⁴⁵

Perinteisesti suurimmat erot työntekijän ja yrittäjän välillä ovat liittyneet (1) yrittäjälle tunnusomaisen taloudellisen riskin puuttumiseen työntekijältä, (2) työntekijän toimintaan johdon ja valvonnan alaisena ja toisaalta yrittäjän itsenäisyyteen sekä (3) yrittäjälle tunnusomaiseen toiminnan yleisyyteen.⁴⁶

Taloudellinen riski on perinteinen yrittäjääseman tunnus. Toisaalta työntekijäkin voi sitoutua yritykseen esimerkiksi osakkeita omistamalla sekä erilaisin vakuuksin ja lainajärjestelyin. Taloudellinen riski on tällöin eräänlainen jatkumo, jonka toisessa päässä ei ole omaa riskiä lainkaan ja jonka toisessa päässä riski on ”täydellinen”.⁴⁷

⁴³ Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), s. 20.

⁴⁴ Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), s. 21.

⁴⁵ Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), s. 24–25.

⁴⁶ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 144.

⁴⁷ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 144–145.

Nykyisin ei ole myöskään ongelmatonta katsoa, että yrittäjä olisi työssään itsenäinen ja työntekijä alisteinen. Esimerkiksi palveluja tarjoava yrittäjä on monin tavoin sidottu asiakkaaseensa, tämän tarpeisiin ja toiveisiin. Nykyisin korostetaan myös työntekijän omaa vastuuta ja itsenäisyyttä.⁴⁸

Perinteisesti yrittäjätyö on yleistä eli se suuntautuu rajoittamattomaan asiakaskuntaan. Nykyisin monet yrittäjät toimivat kuitenkin rajoitetuilla markkinoilla esimerkiksi erilaisina alihankkijoina viime kädessä jopa yhdelle toimeksiantajalle. Vastaavasti myös monet työntekijät, esimerkiksi osa-aikaiset, saattavat toimia useissa työsuhteissa.⁴⁹

Kuten työsuhde, toimeksiantokin perustuu työn teettäjän ja työn suorittajan väliseen sopimukseen. Sopimuksella määritellään sovittu työkohte sekä työsuoritukselle asetetut vaatimukset. Sopimukseen otetuista ehdoista välittyy sopimuskumppanien käsitys ja tarkoitus oikeussuhteen tavoitellusta luonteesta. Jo osapuolten sopimukselle antama nimi luonnehtii sopimusta ja sen kuulumista tietylle oikeudenalalle. Toisaalta jos sopimuksen nimi ja tosiasialliset olosuhteet eivät vastaa toisiaan, sopimuksen nimellä ei ole ratkaisevaa merkitystä, vaan oikeussuhteen luonne tulee arvioida kaikki oikeussuhteessa vallitsevat seikat huomioon ottavalla harkinnalla.⁵⁰

2.2.3. Oikeuskäytäntöä ja sen arviointia

Oikeuskäytännössä työsuhteen työn ja itsenäisessä asemassa tehdyn työn välistä rajaa on käyty muun muassa freelancetoimittajien, näyttelijöiden, suunnittelijoiden, edustajien ja lääkäreiden osalta.⁵¹ Koska vaikeiden rajanvetotapausten osalta tuomioistuimilta itseltään saattaa puuttua riittävää asiantuntemusta, ne voivat tukeutua asiantuntijaorganisaation näkemykseen.

Työneuvosto on työ- ja elinkeinoministeriön alainen riippumaton erityisviranomainen, joka muun muassa antaa lausuntoja eräiden työläinsäädännön alaan kuuluvien lakien, kuten työaikalain, vuosilomalain ja työturvallisuuslain soveltamisesta ja tulkinnasta.⁵² Koska

⁴⁸ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 145.

⁴⁹ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 145.

⁵⁰ Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), s. 26–27.

⁵¹ Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), s. 27.

⁵² Kröger – Orasmaa, Vuosilomalaki (2006), s. 274.

kyseisten lakien soveltamisala määräytyy sen mukaan, onko kyse työ- tai virkasuhteesta vai ei (ks. TAL 1.1 §, VLL 1.1 §, TTurVL 2.1 §), työneuvosto joutuu lausunnossaan ottamaan kantaa siihen, onko kyseessä olevaan työsuoritukseen sovellettava työsopimuslakia, valtion virkamieslakia tai lakia kunnallisesta viranhaltijasta vai ei. Tämän ratkaisun pohjalta määräytyy, onko kyseessä palkansaaaja- vai yrittäjäasemassa oleva työn suorittaja.

Arvioitaessa työntekijän ja henkilöyrittäjän välistä rajaa keskeisiä kysymyksiä ovat perinteisesti olleet toiminnan itsenäisyys ja vapaus sekä kyseisen henkilön taloudellinen sitoutuminen toimintaan. Rajanvetoa suoritettaessa otetaan huomioon monia *aineellisia* ja *muodollisia* tunnusmerkkejä.⁵³

Itsenäiselle ammatinharjoittajalle tyypilliset tunnusmerkit voidaan luokitella seuraavasti:

Aineelliset tunnusmerkit

Työn suorittamisen konkreettinen tapa

- Työn suorittaja hankkii itse tarvittavat laitteet, työvälineet sekä työssä tarvittavat materiaalit
- Työn suorittaja pitää omaa myyntivarastoa
- Työn suorittaja tekee työn omissa, toimintaa varten varustamissaan tiloissa
- Työn suorittajalla ei ole velvollisuutta tehdä sovittua työtä henkilökohtaisesti vaan hänellä on oikeus apulaisten ja sijaisten käyttöön työn teettäjää kuulematta
- Työn suorittaja saa itse määrätä työaikansa
- Työn suorittamistavan poikkeavuus muiden työnantajan palveluksessa olevien työntekijöiden asemasta

Työstä maksettava korvaus

- Korvaus maksetaan työn tuloksen mukaan esimerkiksi kappalekorvauksena tai laskutuksen mukaan taikka provisiopalkkana, jolloin palkka on riippuvainen omasta työpanoksesta
- Kuluja ei erikseen korvata
- Vastikkeen suuruus työsuhteessa yleensä maksettavaan palkkatasoon verrattuna
- Korvauksessa on otettu laskennallisesti huomioon eläke- ja tapaturmavakuutusmaksut

⁵³ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 9.

Toimeksiantojen määrä

- Useita samanaikaisia toimeksiantoja
- Useita peräkkäisiä toimeksiantoja eri tilaajien kanssa
- Sopimuksin ei ole rajoitettu työnsuorittajan toimintaa muiden toimeksiantajien lukuun

Työn teettäjän ohjausoikeus

- Työn teettäjällä ei ole oikeutta kiinteään ohjaukseen; yhteydenotot eivät ole tiiviitä työn teettäjän ja suorittajan välillä
- Työn suorittajan oikeus itse päättää työn käytännön suoritustavasta ja organisoinnista

Muodolliset tunnusmerkit

- Elinkeinoluvan hankkiminen
- Kaupparekisteri- ja elinkeinoilmoituksen tekeminen
- Aiempi verotuskäytäntö (onko henkilö ilmoittanut tulonsa elinkeinonharjoittajana)
- Yrittäjävakuutus
- Toiminnan harjoittaminen yhtiömuodossa
- Ilmoittautuminen ennakkoperintärekisteriin.⁵⁴

Oikeuskäytännössä työsuhteisen työn ja itsenäisessä asemassa tehdyn työn välistä rajaa vedettäessä kokonaistilanteen arvioinnissa on painottunut erityisesti aineellisten tunnusmerkkien merkitys. Luovaa työtä suorittavien kuten freelancereiden ja taiteilijoiden tapauksissa rajanvetoa on arvioitu erityisesti työnjohto- ja valvontaoikeuden pohjalta. Direktio-oikeuden arviointia helpottavat mm. TSL 1:1.3:ssa säädetyt työsuhteen *liitännäis-tunnusmerkit*. Niiden mukaan työsopimuslain soveltamista ei estä se, että työ tehdään työntekijän kotona, eikä se, että työsuorituksessa käytetään hyväksi työntekijän omistamia tai hallinnoimia työvälineitä.⁵⁵

TN 1249-89. Aikakauslehden vakituinen avustaja työskenteli pääosin kotonaan, mutta osittain lehden toimituksen tiloissa, joissa hän suunnitteli kirjoittamiensa artikkelien kirjapainollisen ulkoasun. Hän käytti työssään yhtiöltä saamaansa materiaalia ja työvälineitä. Lehden päätoimittaja oli määrännyt avustajan laatimien artikkelien aiheet ja laajuuden sekä valvonut

⁵⁴ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 9–10; Tiitinen – Kröger, Työsopimus-oikeus (2008), s. 25–26.

⁵⁵ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 13; Tiitinen – Kröger, Työsopimus-oikeus (2008), s. 6, 18–19, 27.

työskentelyn aikataulun. Yhteydenpito oli ollut päivittäistä. Toimittajalla oli oikeus tehdä toimituksellista työtä myös muille toimeksiantajille, ei kuitenkaan saman alan kilpailevaan lehteen. Palkkio oli maksettu kirjoitettujen liuskojen mukaan. Palkkion määrä oli ollut keskimäärin 10 000 markkaa kuukaudessa ja se muodosti toimittajan pääasiallisen tulon ko. aikana. Työneuvoston päätöksen mukaan kyseinen avustaja oli työsuhteessa lehteen.

Luovaa työtä suorittavan asema poikkeaa kyseisen työn luonteen johdosta normaalityöntekijän asemasta. Vaikka luovan työn tekijällä on esimerkiksi vapauksia järjestellä työaikansa, tämä ei sellaisenaan tee hänestä yrittäjää. Työsuhdetyökin voi yksittäistapauksessa olla vapaata. Mutta mitä ylimalkaisempaa työn johtaminen ja valvonta on, sitä todennäköisemmin toimeksiannon suorittaminen on tämän kriteerin näkökulmasta yrittäjätyötä.⁵⁶

TN 1308-94: N on tehnyt toimitus- ja kääntämistyötä itse määräämäänään aikana ja määräämässään paikassa pääasiassa omia työvälineitään käyttäen. N:n työskentelyaikataulu on kuitenkin määräytynyt lehtien ilmestymisajankohtien mukaan. Yhtiö on puuttunut julkaisuohjelmien laajuutta ja suomennoksen tyyliä koskeviin kysymyksiin. N:n palkka on ollut osaksi urakkapohjainen ja osaksi kiinteä kuukausipalkka. S Oy on myös korvannut N:lle työskentelystä aiheutuneita kuluja, kuten päivärahoja ja puhelinlaskuja ja toimittanut N:lle konttoritarvikkeita. Työneuvoston päätöksen mukaan N on ollut (vanhan) vuosilomalain (272/1973) 1 §:n tarkoittamassa työsuhteessa oleva työntekijä.

TN 1029-77: Kirjailija B on toiminut A:n sanomalehden kolumnistina aluksi suullisen sopimuksen mukaan ja myöhemmin kahden eri kirjallisen avustajasopimuksen nojalla. Kummassakin kirjallisessa sopimuksessa sopimusta on nimitetty avustajasopimukseksi. B on saanut korvauksen julkaistuista kirjoituksista ja viikoittaisen korvauksen myös loma-ajalta. B on saanut itse määrätä työskentelyaikansa ja -paikkansa sekä valita kirjoitustensa aiheen ja sisällön sillä rajoituksella, että kirjoitusten likimääräinen pituus on sovittu eikä lehti ole ollut velvollinen suorittamaan maksua sellaisista kirjoituksista, joita se ei ole hyväksynyt julkaistaviksi. Työneuvoston päätöksen mukaan B ei ole ollut (vuoden 1970) työsopimuslain (320/1970) 1 §:n tarkoittamassa työsuhteessa yhtiöön.

Tiitinen ja Kröger mainitsevat lisäksi eräässä alaviitteessään (mutta eivät kerro, mihin oikeustapauksiin tai työneuvoston lausuntoihin ko. yhteenveto perustuu), että silloin, kun

⁵⁶ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 15.

freelancetoimittajan oikeutta laatia artikkeleita eri kustantajien lehtiin ei ole rajoitettu, kertaluontoisten sopimusten perusteella kirjoittavia toimittajia pidetään yleensä itsenäisinä yrittäjinä. Myöskään pitkähkön aikaa kestänyt toimittajasuhde lehden kustantajan ja pakinoitsijan taikka kirjallisuus- tai musiikkiarvostelijan välillä ei yleensä johda työsuhteen syntymiseen. Näin on varsinkin silloin, kun toimittaja laatii kotonaan julkaistavaksi tarkoitettuja artikkeleita omasta aloitteestaan, jolloin lehden kustantajan valvonta ei kohdistu itse työntekoon vaan ainoastaan siihen, hyväksytäänkö valmis kirjoitus lehdessä julkaistavaksi vai ei.⁵⁷

Luovaa työtä suorittavat voivat siis olosuhteista riippuen olla joko työntekijöitä tai yrittäjiä. Keskeistä yrittäjätapauksissa on ollut toisaalta yritystoiminnan ulkoinen vakiintuminen ja toisaalta johto- ja valvontaoikeuden näkökulmasta työn riittävä itsenäisyys. Yrittäjäaseman kannalta riittävää itsenäisyyttä ei poista esimerkiksi pelkästään se, että kyseinen työ on ajan ja paikan suhteen sidottua.⁵⁸

Seuraavia kahta tapausta on kiintoisaa verrata keskenään, sillä kummassakin on ollut kyse tulkkauspalveluista:

TN 1149-83: Fil. tri A on toiminut tulkkina ulkoasiainministeriön alaisuudessa olevan Suomen ja Neuvostoliiton välisen tieteellis-teknillisen yhteistoimintakomitean symposiumissa ja siihen liittyneissä tilaisuuksissa. Palkkio tehtävästä on maksettu päiväpalkkana. Lisäksi A:lle on suoritettu päiväraha ja matkakorvaukset. A on toiminut perustamansa B Ky:n toimitusjohtajana ja vastuunalaisena yhtiömiehenä. Yhtiön toimialaan ovat kuuluneet mm. tulkkaus- ja käännös-tehtävät. Yhteistoimintakomitea on osoittanut työtilauksen B Ky:lle, joka on myös laskuttanut yhteistoimintakomiteaa. A ei ole suorittanut ulkoasiainministeriölle muita tulkkaustehtäviä.

Asiassa on selvää, että A on suorittanut ulkoasiainministeriön alaiselle yhteistoimintakomitealle työtä sopimuksen perusteella ja vastiketta vastaan. Riidanalaista on, onko A toiminut (vanhan) työsopimuslain (320/1970) 1 §:ssä tarkoitettulla tavalla yhteistoimintakomitean johdon ja valvonnan alaisena vai onko hän työssään ollut itsenäisen yrittäjän asemassa. A:n työsuoritus symposiumissa on ollut ajan ja paikan suhteen sidottu. Kuitenkin A:n asema hänen perustamansa kommandiittiyhtiön henkilökohtaisesti vastuunalaisena yhtiömiehenä ja yhtiön toimitusjohtajana sekä se, että työsuoritus on tilattu Ky:ltä, joka on myös laskuttanut työsuorituksesta, ja että A on suorittanut tulkkaustehtäviä ulkoasiainministeriölle

⁵⁷ Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), s. 27.

⁵⁸ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 16.

vain kerran, osoittavat TN:n käsityksen mukaan, ettei A ole toiminut työsopimuslain 1 §:ssä tarkoitettussa työsuhteessa Suomen ja NL:n välisen tieteellis-teknillisen yhteistoimintakomitean palveluksessa. Tämän vuoksi A:n yhteistoimintakomitealle suorittamaan työhön ei ole sovellettava työaikalakia eikä muuta työaikaa sääntelevää lakia.

Turun HO 4.4.2005 S 04/1513 (KKO 15.2.2006: ei valituslupaa): Asiassa on kysymys siitä, onko A tehdessään kysymyksessä olevia käännös- ja tulkkaustehtäviä ollut työsuhteessa B:n kaupunkiin vai onko hän ollut yrittäjän asemassa. Rajanveto työsuhteen ja yrittäjyyden välillä tehdään asian olosuhteiden kokonaisharkinnan perusteella.

Yrittäjän asemaa tukee hovioikeuden käsityksen mukaan ennen kaikkea se, että A:lla on ollut useita toimeksiantajia ja hän on työtilanteensa sitä edellyttäessä voinut kieltäytyä hänelle tarjotuista tehtävistä. Toisaalta A:lla on ollut vain kuusi toimeksiantajaa, eikä työsuhteen olemassaoloa estä se, että työntekijä on samanaikaisesti työsuhteessa useampien kuin yhden työnantajan kanssa. Kaupungin A:lle antamat tehtävät ovat luonteeltaan sellaisia, että kukin niistä voi muodostaa yhden lyhytaikaisen työsuhteen. Näin ollen se, että A on voinut kieltäytyä kaupungin hänelle antamista tehtävistä, ei yksinään estä asianosaisten välisen oikeussuhteen pitämistä työsuhteena.

Se, että A:lle maksettu tuntipalkka on ollut yli kaksinkertainen verrattuna kaupungin palveluksessa olevien tulkkien ansaitsemaan palkkaan, ei sinänsä ole ratkaisevaa rajanvetoa tehtäessä. A:n käännös- ja tulkkaustehtävät ovat luonteeltaan myös sellaisia, ettei niiden suorittaminen edellytä kaupungin järjestävän hänelle työtiloja. A:n ilmoituksen mukaan hänelle ei ole suoritettu matkakulujen korvausta hänen B:n kaupungissa tekemistään matkoista sen takia, ettei hänelle ole syntynyt sellaisia menoja ja ettei hän siten ole laskuttanut kaupunkia näistä kuluista. Tätä A:n väitettä kaupunki ei ole kiistänyt. Asiassa on riidatonta, että kaupunki on korvannut A:lle kaupungin ulkopuolelle tehdyistä matkoista koituneet kulut.

Kaupunki on suorittanut ennakonpidätyksen A:lle maksamastaan rahavastikkeesta. Ennakonpidätyksen toimittaminen ei välttämättä osoita, että kysymyksessä olisi työsuhde. Työsuhdetta puoltaa toisaalta se, että A:lle maksetusta vastikkeesta on pidätetty työeläkevakuutusmaksut ja työttömyysvakuutusmaksut.

Yrittäjän asemaa ei tue se, että A:lla ei ole toiminimeä ja että hänellä on ollut vain kuusi toimeksiantajaa. A:n toiminta ei ole ollut laajaa, yleistä ja julkista. Tehtävien suorittaminen on lisäksi edellyttänyt A:n henkilökohtaista työpanosta, joten hän ei ole voinut panna toista henkilöä sijaansa käännös- ja tulkkaustehtäviä suorittaessa.

Käännöstyö ja tulkkinä toimiminen ovat luonteeltaan sellaisia, etteivät ne juurikaan edellytä työnantajan johto- ja valvontavallan käyttämistä. Käännöstehtävistä on sovittu, että niiden tulee olla etukäteen määrättyinä aikana valmiina. Kaupunki on myös osoittanut tulkkaustehtävät ja

niiden suorittamisen ajan ja paikan. Hovioikeus katsoo, että kaupungilla on ollut mahdollisuus johtaa ja valvoa A:n toimintaa.

Yhteenvetona hovioikeus toteaa, että A:n toiminta on perustunut hänen ja kaupungin väliseen sopimukseen, A on suorittanut hänelle annetut tehtävät henkilökohtaisesti kaupungin lukuun ja kaupunki on maksanut hänelle vastiketta. Kaupunki on ainakin jossain määrin voinut johtaa ja valvoa A:n tehtävien suorittamista. Kokonaisuutena arvostellen työsuhteen olemassaoloa tukevat seikat ovat hovioikeuden käsityksen mukaan painavimmat kuin yrittäjäasemaa puoltavat tapauksen olosuhteet. Hovioikeus on näin ollen päätenyt siihen, että asianosaisten välillä on vallinnut työsuhde.

Verrattaessa yllä olevia kahta tapausta keskenään huomataan, että työnteko-olosuhteet olivat niissä samanlaiset: molemmissa työ oli ajan ja paikan suhteen sidottua. Kuitenkin edellisessä päädyttiin yrittäjästatukseen ja jälkimmäisessä työntekijästatukseen. Näyttääkin siltä, että ratkaisevana erona tapausten välillä oli *muodollinen* tunnusmerkki: edellisessä toimintaa oli harjoitettu yhtiömuodossa, jälkimmäisessä ns. freelancer-verokortilla. Edellisessä työsuoritus oli tilattu yhtiöltä, joka oli myös laskuttanut siitä. (Olisi ollut kiintoisaa nähdä, kuinka ko. tapauksessa olisi käynyt, jos toimintaa olisikin harjoitettu kommandiitti-yhtiön sijasta toiminimellä.) Kokonaisarviointi on jälkimmäisessä tapauksessa kirjoitettu ansiokkaasti ”auki” siten, että siinä on punnittu huolellisesti sekä työntekijä- että yrittäjästatusta tukevia näkökohtia. Erityisen kiintoisaksi tapauksen tekee se, että siinä on päädytty työntekijästatukseen, vaikka A:lla on ollut useita muitakin toimeksiantajia kuin B:n kaupunki ja hän on työtilanteensa sitä edellyttäessä voinut kieltäytyä hänelle tarjotuista tehtävistä. Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että hovioikeuden punninnassa *työntekijän suojelun periaate* on painanut yrittäjyyttä puoltavia näkökohtia enemmän.

Tähän asiaan liittyen on syytä tuoda esille tapaus, jossa oli kysymys siitä, voiko yhtiön hallituksen jäsen olla työsuhteessa yhtiöön, ja siitä, mikä merkitys on annettava asianomaisen omalle käsitykselle työoikeudellisesta statuksestaan:

Helsingin HO 25.2.1997 S 96/796 (KKO 20.8.1997: ei valituslupaa): Kantaja on kertonut, että hän on sopinut työsuhteesta. Vastaja on väittänyt, että kantaja oli pyytänyt, että kysymyksessä ei olisi työsuhde. (...)

Kantajen yhtiön kanssa tekemän sopimuksen sisältö on jäänyt yhtiökokouksessa ja myös myöhemmin tarkoin sopimatta. Ristiriitaisista todistajankertomuksista huolimatta kantajalla on

ollut syytä uskoa, että hänet on palkattu työsuhteeseen. (...) Työntekijän suojelun periaatteen nojalla ja koska vastaajalla on kysymyksestä näyttövelvollisuus, kyseinen sopimussuhde on katsottava työsuhteeksi.

Merkittävin freelancereita koskeva tapaus viime vuosilta on ollut Elinkeinoelämän Keskusliitto ry:n aloitteesta työneuvostossa, joka antoi lausuntonsa 14. joulukuuta 2006. Niinpä sitä lienee aiheellista referoida muita seikkaperäisemmin.

TN 1420-06: Asiassa on pyydetty työneuvoston lausuntoa vuosilomalain (162/2005) soveltamisesta A Oy:n ns. freelancekääntäjinä toimivien X:n ja Y:n työhön. Asiassa on kysymys siitä, sovelletaanko vuosilomalakia freelancekääntäjiin, jotka tekevät työtään pääosin muualla kuin A Oy:n tiloissa. Toisin sanoen: voidaanko katsoa, että kääntäjät ovat työsuhteessa yhtiöön.

A Oy:llä on palveluksessaan kolme omaa työsuhteista kielenkääntäjää. Loput käännöstöistä teetetään joko ulkopuolisilla käännöstöimistoilla tai ns. freelancekääntäjillä. Yhtiön omat kääntäjät työskentelevät yhtiön toimitiloissa yhtiön hankkimilla työvälineillä ja heillä on kiinteä kuukausipalkka. Freelancekääntäjät työskentelevät itse valitsemassaan paikassa omilla työvälineillään ja haluamanaan ajankohtana. Freelancekääntäjät on aiemmin katsottu A Oy:ssä työsuhteisiksi, koska he tekivät käännöksensä tekstittämisen A Oy:n tiloissa ja heidän työsuorituksensa oli siten sidottu tiettyyn aikaan ja se tuli suorittaa A Oy:n tiloissa. Nykyisin freelancekääntäjät toimittavat yhtiölle tiedot sähköisesti eikä heidän läsnäolonsa ohjelman lähettämisvaiheessa ole enää tarpeen. A Oy:lle onkin epäselvää, ovatko freelancerit työsuhteessa yhtiöön.

Vuosilomalain soveltaminen edellyttää työsopimuslain 1 luvun 1 §:n 1 momentissa säädetyn työsuhteen tunnusmerkistön täyttymistä. (...) Nyt käsillä olevassa tapauksessa vaikuttaa selvältä, että X:n ja Y:n työskentely on perustunut sopimukseen ja sitä on tehty vastiketta vastaan. Työ on tehty myös henkilökohtaisesti. Epäselväksi jää kuitenkin se, onko työtä tehty A Oy:n johdon ja valvonnan alaisena. Johto ja valvonta -tunnusmerkin täyttymisen ei voida katsoa edellyttävän työn sisällöllistä johtoa ja valvontaa. Toisaalta työn hyvin itsenäinen suoritustapa saattaa viitata muuhun kuin työsuhteeseen. Työsuhteelle ominaisen johdon ja valvonnan erottaminen muuhun oikeussuhteeseen liittyvästä johdosta ja valvonnasta saattaa olla hyvin vaikeaa, koska samantyyppisiä johto ja valvonta -toimia voi ilmetä niin työsuhteessa kuin muussakin työn tekoa koskevassa oikeussuhteessa. Näin ollen muun muassa tästä syystä oikeussuhteen luonnetta ei voidakaan välttämättä ratkaista yksittäisiä työsuhteen tunnusmerkkejä tarkastelemalla, vaan työtä tekevän osapuolen oikeudellista asemaa on tarkasteltava kokonaisuutena ottaen huomioon myös erilaisia sosiaalisia ja taloudellisia tekijöitä.

Pääkysymyksenä on, voiko työskentely pääosin työntekijän kotona olla niin merkittävä tekijä, että sen perusteella kääntäjä jäisi työoikeudellisen suojan ulkopuolelle. Yhtiön omissa tiloissa työskentelevät kääntäjät tekevät pääosin samanlaista käännöstyötä kuin X ja Y, mutta he ovat työsuhteessa. Lähtökohtana työsopimuslain perusteella on se, että työnteon paikka ei ole ratkaisevassa asemassa, joten yksinomaan tällä perusteella valintaa ei voida tehdä. Käännöstyö on luonteeltaan sellaista työtä, ettei sen sisältöä tarvitse valvoa työn tekemisen aikana. Merkitystä ei ole myöskään sillä, mihin aikaan vuorokaudesta tai missä työ tehdään, vaan ainoastaan sillä, että lopputulos on sovitun mukainen ja että se valmistuu annetussa määräajassa. Käännöstyö on kuitenkin sidottu johonkin aikaan, joten työn tekeminen ei ole täysin tekijän omassa harkinnassa. Lisäksi käännöstyöhön liittyy etukäteen ilmoitettuja seikkoja, jotka on otettava huomioon työn tekemisessä, kuten mainoskatkojen paikat. Työtä siis johdetaan antamalla näitä ohjeita. Kääntäjien työn tulosta valvotaan ns. kollauserjestelmän avulla, samoin käännöksen teknistä toimivuutta syötettäessä teksti lähetysjärjestelmään. Tällaista etukäteistä ohjausta ja jälkikäteistä valvontaa on pidetty riittävinä työsuhteen direktio-tunnusmerkin kannalta.

X:n ja Y:n työolosuhteissa on toisiaan vastaavia piirteitä, mutta myös eroja. Molemmat työskentelevät pääosin kotonaan. Kumpikaan ei mainosta eikä markkinoi toimintaansa. Erona on se, että X:llä on ajustuslaitteisto kotonaan, kun sitä vastoin Y:llä laitteistoa ei ole. X tekee kuitenkin ajastustyötä ja muita käännökseen liittyviä tehtäviä myös A Oy:n tiloissa. Samoin Y tekee ajastusta ja muita käännökseen liittyviä tehtäviä A Oy:n tiloissa. Tähän työhön liittyy A Oy:n tiloissa tapahtuva lukijan ohjaaminen. Työ on aikaan ja paikkaan sidottua. X:llä on oma yritys, joka on merkitty ennakkoperintärekiin, mutta hän ei työskentele tämän yrityksen nimissä A Oy:lle. Y:llä ei ole omaa yritystä. Molemmat työskentelevät A Oy:lle käyttäen verokorttia. A Oy ilmoittaa molemmille maksetut palkkiot verottajalle, suorittaa ennakonpidätyksen ja maksaa työnantajamaksut.

Verrattaessa X:n ja Y:n asemaa A Oy:n ”omien” kääntäjien asemaan erona on se, että heiltä kilpaileva toiminta on kielletty kokonaan, kun taas X ja Y saavat tehdä käännöstöitä myös muille. A Oy ostaa X:ltä ja Y:ltä ohjelmien esitysoikeudet ja käännöspalkkio maksetaan ensiesityksestä ja kolmesta uusinnasta. Useammasta kuin kolmesta uusinnasta maksetaan erillinen uusintakorvaus. Yhtiön omat kääntäjät saavat kuukausipalkan ilman erillisiä esityspalkkioita, ja tekijänoikeudet säilyvät työnantajalla.

Kääntäjien työhön sovelletaan ns. Yhtyneet-työehtosopimusta, mikä viittaa työsuhteen olemassaoloon. Sopimusta voidaan pitää viitteenä A Oy:n tarkoituksesta, mutta yksinomaan se ei voi olla ratkaiseva tekijä, kuten ei sopimuksen otsikointi yleensä oikeussuhteen luonteen arvostelussa.

X:n ja Y:n työskentelyyn liittyy sekä epäitsenäisiä että itsenäisiä piirteitä. Heidän toimintansa ei ole yritystoimintaan ominaiseen tapaan yleistä ja julkista. Molemmilla tosin on myös muita

toimeksiantajia kuin A Oy, mutta tämä seikka ei toisaalta ole epätavallinen etenkin osakaisissa työsuhteissa. X:llä on oma yritys, mutta hän ei työskentele sen nimissä A Oy:lle. X:llä on hankittuna ajastusohjelma, jota Y:llä ei ole. Tällaisia eroja ei voida kuitenkaan pitää olennaisina näiden kääntäjien kesken, vaan heidän asemaansa on arvioitava samalla tavoin. Sekä X että Y työskentelevät A Oy:lle verokorttia käyttäen. A Oy on suorittanut ennakonpidätyksen heille maksamistaan palkkioista ja maksanut työnantajamaksut. Työskentely A Oy:lle on jatkunut samanlaisena useamman vuoden ajan. X:llä ja Y:llä ei ole oikeutta käyttää sijaista eikä työstä käytännössä kieltäydytä. Molempien työssä on kokonaisuutena arvioiden enemmän työsuhdetyön kuin itsenäisen yrittäjätöyden piirteitä.

Lausuntoa on pyydetty nimenomaan sen vuoksi, että työnteon paikan muututtua A Oy:n tiloista kääntäjien kotiin oli herännyt epäselvyys vuosilomalain soveltamisesta. Jos kysymyksessä on vain työnteon paikan muutos muiden työskentelyyn liittyvien ehtojen ja olosuhteiden pysyessä ennallaan voidaan työneuvoston mielestä pitää melko selvänä, ettei työsuhde voi muuttua muuksi oikeussuhteeksi.

Työsuhdetyön ja yritystoiminnan välisen rajanvedon kokonaisarvioinnissa ovat eri aikoina korostuneet jonkin verran erilaiset asiat. Keskeisessä asemassa rajanvedossa ovat olleet aineelliset tunnusmerkit kuten työn suorittamisen konkreettinen tapa, toimeksiantojen määrä, työn teettäjän direktio-oikeus sekä palkkaus. Huomiota on kiinnitetty myös muodollisiin seikkoihin kuten erilaisiin rekisteri-ilmoituksiin, ennakkoperintärekisterissä olemiseen sekä toiminnan oikeudelliseen harjoittamismuotoon. Viime vuosina arvioinnissa on aikaisempaa enemmän annettu arvoa asianomaisten omalle sopimukselle ja tämän mukaiselle käyttäytymiselle. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta yrittäjäksi siirtyminen on jätetty aikaisempaa enemmän asianomaisten oman päätöksen varaan. Työoikeudessa perinteisesti korostettu työntekijän suojele ei ole vahva argumentti silloin, kun asianomainen omasta halustaan luopuu tästä asemastaan.⁵⁹

Edellä mainittu Turun hovioikeuden tapaus vuodelta 2005 sekä audiovisuaalisen alan freelancekääntäjiä koskeva tapaus sen sijaan korostavat *työntekijän suojele periaatetta*. Jälkimmäisessä erityisen kiintoisa on seuraava toteamus: ”Työsuhteelle ominaisen johdon ja valvonnan erottaminen muuhun oikeussuhteeseen liittyvästä johdosta ja valvonnasta saattaa olla hyvin vaikeaa, koska samantyyppisiä johto ja valvonta -toimia voi ilmetä niin työsuhteessa kuin muussakin työn tekoa koskevassa oikeussuhteessa.” Työneuvosto siis

⁵⁹ Koskinen – Mikkola – Purola, *Työntekijä vai yrittäjä...* (1997), s. 141.

katsoo, että direktiotunnusmerkki, joka perinteisesti on ollut ratkaisevassa roolissa, ei oikeastaan ratkaisekaan mitään!

Jälkimmäisessä tapauksessa työneuvoston lausunnosta voidaan myös huomata, että työn suorittamisen oikeudellisella muodolla on erityistä merkitystä: sekä X:n että Y:n todettiin työskennelleen verokortilla eikä oman yrityksen kautta. Käänteisesti voidaan siis päätellä, että oman yrityksen kautta työskentely olisi merkinnyt yrittäjästatusta; näinhän kävi tapauksessa TN 1149-83. Freelancerille tyypillinen vapaus valita toimeksiantajansa sekä työn tekemisen paikka ja aika kuten myös freelancerin erilainen tekijänoikeudellinen asema verrattuna vakinaiisiin kääntäjiin sitä vastoin eivät riittäneet tekemään freelancerista yrittäjää.

Työneuvoston argumentti työsuhteen puolesta, että A Oy oli suorittanut X:n ja Y:n palkkioista ennakonpidätykset ja maksanut työnantajamaksut, on sen sijaan ongelmallinen. Entäpä jos yhtiö olisi omavaltaisesti jättänyt työnantajamaksut maksamatta? Olisiko tämä koitunut freelancereiden vahingoksi? Tällainen argumentaatio johtaa herkästi epäloogiseen kehäpäättelyyn ja mahdollistaa työlainsäädännön kiertämisen eikä ainakaan edistä työn tekijän suojelun periaatetta.

Turun hovioikeuden tuomion 4.4.2005 S 04/1513 ja työneuvoston lausunnon TN 1420-06 jälkeen Suomessa työskentelevien freelancereiden työoikeudellinen status on selvästi aiempaa selkeämpi. Samaa ei kuitenkaan voida sanoa muuta maata kuin Suomea asemapaikkanaan pitävien freelanceulkomaankirjeenvaihtajien tilanteesta. Heitä koskeva työneuvoston lausunto on vuodelta 2007.

TN 1427-07: Kyse on eri asemamaissa työskentelevistä henkilöistä, jotka suorittavat tehtäviä X Oy:lle. Sähköisen media freelancejournalistit on perinteisesti tulkittu työsuhteisiksi. X Oy on sitä vastoin tulkinnut freelanceulkomaankirjeenvaihtajansa yrittäjiksi.

Lausuntopyynnön kohteena on yhdeksän henkilöä, joista kolme on laatinut selostuksen työskentelyolosuhteistaan. A:n asemapaikkana on ollut Italia, mistä hän on tehnyt A Oy:n edustajana matkoja useisiin muihin maihin. B ja C ovat työskennelleet eri maissa siten, että asemamaa on vaihtunut sopimussuhteiden aikana. Kaikkien sopimukset ovat olleet kirjallisia, mutta kenenkään sopimuksessa ei ole ollut lakiviittausta.

Asiassa saadun selvityksen perusteella voidaan todeta, että freelanceulkomaankirjeenvaihtajien työtä koskevilla sopimuksilla on liittyviä useampaan kuin yhteen valtioon. Työsopimukseen sovellettava laki määräytyy tällöin Rooman yleissopimuksen (SopS 30/1999) mukaan. Rooman yleissopimuksen 6 artikla koskee työsopimuksia, kun taas muuntyyppisiin sopimuksiin sovelletaan 3 ja 4 artikloja.

Lainvalinnan lähtökohtana on kysymyksessä olevan sopimussuhteen oikeudellisen luonteen määrittely eli kvalifikaatio. Tässä asiassa epäselvää on kuitenkin juuri se, ovatko freelancekirjeenvaihtajien kanssa tehdyt sopimukset työsopimuksia vai muunlaisia sopimuksia.

Rooman yleissopimuksessa ei ole kvalifikaatiota varten työsopimuksen määritelmää, ja eri sopimusvaltioissa käsite määritellään toisistaan poikkeavasti. Oikeuskirjallisuudessa on suositeltu, että kvalifikaatio työsopimuksen ja muun sopimuksen välillä ratkaistaan Rooman yleissopimuksen 6 (2) artiklan määräämän oikeusjärjestelmän mukaan, vaikka se johtaisikin siihen, että asianomaisen valtion lain mukaan kyseessä ei ole työsopimus. Lakiviittauksen puuttuessa lähtökohtana on työskentelyvaltion laki, tai jos työn tekijä ei tee työtään ainoastaan yhdessä valtiossa, sen toimipaikan sijaintivaltion laki, joka on ottanut työn suorittajan työhön.

Freelanceulkomaankirjeenvaihtajat ovat tehneet työtä useissa eri valtioissa Suomen rajojen ulkopuolella eikä suomalainen yhtiö ole varsinaisesti lähettänyt heitä työhön ulkomaille. Freelanceulkomaankirjeenvaihtajien asuinpaikka on työtä tehtäessä ollut muualla kuin Suomessa. Sopimukset on solmittu pääosin postitse. Suomi ei ole ollut freelanceulkomaankirjeenvaihtajien pääasiallinen työskentelyvaltio vaan työtä on tehty muualla lähtökohtaisesti yhdestä asemamaasta käsin. Näin ollen sopimuksilla ei ole Rooman yleissopimuksen 6 artiklassa tarkoitettua läheisintä liittymää Suomeen. Näin ollen freelanceulkomaankirjeenvaihtajien sopimuksiin ei sovelleta Suomen vuosilomalakia. Sen seikan arviointi, sovelletaanko kirjeenvaihtajiin jonkin muun valtion työlainsäädäntöä, ei enää kuulu työneuvoston tehtäviin.

Prosessi jatkui välimiesoikeudessa seuraavana vuonna, mutta välitystuomiokaan ei tuonut lopullista ratkaisua asiaan:

Välimiesoikeus (Suomen Journalistiliitto ry vs. Yleisradio Oy) 16.6.2008: Osapuolet ovat välimiesoikeudessa olleet yhtä mieltä siitä, että Yhtyneet-sopimusta on vakiintuneesti pidetty työehtosopimuksena ja että työehtosopimuksen soveltamisen edellytyksenä on voimassa oleva työsuhde.

(...) Välimiesoikeudessa esitetty todistelu on ollut ristiriitaista. Se ei myöskään ole tuonut esille sellaisia uusia seikkoja, joiden johdosta edellä mainitun työneuvoston lausunnon perusteita tai lopputulosta tulisi kyseenalaistaa. (...) Välimiesoikeus toteaa, että freelanceulkomaankirjeenvaihtajia on välimiesoikeudessa käsitelty yleisten kuvausten perusteella yhtenäisenä ammattiryhmänä. Välimiesoikeus katsoo kuitenkin, että kysymys mahdollisen työsuhteen olemassa-

olosta on ratkaistava ottaen huomioon kussakin yksittäistapauksessa sopimukset, olosuhteet ja muut asiainhaarat. Pelkästään sillä kysymyksellä, mitä nimitystä henkilöistä on käytetty tai mitä nimikettä on sovittu käytettäväksi, ei ole ratkaisevaa merkitystä, vaan oikeussuhteen luonne tulee arvioida kaikki oikeussuhteessa vallitsevat seikat huomioon ottavalla kokonais-harkinnalla.

2.2.4. Työsuhteen tunnusmerkit uusittava

Oikeudellisesti ja monessa muussakin mielessä voidaan hahmottaa työntekijä- ja yrittäjä-käsitteiden varsinaiset käyttöalueet. Työtä tehdään edelleen yhtäältä toiselle tämän johdon ja valvonnan alaisena vastiketta vastaan ja toisaalta toimintaa harjoitetaan itsenäisesti yleisessä muodossa taloudellinen riski sisältäen. Työsuhdetyön ja yritystoiminnan *selvät ääripäät* onkin helppo tunnistaa. Toisaalta monissa tapauksissa rajanveto-ongelmat ovat todellisia. Osittain kyse on rajanvedon muodollisten kriteereiden tulkinnanvaraisuudesta. Usein kuitenkin *itse toiminnat* lähestyvät eri työn suorittamisen muodoissa toisiaan.⁶⁰

Tällaiset ongelmat koskevat usein erityisesti kriteeriä johdon ja valvonnan alaisuudesta. Työnantajan direktio-oikeudelle on aikojen kuluessa vakiintunut perinteinen sisältö, jonka muotoutumisessa keskeisessä asemassa on työntekijän ja työnantajan eräänlainen fyysinen läheisyys. Tämän mallin mukaan työnantaja lähes koko ajan johtaa ja valvoo työntekijää. Tällaista toimintamallia ei kuitenkaan ole vallinnut enää kaikilla työelämän sektoreilla. Työsuhdetyön sisäisten muutosten lisäksi on tapahtunut myös tietoista työn ulkoistamista. Juuri tämä on aiheuttanut suurimmat rajanveto-ongelmat tunnistettaessa työsuhdetyötä ja yritystoimintaa. Selvät ääripäät on mahdollista tunnistaa ilman lainsäädännöllisiä apuvälineitäkin. Työsuhdetyön ja yritystoiminnan välimaastoon jää kuitenkin alue, joka syntyy ja muuttuu uusien elävän elämän käytäntöjen mukana.⁶¹

Mielestäni työsuhteen määrittäminen työnantajan direktio-oikeuden pohjalta on aikansa elänyt. Monissa ammateissa työsuhteessa oleva työntekijä toimii varsin itsenäisesti ja toisaalta moni elinkeinonharjoittaja on kaikkea muuta kuin itsenäinen toimeksiantajansa nähden. Mitä muihin työsuhteen tunnusmerkkeihin tulee, myös itsenäisen ammatinharjoittajan ja hänen toimeksiantajansa välillä vallitsee sopimus, myös itsenäisellä

⁶⁰ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 146.

⁶¹ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 146–147.

ammattinharjoittajalla on ansiotarkoitus eli hän tekee työtä vastiketta vastaan ja moni alihankkija-asemassa oleva elinkeinonharjoittaja tekee työtä pääasiassa toimeksiantajansa lukuun vailla sanottavaa vaurastumisen mahdollisuutta. Nykyiset työsuhteen tunnusmerkit kyllä erottavat työsuhteen työn erilaisista vapaaehtois- ja pakkotyömuodoista, mutta *työsuhdetyön ja yrittäjätoiminnan rajanvedon kannalta perinteiset työsuhteen tunnusmerkit ovat sisällöllisesti tyhjiä.*

Mitä sitten tulisi säätää tilalle? Eri viranomaisten ja tuomioistuinten harkintavaltaa työntekijän ja yrittäjän välisessä rajanvedossa voidaan vähentää ja rajata joko selkeillä ulkopuolisilla määräyksillä taikka kunnioittamalla asianomaisten sopimuksia ja niiden mukaisesti vakiintunutta käytäntöä. Koskinen, Mikkola ja Purola näyttävät kallistuvan jälkimmäisen puolelle.⁶² Myös Tiitisen ja Krögerin mukaan sopijapuolet voisivat vaikuttaa oikeussuhteen luonteeseen sisällyttämällä sopimukseen sellaisia ehtoja, joiden perusteella on pääteltävissä, onko työ tarkoitettu tehtäväksi työnantajan johdon ja valvonnan alaisena vai itsenäisessä asemassa ammattinharjoittajana.⁶³

Tämä näkemys on kerrassaan ongelmallinen silloin, kun osapuolten neuvotteluasemat sopimusta solmittaessa eivät ole tasaveroiset. Neuvottelujen vahvempi osapuoli voisi helposti sanella työn tekemisen ehdot. Tällainen ”sopiminen” ei riittävästi suojaisi pääsääntöisesti heikommassa asemassa olevaa työn suorittajaa. Ehdotus ei myöskään ota huomioon tilanteita, joissa freelancetoimeksiannoista sovitaan suullisesti eikä kysymys ko. sopimuksen luonteesta tule lainkaan puheeksi. Tällöin päädytään jälleen yksittäistapaukselliseen jälkikäteisarviointiin.

Itse puoltaisin ratkaisua, jossa työn suorittajaa suojattaisiin siten, että lakiin kirjattaisiin ne tekijät, jotka Turun hovioikeuden tuomion 4.4.2005 S 04/1513 ja työneuvoston lausunnon TN 1420-06 mukaan eivät riitä tekemään työn suorittajasta yrittäjää.

Naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain (Tasa-arvoL, 609/1986) vuoden 2005 muutoksen esitöiden mukaan tasa-arvolain työntekijää koskevien säännösten soveltaminen itsenäiseen työnsuorittajaan ja ammattinharjoittajaan edellyttää, ettei henkilöllä ole varsinaista yrittäjärisillä toimivaa yritystoimintaa eikä omaa palvelussuhteista henkilöstöä

⁶² Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 55, 151.

⁶³ Tiitinen – Kröger, Työsopimus-oikeus (2008), s. 16–17.

ja että työnsuorittaja tai ammatinharjoittaja myy lähinnä omaa osaamistaan. Työn suorittamispaikalla tai toiminnan muodolla (verotusjärjestely, toiminimi, yhtiömuoto) ei ole merkitystä, vaan ratkaisevaa on toiminnan tosiasiallinen luonne. Jotta kysymyksessä olisi palvelussuhteeseen rinnastettava oikeussuhde, edellytetään, että työn suorittaja on henkilökohtaisesti sitoutunut toiselle tehtävään työhön.⁶⁴

Nykyisen työsopimuslain esitöiden mukaan sellainen ”toiminnan järjestely, johon on ryhdytty työsopimuslain kiertämiseksi”, on mitätön.⁶⁵ Kairinen ehdotti jo kolme vuotta aiemmin vuonna 1997, että oikeustilan selkeyttämiseksi työsopimuslakiin tulisi lisätä seuraavanlainen, verotusmenettelylain (1558/1995) 28 §:ää muistuttava säännös:

Mikäli työsopimuslaista johtuvien pakottavien velvoitteiden välttämiseksi (...) työsopimukselle, muulle oikeustoimelle tai työvoiman käyttöä koskevalle järjestelylle on ilmeisen tarkoituksellisesti annettu sellainen muoto, sisältö tai käyttötapa, joka ei vastaa asian tosiasiallista luonnetta tai tarkoitusta, voidaan asiaa ratkaistaessa menetellä asian todellisen luonteen ja tarkoituksen mukaisesti.⁶⁶

Näiden kriteereiden pohjalta TSL 1 luvun 1 § voisi kuulua seuraavasti:

Tätä lakia sovelletaan sopimukseen (*työsopimus*), jolla yksi tai useampi työntekijä yhdessä sitoutuu tekemään työtä henkilökohtaisesti työnantajan lukuun palkkaa tai muuta vastiketta vastaan.

Tätä lakia on sovellettava, vaikka vastikkeesta ei ole sovittu, jos tosiseikoista käy ilmi, että työtä ei ole tarkoitettu tehtäväksi vastikkeetta.

Lain soveltamista ei estä pelkästään se, että työ tehdään työntekijän valitsemassa paikassa tai hänen valitsemanaan ajankohtana, eikä se, että hänellä saattaa olla useita työn teettäjiä, eikä myöskään se, että työ suoritetaan työntekijän omilla työvälineillä tai -koneilla.

Mikäli työn suorittaja saattaa todennäköiseksi, että sopimukselle tai muulle työvoiman käyttöä koskevalle järjestelylle on ilmeisen tarkoituksellisesti annettu sellainen muoto tai sisältö, joka ei vastaa asian tosiasiallista luonnetta tai tarkoitusta, pidetään työn tekemistä koskevaa sopimusta tai järjestelyä sen otsikosta ja muusta sisällöstä riippumatta työsopimuksena. Päätöksen oikeustoimen luonteesta voi tehdä yleinen tuomioistuin tai eläketurvakeskus. Oikeus vedota tähän säännökseen on itse työn suorittajalla, hänen ammattiyhdistyksellään sekä työsuojeluviranomaisilla.

⁶⁴ HE 195/2004, s. 18.

⁶⁵ HE 157/2000, s. 126.

⁶⁶ Kairinen, ”Työlainsäädännön kiertäminen” (1997), s. 42.

Yllä ehdotettu soveltamisalatunnusmerkistö puoltaa paikkaansa myös siinä, että se jättäisi esimerkiksi työvoimaviranomaisille huomattavasti vähemmän mahdollisuuksia tulkita työn suorittajan statusta tämän vahingoksi. Halusipa työn suorittaja olla työntekijäasemassa tai yrittäjäasemassa, hänellä tulee olla oikeus varmuuteen siitä, mikä hänen työoikeudellinen statuksensa on. Tämä on erityisen tärkeää työn suorittajan toimeentuloturvan kannalta. Tähän aiheeseen palataan jäljempänä toimeentuloturvaa käsittelevässä pääjaksossa 4.

2.2.5. Freelancerit työmarkkinakentässä

Freelancer-käsitteen epämääräisyydestä saa valaisevan kuvan myös, kun tarkastelee, miten moninaisissa työmarkkina-aseissa freelancereiksi kutsuttavia voi olla ja miten eri tavoin edunvalvontajärjestöjen aktiivit ja freelancerit itse ko. käsitteen mieltävät.

Freelancekääntäjien ja -toimittajien näkökulmasta keskeisimmät toimijat työmarkkinakentällä ovat *Suomen Journalistiliitto ry (SJL)*, *Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry (SKTL)* ja *Akavan Erityisalat ry*. SJL:llä on noin 2150 freelancerjäsentä, SKTL:llä noin 1400–1500 ja Akavan Erityisaloihin kuuluvalla *Käännösalan asiantuntijat KAJ ry*:llä noin 300–400. SJL:ssä lehdistön freelancerit ovat järjestäytyneet *Suomen freelance-journalistit ry* -alajärjestöön ja audiovisuaalisen alan freelancerit – myös av-kääntäjät – *Radio- ja televisiotoimittajien liitto ry* -alajärjestöön. SJL ja KAJ ovat ammattiyhdistyksiä, SKTL sen sijaan ei – se on SKTL:n toiminnanjohtajan Liisa Leppäsen sanoin ”aatteellinen kääntäjien asemaa edistävä järjestö” – mutta se toimii taustavaikuttajana freelancereita koskevien kollektiivisopimusten neuvotteluissa tarjoamalla neuvottelijoille substanssitietoa käännös-alasta. Näiden lisäksi freelancereiden asiaa ajaa audiovisuaalisen alan ammattilaisten *Av-kääntäjät*-niminen rekisteröimätön yhdistys, jonka internetsivuilla on runsaasti hyödyllistä tietoa freelancerin ammattia silmällä pitäen.⁶⁷ Freelancer-kyselyni mukaan ylivoimaisesti aktiivisin freelancereiden asioiden ajaja on SJL.

Viestinnän Keskusliiton (VKL) ja Suomen Journalistiliiton (SJL) välinen työehtosopimus kattaa lehdistössä ja uutistoimistoissa työskentelevät toimittajat, kuvaajat, taiteilijat ja muut toimitukselliset toimihenkilöt. Sopimus on yleissitova. Yhtyneet-työehtosopimus koskee

⁶⁷ www.av-kaantajat.fi → Ammatilliselle → Av-kääntäjien liitot (11.1.2011); www.akavanerityisalat.fi → Ammatinharjoittaja/yrittäjä → Freelance-työ (11.1.2011); www.journalistiliitto.fi → Edunvalvonta → Freelancerit (11.1.2011); www.freet.fi (11.1.2011); Savolainen suullisesti 7.1.2011; Leppänen suullisesti 11.1.2011 ja 14.2.2011.

freelancereita, jotka tekevät töitä Yleisradiossa ja MTV:ssä; heidän katsotaan olevan työsuhteessa, vaikka heidän oikeuttaan tehdä työtä muille toimeksiantajille ei ole rajoitettu. Osa audiovisuaalisen alan kääntäjistä eli av-kääntäjistä kuuluu heidän joukkoonsa. Osa av-kääntäjistä on ns. toimistokääntäjiä; he tekevät freelancereina töitä käännöstoimistoille, yleensä toiminimellä. Asiatekstien kääntäjistä ne, joilla on runsaasti toimeksiantajia, toimivat myös usein toiminimellä, joskin osa asiatekstien kääntäjistä toimii verokortilla. Kaunokirjallisuuden kääntäjistä valtaosa toimii verokortilla. Av-kääntäjistä ns. toimistokääntäjien valtaosa, asiatekstien kääntäjät ja kaunokirjallisuuden kääntäjät eivät kuulu työehtosopimusten piiriin, kuten eivät myöskään lehdistön freelancerit. Pre-Text Oy:lle töitä tekevät av-kääntäjät on helmi-maaliskuun 2011 vaihteessa saatettu työehtosopimuksen piiriin. Vaikka lehdistön freelancerit eivät kuulukaan minkään työehtosopimuksen piiriin, lehtialan freelancetyön teettämisen kauppapata on kuitenkin kirjattu VKL:n ja SJJ:n väliseen freelancer-tehtävien toimitus- ja myyntiehtosopimukseen.⁶⁸

SJJ:n internetsivujen mukaan freelancer voi siis olla itsenäinen yrittäjä tai ammatinharjoittaja taikka työsuhteessa. SJJ:n työehtoasiamiehen Valtteri Aaltosen mukaan kahta ensiksi mainittua termiä käytetään paljon ristikkäin, vaikka tiukan tulkinnan mukaan lehdistön freelancerit ovat itsenäisiä yrittäjiä. Viime aikoina on kuitenkin herännyt ajatus, pitäisikö ainakin osaan lehdistöfreelancereistakin soveltaa työsuhtelakia. Olettamus kuitenkin yhä on, että lehdistöfreelancer on itsenäinen yrittäjä, tekipä hän töitä sitten freelancer-verokortilla tai yhtiömuodossa.⁶⁹

Akavan Erityisalojen internetsivujen mukaan freelancer voi olla joko yrittäjä tai työntekijä tai hän voi saada ns. *työkorvauksia* olematta yrittäjä tai työsuhteessa. Työkorvauksen käsite on peräisin ennakkoperintälain (EPL, 1118/1996) 25 §:stä. Työkorvauksessa on kyse työstä, tehtävästä tai palveluksesta muuna kuin palkkana maksettavasta korvauksesta. Edellytyksenä on, että työsuhteen tunnusmerkit (erityisesti työn johdon ja valvonnan osalta) eivät täyty. Työn tarjoaja suorittaa työkorvauksesta ennakonpidätyksen aivan kuten palkastakin, mutta sen osalta ei ole velvollisuutta maksaa sosiaaliturvamaksua eikä työntekijän eläkemaksua. Työkorvauksen saajan oikeudellinen asema on samantyyppinen kuin

⁶⁸ www.journalistiliitto.fi → Edunvalvonta → Freelancerit (11.1.2011); www.freet.fi → Palkkiot ja sopimukset (11.1.2011); www.av-kaantajat.fi → Blogi 1.3.2011; www.journalistiliitto.fi → Edunvalvonta → 3.3.2011: ”Av-käännöstoimistojen uusi TES hyväksyttiin” (13.3.2011); Savolainen suullisesti 7.1.2011; Leppänen suullisesti 11.1.2011.

⁶⁹ www.journalistiliitto.fi → Edunvalvonta → Freelancerit (11.1.2011); Aaltonen suullisesti 27.12.2010.

yrittäjällä sillä erotuksella, että työkorvauksen saaja ei ole hakeutunut muodollisesti yrittäjäksi.⁷⁰ Freelancerin ja työn tarjoajan välinen suhde em. kolmessa statustilanteessa määrittyy Akavan Erityisalojen mukaan seuraavasti:⁷¹

	Työsuhde	Työkorvaus	Ammatinharjoittaja
Sopimus	Työsopimus	Toimeksiantosopimus	Toimeksiantosopimus
Työnjohto	On	Ei	Ei
Työsopimuslaki	Kyllä	Ei	Ei
Vuosilomalaki	Kyllä	Ei	Ei
Työajan valvonta	Kyllä	Ei	Ei
Työväl. hankinta	Työnantaja	Itse	Itse
Vastuu vahingoista	Pääosin työnantaja	Itse	Itse
Toiminnan vakuuttaminen	Työnantaja	Itse	Itse
Työsuorituksen henkilökohtaisuus	Kyllä	Kyllä	Ei
Oikeus ottaa vastaan muita toimeksiantoja	Sovittaessa	Kyllä	Kyllä
Eläkevakuutus	Työnantaja (TyEL)	Tarvittaessa YEL	Itse (YEL)

SKTL:n toiminnanjohtaja Liisa Leppänen käyttää freelancer-terminiä varsin säästeliäästi. Hänen mukaansa SKTL:llä on hieman alle 2000 jäsentä, joista kolme neljäsosaa on ”freelancereita tai yrittäjiä” – freelancer näet toimii aina verokortilla, niinpä termi ei tarkoita samaa kuin yrittäjä. Kirjallisuuden kääntäjät, jotka saavat palkkion työstään tekijänoikeudellisena korvauksena ja elävät usein niukkojen palkkioittensa lisäksi apurahojen varassa, ovat freelancereita, sillä heidän työnsä ei vaadi yrittäjämäistä toimintaa. Asiatekstien kääntäjät sen sijaan toimivat usein toiminimellä, samoin kuin av-kääntäjät. Tällaiset henkilöt Leppänen lukee yrittäjiksi. Yhtyneet-sopimuksen piirissä olevat av-kääntäjät ovat hänen mukaansa ”työsuhteisia freelancereita”. Leppänen kuitenkin toteaa, että on vaikea puhua yrittäjistä, kun kyse on luovan alan ammatinharjoittajista. Toiminimellinen luovan alan työn tekijä ei ole siinä mielessä yrittäjä, että hän ei tavoittele toiminnassaan suuria voittoja eikä markkinoi toimintaansa yleisesti vaan pyrkii lähinnä itsensä työllistämiseen. Niinpä toiminimellinen yrittäjä on ”lähellä freelanceria”.⁷²

⁷⁰ www.akavanerityisalat.fi → Ammatinharjoittaja/yrittäjä → Freelance-työ (11.1.2011); Palkkaa vai työkorvausta (2009), s. 1.

⁷¹ www.akavanerityisalat.fi → Ammatinharjoittaja/yrittäjä → Freelance-työ → Freelancerin asema (11.1.2011).

⁷² Leppänen suullisesti 11.1.2011.

Freelancer voi siis olla:

- Työsuhteessa, tekee työtä verokortilla, yksi tai useita toimeksiantajia
- Ei työsuhteessa, tekee työtä verokortilla, yksi tai useita toimeksiantajia
- Ei työsuhteessa, tekee työtä ennakkoperintärekisteröitynä ja muodollisesti yrittäjänä, yksi tai useita toimeksiantajia, mahdollisesti toiminnan markkinointia.

Suorittamani kyselyn perusteella myös freelancereiden itsensä näkemykset siitä, mitä käsite freelancer yleisellä tasolla voi pitää sisällään, vaihtelevat kovasti. Kyselyni 195 vastaajasta vain kymmenen (5,1 %) oli sitä mieltä, että freelancer on aina itsenäinen ammatinharjoittaja ilman yritystä. Vastaajista 16 (8,2 %) katsoi, että freelancer voi olla palkansaaja tai itsenäinen ammatinharjoittaja ilman yritystä. Sen sijaan 62 vastaajaa (31,8 %) oli sitä mieltä, että freelancer voi olla itsenäinen ammatinharjoittaja ilman yritystä tai yritysmuodossa toimiva yrittäjä, ja peräti 103 vastaajaa (52,8 %) sitä mieltä, että freelancer voi olla kaikkia edellä mainittua kolmea – palkansaaja, itsenäinen ammatinharjoittaja ilman yritystä tai yritysmuodossa toimiva yrittäjä.

Vähemmistö freelancereista (21 henkeä eli 10,8 %) piti itseään palkansaajana – lähinnä vain Yhtyneet-sopimuksen piiriin kuuluvat – suurin osa (139 henkeä eli 71,3 %) taas itsenäisenä ammatinharjoittajana tai yrittäjänä ja osa (28 henkeä eli 14,4 %) tilanteesta riippuen kumpana tahansa; viimeksi mainitut tekivät usein sekalaisia töitä. Kuusi henkilöä ei osannut luonnehtia edes omaa työ- ja sosiaali oikeudellista statustaan ja neljällä henkilöllä ei ollut mielipidettä siitä, mitä käsite freelancer yleisellä tasolla voi pitää sisällään.

2.3. Vapaaehtoisesti vai pakon edessä?

Freelancereita tutkittaessa yksi tärkeimmistä kysymyksistä on, toimivatko freelancerit työntekemuudessaan vapaaehtoisesti vai pakon edessä – siksi, että freelancerin toimintavapaus sopii heille parhaiten, vai siksi, että muuta keinoa työllistyä ei ole ollut tarjolla. Käytän lähteinäni yhtäältä Akolan, Heinosen, Kovalaisen, Pukkisen ja Österbergin Turun kauppakorkeakoulussa tehtyä tutkimusta *Yrittäjyyden ja palkkatyön rajapinnalla?* (2007) ja toisaalta oman freelancer-kyselyni tuloksia.

Akolan, Heinosen, Kovalaisen, Pukkisen ja Österbergin tutkimuksessa selvitettiin mm. journalistien, kääntäjien ja tulkkien itselliseksi toimijaksi ryhtymisen syitä ja olosuhteita. Osalla ammatinharjoittajaksi, yrittäjäksi tai freelanceriksi ryhtyminen oli ollut mielessä jo pitempään. Useimmissa tapauksissa toiminta kuitenkin alkoi vain lyhyen harkinnan jälkeen tai siihen ajaututtiin erilaisten tilanteiden tai sattumien seurauksena. Vain joka seitsemäs oli suorittanut yrittäjäkurssin tai hankkinut yrittäjäkoulutusta toimintansa pohjaksi.⁷³

Tutkimukseen osallistuneiden freelancejournalistien, -kääntäjien ja -tulkkien pääasiallinen toiminta juuri ennen ammatinharjoittajaksi, yrittäjäksi tai freelanceriksi ryhtymistä oli tavallisimmin ollut palkkatyö. Palkkatyössä olleista runsas kolmannes oli ollut määräaikaissä tai tilapäisissä töissä. Kaikista vastaajista vajaa viidennes oli ollut opiskelemassa ja noin 9 prosenttia työttömänä.⁷⁴

Yrittäjäksi ryhtymisen yhteydessä puhutaan erilaisista *veto- ja työntötekijöistä*. Edellisillä tarkoitetaan yrittäjäksi ryhtymisen houkuttelevuutta, jälkimmäisillä vaihtoehtojen puutetta. Vajaa kolmannes sekä journalisteista että kääntäjistä ja tulkeista oli harkinnut itselliseksi toimijaksi ryhtymistä pitempään ja piti sitä luontevana askeleena urakehitykselle. Toisaalta vajaa viidennes journalisteista ja yli kolmannes kääntäjistä ja tulkeista ilmoitti syyksi sen, että alalla oli palkkatyösuhteita tarjolla kovin vähän. Päätymässä olevan työsuhteen syyksi selitti noin joka kuudes vastaaja.⁷⁵

Akolan, Heinosen, Kovalaisen, Pukkisen ja Österbergin tutkimuksessa, joka suoritettiin edellisen korkeasuhdanteen aikana (2006), 84 % journalisteista ja 91 % kääntäjistä ja tulkeista oli tyytyväisiä päätökseensä ryhtyä freelanceriksi. Toisaalta vain kaksi kolmasosaa oli sitä mieltä, että heillä oli riittävästi asiakkaita, ja vain 24 % journalisteista ja 31 % kääntäjistä ja tulkeista uskoi, että freelancerina ansaitsee enemmän kuin palkkatyössä. Mikäli mahdollista, vain 15 % journalisteista ja 12 % kääntäjistä ja tulkeista työskentelisi kokonaan palkkatyössä.⁷⁶

⁷³ Akola – Heinonen – Kovalainen – Pukkinen – Österberg, Yrittäjyyden ja palkkatyön rajapinnalla? (2007), s. 35–37.

⁷⁴ Akola – Heinonen – Kovalainen – Pukkinen – Österberg, Yrittäjyyden ja palkkatyön rajapinnalla? (2007), s. 36–37.

⁷⁵ Akola – Heinonen – Kovalainen – Pukkinen – Österberg, Yrittäjyyden ja palkkatyön rajapinnalla? (2007), s. 37–38.

⁷⁶ Akola – Heinonen – Kovalainen – Pukkinen – Österberg, Yrittäjyyden ja palkkatyön rajapinnalla? (2007), s. 53.

”Freelancetyön vetovoima on kova”, SJL:n edunvalvontajohtaja Petri Savolainen toteaa. ”Työntekotapa koetaan mielekkääksi, kun siinä voi valita, kenen kanssa työskentelee ja missä ja milloin.” Hän kuitenkin lisää, että aloittavien freelancereiden joukossa on erotettavissa kaksi ryhmää – yhtäältä alalle valmistuneet, jotka eivät yrityksistään huolimatta ole päässeet työsuhteisiksi, ja toisaalta ne, jotka ovat aiemmin olleet työsuhteessa mutta sittemmin halunneet ryhtyä freelancereiksi. Myös SJL:n työehtoasiamiehen Valtteri Aaltosen mukaan ammattifreelancerit ovat usein tyytyväisiä, nuoret ”vakipaikasta haaveilevat” lyhyen aikaa alalla olleet taas usein tyytymättömpiä.⁷⁷

Myös oman kyselyni mukaan selkeä valtaosa freelancetoimittajista ja -kääntäjistä oli sitä mieltä, että freelancerius sopi heille hyvin. Peräti 77,4 % vastaajista (151 henkeä) valitsi vaihtoehdon ”Olen freelancer, koska minulle sopii vapaus valita työaikani ja -tehtäväni” ja vain 12,8 % (25 henkeä) vaihtoehdon ”Olen freelancer, koska en ole onnistunut saamaan vakituista työpaikkaa”. On tosin muistettava, että kyselyni ei ole tavoittanut sellaisia henkilöitä, jotka ovat syystä tai toisesta kokonaan luopuneet freelancetöistä. Jotkut (7,7 % eli 15 henkeä) kertoivat olleensa aluksi ”pakkoraossa” mutta todenneensa sitten, että freelanceriksi ryhtyminen oli loppujen lopuksi hyvä ratkaisu. Kysymykseeni ”Tunnetko olevasi ns. pakkoyrittäjä?” vastasi myöntävästi valtaosa kaunokirjallisuuden kääntäjistä sekä av-alan ns. toimistokääntäjistä. Muiden osalta ”Kyllä”-vastauksia oli hyvin vähän.

Seuraavassa freelancereiden koottuja spontaaneja kommentteja:

”Hämmästyttää, että edelleen kuvitellaan kaikkien freelancereiden olevan ihmisiä, jotka eivät vain ole onnistuneet saamaan vakipaikkaa. Aika monelle tämä on ihan oma valinta.”

”Olen ylpeä yrittäjyydestäni, en niinkään pidä freelancer-sanasta. Jotenkin tuntuu että freelancereita halveksitaan, se on joku joka ei ole saanut oikeata työtä, mutta yrittäjä voi vapaasti tehdä, mitä haluaa, ja ehkä rikastuakin (ei ehkä journalistisella työllä mutta muuten).”

”En voisi kuvitellakaan olevani muuta kuin yrittäjä/freelancer. Olen aina kieltäytynyt vakituisesta työpaikasta, kun niitä on minulle tarjottu. Viimeisen viiden vuoden aikana ainakin viisi kertaa vastaukseni vakituisen työpaikkaan on ollut selkeä EI.”

”Kaikki ne, jotka viittaavat yksityisyrittäjyyteen ”pahojen firmojen pakkopullana”, harmittavat luonnollisesti tyytyväistä yrittäjää ja ovat omasta näkökulmastani hakoteillä.”

”Kyllä vapauskin maistuu, mutta en olisi ehkä saanutkaan ulkomaalaisena Suomessa vakituista työpaikkaa. En ole kyllä oikeastaan sitä hakenut kuin vain kerran.”

⁷⁷ Aaltonen suullisesti 27.12.2010; Savolainen suullisesti 7.1.2011.

”Minua viehättää freelancetyössä erityisesti työajan hallinnan vapaus. Kyse ei ole pelkästään siitä, että voin (palautusaikataulun puitteissa) itse valita työaikani, vaan paljon myös se, että minun ei ole pakko olla työpaikalla istumassa 7,5 h riippumatta työn määrästä. Koin palkan-
saajana kovin turhauttavaksi sen, että jouduin olemaan paikan päällä edellytetyn ajan silloinkin, kun töitä ei ollut riittävästi tuota aikaa täyttämään, mikä oli tapauksessani useimmiten, koska olen varsin tehokas. On paljon antoisampaa, kun voin tehdä töitä intensiivisesti, kun niitä on, ja vapaasti käyttää aikaani rakentavasti johonkin muuhun, kun töitä ei ole.”

”Olen mieluummin free kuin kuukausipalkkaisessa paskaduunissa. Otin yt-neuvottelujen yhteydessä tarjotun eropaketin, koska entinen työ Iltalehdessä oli moraalisesti kestävämpi ja työyhteisö läpeensä sairas. Yrittäjä-freen elämä on kuitenkin niin kovaa ja epävarmaa, että ottaisin kuukausipalkkaisen työn, jos siedettävä olisi tarjolla. Niitä vain ei ole, koska alalla kaikki pakotetaan freeksi kantamaan yritystoiminnan vastuu kustantamon puolesta.”

”Yrityssaneerauksen yhteydessä sain 8 vuotta sitten potkut vakipaikasta, jossa olin ollut 19 vuotta. Lähes viisikymppisenä naistoimittajana en edes lähtenyt toivottomaan taisteluun vaki-
paikasta, vaikka sellainen työ olisi ollut ykkösvaihtoehto. Suosiolla päätin "jäädä" freeksi, mikä totuttautumiskäytännön jälkeen osoittautui varsin hyväksi ratkaisuksi, varsinkin mielenterveydelle. Olkoon elintaso alhaisempi ja tulot epävarmoja, en ikinä lähde takaisin oravanpyörään!”

”Asun haja-asutusalueella, missä harvoin on tarjolla sopivia työpaikkoja kieli-ihmisille.”

”Kirjallisuuden kääntäjillä ei ole koskaan "vakinaista" työpaikkaa.”

”Tällä alalla ei ole muuta mahdollisuuttakaan.”

”Nuoret journalistit joutuvat usein olemaan valmistumisen jälkeen vuosia pätkätöissä, jolloin määräaikaiset työsopimukset voivat jatkua ketjussa niin, että työttömyyttä ei ehdi kertyä. Moni kyllästyy nykyään pätkittäiseen elämään ja ryhtyy freeksi.”

”Olin suurimmaksi osaksi yliopistosta valmistumisen jälkeen työttömänä. Etsin kääntäjän töitä, mutta en päässyt töihin. Kävin muutamissa haastatteluissakin. Toisaalta nyt voin itse päättää, mitä, paljonko ja milloin töitä teen. Perustin oman toiminimen elokuussa 2010.”

”Ryhdyin freeksi, koska en saanut vakituista työpaikkaa, mutta työajan valinnan vapaus on tällä hetkellä tärkeää.”

”Minulle ei ole koskaan tarjottu vakituista työpaikkaa eikä edes pidempiä työsopimuksia. Pisin on tainnut olla 4 kk yhteen putkeen. Minulle on tarjottu myös useita osa-aikaisia, määräaikaisia työsopimuksia. Tällä hetkellä olen ensimmäistä kertaa elämässäni täysin free ilman mitään sopimusta, edes osa-aikaista, kenenkään kanssa. Tämä valinta siksi, että sopimukset ja työt, joita minulle viime aikoina tarjottiin, eivät enää tuntuneet tarpeeksi haastavilta, joten yritetään nyt vaihteeksi tätä – miten pystyn työllistämään itseni täysin ihan yksin. Se on aika hienoa ja kiehtovaa. Ja samalla pelottavaa.”

Joiltakin osin kyselyn tulokset olivat kerrassaan hämmentäviä. Eräskin toimittaja kertoi olevansa freelancer, koska hänelle sopii valita työaikansa ja -tehtävänsä, ja hänellä oli hyvin yrittäjähenkisiä kommentteja. Silti hän olisi mieluiten valinnut työsuhdestatuksen.

Edellinen selittyy kenties sillä, että huolimatta siitä, että työajan ja työtehtävien valinnan vapautta arvostetaan, nykyistä kattavampaa sosiaaliturvaa kuitenkin kaivataan laajalti. Pyyntööni ”Sijoita seuraavat työoikeudelliset statustilanteet omaan suosituimmuusjärjestykseesi” peräti 52,3 % vastaajista (102 henkeä) valitsi ensisijaisesti vaihtoehdon ”Työsuhdestatus eli työntekijän eläketurva mutta vapaus valita toimeksiannot sekä työaika ja -paikka”. Toiseksi suosituimmaksi (28,2 % vastaajista eli 55 henkeä) osoittautui vaihtoehto ”Yrittäjästatus eli freelancerin vapaus valita toimeksiannot sekä työaika ja -paikka mutta velvollisuus maksaa itse eläkemaksut” ja vähiten suosituksi (9,7 % vastaajista eli 19 henkeä) vaihtoehto ”Perinteinen työsuhde eli työntekijän eläketurva sekä yksi työnantaja ja säännöllinen työaika”. Suunnilleen joka kymmenes ei ottanut asiaan lainkaan kantaa. Yli puolet vastaajista tahtosi siis olla työsuhteisista freelancereita – sellaisia kuin Yhtyneet-sopimuksen piiriin kuuluvat ovat.

On muistettava vielä yksi näkökohta: kyselyni ei tavoittanut sellaisia henkilöitä, jotka ovat aiemmin toimineet freelancetoimittajina tai -kääntäjinä mutta sittemmin luopuneet freelancetöistä. Olisikin kiintoisaa saada kuulla sellaisten henkilöiden näkemyksiä tämän työntekomuodon mielekkyydestä.

Freelancerin toimeentuloturvakysymyksiä käsitellään pääjaksossa 4. Mutta sitä ennen pureudutaan freelancerin ja hänen toimeksiantajansa väliseen suhteeseen.

3. Freelancer sopimuskumppanina

3.1. Elinkeinonharjoittajien sopimusvapaus

Sopimusvapauden periaatteella on länsimaisissa yhteiskunnissa vaihdantajärjestelmän kulmakivenä keskeinen merkitys. Se merkitsee yksityisille suotua *yksityisautonomi*aa: yksityiset saavat – tietyissä oikeusjärjestyksen rajaamissa puitteissa – muodostaa oikeussuhteensa omalla vastuullaan siten kuin itse parhaaksi katsovat. Rajattomaan tahdon autonomiaan rakentuvaa perusajatusta sopimuksesta on kutsuttu *tahdoteoriaksi*. Sopimusvapauden laajuus ei kuitenkaan ole vakio edes sille rakentuvissa oikeusjärjestyksissä, ja sen rajoitukset ovat yhteiskunnallisesti huomionarvoisia.⁷⁸

Sopimusvapauden korostaminen on yhteydessä liberaaliin yhteiskuntäkäsitykseen. Mitä enemmän sopimusvapautta painotetaan, sitä vahvemmin uskotaan yksilöiden kykyyn hoitaa asiansa ja saavuttaa valintojensa avulla niin itsensä kuin koko yhteiskunnankin kannalta edullisia valintoja.⁷⁹

Sopimusvapaudella voidaan ymmärtää eri asioita. Sopimusvapaus muodollisessa mielessä tarkoittaa, ettei oikeusjärjestys rajoita yksityisten sopimussuhteita koskevaa määräysvaltaa eli että sopimussuhteita koskevat säännökset ovat *tahdonvaltaisia* eli *dispositiivisia*. Muodollisen sopimusvapauden eri elementteinä voidaan erottaa (1) päätäntävapaus, (2) sopimuskumppanin valitsemisen vapaus, (3) tyyppivapaus, (4) muu sisältövapaus kuin tyyppivapaus, (5) muotovapaus ja (6) purkuvapaus. Muut kuin purkuvapaus liittyvät kysymyksiin: tehdäänkö sopimus, kenen kanssa, millä tavoin ja minkä sisältöisenä?⁸⁰

Liberalistisen ajattelutavan vahva muoto ei enää päde varsinkaan asemaltaan epätasa-arvoisten sopimuspuolten välillä. Viime vuosikymmenten keskeinen velvoiteoikeudellinen murros on ollut abstraktioiden purkautuminen, mikä on sopimusoikeudessa johtanut siihen, että yleisen ”rationaalinen sopimuksentekijä” -olettaman sijasta on ryhdytty kiinnittämään huomiota osapuolten tosiasialliseen asemaan. Mainittu kehitys ilmenee niin lainsäädännön

⁷⁸ Hemmo, Sopimusoikeuden oppikirja (2009), s. 61; Kartio, Esineoikeuden perusteet (2001), s. 35; Tolonen, ”Siviilioikeuden yleiset periaatteet” (2000), s. 76; Wilhelmsson, Vakiosopimus ja kohtuuttomat sopimusehdot (2008), s. 2.

⁷⁹ Hemmo, Sopimusoikeuden oppikirja (2009), s. 61–62.

⁸⁰ Hemmo, Sopimusoikeuden oppikirja (2009), s. 64–65; Kartio, Esineoikeuden perusteet (2001), s. 36.

tasolla kuin oikeusajattelussakin. Taustalla on myös muutos yhteiskunnan roolia ja kansalaisten taloudellista suojaa koskevissa käsityksissä.⁸¹

Abstrakti sopimusoikeus lähtee siitä, että sopimuksen osapuolina ovat ”A ja B”, ”myyjä ja ostaja” tai muut sopimuskumppanit, joiden identiteetistä ei tarvitse tietää muuta kuin heidän formaalit vaihdantaroolinsa. Heillä toki tiedetään olevan yksilölliset ominaisuutensa (oikeushenkilö/ihminen, varallisuusasema, ikä jne.), mutta näillä ei ole oikeudellisen arvioinnin kannalta merkitystä. Sopimusoikeuden arena on tehty tasaveroisille toimijoille, ja jokainen siellä kilpaileva (kilpailustahan rajallisesti saatavilla olevien etujen jaossa on kysymys) saa vapaasti hyötyä vahvoista puolistaan, mutta joutuu vastaavasti kantamaan puutteellisten kykyjensä seuraukset.⁸²

Sopimusoikeudellisen sääntelyn ihmiskuvassa on kuitenkin tapahtunut konkretisoitumista. Tässä voidaan nähdä kaksi muotoa. Ensinnäkin sopimuspuolen ryhmäkuuluvuudesta on tullut vaikutuksellinen seikka. Tavallisin sääntelyssä huomioon otettava erityinen ryhmä on kuluttaja- tai työntekijäasema, mutta joissakin tapauksissa myös esimerkiksi tietyllä tavalla määritelty asema pienyrittäjänä on vaikutuksellinen. Tämän kollektiiviperusteisen ryhmäominaisuuksien noteeraamisen ohella toinen muutos on juuri kyseisen yksilön tietojen, kykyjen, taloudellisen aseman ja muiden erityispiirteiden esille nostaminen.⁸³

Kuvattu oikeuskehitys on vaikuttanut sopimusvapauden olennaisimmaksi osaksi katsotun sisältövapauden asemaan. Sopimusvapauden rajoittamisesta puhutaan tavallisimmin *absoluuttisen* eli *pakottavan* lainsäädännön yhteydessä. Tavallisin syy sisältövapauden rajoittamiseen on pyrkimys *heikomman suojan* tehostamiseen. Kuluttajansuojalainsäädännölle on tyypillistä, että suuri osa säännöksistä on yksipuolisesti pakottavia niin, ettei niistä voida pätevästi poiketa kuluttajan vahingoksi. Kuluttajansuojalainsäädännön soveltamisala on tosin siinä mielessä *puhtaan muodollinen*, että sopimuspuolten tosiasiallisilla voimasuhteilla ei ole merkitystä: vaikka kuluttaja olisi huomattavan varakas ja asiantunteva ja elinkeinonharjoittaja vähävarainen ammatinharjoittaja, sopimussuhdetta arvioidaan kuluttajasopimuksena.⁸⁴

⁸¹ Hemmo, Sopimusoikeuden oppikirja (2009), s. 62.

⁸² Hemmo, Sopimusoikeuden oppikirja (2009), s. 62.

⁸³ Hemmo, Sopimusoikeuden oppikirja (2009), s. 62.

⁸⁴ Halila – Hemmo, Sopimustyytit (2008), s. 5–6; Hemmo, Sopimusoikeuden oppikirja (2009), s. 63; Kartio, Esineoikeuden perusteet (2001), s. 36–37.

Työsopimus on sisältövapauden osalta rajoitetuimpia sopimustyyppisiä. Yksittäisen työnantajan ja työntekijän sopimismahdollisuuksia on kavennettu sekä pakottavilla säännöksillä että työehtosopimusten velvoittavuudella. Elinkeinoelämän sopimussuhteissa pakottava sääntely on harvinaista, ja sopimusvapaus on pääsääntö. Koska sopimusosapuolet eivät yleensä ole yksityishenkilöitä eikä kysymys ole asumisen tai työn kaltaisista perustarpeista, sosiaalisia näkökohtia ei juurikaan tarvitse ottaa huomioon.⁸⁵

Kuluttajasopimusten ja liikesopimusten eräänlaisen väliryhmän muodostavat tilanteet, joissa pienyrittäjä on sopimussuhteessa vahvemmassa asemassa olevan yrityksen kanssa. Pienyrittäjää ei suojata kuluttajan tavoin pakottavalla lainsäädännöllä harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta. On kuitenkin ilmeistä, että sovittelusäännösten ja muiden joustavien normien tulkinnassa yritystoiminnan laadulle ja laajuudelle on aihetta antaa painoarvoa. Pienyrittäjähän saattaa olla toiminnastaan saamansa tuoton puolesta asemaltaan lähellä tavallista työntekijää. Myös hänen riippuvuussuhteensa keskusliikkeeseen, franchisiantajaan tms. sopimuspuoleen saattaa puoltaa rinnastusta. Yleisten heikomman osapuolen suojaamista koskevien periaatteiden käyttö ei ole sidottu muodollisiin rajoituksiin. Suomessa voidaan siksi toteuttaa tietynasteista pienyrittäjän suoja sitä koskevan erityislainsäädännön puuttumisesta huolimatta.⁸⁶

Muutkin syyt heikomman suojan ohella voivat johtaa sisältövapauden rajoittamiseen. *Kilpailulainsäädännössä* on tapana vahvistaa kilpailua rajoittavien sopimusehtojen sitomattomuus. Tällä palvellaan kilpailun edistämistä ja sen pitkäaikaisseurauksina taloudellista tehokkuutta, hintojen nousun hillitsemistä ja kuluttajien parempaa tarpeentyydytystä, toisin sanoen sopimusvapauden rajoitusten motiivina on *yleinen etu*.⁸⁷

Kilpailun toimivuuden näkökulmasta on usein toivottavaa, että markkinoilla on useita toimijoita yhden tai harvan toimijan sijasta. Tämä johtaa helposti ajatteluun, että kilpailuoikeudella on suojeltava pieniä yrityksiä suurten yritysten markkinavoimalta. Ensisijainen lähtökohta kilpailuoikeudessa on kuitenkin *tehokkaiden yritysten suojeleminen* – olivatpa ne sitten pieniä tai suuria.⁸⁸ Kilpailuoikeutta käsitellään lähemmin jaksossa 3.2.

⁸⁵ Hemmo, *Sopimusoikeuden oppikirja* (2009), s. 41–42, 63.

⁸⁶ Halila – Hemmo, *Sopimustyyppit* (2008), s. 6; Hemmo, *Sopimusoikeuden oppikirja* (2009), s. 42.

⁸⁷ Hemmo, *Sopimusoikeuden oppikirja* (2009), s. 64; Kartio, *Esineoikeuden perusteet* (2001), s. 36.

⁸⁸ Alkio – Wik, *Kilpailuoikeus* (2009), s. 15.

Rajoituksista huolimatta sopimusvapaudella on yhä presumtiivinen asema. Sopimuspakosta ei Suomen oikeudessa ole yleisiä säännöksiä. Sopimuspakko tulee kysymykseen varsin tarkkaan rajatuissa tilanteissa, joista säädetään tiettyjen alojen erityislaeissa. Sopimuspakko kohdistuu lähinnä sellaisiin yrityksiin, joilla on alallaan tai alueellaan monopoli tai vähintäänkin siihen rinnastettava asema. Lisäksi sopimuspakko liittyy ensisijaisesti julkisiksi palveluiksi miellettyjen tai niitä muistuttavien välttämättömyyshyödykkeiden tarjoamiseen.⁸⁹

Sopimuspakko on kaiken kaikkiaan hyvin rajoitettu ilmiö, joten esimerkiksi elinkeinonharjoittajat voivat normaalisti valita asiakkaansa vapaasti.⁹⁰ Näin ollen toimeksiantaja voi vapaasti valita freelancerit ja freelancer voi valita toimeksiantajat, joiden kanssa ryhtyä sopimussuhteeseen.

Varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain (oikeustoimilaki, OikTL, 228/1929) 1 luku sisältää yleisiä säännöksiä sopimusten tekemisestä. Sen sopimusmekanismi on kuitenkin suuntautunut laadintavaltaan ja sisällöltään lähinnä *yksilöllisten* sopimusten sääntelyyn. *Vakiosopimuksilla* on nykyisessä vaihdannassa erittäin suuri merkitys, ja samalla yksilöllisesti päätettävien sopimusehtojen suhteellinen merkitys on vähentynyt. Kokonaiset elinkeinoalat käyttävät nykyään erityistapauksia lukuun ottamatta vakioehtoja. Vakiosopimuksia koskeva oikeudellinen keskustelu on usein negatiivisesti väritynyttä siltä osin kuin standardisopimusten käytön on katsottu vahventavan liaksi ehtojen laatijan valtaa määrätä sopimuksen sisällöstä ja johtavan toisen sopimuspuolen oikeussuojaa koskeviin ongelmiin. Vakiosopimusten osalta huomattavan tärkeä onkin jako *yksipuolisesti laadittuihin* standardiehtoihin ja sellaisiin *yleisiin sopimusehtoihin*, jotka ovat osapuolten tai heitä edustavien tahojen yhdessä laatimia (*agreed documents*).⁹¹ Vakiosopimuksia ja niihin liittyvää heikomman osapuolen suojaa käsitellään lähemmin jaksossa 3.3.

Sopimusten oikeudellisen arvioinnin kannalta niiden ajallinen kesto on monesti merkittävä. *Kestosopimuksilla* pyritään järjestämään tietyt asiointilat pitkähkön sopimuskauden ajaksi. Sopimuksen tarkoituksena voi olla pikemminkin jatkuvan yhteistyösuhteen perustaminen kuin mitkään yksittäiset suoritustoimet. Lyhytkestoisissa sopimuksissa, joita voidaan

⁸⁹ Hemmo, *Sopimusoikeuden oppikirja* (2009), s. 65–66.

⁹⁰ Hemmo, *Sopimusoikeuden oppikirja* (2009), s. 71.

⁹¹ Hemmo, *Sopimusoikeuden oppikirja* (2009), s. 73, 93–94.

kutsua *kertasopimuksiksi*, toteutetaan sen sijaan yksittäinen vaihdantatoimi. Kestosopimuksen jatkuvuus on monesti osapuolille tai ainakin toiselle heistä tärkeää, minkä vuoksi sopimuksen voimassa pysymistä voidaan tehostaa joko rajoittamalla irtisanomisperusteita tai vahvistamalla tietty vähimmäisirtisanomisaika.⁹²

Freelancerit tekevät toimeksiantajiensa kanssa sekä kerta- että keistosopimuksia. Niistä jälkimmäiset muistuttavat jatkuvuutensa puolesta työsopimuksia, tosin sillä erolla, että kahden elinkeinonharjoittajan välinen avustajasopimus on varsin vapaasti irtisanottavissa, kun taas työsopimuksen saa TSL 7:1:n mukaan irtisanoa vain asiallisesta ja painavasta syystä.

Usein esitetään, että *lojaliteettivaatimuksiksi* kutsutut velvollisuudet ottaa huomioon vastapuolen etuja korostuvat erityisesti keistosopimuksissa. Kestosopimuksen päättäminen aiheuttaa usein vahinkoa sopimuspuolelle, joka haluaisi jatkaa sopimussuhdetta ja on suunnitellut toimintansa sitä silmällä pitäen. Jatkuvuuden turvaaminen sekä siihen liittyvät konfliktien välttäminen ja joustavuus ovat tärkeämpiä kuin välittömän oman edun edistäminen. Lojaliteettiperiaatteen mukaan sopijapuoli on käyttäytymisessään velvollinen ottamaan tietyssä laajuudessa huomioon vastapuolen intressit ja perustellut odotukset ja välttämään toisen osapuolen etuja vahingoittavaa toimintaa. Mitä kauemmin yhteinen toiminta on jatkunut, sen perustellummin sopijapuoli voi odottaa toisen osapuolen lojaalia käyttäytymistä.⁹³

Vaihdanta on ongelmatonta, jos kaikki siihen osallistuvat ovat selvillä preferensseistään ja tarjolla olevien hyödykkeiden ominaisuuksista, voivat vapaasti päättää sitoutumisestaan ja hyväksymistään sopimusehdoista ja toimivat päätetyksi tulleen sopimuksen edellyttämällä tavalla eivätkä myöskään joudu odottamattomien sopimuksen täyttämistä vaikeuttavien tapahtumien häiritsemiksi. Kuvattu ideaali ei kuitenkaan useinkaan toteudu.⁹⁴ Sopimussuhteissa, joissa on kysymys luovan henkisen työn tuloksesta ja joissa sopimusosapuolten neuvotteluasemat ovat keskenään hyvin erilaiset, ideaali toteutuu erityisen huonosti, kuten seuraavista jaksoista käy ilmi.

⁹² Halila – Hemmo, *Sopimustyytit* (2008), s. 9; Hemmo, *Sopimusoikeuden oppikirja* (2009), s. 42–43.

⁹³ Halila – Hemmo, *Sopimustyytit* (2008), s. 9, 11; Hemmo, *Sopimusoikeuden oppikirja* (2009), s. 43; Tolonen, ”Siviilioikeuden yleiset periaatteet” (2000), s. 88.

⁹⁴ Hemmo, *Sopimusoikeuden oppikirja* (2009), s. 24.

3.2. Palkkiotaso ja kilpailuoikeus

Freelancereiden kuten kaikkien muidenkin omalla työllään toimeentulonsa hankkivien päälimmäisiä huolenaiheita on, kuinka ansiotaso riittää välttämättömien elinkustannusten kattamiseen. Niiden freelancereiden osalta, joiden katsotaan olevan työsuhteessa – tällaisia ovat ne toimittajat ja av-kääntäjät, jotka kuuluvat ns. Yhtyneet-sopimuksen piiriin – ansiotaso on turvattu työehtosopimuksin. Muiden osalta ansiotaso riippuu pitkälti freelancerin ja hänen toimeksiantajansa välisistä sopimusneuvotteluista.

Viestinnän Keskusliiton (VKL) ja Suomen Journalistiliiton (SJL) välisessä, lehtialan freelancetyön teettämisen kauppatappaa koskevassa toimitus- ja myyntiehtosopimuksessa todetaan: ”Näiden toimitus- ja myyntiehtojen mukaisista toimeksiannoista sovittaessa otetaan huomioon, että tekijä on itsenäinen yrittäjä tai ammatinharjoittaja, joka vastaa eläke- ja sosiaaliturvansa sekä lomiansa järjestämisestä. Ne sisällytetään tekijän ja ostajan välillä sovittuun kokonaispalkkioon.”⁹⁵

SJL:n edunvalvontajohtajan Petri Savolaisen mukaan freelancerin laskutuksen pitäisi olla keskimäärin kaksi kertaa niin paljon kuin hänen työsuhteessa olevan kollegansa bruttopalkka, jotta freelancer ylittäisi yrittäjäeläkemaksujen, sairaus- ja loma-ajan palkkojen sekä työväline-, matka- ynnä muiden kustannusten jälkeen samalle tulotasolle kuin työsuhteinen kollegansa.⁹⁶

Sama todetaan SJL:n alayhdistyksen Suomen freelance-journalistit ry:n internetsivuilla. Lehdistön työsuhteisten journalistien verotettava keskikuukausiansio on SJL:n uusimman työmarkkinatutkimuksen (4/2010) mukaan 3 481 euroa eli 43 512,50 euroa vuodessa, minkä jälkeen palkat ovat nousseet 3,8 prosenttia. Vuosiansio on nämä korotukset huomioon otettuna 45 165,97 euroa. Kun puolet freelancerin laskutuksesta menee sivukuluihin, yhtä suureen verotettavaan ansiotuloon pyrkivän freelancerin olisi näin ollen laskutettava 90 331,95 euroa.⁹⁷

⁹⁵ www.freet.fi → Palkkiot ja sopimukset → VKL–SJL Freelancer-tehtävien toimitus- ja myyntiehdot (2.2.2011).

⁹⁶ Savolainen suullisesti 7.1.2011.

⁹⁷ SJL:n työmarkkinatutkimus 2010, s. 3; www.freet.fi → Palkkiot ja sopimukset → Kuinka lehdistön freelancer hinnoittelee työnsä 2011? (2.2.2011).

SJL:n työehtoasiamiehen Valtteri Aaltosen mukaan journalismi on kuitenkin ”hirveän kilpailtu ala” – tulijoita on enemmän kuin alalle mahtuu – joten tällaisen palkkiotason ylläpitäminen on hyvin haastavaa.⁹⁸ Sekä Aaltosen että Savolaisen mukaan asiakaslehtiin ja isoimpiin aikakauslehtiin kirjoittava toimittaja voi siihen päästäkin, mutta sanomalehtiin – etenkin pieniin maakunta- ja paikallislehtiin – kirjoittavan freelancerin tapauksessa edellä mainittu laskutustaso on ”utopiaa”.⁹⁹

Savolaisen mukaan freelancereiden palkkiokehitys ei ole pysynyt työsuhteisten palkka-kehityksen tahdissa. Viime vuosikymmenen nousukaudella 2003–2007 freelancereiden palkkiot polkivat paikoillaan samaan aikaan, kun työsuhteessa olevat saivat säännöllisiä palkankorotuksia. Freelancer-luettelo on postitettu ”kentälle” tuhatkunta kappaletta, ja sillä on pyritty lisäämään toimeksiantajien tietoisuutta freelancerin kulurakenteesta. ”Mutta kun ajattelee neuvotteluasemaa, niin ei siinä kauan tarvitse miettiä, kumpi on vahvempi osapuoli”, Savolainen toteaa. ”Lehtitalot ovat nykyään hyvin bisnesorientoituneita. Kun vähimmäistaksoja ei ole, niin palkkioita saatetaan jopa alentaa.”¹⁰⁰

SJL:n TNS Gallupilla teettämän freelancereiden työmarkkinatutkimuksen mukaan freelancereiden keskimääräinen kokonaislaskutus vuonna 2008 oli 36 200 euroa ja verotettava keskitulo 25 000 euroa. Mediaanikokonaislaskutus oli 32 000 ja verotettava mediaanitulo 23 000 euroa.¹⁰¹ Sen perusteella freelancereiden ansiot jäävät siis keskimäärin runsaaseen 55 prosenttiin työsuhteessa olevien kollegojensa ansioista.

Freelancereiden keskuudessa ansiot kuitenkin vaihtelevat merkittävästi: alimman desiilin rajalla kokonaislaskutus vuonna 2008 oli 13 000 euroa ja verotettava keskitulo 8 000 euroa, ylimmän desiilin rajalla kokonaislaskutus oli 65 000 euroa ja verotettava keskitulo 46 000 euroa. Merkillepantavaa on myös, että heikoimmin ansaitsevan kymmenesosan ansiot olivat vuodesta 2002 jopa laskeneet. Kaikista freelancereista 28 % ilmoitti olevansa alityöllistettyjä. Toisaalta saadakseen saman ansion kuin aiemmin 28 % freelancereista kertoi joutuvansa tinkimään lomista ja 26 % joutuvansa työskentelemään sairaana.¹⁰²

⁹⁸ Aaltonen suullisesti 27.12.2010.

⁹⁹ Aaltonen ja Savolainen suullisesti 27.12.2010 ja 7.1.2011.

¹⁰⁰ Savolainen suullisesti 7.1.2011.

¹⁰¹ Freelancereiden työmarkkinatutkimus 2008, s. 1; siteeraukset TNS Gallup Oy:n yksikönjohtajan Sakari Nurmelan luvalla (puhelinkeskustelu 14.2.2011).

¹⁰² Freelancereiden työmarkkinatutkimus 2008, s. 1, 18, 50.

TNS Gallupin tutkimus kattoi niin av-alan kääntäjät ja valokuvaajat kuin lehdistön ja sähköisen median toimittajatkin. Lehdistön freelancereiden ansiot jäivät hieman keskitason alapuolelle: heidän keskimääräinen kokonaislaskutuksensa oli 35 600 euroa ja verotettava keskitulonsa 23 800 euroa.¹⁰³

TNS Gallupin kyselyyn vastanneiden freelancereiden tuloista suunnilleen 70 prosenttia tuli journalistisesta työstä.¹⁰⁴ Oman kyselyni mukaan moni tekeekin päätoimensa ohella muita töitä: kirjailijana, tietokirjailijana (useita), kielenhuoltajana, kouluttajana, luennoitsijana, (mm. kielten, viestinnän, luovan kirjoittamisen ja liikunnan) opettajana, kouluavustajana, www-sivustojen toimittajana ja ylläpitäjänä, valokuvaajana, videokuvaajana ja -editoijana, taittajana, copywriterina, tiedottajana, viestintäpäällikkönä, viestintäkonsulttina, toimituspäällikkönä, päätoimittajana, projektikoordinaattorina, käsikirjoittajana, ohjaajana, kuvaussihteerinä, tuottajana, tuotantopäällikkönä, näyttelyiden ja tapahtumien suunnittelijana ja toteuttajana, sisustusarkkitehtina, liikunnanohjaajana ja joogaohjaajana ja sienestäjänä. Kyselyyni vastanneista neljä oli toimittaja-kääntäjiä, kaksi heistä suunnilleen puoliksi kumpaakin, kaksi pääosin toimittajia.

Niistä kyselyyni vastanneista freelancetoimittajista, jotka ilmoittivat tulonsa, neljä kertoi tuloikseen 50 000–80 000 euroa ja kolme laskutukseksi jopa 72 000–100 000 euroa vuodessa. Huonoiten toimeentuleva vastaaja ansaitsi vain 3 000 euroa vuodessa. 12 000 euroa tai vähemmän vuodessa ansaitsevia oli joukossa seitsemän. Muutamat tekivät töitä eläkkeelläkin, tosin yksi eläkkeellä kirjoittavista oli ollut ennen eläkkeelle jäämistään hyvin suurituloinen.

Jos journalismi on jo nyt freelancereiden kannalta hyvin kilpailtu ala, niin tulevaisuus tuskin tuo muutosta parempaan. Vallalla oleva tiedotusvälineiden ulkoistamiskehitys muuttaa aiemmin työsuhteessa olleista toimittajista monet freelancereiksi – elleivät he sitten pääätä vaihtaa kokonaan alaa – jolloin toimitusten freelancebudjettikakun jaosta käydään jatkossa yhä kovempaa kamppailua. Mitä taas ko. budjetteihin tulee, erään entisen ulkomaankirjeenvaihtajan kommentti ansaitsee tässä yhteydessä maininnan:

Maakuntalehtien yhteisen ulkomaantoimituksen kokonaisbudjetiksi määrättiin 2009 toiminnan alkaessa 400 000 euroa vuodessa ja summasta maksetaan neljän Suomessa työskentelevän

¹⁰³ Freelancereiden työmarkkinatutkimus 2008, s. 2, 56.

¹⁰⁴ Freelancereiden työmarkkinatutkimus 2008, s. 54.

ulkomaantoimittajan vuotuiset palkka- ja matkakulut. Kun näiksi kotimaan kuluiksi voi laskea vähintään noin 240 000 euroa vuodessa, ”kirjeenvaihtajille” jää noin 160 000 euroa vuodessa. Kun ulkomaanavustajia on toistakymmentä, lopputulos on se, että heidän keskimääräiseksi osuudekseen jää alle 1 300 euroa kuukaudessa.

Tämän pitäisi siis sisältää juttupalkkiot ja asemapaikkakulut. Kuten yhtälöstä näkee, se on mahdoton, jolleivät kirjeenvaihtajat kuutamourakoi muita hommia tai joku ei elätä heitä. Johtopäätös on tietysti se, että maakuntalehdissä on tehty päätös siitä, ettei lukijoita tarvitse palvella todellisella ulkomaanraportoinnilla. Tilaamalla halvalla human interest -juttuja muilla tuloilla eläviltä toimittajilta ja kotirouvilta, jotka sattuvat olemaan paikan päällä, ulkomaansivut saadaan näyttämään siltä kuin lehdillä olisi oikeita kirjeenvaihtajia.

Todellisuudessa merkittävä osa ulkomaansivujen aikaisemmin eri asemamaissa tehdyistä maaraporteista kirjoitetaan nykyään maakuntalehtien omissa toimituksissa Suomessa, joissa aineisto kootaan internetistä eri maiden paikallisista nettilehdistä ja kuvat hankitaan kuva-toimistoilta. Ne ovat puisevaa tavaraa vailla paikallistuntemusta ja ihmiskasvoja, mutta kun lukijat eivät valita, niin journalistisesti ala-arvoinen kopioaineisto kelpaa. Tämän voi hyvin todentaa vertaamalla minkä tahansa päivän Hesarin ja maakuntalehden ulkomaantarjontaa. Sanomissa sentään on nähty, että ulkomaanuutisointi on tehtävä kunnolla ja kunnianhimolla. Maakuntalehdet ovat tästä luopuneet, vaikka muuta väittävätkin.

Lehdistön freelancetoimittajien spontaanit kommentit palkkioiden suuruudesta – etenkin negatiivisten kommenttien runsaus verrattuna positiivisiin – kertovat myös karua kieltään:¹⁰⁵

”Palkkiot olivat hyviä 1990-luvun alkupuolelle asti, silloin (lamassa) niitä ruuvattiin hieman alas, minkä jälkeen ne juutuivat lähes paikoilleen eivätkä tänä päivänä yleensä enää mitenkään vastaa työpanosta – jos haluaa antaa hyvän työpanoksen, mikä taas on toiminnan jatkamisen kannalta tärkeää. Free myy kullakin jutulla aina seuraavat juttunsa.”

”Viime aikoina media on koventanut otettaan friikuista ja samaan aikaan myös Journalistiliitto on yrittänyt laittaa kovan kovaa vastaan. Käytännössä kentällä on kuitenkin ostajan markkinat. Varsinkin maakunta-, harraste- ja paikallislehdet ostavat kahvipaketin hinnalla juttuja keneltä vain, jolla kynä pysyy vähänkin kädessä. Tämä on hallaa niille, joiden tulisi oikeasti elää toimittajan töillä...”

”(...) Pahinta on, kun tekee jutun lehteen, johon ei ole ennen tehnyt, ja lehti on iso ja näyttävä (aikakauslehti) ja toimituspäällikkö vaatii paljon työtä, mutta maksaa alta lipan. Ja pisteenä i:n päälle väittää muka viattomana, että palkkio kelpaa muille ja että se on alalla yleinen taksa.”

¹⁰⁵ Tässä ei ole siteerattu kaikkia saamiani palkkioita koskevia spontaaneja kommentteja, mutta olen valinnut tähän positiivisia ja negatiivisia kommentteja jokseenkin samassa suhteessa kuin niitä on tullut.

”Palkkioita on yleisesti laskettu, mutta Otavamediassa (Hymyssä) palkkiot pienenevät koko ajan. Yksi syy palkkioiden alas hinaamiseen on em. median ja uuden päätoimittajan välinen "sopimus", jossa päätoimittaja saa kuukausittaisen bonuksen kiitoksena siitä, mitä halvemmalla hän "tekee lehden". Säästöt otetaan friikuilta – ei häneltä itseltään eikä myöskään muilta tahoilta.”

”Päätoimittajien hinnoittelupolitiikka viittaa siihen, että "tienaavat" alihinnoittelusta itse.”

”Yhtiökohtainen juttu. Otavamedia ja Sanoma Magazines maksavat sovitusti, A-lehtien kanssa sanoin sopimukseni irti – huonot palkkiot kuin myös Bonnierilla.”

”Liian usein palkkiosta sovitaan vasta jälkikäteen. Trendinä on, että laman aikana palkkiot ovat pienentyneet.”

”Yhden kerran toimeksiantajan edustaja on sopinut kahden jutun teosta ja jutun ilmestyttyä päätoimittaja on ilmoittanut, että korvaus tulee yhdestä, koska aihe on suunnilleen sama.”

”Ikuinen harmin aihe ovat liian pienet palkkiot suhteessa työmäärään ja työn vaativuuteen. Olemme samassa liitossa työsuhteisten kanssa ja se on yksi iso syy heikkoon asemaamme. (...) Juuri kun näyttää, että asiat menevät hyvin, saa yleensä sangollisen kylmää vettä niskaansa!”

”Yleisintä on, että toimeksiantaja ilmoittaa summan ja se on sitten ota tai jätä. Ani harvoin mistään voi neuvotella, lisäpyyntö tulkitaan tinkimiseksi ellei peräti kerjäämiseksi.”

”Alalle tulee aivan liikaa uutta väkeä. Oppilaitosten viestintä- ja media-alan aloituspaikkoja pitäisi rajusti karsia. Koska vain murto-osalle löytyy kokoaikainen työpaikka, moni yrittää hankkia leipänsä freelancerina. Se taas lisää kilpailua, mikä ei sinänsä ole huono asia, mutta palkkioiden polkeminen on.”

”Alalle pyrkivät tekevät "työnäytteitä" jopa korvauksetta.”

”Vakinaisten kanssa joskus pystyn neuvottelemaan paremman palkkion, jos työmäärä onkin ollut oletettua suurempi. Satunnaiset työllistäjät eivät kuuntele ollenkaan.”

”Maakuntalehtien yhteistoimituksen kanta oli alusta asti, että mistään EI neuvotella, asemapaikkaan liittyvät kustannukset eivät vaikuta palkkioiden tasoon, ota tai jätä.”

”Sanelupolitiikkaa, joka on yleistynyt. Nekin toimeksiantajat, jotka ovat ennen maksaneet suht’ reilusti, ovat vuoden parin sisällä kiristäneet otettaan ja ruvenneet tinkimään.”

”Palkkioni ovat yleensä riittäviä, mutta huutokauppa on lisääntynyt aivan sairaasti. Usein tarjotaan niin huonoa palkkiota, ettei jutun tekemistä kannata edes harkita.”

”Toimeksiantajat eivät vielääkään tajua palkan ja palkkion eroa. Sitten monilla on sellaisia maagisia rajoja, esim. 1000 euroa. Käytännössä isoja juttuja ei kannata tehdä tämän vuoksi. Myöskään skuppeja tai erityisen merkittäviä aiheita ei osteta kovemmalla hinnalla vaikka pitäisi. Tuntuu kuin toimeksiantajat eivät kestäisi aitoa neuvottelua vaan mieluiten sanelisivat ja sitten ostaisivat mieluiten sellaisilta "alistujilta" juttuja ja työtä. On se harmi. Melkein millä tahansa muulla alalla palkkioista voi neuvotella (itse olen toiminut myös toisella alalla ja nähnyt sen omin silmin).”

”Ensimmäiset kymmenen vuotta olin ilolla yksityisyrittäjä, mutta huomaan, että asenteeni on muuttunut. En ole nimittäin voinut pitää kahta viikkoa kesälomaa lähes kymmeneen vuoteen, koska talojen palkkiot ovat niin pienet, ettei niistä voi jäädä kuukausittain säästöön edes kesälomaa varten. Myös se on lähes masentavaa, miten moni päätoimittaja ei ymmärrä, mikä ero on palkkatyöllä ja yrityksen kautta tekevän toimittajan palkkiolla. He nimittäin luulevat, että ne ovat samanarvoisia...”

”Alan ydinongelma on, etteivät ostajat tajua freen ansaintalogiikkaa vaan luulevat maksavansa palkkaa eikä palkkiota. Fiksuillekin ihmisille tulee yllätyksenä, että free maksaa YEL:iä, koneita, yms. Tilanne on vuosi vuodelta pahentunut, kun ns. mukalöysät otetaan pois. Vaikka nyt on mennyt ihan kivasti, olen viime aikoina miettinyt alan vaihtoa. Sen teenkin, jos tilanne ei parane. Eli palkkioihin on saatava tolkkku.”

”Ei vain näytä menevän perille, että friikun euro on 50 senttiä eli että palkkio ei ole palkka.”

”Jaksan huonosti vääntää kättä joka ainoasta sentistä. Monesti hyväksyn tarjouksen mukisematta, sillä koen, että ainainen ylöspäin vänkääminen antaa hankalan leiman. Mutta joskus jaksan paremmin.”

”Kokemukseni mukaan kirjoittavalle friikulle maksetaan niin vähän kuin mahdollista. Itse pitää osata vaatia tarpeeksi isot palkkiot. Minä en ole tässä kovin hyvä, tai en ollenkaan hyvä. Yleensä hyväksyn sen, mitä tarjoavat, enkä koskaan pyydä muuta. Varmaan johtuu pelosta, että eivät ostaisi juttua ollenkaan, jos alkaisin vaateliaaksi. Vähän sääliä, mutta näin on.”

”Tilanne huononee koko ajan!”

”Joskus tuntuu, että maksetaan liian vähän mutta joskus taas asiakaslehdistä saa hyvän palkkion suhteutettuna työmäärään – niin mielestäni silloin ne kompensoivat toisiaan – ja olen suhteellisen tyytyväinen palkkioihin.”

”Palkkioni ovat pääosin riittävän suuruisia, mutta tämä vaatii sitä, että on tarkkana, kelle ryhtyy tekemään töitä ja millaista juttua.”

”Kokemus on antanut minulle mahdollisuuden pyytää hintaa ja sitä useimmiten myös kunnioitetaan. Olen kokenut, että ammattitaitoa ja kokemusta kunnioitetaan ja siitä ollaan myös valmiita siitä maksamaan.”

”Olen törmännyt lyhyen freeurani aikana useaan entiseen freetoimittajaan. Usein heitä tapaa lehtien toimituksissa joko toimittajina tai toimitussihteereinä. Usein juuri nämä henkilöt ovat vastahakoisia maksamaan liiton suosittelimia palkkioita vedoten, "ettei minullekaan maksanut juuri kukaan toimeksiantaja suositusten mukaan silloin, kun minä olin free". Siinä lienee pointti, miksi freeura on katkennut! Vaikka olemmekin luovan työn tekijöitä, tässä hommassa pitää löytyä yrittäjähenkeä ja kaupallista näkemystä. Hyvässä markkinatilanteessa tämä on hyvä, vapaa ja tuottavakin ammatti, jos osaa pelata korttinsa oikein ja on valmis tekemään töitä.”

Käännösala on hyvin heterogeeninen. Myös kääntäjien joukossa on käännöstöiden ohella muita töitä tekeviä, mutta selvästi vähemmän kuin toimittajien joukossa. Heitä toimii mm. teknisenä kirjoittajana, tulkkina, opettajana (useita, yleensä kielten), tasa-arvokouluttajana ja -konsulttina, IT-tukihenkilönä, toimistotyöntekijänä ja kirjakaupan myyjänä.

Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton (SKTL) asiatekstien kääntäjien keskuudessa vuonna 2010 tekemän palkkiotiedustelun mukaan niin kutsutuilta suorilta asiakkailta ja käännös-toimistoilta saadut toimeksiannot poikkeavat toisistaan niin hintojen kuin käytettyjen hinnoitteluperusteidenkin osalta. Suorilta asiakkailta saatavat palkkiot ovat kautta linjan selvästi parempia kuin käännöstoimistoilta saatavat.¹⁰⁶

SKTL:n palkkiotiedustelussa lukuisat vastaajat antoivat palautetta, joka yleensä liittyi joko varsinaiseen palkkiotiedusteluun tai toimialan yleiseen nykytilaan. Palautteen mukaan ansiokehitys koettiin matalaksi, olemattomaksi tai taantuneeksi, minkä lisäksi monilla oli kokemuksia siitä, ettei myöskään yli-, ilt- tai kiiretöistä makseta erikseen. Ulkomaiset käännöstoimistot maksavat parempia taksoja kuin kotimaiset suuret käännöstoimistot. Ulkomaisissa käännöstoimistoissa myös kääntäjien kohtelu on asiallisempaa, ja joustoa sekä hinnan että palautusajan suhteen on enemmän.¹⁰⁷

Käännösalaan vihkiytymättömälle SKTL:n palkkiotiedustelun sana-, rivi- ja tuntikohtaiset veloitukset eivät kuitenkaan kerro mitään, kuinka paljon kääntäjät ansaitsevat kuukausi- tai vuositasolla. Palkkiotiedustelun lopulla todetaankin, että kääntäjien kokonaisansioiden kehityksestä ei ole tutkimustietoa.¹⁰⁸ Niinpä oman kyselytutkimukseni vastaukset tuovat uutta valaistusta asiaan.

Yksinomaan asiatekstien kääntäjinä toimivista vastaajista (21 henkilöä, joista 20 oli naisia) kaksi parhaiten toimeentulevaa ansaitsi 100 000 ja 85 000 euroa vuodessa (jälkimmäisen laskutus oli 120 000 euroa). Tulonsa kertoneista kuusi ansaitsi alle 20 000 euroa vuodessa.

Asiatekstien kääntämisen ohella muuta työtä tekevien (14 henkeä, joista osa tekee muita käännöstöitä ja osa aivan muita töitä) joukosta parhaiten toimeentuleva ansaitsi 90 000 ja

¹⁰⁶ Asiatekstinkääntäjien palkkiotiedustelu 2010, s. 1, 3–4, 6.

¹⁰⁷ <http://sktl-fi.directo.fi> → Kääntäminen ja tulkkaukset → Kääntäjän ja tulkin työkalupakki → Palkkiotilastot → Palaute (10.3.2011).

¹⁰⁸ Asiatekstinkääntäjien palkkiotiedustelu 2010, s. 6.

heikkotuloisin 4 700 euroa vuodessa. Asiatekstien kääntäjien tulotasoissa on siis hyvin suurta hajontaa, jota lama on entisestään kärjistänyt.

”Kahden kerroksen väkeä” on myös audiovisuaalisen alan kääntäjissä. Yhtyneet-työehtosopimuksella työskentelevät MTV3:n ja Yleisradion kääntäjät ovat työsuhteisia freelance-kääntäjiä, kun taas valtaosa av-käännöstoimistojen kääntäjistä on ulkoistettuja ”yrittäjiä”. Edellisten palkkiotaso ja työehdot ovat suhteellisen hyvällä tasolla, kun taas jälkimmäisillä on erittäin turvaton asema ja alhaiset palkkiot. Kentältä tulleiden tietojen mukaan av-käännöstoimistojen listoille on vaikea päästä ilman yrittäjästatusta. Käännöstoimistojen ulkoistamiskehitys syö lisäksi pohjaa av-kääntäjien hyväksi kokemalta, radio- ja tv-työtä Yleisradiolle ja MTV:lle tekeviä freelancereita koskevalta Yhtyneet-sopimukselta.¹⁰⁹

Kuluvan vuoden alkupuolella toimistokääntäjät ovat tosin saavuttaneet yhden voiton. Alan kolme suurinta käännöstoimistoa ovat Broadcast Text International, Pre-Text Oy ja SDI Media. Pre-Text Oy allekirjoitti 28.2.2011 SJL:n kanssa av-kääntäjiä koskevan työehtosopimuksen, joka rakentuu Yhtyneet-sopimuksen pohjalle. Av-kääntäjien pettymykseksi neuvotteluissa pitkään mukana ollut monikansallinen SDI Media vetäytyi sopimuksesta loppumetreillä. Toinen monikansallinen av-käännöstoimisto Broadcast Text sitä vastoin irtisanoutui neuvotteluista heti niiden alettua keväällä 2010. Viimeksi mainittu tunnetaan av-kääntäjien keskuudessa ”orjapiiskurina”, joka mahdollistaa av-käännöksistä tehtävien tarjouskilpailujen voitot ”pakottamalla kääntäjät yrittäjän asemaan korottamatta kuitenkaan palkkiota tasolle, josta olisi mahdollista hoitaa yrittäjyyteen kuuluvia kuluja, kuten eläkemaksuja ja vakuutuksia”.¹¹⁰

SKTL:n av-alan kääntäjien ansioista vuonna 2009 tekemän kyselyn mukaan Yhtyneet-sopimuksen piirissä kääntäjät ansaitsivat vuonna 2009 keskimäärin 35 000–40 000 euroa vuodessa, kun taas muilla ehdoilla työskentelevien vuositulot jäivät keskimäärin 20 000–25 000 euroon. Peräti runsas neljännes Yhtyneet-kääntäjistä ansaitsi yli 50 000 euroa vuodessa, mutta muilla ehdoilla työskentelevistä vain yksi pääsi vastaaviin tuloihin.¹¹¹

¹⁰⁹ Anonyymi Av-kääntäjät-yhdistyksen aktiivi suullisesti 3.1.2011; Leppänen suullisesti 11.1.2011; Mattila suullisesti 11.2.2011.

¹¹⁰ www.av-kaantajat.fi → Blogi 1.3.2011; www.journalistiliitto.fi → Edunvalvonta → 3.3.2011: ”Av-käännöstoimistojen uusi TES hyväksyttiin” (13.3.2011).

¹¹¹ Ansiokyselyn satoa: Tilastotietoa av-kääntäjistä vuonna 2009, s. 1.

Av-käännösalaan perehtymättömälle SKTL:n ansiokyselyn repliikki- tai ohjelmaminuutti-kohtaiset palkkiotiedot eivät kerro yhtään enempää kuin yllä mainitut asiatekstikäntäjien palkkioperusteet. Enemmän ja karua kieltään sen sijaan kertoo se, että muista kuin Yhtyneet-sopimuksen ehdoilla työskentelevistä 14,5 % ilmoitti, ettei pysty panostamaan laatuun missään töistään ja 25 % alle puolessa töistään. Ylivoimaisesti suurin osa ilmoitti laadun tuottamisen esteeksi liian alhaiset palkkiot. Töihin ei yksinkertaisesti voi käyttää tarpeeksi aikaa, koska se on taloudellisesti kannattamatonta.¹¹²

Omaan kyselyyni saamani vastaukset tukevat Yhtyneet-sopimuksen piirissä olevien av-kääntäjien osalta SKTL:n saamia tuloksia. Vain yksi Yhtyneet-kääntäjistä ansaitsi alle 30 000 euroa vuodessa. Sitä vastoin 50 000–70 000 euroa vuodessa ansaitsevia oli heidän joukossaan kolme. Niin sanottujen toimistokääntäjien osalta oman kyselyni tulokset olivat SKTL:n tuloksia paljon lohduttomampia: heistä heikoimmin toimeentulevan ansiot olivat vain 5 000 euroa ja parhaiten ja toiseksi parhaiten ansaitsevan 30 000 ja 24 000 euroa vuodessa. Kaikki muut ansaitsivat enintään 20 000 euroa vuodessa. Vaikuttaa siis siltä, että toimistokääntäjien työtilanne on viimeisen runsaan vuoden aikana heikentynyt rajusti. Tosin kyselyyni vastasi vain 23 yksinomaan av-kääntäjänä toimivaa henkilöä.

SKTL:n toiminnanjohtajan Liisa Leppäsen mukaan erityisen suuri ongelma on, että av-käännöstoimistot rekrytoivat ahkerasti opiskelijoiden keskuudesta lähes ilmaiseksi toimivia ihmisiä. Nämä ovat tyytyväisiä saadessaan alan työkokemusta ymmärtämättä, että työvoiman polkumyynti tapahtuu heidän oman tulevaisuutensa kustannuksella. Tämä on haitallista koko av-alan kehityksen kannalta, sillä siitä tulee ns. läpikulkuala. Samalla ruututekstityksen taso laskee, kun käännöksiä tekevät ihmiset, joiden taidot eivät vielä ole kypsyneet ja joiden on pakko tehdä jatkuvalla syötöllä liikaa töitä.¹¹³

Niin sanottujen toimistokääntäjien tilannetta kuvaa valaisevasti (joskin lopussa ehkä hieman liioitellusti) seuraava Av-kääntäjät-yhdistyksen sivustoilta poimittu blogi:

(...) Av-käännösten teettäminen halvalla onnistuu yksinkertaistettuna siksi, että aina tulee uusia innokkaita, jotka rakastavat elokuvia ja tv-sarjoja ja haluavat työskennellä niiden parissa vaikka puoli-ilmaiseksi. Mikäli tätä kannustetaan, av-käännösalan ammattimaisuus on vaarassa romahtaa. Ongelma on siinä, että havaittuaan alan vaativaksi mutta huonosti tuottavaksi moni

¹¹² Ansiokyselyn satoa: Tilastotietoa av-kääntäjistä vuonna 2009, s. 2.

¹¹³ Leppänen suullisesti 11.1.2011.

joutuu ennen pitkää hakeutumaan muihin töihin. Tilalle tulee toki uusia innokkaita, mutta ammattitaito alalla ei pääse kehittymään suuren vaihtuvuuden vuoksi.

Alalle tekijöitä houkuttavat nimenomaan elokuvat ja näytellyt tv-sarjat. Monella on mielessä jopa ihan jokin tietty elokuva tai sarja, jota he haaveilevat pääsevänsä kääntämään. Karu totuus on, että uudet tulijat laitetaan kääntämään reality-huttua ja täyteohjelmia, joita juuri kukaan ei katso, jotta kukaan ei huomaa aloittelevan kääntäjän kömpelöitä käännöksiä. Tahti on nimittäin niin hektinen, ettei kunnan perehdytystä ole aikaa antaa eikä kaikkia aloittelijoidenkaan käännöksiä ehditä oikolukea, saati sitten kauemmin (kenties yli puoli vuotta!) alalla olleiden. Käännösfirma saattaa ”valvoa laatua” nappaamalla ajoittain massasta jonkun paha-aavistamattoman vasta-alkajan räpellyksen, haukkua sen yksityiskohtaisesti maanrakoon ja pelotella sillä muut kääntäjät tarkistamaan neuroottisesti omaa käännöstään yhä uudelleen, kunnes heidän tuntipalkkseen muodostuu jo miinusmerkkinen luku.¹¹⁴

Kaikista kääntäjistä kaunokirjallisuuden kääntäjät ansaitsevat kaikkein heikoimmin. ”Siinä kohtaa maailmassa on selvä virhe”, SKTL:n Liisa Leppänen toteaa. ”Kaunokirjallisuuden kääntäjien tekijänoikeuksien korvauksien taso on kohtuuttoman alhainen. Keskimääräinen palkkio kirjan suomentamisesta on 3 000 euroa. Aikaa työhön kuluu 3–4 kuukautta. Käytännössä kääntäjät elävät apurahoilla. Apurahajärjestelmästä on tullut kustantamoiden subventointikeino.”¹¹⁵

Sain kyselyyni vastaukset kahdeksalta pelkästään kirjallisuuden kääntäjänä toimivalta, joista yksi kertoi kääntävänsä myös muuta kirjallisuutta kuin kaunokirjallisuutta. Viimeksi mainittu ansaitsi 39 000 euroa vuodessa. Vastaajista kuusi ansaitsi enintään 16 000 euroa, heikoimmin toimeentuleva vain 3 000 euroa vuodessa.

Käännösalan ”kahden kerroksen väkeä” -ilmiö heijastuu erinomaisesti myös kyselyni palkkioita koskevien kysymysten spontaaneissa kommentteissa:

”Alan hintakehitys on surkea, alalla tilapäisesti toimivat polkevat hintoja (ja heikentävät alan arvostusta), hintoja pyydetään jatkuvasti alentamaan milloin milläkin perusteella. Alan arvostus ei ole sen vaativuuden mukaisella tasolla.”

”Av-käännösosalalla suurin ongelma on se, että hyvinkin haastavista töistä saa useimmiten saman korvauksen kuin helposta. Olen laskenut, että helpon ohjelman kääntämisestä olen tienannut parhaimmillaan 350 euroa päivässä, haastavasta taas alle satasen päivä.”

¹¹⁴ www.av-kaantajat.fi → Blogi 31.1.2011.

¹¹⁵ Leppänen suullisesti 11.1.2011.

”Kun [asiateksti]käännösosalalla töitä tarjotaan yhä yleisemmin myös huutokaupalla, ei siinä juuri neuvotteluun ole sijaa.”

”Yleensä [sopimus]tekstit ovat melko asiallisia. Yhden kerran muistan (taantuma alkoi), että toimeksiantajayritys kysyi pientä sanahinnanalennusta väliaikaisesti, mutta sitten noin 1,5 vuoden kuluttua he "uusivatkin olemassa olevat toimeksiantosopimukset" ja niissä lähtöhintana oli se "väliaikaisesti alennettu hinta". Tämän koin epärealistiseksi mutta en saanut siihen muutosta. Mietin sitä paljon ja purnasin siitä kyllä ääneen sekä toimeksiantajalle että kotona.”

”Kirjallisuuden käännöspalkkiot ovat häpeällisen pieniä.”

”Akateemisen työläisen palkkio ei yllä edes siivoajan ansioihin.”

”Kääntämisestä maksetaan huonommin kuin ojanakaivuusta ja ainoa motivaatio sen harrastamiseen on se, että lehdissä huoraaminen on vielä pahempaa.”

”Keskusteluja käydään kustantamon ilmoittaman summan pohjalta, jossa on yleensä muodollinen summa nostovaraa, yleensä ei paljon.”

”Olen aloitteleva kääntäjä, joten minulla ei ole vielä rahkeita pyytää tarpeeksi isoja palkkioita. Kerään siis kokemusta, jonka perusteella voin pyytää työstäni sopivampia palkkioita.”

”Kysymykseen on sikäli vaikea vastata, että miten "riittävä" määritellään. Riittävätkö tuloni nykyisen elintasoni ylläpitoon? Kyllä ja ylikin. Ansaitsenko freelancerina enemmän kuin palkansaajana? Kyllä. Vastaavatko palkkiot työn vaativuutta ja tarvittavaa koulutusta? Sehän se kinkkinen kysymys onkin, johon on vaikea antaa suoraa vastausta.”

”Kun toimeksiantajia on paljon, niin kirjokin on laaja. Joidenkin kohdalla ei auta kuin ottaa se, minkä irti saa. Toisten kohdalla löytyy neuvotteluvaraa. Ja jotkut maksavat ihan mitä vain kehtaan pyytää.”

”Olen itse laatinut sopimuksen, eli se on aika hyvä :) Hinnassa olisi kuitenkin parantamisen varaa. Tämä oma sopimukseni on siis kolmannen sektorin toimijan eikä käännöstoimiston kanssa. Jälkimmäisten (esim. AAC) hintatasoon en suostu.”

”Osaamista ja nopeutta arvostetaan asiategistikäännösosalalla.”

”Joskus toimeksiantajat eivät ymmärrä, että myös freelancer voi päättää hinnat, jotka toimeksiantajan tulee vain hyväksyä tai hylätä.”

Yleisen palkkiotason ollessa alhainen elinkeinonharjoittajille syntyy helposti houkutus järjestäytyä ja sopia keskenään hinnoista, joita ei aliteta, tai edunvalvontajärjestöissä herää halu antaa vähimmäis- tai suositushintoja. Tämä on kuitenkin tehty Suomen Euroopan unioniin liittymisen myötä mahdolliseksi. Nykyinen laki kilpailunrajoituksista (KilpRajL, 480/1992) tosin tuli voimaan jo ennen Suomen liittymistä Euroopan unioniin, mutta jo sen säätämisen myötä Suomi harmonisoi kilpailulainsäädäntönsä merkittävässä määrin yhdenmukaiseksi Euroopan yhteisön kilpailusääntöjen kanssa. Vuoden 2004 lainmuutoksen

myötä KilpRajL 4 ja 6 §:stä tuli täysin identtisiä EY:n perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklan määräysten kanssa.¹¹⁶

Kilpailuoikeudessa *horisontaalisella yhteistyöllä* tarkoitetaan tuotanto- tai jakeluketjun samalla portaalla olevien yritysten välistä yhteistyötä, *vertikaalisella yhteistyöllä* taas tuotanto- tai jakeluketjun eri portaalla olevien yritysten välistä yhteistyötä. Yleisen käsityksen mukaan vertikaaliset kilpailunrajoitukset ovat vähemmän haitallisia kilpailun kannalta kuin horisontaaliset rajoitukset.¹¹⁷

Euroopan unionissa sekä vertikaalista että horisontaalista yhteistyötä koskevan säännösten keskeinen lainkohta on Euroopan unionin toiminnasta solmitun sopimuksen 101 artikla (ent. EY:n perustamissopimuksen 81 artikla). Suomen viranomaisilla ja tuomioistuimilla on velvollisuus soveltaa ko. artiklaa suoraan, kun kauppakriteeri täyttyy eli kun elinkeinonharjoittajien välinen sopimus, päätös tai menettelytapa on omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. KilpRajL 4 §:ssä on 101 artiklan kanssa identtinen säännös, jota sovelletaan kilpailunrajoituksiin, joiden osalta kauppakriteeri ei täyty eli kun kyse on puhtaasti maamme rajojen sisäpuolella keskenään kilpailevien yritysten välisestä yhteistyöstä.¹¹⁸

Kilpailijoiden yhteistyöjärjestelyistä voidaan erottaa toisaalta sellaiset, joiden tarkoituksena voidaan katsoa olevan kilpailun rajoittuminen ja jotka siten ovat lähtökohtaisesti aina kiellettyjä, ja toisaalta sellaiset, joiden osalta on tarkemmin selvitettävä, rajoittuuko kilpailu niiden seurauksena. *Kartellit* muodostavat tärkeimmän osan ensin mainitusta ryhmästä.¹¹⁹

Kilpailunrajoituslain 4 §:n mukaan kiellettyjä ovat sellaiset elinkeinonharjoittajien väliset sopimukset, elinkeinonharjoittajien yhteenliittymien päätökset sekä elinkeinonharjoittajien yhdenmukaistetut menettelytavat, joiden tarkoituksena on merkittävästi estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua tai joista seuraa, että kilpailu merkittävästi estyy, rajoittuu tai vääristyy. Kiellettyjä ovat erityisesti sellaiset sopimukset, päätökset ja menettelytavat, joilla mm.

¹¹⁶ Alkio – Wik, Kilpailuoikeus (2009), s. 36–37.

¹¹⁷ Alkio – Wik, Kilpailuoikeus (2009), s. 173, 243, 245.

¹¹⁸ Alkio – Wik, Kilpailuoikeus (2009), s. 173–174.

¹¹⁹ Alkio – Wik, Kilpailuoikeus (2009), s. 176.

suoraan tai välillisesti vahvistetaan tavaroista tai palveluista perittäviä hintoja (*myynti-kartelli*) tai niistä maksettavia vastikkeita (*ostokartelli*) taikka muita kauppaehtoja.¹²⁰

Hintoja koskeva yhteistyö kilpailijoiden välillä on kiellettyä sellaisenaan ilman että vaadittaisiin näyttöä yhteistyön kilpailua rajoittavista vaikutuksista. Keskeisimpiä kielletyn hintayhteistyön muotoja ovat sopimukset hinnankorotuksista ja hinnanalennuksista, yhteisten suositus- tai tavoitehintojen asettaminen, enimmäis- tai vähimmäishinnoista sopiminen sekä listahintojen määrääminen.¹²¹

Horisontaalisen yhteistyön muodoiksi katsotaan myös se, kun alan edunvalvontajärjestö antaa jäsenilleen suosituksia perittävistä ohjepalkkioista, sekä ns. *kollektiivinen boikotti*, jollaisesta on kysymys, kun keskenään kilpailevat elinkeinonharjoittajat sopivat yhdessä kieltäytyvänsä liikesuhteista kolmannen osapuolen kanssa.¹²²

Kilpailunrajoituslain soveltamisala on *yleinen*: lakia sovelletaan kaikilla elinkeinonaloilla lukuun ottamatta laissa nimenomaisesti säädettyjä poikkeuksia. KilpRajL 2 §:n mukaan lakia ei sovelleta sopimukseen tai järjestelyihin, jotka koskevat työmarkkinoita, eikä eräin rajoituksin maataloustuottajien tai heidän yhteisönsä tekemiin, maataloustuotteiden alku-tuotantoa koskeviin sopimukseen, päätöksiin tai näihin rinnastettaviin menettelyihin.¹²³

Kilpailunrajoituslakia sovelletaan siis yleisesti elinkeinonharjoittajien välisiin suhteisiin. KilpRajL 3.1 §:n mukaan elinkeinonharjoittajalla tarkoitetaan luonnollista henkilöä tai yksityistä tai julkista oikeushenkilöä, joka ammatillisesti pitää kaupan, ostaa, myy tai muutoin vastiketta vastaan hankkii tai luovuttaa tavaroita tai palveluksia. Kilpailunrajoituslain esitöiden mukaan elinkeinonharjoittajan käsite on tarkoitettu laajaksi. Elinkeinoon harjoittaminen edellyttää kuitenkin pääsääntöisesti, että toimintaan liittyy *ansio-tarkoitus*, mikä yleensä ilmenee siten, että tavaroita ja palveluksia myydään vastiketta vastaan. Juridisella muodolla, jossa toimintaa harjoitetaan, ei sen sijaan ole ratkaisevaa merkitystä.¹²⁴

¹²⁰ Kuoppamäki, ”Kilpailuoikeuden perusteet” (2006), s. 1120.

¹²¹ Alkio – Wik, Kilpailuoikeus (2009), s. 179.

¹²² Alkio – Wik, Kilpailuoikeus (2009), s. 185, 218; Kuoppamäki, ”Kilpailuoikeuden perusteet” (2006), s. 1126.

¹²³ Kuoppamäki, ”Kilpailuoikeuden perusteet” (2006), s. 1083.

¹²⁴ Kuoppamäki, ”Kilpailuoikeuden perusteet” (2006), s. 1087–1088; HE 162/1991 vp, s. 9.

Niinpä siinä, missä ammattijärjestöt voivat toimia tarmokkaasti työsuhteisten jäsentensä vähimmäisansioiden turvaamiseksi työehtosopimuksin, niiden on visusti pidättäydyttävä antamasta minkäänlaisia lista-, vähimmäis- tai suositushintoja, joita freelancereiden tulisi noudattaa – uhalla, että ne saavat Kilpailuviraston kimppuunsa. Samoin itsenäisiksi elinkeinonharjoittajiksi luokiteltavien freelancereiden on syytä pidättäytyä kollektiivisista boikoteista tai yhteistyösopimusten joukkoirtisanomisista.

SJL:n Aaltosen kertoman mukaan Finnfoto ry sai taannoin ”vihaisen kirjeen” Kilpailuvirastolta, kun se oli julkaissut internetsivuillaan hintasuosituksia. Sittemmin suositukset poistettiin. Aaltonen uskoo, että freelancereiden avustajasopimusten joukkoirtisanomisista seuraisi myös varmasti vaikeuksia.¹²⁵

Mitä siis olisi tehtävissä? Suomen Journalistiliiton hallituksen vuonna 2004 hyväksymässä freelancer-strategiassa tavoitteena on, että freelancer saavuttaisi työllään saman ansiotason kuin työsuhteinen kollegansa. Tähän pyritään mm. valistamalla freelancereita ottamaan laskutuksessaan kulurakenteensa huomioon – tähän ei Kilpailuvirasto ole SJL:n Savolaisen mukaan puuttunut – sekä vaikuttamalla freelancereiden toimeksiantajien asenteisiin. Yksi tie ovat työehtosopimukset, joiden avulla pyritään takaamaan kohtuullinen palkkiotaso. Sellaisia on mahdollista solmia silloin, kun kyse on työsuhteisista freelancereista. Lakia pitäisi Savolaisen mielestä muuttaa siten, että ammattiyhdistykset saisivat oikeuden neuvotella myös nyt ei-työsuhteisina pidettävien freelancereiden työnteon vähimmäisehdoista.¹²⁶

Niin sanotut pehmeät keinot tuskin kuitenkaan toimivat. Toimeksiantajien valistaminen voi olla vaikeaa, ja freelancer, joka yrittää väkisin saada ostajien mielestä ylisuuria palkkioita, hinnoittelee itsensä herkästi markkinoilta ulos. Freelancereiden asiakasyhtiöt – mediatat ja käännöstoimistot – ovat hyvin kustannustietoisia, eikä niiden intresseissä ole nostaa freelancereiden palkkioita sen enempää työehtosopimuksin kuin yksilökohtaisestikaan sopimalla. Näkisinkin, että tehokkaimmat tulokset freelancereiden aseman parantamiseksi ovat saavutettavissa vain lainsäädännön keinoin. Koko järjestelmä kaipaa perinpohjaista uudistusta. Palaan tähän jaksossa 5.3.

¹²⁵ Aaltonen suullisesti 27.12.2010.

¹²⁶ Suomen Journalistiliiton freelancerstrategia (2004), s. 2; Savolainen suullisesti 7.1.2011 ja 17.3.2011.

3.3. Avustajasopimukset ja kohtuuttomat ehdot

3.3.1. Heikomman suoja elinkeinotoiminnassa

Sosiologian klassikon Max Weberin mukaan sopimusvapauden funktiona on ollut ensi sijassa mahdollistaa se, että omistava luokka voisi oikeusjärjestyksen estämättä hyödyntää omaisuuttaan vallankäytön välineenä. Varattomilla ei käytännössä ole juurikaan ollut mahdollisuuksia turvata omia etujaan sopimusvapauden avulla. Tästä syystä *heikomman osapuolen suojaamista* pidetään nykyisin keskeisenä siviilioikeudellisena periaatteena. Tämä käy ilmi niin lainsäädännöstä kuin oikeuskäytännöstä ja oikeuskirjallisuudestakin.¹²⁷

Puhuttaessa heikomman osapuolen suojasta sopimusoikeudessa tarkoitetaan suojattavalla sopijapuolella yleensä sitä, jolla ei ole tosiasiallista mahdollisuutta tehdä tasapuolista sopimusta vaan jonka on tyydyttävä toisen, vahvemman sopijapuolen asettamiin sopimusehtoihin. Aina ei heikommalla osapuolella ole edes mahdollisuutta valita, tekeekö hän *ylipäänsä* sopimuksen, vaan hänen on käytännön syistä pakko tehdä se. Tämän vuoksi heikomman osapuolen suojaamista on pidetty tarpeellisena.¹²⁸

Eriarvoinen asema määräytyy usein ensi sijassa taloudellisten seikkojen perusteella. Myös juridiseen ja tosiasialliseen, kuten kokemukseen ja ammattitietoihin, perustuvaan eriarvoisuuteen on kiinnitettävä huomiota. Suojattavaksi osapuoleksi on perinteisesti katsottu *tietyissä roolissa*, kuten kuluttajana tai vuokralaisena, oleva sopimusosapuoli. Myös erilaiset *alistussuhteet*, kuten työntekijän suhde työnantajaan tai toimeksisaajan suhde toimeksiantajaan, aiheuttavat sen, että toinen osapuoli katsotaan heikommaksi. Eräissä säädöksissä sääntely on laajennettu koskemaan *suojarooliin rinnasteisessa asemassa* olevia henkilöitä.¹²⁹

Heikomman osapuolen suojaaminen merkitsee yleensä sopimusvapauden rajoittamista. Tavoitteena voidaan pitää sitä, että määräytyissä sopimussuhteissa lähtökohtana pidettyä osapuolten välistä eriarvoisuutta tulisi muuttaa oikeudellisin keinoin vähintään niin, että

¹²⁷ Wilhelmsson, Vakiosopimus ja kohtuuttomat sopimusehdot (2008), s. 2; Ämmälä, ”Siviilioikeuden yleiset periaatteet” (2000), s. 97.

¹²⁸ Saarnilehto, ”Periaatteet käytännössä” (2000), s. 188; Ämmälä, ”Siviilioikeuden yleiset periaatteet” (2000), s. 98.

¹²⁹ Ämmälä, ”Siviilioikeuden yleiset periaatteet” (2000), s. 99.

sopimussuhdetta voitaisiin pitää toimivana eikä alistus- tai pakkosuhteena. Pisimmilleen vietyinä heikomman osapuolen suojaaminen merkitsee, että heikompi osapuoli saatetaan toista osapuolta *parempaan* asemaan.¹³⁰

Nykyisin huomattava osa markkinoilla syntyvistä sopimuksista on niin sanottuja *joukkosopimuksia*. Tämä johtuu siitä, että kehitys tuotannossa ja jakelussa on vienyt kohti yhä suurempia sarjoja ja jakeluyksiköitä. Sopimusmenettelyn rationalisoimiseksi käytetään *vakioehtoja*, joiden avulla yksittäiset sopimukset tehdään.¹³¹

Vakiosopimusten aikakaudella ajatus sopimuksesta osapuolten yhtenevän vapaan tahdonmuodostuksen tuloksena on useissa tapauksissa muuttunut yhä selvemmin fiktioksi. Vakioehdot on useissa tapauksissa laatinut *yksipuolisesti* sopimussuhteen toinen osapuoli tai hänen toimialajärjestönsä. Tällaisissa tapauksissa osapuoli voi vakioehtojen avulla pyrkiä saavuttamaan paremman oikeusaseman suhteessa vastapuoleensa kuin mitä hänellä olisi, jos tahdonvaltaisen sopimusoikeuden sääntöjä voitaisiin soveltaa ehtojen sääntelemiin kysymyksiin. Elinkeinotoiminnassa erityisesti suuryritysten ja pienyritysten välisissä suhteissa ei ole epätavallista, että sopimukset laaditaan enemmän tai vähemmän yksipuolisesti suuryritysten etujen mukaisina.¹³²

Sosiaalisen siviilioikeuden peruskysymyksiä on, missä määrin on mahdollista poiketa perinteisen siviilioikeuden peruslähtökohdasta, jonka mukaan sopimussuhteen osapuolen taloudellisella asemalla ei ole merkitystä oikeussuhteen oikeudellisen arvioinnin kannalta. Oikeuskäytännössä tällaisiin seikkoihin on kiinnitetty huomiota jo 1980-luvulta lähtien. Vahingonkorvauslain korvauksen sovittelua koskevaa säännöstä (VahL 2:1.2) on sovellettu analogisesti myös sopimusperusteiseen vahingonkorvaukseen.¹³³

Heikomman suojaaja tarjoaa myös oikeuskäytännössä kehittynyt *epäselvyyssääntö*, jonka mukaan epäselvää sopimusehtoa on tulkittava sen laatijan vahingoksi. Sääntöä on esitetty sovellettavaksi etenkin vakioehtojen käytön tilanteissa, jolloin ko. säännön soveltaminen merkitsee käytännössä heikomman osapuolen suojaamista, sillä vakioehdot on yleensä muotoillut vahvempi sopimusosapuoli. Oikeuskirjallisuudessa on viitattu tilanteisiin, joissa

¹³⁰ Ämmälä, ”Siviilioikeuden yleiset periaatteet” (2000), s. 98–99.

¹³¹ Wilhelmsson, Vakiosopimus ja kohtuuttomat sopimusehdot (2008), s. 6.

¹³² Wilhelmsson, Vakiosopimus ja kohtuuttomat sopimusehdot (2008), s. 6–7, 200.

¹³³ Wilhelmsson, Vakiosopimus ja kohtuuttomat sopimusehdot (2008), s. 11–12.

epäselvyyssäännön soveltamista pidetään erityisen toivottavana. Esimerkiksi osapuolen, joka aikoo vakioehtojen avulla poiketa tahdonvaltaisista oikeussäännöistä vastapuolensa vahingoksi, täytyy antaa poikkeamille selkeä muotoilu. Epäselvissä tapauksissa ehtoja on tulkittava tahdonvaltaisen oikeuden mukaisesti – näin erityisesti silloin, kun yritys yrittää rajoittaa vahingonkorvausvastuutaan tai vapauttaa itsensä tällaisesta vastuusta.¹³⁴

Oikeustoimilain (OikTL) 28–33 §:iin sisältyy yleisiä sääntöjä erilaisista sopimuksen solmimiseen liittyvistä tahdonmuodostuksen virheistä. Lisäksi OikTL 36 §:n yleislauseketta soveltamalla sopimusta voidaan *sovitella* poistamalla sopimuksesta osapuolten erilaisista lähtökohdista aiheutuneet kohtuuttomuudet. Sen nojalla voidaan puuttua sekä ennalta arvattaviin että satunnaisiin epäkohtiin, tosin edellisiin vain tietyissä olosuhteissa. Sovittelusäännös on hyvä keino myös, jos olosuhteiden muuttumisen johdosta sopimuksen kirjaimellinen noudattaminen johtaisi *kohtuuttomaan lopputulokseen*. OikTL 28–33 §:n tapauksissa säädettyä oikeusseuraamuksena on sopimuksen *pätemättömyys*. Sitä vastoin OikTL 36 §:ää sovellettaessa lähdetään ensisijaisesti siitä, että kyseessä oleva oikeussuhde pidetään voimassa mutta että tuomioistuin *muuttaa sopimuksen sisältöä*.¹³⁵

Yksi keino korjata vakioehtojen yksittäisten ehtojen laajaa sitovaa vaikutusta on *oppi yllättävistä ja ankarista ehdoista*. Kyseiseen doktriiniin on katsottu voitavan viitata sellaisen ehtojen osalta, jotka olennaisessa määrin poikkeavat tahdonvaltaisen oikeuden säännöistä vastapuolen vahingoksi tai jotka ovat muutoin odottamattomia kyseisessä sopimuksessa. Doktriinia voidaan soveltaa vain, jos ehto on *sekä yllättävä että ankara*. Jos yllättävyys puuttuu, sovellettavaksi tulevat yleiset sovittelusäännöt. Ehdon yllättävyydellä tarkoitetaan ehdon kätkemistä vakioehtojen joukkoon harhaanjohtavalla sijoittelulla ja sitä, että ehdosta ei ole kerrottu vastapuolelle. Jos vastapuoli ei ole tuntenut ehtoa, se voi tulla häntä sitovaksi vain, jos hänelle on *erityisesti huomautettu* siitä.¹³⁶

Perinteisessä sopimusmallissa sopimuspuolia käsitellään yksittäisinä toimijoina. Tältäkin osin ajattelu on muuttunut. Sosiaalisten tavoitteiden saavuttamiseksi sopimusoikeuteen on sisällytetty myös *kollektiivisempia keinoja*: huomiota kiinnitetään elinkeinonharjoittajan

¹³⁴ Saarnilehto, ”Sopimuksen tulkinta” (2001), s. 418; Wilhelmsson, Vakiosopimus ja kohtuuttomat sopimusehdot (2008), s. 97–98, 102.

¹³⁵ Saarnilehto, ”Sopimuksen sitovuus” (2001), s. 429–430; Wilhelmsson, Vakiosopimus ja kohtuuttomat sopimusehdot (2008), s. 113–114.

¹³⁶ Saarnilehto, ”Sopimuksen sitovuus” (2001), s. 445–446; Wilhelmsson, Vakiosopimus ja kohtuuttomat sopimusehdot (2008), s. 92, 94–95.

koko sopimuskantaan. Työoikeuteen kollektiiviset elementit tuotiin jo varhain. Viime aikoina kollektiivinen sääntely on saanut jalansijaa sopimusoikeuden muillakin aloilla. Lailla elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä (SopEhtoL, 1062/1993) voidaan pyrkiä suojelemaan elinkeinonharjoittajan myöhempien sopijapuolten kollektiivia. SopEhtoL 1.1 §:n yleislausekkeen mukaan elinkeinonharjoittajien välisissä sopimuksissa ei saa käyttää ehtoa, joka on sopimuksissa toisena osapuolena olevien elinkeinonharjoittajien kannalta kohtuuton ottaen huomioon toisena osapuolena olevien elinkeinonharjoittajien heikommasta asemasta johtuva suojan tarve ja muut asiaan vaikuttavat seikat.¹³⁷

SopEhtoL:a ei ole rajattu koskemaan pelkästään vakioehtoja, vaikka vakioehdot ovatkin käytännössä sen keskeisin soveltamiskohde. Yleislauseke koskee myös yksilöllisesti sovittuja ehtoja, joita on tarkoitus käyttää useammassa kuin yhdessä sopimuksessa. SopEhtoL:ssa käytetty kohtuuttomuuskäsite on tarkoitettu samansisältöiseksi kuin oikeustoimilaissa.¹³⁸

Elinkeinonharjoittajaa voidaan sakon uhalla kieltää jatkamasta SopEhtoL 1.1 §:n vastaisen ehdon käyttämistä tai uudistamasta sellaisen tai siihen rinnastettavan ehdon käyttämistä. Kiellon määrää markkinaoikeus. Asia tulee markkinaoikeudessa vireille elinkeinonharjoittajien etujen valvomiseksi toimivan rekisteröidyn yhdistyksen hakemuksella.¹³⁹

Euroopan unionin toiminnasta solmitun sopimuksen 102 artiklassa (ent. EY:n perustamis-sopimuksen 82 artikla) ja KilpRajL 6 §:ssä kielletään *määräävän markkina-aseman väärinkäyttö*. Määräävä markkina-asema voi olla yhdellä yrityksellä tai kahdella tai useammalla yrityksellä yhdessä. Määräävä markkina-asema sinänsä ei ole kilpailuoikeuden vastainen, kunhan tässä asemassa olevat yritykset kilpailevat omilla ansioillaan eivätkä esimerkiksi asettamalla kohtuuttomia kauppaehtoja sopimuskumppaneilleen.¹⁴⁰

EU-tuomioistuimen mukaan määräävä markkina-asema tarkoittaa yrityksen taloudellista valta-asemaa, jonka perusteella se voi estää toimivan kilpailun relevanteilla markkinoilla, koska se voi toimia huomattavan itsenäisesti suhteessa kilpailijoihinsa, asiakkaisiinsa ja lopulta kuluttajiin. KilpRajL 3.2 §:n mukaan määräävä markkina-asema puolestaan

¹³⁷ Wilhelmsson, Vakiosopimus ja kohtuuttomat sopimusehdot (2008), s. 12–13, 202.

¹³⁸ Wilhelmsson, Vakiosopimus ja kohtuuttomat sopimusehdot (2008), s. 203; HE 39/1993, s. 8.

¹³⁹ Wilhelmsson, Vakiosopimus ja kohtuuttomat sopimusehdot (2008), s. 203–204.

¹⁴⁰ Alkio – Wik, Kilpailuoikeus (2009), s. 309, 318.

katsotaan olevan yhdellä tai useammalla elinkeinonharjoittajalla taikka elinkeinonharjoittajien yhteenliittymällä, jolla koko maassa tai tietyllä alueella on yksinoikeus tai muu sellainen määräävä asema tietyillä hyödykemarkkinoilla, että se merkittävästi ohjaa hyödykkeen hintatasoa tai toimitusehtoja taikka vastaavalla muulla tavalla vaikuttaa kilpailuolosuhteisiin tietyllä tuotanto- tai jakeluportaalla. Yrityksellä katsotaan yleensä olevan määräävä asema, jos se hallitsee yli puolta markkinoista ja jos sen kilpailijat ovat selvästi pienempiä. Euroopan komission mukaan määräävä markkina-asema ei ole todennäköinen, jos yksittäisen yrityksen markkinaosuus merkityksellisillä markkinoilla on alle 40 prosenttia.¹⁴¹

Euroopan unionin toiminnasta solmitun sopimuksen 102 artiklan ja KilpRajL 6 §:n mukaan määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä voi olla erityisesti mm. (a-/1-kohta) kohtuuttomien osto- tai myyntihintojen taikka muiden kohtuuttomien kauppaehtojen suora tai välillinen määrääminen taikka (c-/3-kohta) erilaisten ehtojen soveltaminen eri kauppakumppanien samankaltaisiin suorituksiin kauppakumppaneita epäedulliseen kilpailuasetelmaan asettavalla tavalla. Säännökset koskevat niin tuotantopanosten toimittajiin kuin kuluttaja-asiakkaisiinkin kohdistettuja toimia. Keskeistä arvioinnissa on se, minkälaisia vaikutuksia määräävässä markkina-asemassa olevan yrityksen toiminnalla on ollut.¹⁴²

Kilpailunrajoituslain noudattamista valvoo Kilpailuvirasto, jolla on valta tehdä ensi asteen päätökset lain 4 tai 6 §:ssä kielletyn menettelyn lopettamisesta tai toimitusvelvollisuuden määräämisestä. KilpRajL 13§:n mukaan äärimmäisenä keinona on uhkasakko, jonka tuomitsee maksettavaksi markkinaoikeus.¹⁴³

3.3.2. Freelancerin toimintavapaus

Yksi määräävän markkina-aseman väärinkäytön muoto on yksinmyynti- tai yksinostosopimukset. Yksinmyynnin tai yksinoston käsite tarkoittaa myös yksinoikeudellisia toimitusvelvoitteita. Tavoitteena on esimerkiksi sulkea kilpailijoita pois markkinoilta estämällä niitä hankkimasta tuotantoprosessissa tarvittavia hyödykkeitä toimittajilta.¹⁴⁴

¹⁴¹ Alkio – Wik, Kilpailuoikeus (2009), s. 311–313; Kuoppamäki, ”Kilpailuoikeuden perusteet” (2006), s. 1070.

¹⁴² Alkio – Wik, Kilpailuoikeus (2009), s. 318, 321.

¹⁴³ Kuoppamäki, ”Kilpailuoikeuden perusteet” (2006), s. 1077, 1079, 1090–1091, 1093.

¹⁴⁴ Alkio – Wik, Kilpailuoikeus (2009), s. 343.

Yksi freelancer-käsitteen keskeisimmistä ulottuvuuksista puolestaan on se, että freelancer määrää itse, kenelle, missä ja milloin hän työnsä tekee, ja hänellä on vapaus tarjota palveluksiaan rajoituksetta eri toimeksiantajille.¹⁴⁵

Suomen Journalistiliiton internetsivuilla on artikkeli, jonka mukaan A-lehdet vaatii, ettei yritykselle työskentelevä freelancer saa kertoa omasta työstään saamistaan palkkioista kenellekään muille kuin pakottavissa tilanteissa viranomaisille. Talon uuteen avustajasopimukseen sisältyy myös vaatimus, ettei avustaja saa tehdä toimeksiantoja A-lehtien kilpailijoille ilman yhtiön erikseen antamaa suostumusta.¹⁴⁶

SJL:n työehtoasiamiehen Valtteri Aaltosen mukaan A-lehdillä ei ole määräävää markkina-asemaa, mutta tällaiseen avustajasopimukseen voi kuitenkin tulla sovellettavaksi oikeustoimilain 36 §:n sovittelusäännös. Mikä A-lehtien avustajasopimusehtojen tavoitteena lieneekään ollut, Aaltosen mukaan niistä on seurannut, että yhtiön on nykyään vaikea löytää freelancereita, jotka olisivat valmiita tekemään sille töitä.¹⁴⁷

SJL:n edunvalvontajohtajan Petri Savolaisen mukaan sellaiset avustajasopimukset, joissa rajoitetaan freelancerin toimintavapautta, ovat hyvin tavallisia. Tällaisia ehtoja asettavat yhtiöt eivät kuitenkaan ole valmiita takaamaan freelancerin toimeentuloa. Savolaisen mukaan freelancetoimittajan suurin ongelma on toimeentulon epävarmuus. Kun toimeksiantosuhteet eivät ole pysyviä, kalenterivuoteen sisältyy aina jaksoja, jolloin töitä ja tuloja ei ole. Tällaisessa tilanteessa toimintavapauden rajoitukset ovat täysin kohtuuttomia.¹⁴⁸

Kyselyni kysymykseen ”Onko joku toimeksiantajasi yrittänyt rajoittaa vapauttasi ottaa toimeksiantoja muilta tai asettanut erityisiä ehtoja toimeksiantojen saamiseksi?” sain freelancetoimittajilta seuraavanlaisia vastauksia:

”Asiaa ei ole ilmaistu selkeästi, mutta alalla on käytännössä niin, ettei toimittaja voi kirjoittaa samanaikaisesti esimerkiksi Sanoma Magazinesin ja Otavamedian lehtiin.”

”Ilt-Sanomien on antanut selkeästi ymmärtää, että Iltalehteen ei sovi tehdä, jos tekee Ilt-Sanomiiin.”

¹⁴⁵ Free-sopimuksen ABC (2005), s. 4.

¹⁴⁶ www.journalistiliitto.fi → Edunvalvonta → Freelancerit → Journalisti 15/2010: ”A-lehdet vaatii freet salaamaan palkkionsa” (12.2.2011).

¹⁴⁷ Aaltosen suullisesti 27.12.2010.

¹⁴⁸ Savolainen suullisesti 7.1.2011.

”Kaverini oli töissä av-alan henkilöstövuokrausfirmalla. Sieltä hänelle ei tarjottu töitä kunnolla, mutta ukko kielsi tekemästä toisille firmoille. Kaverini lähdettyä tästä vuokrafirmasta tyyppi sanoi, että kaverillani olisi kilpailukiello.”

”A-lehdet yritti estää toisille lehtitaloille kirjoittamisen.”

”Kilpaileviin lehtiin ei ole ollut soveliasta tehdä töitä.”

”Päätoimittaja on sanonut suoraan, että jos kirjoitan kilpailevaan lehteen, niin avustajasuhde on loppu. Piste.”

Myös asiatekstien kääntäjät ovat kohdanneet toimintavapauden rajoituksia. Joidenkin käännöstoimistojen ”ota tai jätä” -tarjouspolitiikan lisäksi toinen vuoden 2010 palkkio-kyselyn palautteessa selvästi esiin noussut asia oli liian tiukaksi koettu kilpailukiello.¹⁴⁹ Kyselyni mukaan myös av-alan kääntäjistä ns. toimistokääntäjät ovat kohdanneet samantlaisia toimintavapauden rajoituksia.

Av-alan kääntäjistä toimistokääntäjät ovat lisäksi kohdanneet toisenkinlaisia ongelmia. Kuten jo edellä tuli ilmi, Tiitisen ja Krögerin mukaan sopijapuolet voivat vaikuttaa oikeussuhteen luonteeseen sisällyttämällä sopimukseen sellaisia ehtoja, joiden perusteella on pääteltävissä, onko työ tarkoitettu tehtäväksi työnantajan johdon ja valvonnan alaisena vai itsenäisessä asemassa ammatinharjoittajana.¹⁵⁰ Tämä näkemys on mielestäni varsin ongelmallinen. Esimerkiksi osa av-kääntäjistä on näet pakotettu yrittäjiksi siten, että ilman omaa toiminimeä tai yritystä ei töitä saa lainkaan. Näin toimimalla käännöstoimistojen ilmeisenä tarkoituksena on ollut pyrkiä varmistamaan, etteivät ne joutuisi maksamaan työsuhteista johtuvia työnantajan sivukuluja.¹⁵¹ Kyselytutkimukseni mukaan monet ns. toimistokääntäjistä kokevatkin itsensä niin sanotuiksi pakkoyrittäjiksi.

Av-kääntäjien kommentit edellä mainittuun kysymykseeni keskittyvät pitkälti yhteen ainoaan alan toimijaan:

”Broadcast Text International: yritys ilmoittaa – ei neuvottele – palkkioista, jotka ovat nakkikioskitasoa eivätkä missään suhteessa työn vaatimaan aikaan ja osaamiseen. Lisäksi kääntäjille säilytetään koko ajan uusia tehtäviä ja velvollisuuksia (esim. uusiin järjestelmiin siirryttäessä systeemin testaaminen) ilman, että niiden suorittaminen huomioidaan palkkiossa.

¹⁴⁹ <http://sktl-fi.directo.fi> → Kääntäminen ja tulkkaus → Kääntäjän ja tulkin työkalupakki → Palkkiotilastot → Palaute (10.3.2011).

¹⁵⁰ Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), s. 16–17.

¹⁵¹ Anonyymi Av-kääntäjät-yhdistyksen aktiivi suullisesti 3.1.2011.

BTI ilmoittaa, ettei asioi puolta vuotta pitempään verokorttilaisten kanssa; kääntäjillä on oltava toiminimi, koska muutoin heille muodostuu väistämättä de facto -työsuhde BTI:n kanssa.”

”Olin pakkoyrittäjä Broadcast Textillä ja Pre-Textillä. Toimeksiantajia minulla oli kerrallaan vain yksi, ja toimeksiantajat määrittivät yksipuolisesti työehdot ja palkkiot. YEL:t kääntäjän piti maksaa itse, samoin kaikki muut toiminnasta johtuvat kulut. Vuonna 2005–2006 Broadcast Textillä sopimusehdot olivat kohtuuttomat. Kääntäjän piti vastoin Suomen tekijänoikeuslakeja luopua kaikista oikeuksistaan teksteihinsä. Samoin käytössä oli uhkasakko, jos paljastaa yhtiön asioita ulkopuolisille. Broadcast Textillä ilmoitettiin vuonna 2006, että käyttöön otetaan Swift-ajastusohjelma. Tällöin tehtiin selväksi, että jokainen hankkii ja maksaa ohjelman ihan itse, mutta toimeksiantoja ei silti taattu. Toimeksiantoja ei kuitenkaan tulisi, ellei sitä olisi käytössä. Myöskään Swiftillä ei saanut tehdä työtä muille toimeksiantajille. Tällöin päätin häipyä muille maille heti tilaisuuden tullessa...”

”(…) Oli muutenkin liian kallis harrastus tehdä töitä kyseiselle firmalle.”

”Tiedän tapauksen, jossa BT:n Suomen johto oli antanut kenkää freekääntäjälle, koska tämän oli saatu tietää tekevän töitä suoraan Maikkarille.”

”BTI vaatii Swift-nimisen tekstitysohjelman käyttöä (= ei asioi kääntäjän kanssa, jos tämä ei hanki Swiftiä). Swiftin "saa" ostaa käyttöönsä BTI:n kautta, joka perii ohjelman käytöstä kuukausimaksun. Käytännössä menee yhden työn palkkio kuukaudessa vain BTI:n vaatimasta ohjelmasta maksamiseen. Naurattaisi, jos ei vituttaisi.”

”Toivoisin, että hikipaja ajettaisiin oikeusteitse alas palkkoja polkemasta; taksat ovat nykyään kolmannes alan perussopimuksen minimipalkoista. Suomessa toki on sopimusvapaus, eikä yritysten (kääntäjät) ole pakko asioida BTI:n kanssa, mutta hinnoittelullaan sekä veron- ja velvoitteiden kiertämisellään BTI on tuhonnut kilpailijansa niin, että jos av-käännöksiä mielii tehdä, niitä on tehtävä kyseiselle orjapiiskurille.”

”Ovatko BTI:n juristit todella niin paljon etevämpiä, että yritys saa jatkaa rosvoustaan? Miksi sen näennäisesti lailliseen mutta täysin moraalittomaan toimintaan ei puututa?”

Kuten edellä alajaksossa 2.2.4 todettiin, työsopimuslain esitöiden mukaan sellainen ”toiminnan järjestely, johon on ryhdytty työsopimuslain kiertämiseksi”, on mitätön.¹⁵² Akavan Erityisalat ja Suomen Journalistiliitto ovatkin jättäneet 30.3.2011 työneuvostolle lausuntopyynnön, onko Broadcast Text International -käännöstoimiston av-kääntäjien katsottava olevan työsuhteessa yhtiöön. Pre-Text Oy:lle töitä tekevät av-kääntäjät on helmi-maaliskuun 2011 vaihteessa saatettu työehtosopimuksen piiriin.¹⁵³

¹⁵² HE 157/2000, s. 126.

¹⁵³ www.av-kaantajat.fi → 2.4.2011: ”Broadcast Textin av-käännöstyöt työneuvoston arviointiin” (15.4.2011); www.av-kaantajat.fi → Blogi 1.3.2011; www.journalistiliitto.fi → Edunvalvonta → 3.3.2011: ”Av-käännöstoimistojen uusi TES hyväksyttiin” (13.3.2011); Savolainen suullisesti 15.4.2011.

Asiatekstien kääntäjiltä sain em. kysymykseeni seuraavanlaisia vastauksia:

”Alihankkijaa kielletään ottamaan töitä suoraan asiakkaalta, jonka töitä tekee toimiston kautta. Tämä on minusta kielto kilpaila toimiston kanssa tietyistä töistä. Sopimuksissa on usein ehtona, että alihankkija toimii yritysmuodossa ja vastaa itse maksuistaan.”

”Kaikki toimistot vaativat allekirjoittamaan jonkinlaisen sopimuksen ja vaitiolositoumuksen. Ehdot ovat todella mielenkiintoisia ja välillä kyllä miettii, kannattaisiko moista allekirjoittaa, mutta ilman sitä ei töitä saa.”

”Sopimusehdoissa on ollut kilpailukiello ja mahdottomat sanktiot sen rikkomisesta. Ehdot ovat olleet mielestäni niin kohtuuttomat, etten ole allekirjoittanut niitä. Työ on sitten tietysti jäänyt saamatta.”

”Usein vaaditaan vähintään Y-tunnus, verokortilla ei saa tehdä töitä.”

”Kilpailukiellon avulla. Jotkut käännöstötoimistot vaativat toiminimeä.”

Radio- ja tv-työtä Yleisradiolle ja MTV:lle tekeviä freelancereita koskee ns. Yhtyneet-työehtosopimus. Koska em. yhtiöt eivät välttämättä kykene tarjoamaan freelancereille täyttä toimeentuloa, sopimuksen piiriin kuuluvien freelancereiden vapautta ottaa toimeksiantoja muilta tahoilta ei ole rajoitettu.¹⁵⁴

3.3.3. Tekijänoikeuskysymykset

Tekijänoikeuslainsäädännön keskeisenä tavoitteena on edistää henkistä luomistyötä sen eri muodoissa. Tunnustamalla tekijöiden oikeuden määrätä teostensa hyväksikäytöstä yhteiskunta kannustaa luovaa toimintaa. Näin on todettu nykyisen tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/1961) esitöissä, ja sama tavoite on nähtävissä tekijänoikeuslainsäädännön kehityksessä kautta historian.¹⁵⁵

Nykyisessä kaupallisessa maailmassa tekijänoikeus eli tekijälle taattu yksinoikeus takaa hänelle tietyn neuvotteluaseman sovittaessa teoksen hyväksikäytöstä. Tekijänoikeus on myös edellytys teosten leviämisen yleisön keskuuteen. Ilman tekijältä johdettavissa olevaa oikeutta kustantaja, radioyhtymä, elokuvan tuottaja yms. tuskin olisi valmis ottamaan kantaakseen niitä taloudellisia riskejä, joita teosten julkisuuteen saattamiseen aina liittyy. Tältä kannalta katsottuna tekijänoikeus merkitsee investointien suoja.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Savolainen suullisesti 7.1.2011.

¹⁵⁵ Haarmann, Tekijänoikeus ja lähioikeudet (2005), s. 9–10; HE 28/2004, s. 7.

¹⁵⁶ Haarmann, Tekijänoikeus ja lähioikeudet (2005), s. 10.

Tämän päivän lainsäätäjän on otettava huomioon, että teknologian kehitys on laajentanut sekä tekijänoikeudellisesti suojattujen teosten hyväksikäytön mahdollisuuksia että hyväksikäyttäjien määrää. Ongelmat ovat lisääntyneet erityisesti internetin myötä. Sitä onkin hyvällä syyllä verrattu mullistavuudessaan Gutenbergin 1400-luvulla kehittämään kirjapainotaitoon. Tekijöiden on jokseenkin mahdotonta valvoa, käytetäänkö heidän teoksiaan hyväksi, ja periä käytöstä korvauksia. Käyttäjille puolestaan saattaa tarvittavien suostumusten hankkiminen olla äärimmäisen hankalaa. Toimivuuteen voitaneen päästä vain lisäämällä individuaaliseen järjestelmään kollektiivisia piirteitä ennen kaikkea valvontajärjestelmien muodossa.¹⁵⁷

Tekijänoikeus voi tulla kysymykseen vain *itsenäisten ja omaperäisten kirjallisten ja taiteellisten teosten* kohdalla. Suojattavan tuotteen tulee ylittää *teoskynnys*. TekijäL 1 § sisältää luettelon tavallisimmista teostyypeistä. Ne ovat kaunokirjallinen tai selittävä kirjallinen tai suullinen esitys, sävellysteos, näyttämöteos, elokuvateos, valokuvateos tai muu kuvataiteen teos sekä rakennustaiteen, taidekäsityön tai taideteollisuuden tuote. Luettelo ei kuitenkaan ole tyhjentävä. Teoskynnyksen ylittyminen ei edellytä minkäänlaisten esteettisten arvojen tai kaunokirjallisten ansioiden täyttymistä.¹⁵⁸

Edellä mainitut teokset ovat niin sanottuja *alkuperäisteoksia*. Niiden lisäksi tekijänoikeussuojaa saavat ns. *jälkiperäisteokset*, joita ovat käännös (teos käännetään toiselle kielelle), muunnelma (esim. romaanista tehdään elokuva) ja kokoomateos (useita teoksia tai niiden osia yhdistelemällä luodaan uusi teos). TekijäL 1 §:n mukaista suojaa saadakseen myös jälkiperäisteosten on täytettävä itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimukset.¹⁵⁹

Jälkiperäisten teosten tekijänoikeudet eivät rajoita alkuperäisteoksiin kohdistuvia tekijänoikeuksia. Käytännössä tämä merkitsee pääsääntöisesti sitä, että jälkiperäisten teosten tekijät voivat käyttää tekijänoikeuksiaan hyväkseen vain alkuperäisteosten tekijänoikeuden haltijoiden suostumuksella. Toisaalta tekijänoikeussuojan saamiseksi ei edellytetä, että tekijänoikeuden käännettävään tai muunneltavaan teokseen tulisi olla edelleen voimassa. Suojaa käännökselleen saa siis myös klassikkoteoksen kääntäjä. Samoin muuntelu voi kohdistua teokseen, joka ei alun alkaenkaan saa tekijänoikeussuojaa. Tällaisia ovat TekijäL

¹⁵⁷ Haarmann, *Tekijänoikeus ja lähioikeudet* (2005), s. 12.

¹⁵⁸ Haarmann, *Tekijänoikeus ja lähioikeudet* (2005), s. 50–52, 59–60, 62.

¹⁵⁹ Haarmann, *Tekijänoikeus ja lähioikeudet* (2005), s. 58, 89.

9.1 §:n mukaan mm. lait ja asetukset sekä tuomioistuinten ja muiden viranomaisten päätökset ja määräykset.¹⁶⁰

Vallitsevan *dualistisen teorian* mukaan tekijänoikeudella on sekä varallisuus oikeudellinen että persoonallisuus oikeudellinen puolensa. Puhutaan yhtäältä *taloudellisista* ja toisaalta *moraalisista* oikeuksista. Taloudellisia oikeuksia – oikeutta kappaleiden valmistamiseen, teoksen saattamiseen yleisön saataville (muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana) sekä jälleenmyyntikorvaukseen – pidetään nykyajan kaupallisessa yhteiskunnassa usein ensisijaisina. Tekijän itsensä kannalta kuitenkin myös moraalilla oikeuksilla – ennen kaikkea *isysoikeudella* eli sillä, että tekijän nimi, nimimerkki tai salanimi on aina ilmaistava teoksen julkistamisen yhteydessä siten kuin tekijä haluaa, ja *respektioikeudella* eli sillä, että teosta ei saa muuttaa tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla – on keskeinen merkitys. Toisin kuin taloudelliset oikeudet, tekijän moraaliset oikeudet ovat periaatteessa luovuttamattomia.¹⁶¹

Tekijänoikeus siis voidaan TekijäL 27.1 §:n mukaan lain 3 §:n säännöksistä johtuvien rajoitusten luovuttaa kokonaan tai osittain. Moraalisista oikeuksistaan tekijä voi sitovasti luopua vain, milloin kysymyksessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen. Tämä merkitsee mm. sitä, että niin sanottu *kokonaisluovutus* ja tekijänoikeuden luovuttaminen teoksiin, joita ei ole vielä edes luotu, ovat maassamme lain sallimia.¹⁶²

Luovutustoimien toista ääripäätä edustavat tekijälle tekijänoikeuslaissa annetun oikeuden kokonaisluovutukset – moraalisia oikeuksia koskevin rajoituksin – ja toista yksinkertaiset käyttöluvat. Niiden väliin mahtuu tekijän yksinoikeuden eri komponenttien ja vielä niitä pienempien niin sanottujen ”viipaleoikeuksien” luovuttaminen eksklusiivisena.¹⁶³

Kokonaisluovutuksesta on kysymys silloin, kun tekijä luovutuksen johdosta menettää kaikki tai tietyt taloudelliset yksinoikeutensa teokseensa nähden. Luovutuksensaaja ikään kuin astuu uutena subjektina hänen asemaansa kyseisten taloudellisten tekijänoikeuksien

¹⁶⁰ Haarmann, Tekijänoikeus ja lähioikeudet (2005), s. 58–59, 92–93.

¹⁶¹ Haarmann, Tekijänoikeus ja lähioikeudet (2005), s. 109–112, 139–140, 144; <http://sktl-fi.directo.fi> → Tekijänoikeudet → 5. Tekijänoikeuden sisällöstä tarkemmin (7.3.2011).

¹⁶² Haarmann, Tekijänoikeus ja lähioikeudet (2005), s. 296.

¹⁶³ Haarmann, Tekijänoikeus ja lähioikeudet (2005), s. 296.

haltijana. Luovuttajan moraalisia oikeuksia – ennen kaikkea isyysoikeutta ja respektioikeutta – on kuitenkin myös kokonaisluovutuksen saajan kunnioitettava. Muutoinkaan kokonaisluovutus ei ole niin täydellinen kuin mitä puhe kokonaisluovutuksesta antaisi aiheen olettaa. Luovutuksensaajan oikeutta rasittaa näet mm. TekijäL 28 §:ssä säännelty edelleenluovutuskielto, josta tosin voidaan sopimuksin poiketa.¹⁶⁴

Kokonaisluovutusta olennaisesti tavallisempia ovat tekijänoikeuden luovutukset ”osittain”. *Yksinomainen* eli *eksklusiivinen* osittaisluovutus estää sekä tekijää itseään että myös kaikkia muita kuin luovutuksensaajaa hyödyntämästä teosta luovutuksen tarkoittamalla tavalla. *Yksinkertaisella* eli *rinnakkaisella* tekijänoikeuden osittaisluovutuksella puolestaan tarkoitetaan sitä, että luovutuksensaaja saa käyttää teosta hyväkseen sovitulla tavalla luovutuksen muodostamatta estettä muiden samanlaiselle hyväksikäytölle. Jälkimmäisessä tapauksessa puhutaan myös käyttöluvasta tai lisenssistä. Osittaisluovutuksia tehtäessä tekijänoikeus on viipaloitavissa hyvinkin ohuiksi siivuiksi. Osittaisluovutusten tekeminen ei siis ole sidottu lainsäätäjän TekijäL 2 §:ssä ilmaisemiin tekijänoikeuden eri osasiin ”valmistaminen”, ”välittäminen”, ”esittäminen”, ”levittäminen” ja ”näyttäminen” vaan viipalointi voi mennä tätäkin pidemmälle.¹⁶⁵

Epäselvyyksien välttämiseksi Suomen Journalistiliitto (SJL) on avannut internetsivuillaan tavallisimmat tekijänoikeuksien luovutuksen laajuutta kuvailevat sopimustermit:

- *Kertajulkaisuoikeus*: Teos saadaan julkaista yhden kerran sovitussa välineessä.
- *Ensijulkaisuoikeus*: Teosta ei saa aikaisemmin julkaista muualla.
- *Yksinoikeus*: Tekijä ei voi enää luovuttaa teosta julkaistavaksi muualle tai julkaista sitä itse.
- *Jatkuva käyttöoikeus*: Teosta saa käyttää sovittuun tarkoitukseen useampia kertoja.
- *Kaikki oikeudet*: Tekijä luovuttaa kaikki kaupalliset oikeudet teokseen. Selvyyden vuoksi on syytä mainita, sisältyykö luovutukseen oikeus luovuttaa oikeudet edelleen kolmannelle sekä teoksen muunteluoikeuden rajat. Moraaliset oikeudet pysyvät tekijällä.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Haarmann, Tekijänoikeus ja lähioikeudet (2005), s. 296–297.

¹⁶⁵ Haarmann, Tekijänoikeus ja lähioikeudet (2005), s. 298–300. – Itse harjoitin v. 2001–2004 lehtijuttujeni rinnakkaismyyntiä ostajien kanssa hyvässä yhteisymmärryksessä siten, että myin saman jutun useisiin maakunnallisiin tai paikallisiin sanomalehtiin pitäen aina huolen siitä, etteivät ko. lehtien peittoalueet mene päällekkäin. Aku Ankan historiaa käsittelevä artikkelini ilmestyi marras-joulukuussa 2001 kaikkiaan 10 eri lehdessä ja Cadillacin historiasta kertova juttuni syyskesällä 2002 seitsemässä lehdessä.

¹⁶⁶ www.journalistiliitto.fi → Pelisäännöt → Tekijänoikeudet → Tekijänoikeuksien luovuttaminen (7.3.2011).

Tekijänoikeuden luovutussopimukselle ei ole säädetty määrämuotoa. Joissakin poikkeustapauksissa oikeuksien voidaan katsoa siirtyneen konkludenttisestikin.¹⁶⁷ Suorittamani kyselyn mukaan monet freelancerit sopivatkin toimeksiannoistaan työn teettäjän kanssa suullisesti ja usein tekijänoikeuksien ulottuvuudesta ei edes keskustella.

Suomen tekijänoikeuslakiin ei sisälly säännöksiä siitä, miten luovutussopimuksia olisi tulkittava. Ei liene kuitenkaan mitään syytä otaksua, että maassamme tulisi poiketa maailmalla yleisesti omaksutusta luovutussopimusten tekijälle suojelemaan tulkinnan linjasta. Oikeuksia luovuttavan osapuolen on perinteisesti katsottu olevan sopimustilanteessa heikommassa asemassa. Jo tämä seikka yksin antaa yleensä aiheen luovutussopimusten suppeaan tulkintaan. Pääsääntönä onkin, että epäselvissä tapauksissa oikeuksien katsotaan jääneen teoksen luoneelle tekijälle eikä siirtyneen luovutuksensaajalle.¹⁶⁸

Suuri osa tekijänoikeussuojaa nauttivista teoksista luodaan toisen palveluksessa. Erityisesti näin on asian laita lehdistön, radion ja television osalta eli niin sanotun joukkoviestinnän piirissä sekä mainonnassa. Toisin kuin esimerkiksi anglo-amerikkalaisessa tekijänoikeudessa omaksutussa järjestelmässä, jonka mukaan oikeus toisen palveluksessa olevan henkilön luomaan teokseen syntyy alkuperäisesti työnantajalle, Suomen oikeuden mukaan kaikissa tapauksissa tekijänoikeus syntyy alun perin sille, joka teoksen on luonut. Tekijänoikeuden siirtymisestä työn teettäjälle sovitaan kuitenkin tavanmukaisesti sopimusteitse, joskin harvinaista ei ole, että oikeuksien siirtymisen katsotaan tapahtuneen konkludenttisin sopimuksin.¹⁶⁹

Tekijänoikeuden luovutus on periaatteessa henkilökohtainen: luovutuksensaajalla ei ole oikeutta edelleenluovutukseen, ellei toisin ole sovittu. Tätä koskevassa säännöksessä, TekijäL 28 §:ssä, kieltoa on kuitenkin lievennetty sikäli, että tietyille liikkeelle kuuluva tekijänoikeus – kustannusoikeus, elokuvausoikeus tms. – saadaan luovuttaa liikkeen tai sen asianomaisen osan luovutuksen yhteydessä.¹⁷⁰

Tekijänoikeuden siirtymisen laajuus myös vaihtelee toimialoittain huomattavan paljon. Mainosalalla työnantaja saa yleensä lähes rajoittamattoman käyttöoikeuden, kun taas esi-

¹⁶⁷ Haarmann, *Tekijänoikeus ja lähioikeudet* (2005), s. 303.

¹⁶⁸ Haarmann, *Tekijänoikeus ja lähioikeudet* (2005), s. 303–304.

¹⁶⁹ Haarmann, *Tekijänoikeus ja lähioikeudet* (2005), s. 321–322.

¹⁷⁰ Haarmann, *Tekijänoikeus ja lähioikeudet* (2005), s. 309.

merkiksi yliopistojen opettajien ja tutkijoiden tekijänoikeuksien ei ole katsottu siirtyvän työnantajalle lainkaan. Ongelmallisia ovat tilanteet, joissa tekijänoikeuden siirtymistä ja siirtymisen laajuutta ei ole asianosaisten kesken minkäänlaisin sopimuksin järjestetty.¹⁷¹

Oikeudellisten riitojen minimoimiseksi sekä ns. Yhtyneet-sopimuksessa (joka koskee radio- ja televisiotyötä Yleisradiolle ja MTV:lle tekeviä freelancereita) että Viestinnän keskusliiton (VKL) jäsenyritysten ja SJL:n välillä solmitussa freelancer-tehtävien toimitus- ja myyntiehtoja koskevassa sopimuksessa (joka koskee lehdistön freelancereita) on määritelty tekijänoikeuksien ulottuvuus. Yhtyneet-sopimuksen mukaan normaalista yleisradiotoiminnasta poikkeavasta käytöstä tai luovutuksesta on aina erikseen ja etukäteen sovittava tekijän kanssa, ja freelancerilla on oikeus korvaukseen silloin, kun ohjelma uusitaan. VKL–SJL-sopimuksen mukaan jollei aineiston käyttöoikeuksien laajuudesta ole erikseen sovittu, ostaja saa aineistoon ensijulkaisu-oikeuden ja vapaan käyttöoikeuden. Ensiksi mainittu tarkoittaa, että ostaja saa takuun siitä, että hän on ensimmäinen, joka materiaalia käyttää; freelancerille jäävät muut oikeudet. Vapaa käyttöoikeus puolestaan tarkoittaa, että aineisto saadaan julkaista kyseisessä tiedotusvälineessä niin monta kertaa kuin halutaan; ko. oikeudella on merkitystä erityisesti valokuvien tapauksessa. Viimeksi mainitun sopimuksen tekijänoikeuksia koskevat ehdot ovat kuitenkin paraikaa muutostilassa, kun VKL vaatii uuteen sopimukseen käyttöoikeuksien oletukseksi konsernillaajuisia oikeuksia, joka sisältäisi myös laajan edelleenluovutus-oikeuden. Tämä merkitsisi lähes kaikkien oikeuksien siirtymistä ostajalle.¹⁷²

Tekijänoikeuksien ulottuvuus onkin yksi suurimmista kipupisteistä freelancetoimittajien ja heidän asiakkaittensa välisissä suhteissa, sillä tekijänoikeus on itse asiassa freelancerin tärkein kauppatavara. Muutamat lehtitalot pyrkivät taivuttelemaan freelancerit allekirjoittamaan vakiosopimuksen, jonka nojalla lehtitalo saisi freelancerilta kaikki oikeudet ilman että se joutuisi maksamaan VKL–SJL-sopimusehdot ylittävistä oikeuksista mitään ylimääräistä. Esimerkiksi Aller Media vaatii avustajiensa teoksiin ensijulkaisu-oikeuden sekä yksinomaisen, rajoittamattoman ja pysyvän käyttöoikeuden – mikä sisältäisi myös edelleenluovutus-oikeuden. Sopimusehtojen mukaan koko kansainvälinen Aller-konserni saisi oikeuden käyttää aineistoa kaikissa julkaisumuodoissa ja kaikilla julkaisutavoilla.

¹⁷¹ Haarmann, Tekijänoikeus ja lähioikeudet (2005), s. 322–323.

¹⁷² www.freet.fi → Palkkiot ja sopimukset → Yhtyneet-sopimus / VKL–SJL Freelancer-tehtävien toimitus- ja myyntiehdot (7.3.2011); www.journalistiliitto.fi → Uutiset → 3.3.2011: ”SJL: Freesopimus uudistettava ennen lehdistön työehtoneuvottelua” (7.3.2011).

Tällaiset sopimusehdot ovat ongelmallisia siksi, että journalistien eettisten ohjeiden mukaan haastateltavalla on ennakolta oikeus tietää, missä asiayhteydessä ja missä välineissä hänen lausumansa julkaistaan. Jos juttu julkaistaan missä vain ja milloin vain ilman, että asiasta ilmoitetaan jutun tekijälle, ohjetta on mahdoton noudattaa. SJL onkin kehottanut freelancereita olemaan allekirjoittamatta ko. sopimusta.¹⁷³

Sanoma News Oy:n kanssa on neuvoteltu pitkään uusista freelancer-sopimuksista. Yhtiö saavutti merkittävän voiton vuoden 2010 alussa, kun markkinaoikeus hylkäsi SJL:n sitä vastaan ajaman kanteen; ko. oikeustapausta käsitellään tarkemmin alajaksossa 3.3.5. Myös ko. yhtiön avustajasopimusten kanssa SJL on kehottanut freelancereita varovaisuuteen. Se on kevästä 2010 asti kerännyt valtakirjoja neuvotteluiden käymiseksi Sanoma Newsin kanssa. Marraskuuhun 2010 mennessä valtakirjan liitolle oli antanut kaikkiaan noin 300 freelanceria.¹⁷⁴

Tuoreimpien tietojen mukaan Sanoma News Oy alkaa massalähettää uusia sopimusmalleja niille freelancereille, joiden kanssa se ei ole vielä neuvotellut uudesta sopimuksesta. Freelancereilta saatujen kommenttien mukaan sopimuksia on ennen pian alkavaa massapostitusta tarjottu Sanomien kannalta muutamalle kymmenelle avainfreelancerille eli strategisesti tärkeälle avustajalle. Useammalle sadalle Sanoma-freelle sopimuksia ei ole vielä tarjottu. ”Tähän asti on käyty aitoja neuvotteluja, ja sopimuksia on räätälöity freelancereiden tarpeiden mukaan”, SJL:n edunvalvontajohtaja Petri Savolainen kertoo. Tähän asti käydyissä neuvotteluissa freelancerin on esimerkiksi ollut mahdollista rajata Sanoma News Oy:n käyttöoikeudet vain yhden lehden brändin laajuiseen käyttöön. Freelancerin omia käyttötarpeita on niin ikään saatettu ottaa mukaan sopimukseen. Lisäkorvaus laajemmista tekijänoikeuksista on myös ollut laajalti keskustelussa. ”Nyt näyttää kuitenkin siltä, että muiden freelancereiden kanssa halutaan tehdä vakiosopimus, jota lehti yksipuolisesti tarjoaa. Toivottavaa olisi, ettei neuvotteluista siirrytä saneluun vaan että neuvotteluhalukkuus jatkuu.”¹⁷⁵

¹⁷³ www.journalistiliitto.fi → Edunvalvonta → Freelancerit → Journalisti 13/2010: ”Aller heikensi free-ehtojaan” (7.3.2011); www.journalistiliitto.fi → Pelisäännöt → Tekijänoikeudet → Journalistien erityiskysymyksiä (7.3.2011); Aaltonen suullisesti 27.12.2010; Savolainen suullisesti 7.1.2011.

¹⁷⁴ www.journalistiliitto.fi → Edunvalvonta → Freelancerit → Aiemmat uutiset → 4.11.2010: ”Sanoma Newsiltä uudet freelance-sopimukset” (3.3.2011); Savolainen suullisesti 7.1.2011.

¹⁷⁵ www.freet.fi → Uutisarkisto → 23.3.2011: ”Sanoma Newsiltä massapostia freelancereille” (20.4.2011); Savolainen suullisesti 15.4.2011.

Kaikkien lehtitalojen kanssa ei kuitenkaan ole yhtä vaikeaa. Aaltonen ja Savolainen kiittelevät Otavamediaa (ent. Yhtyneet Kuvalehdet) ja Talentumia asiallisista freelancer-sopimuksista. Niissä on tarkkaan sovittu tekijänoikeuksien laajuus. Ostajalehdellä on vapaa käyttöoikeus, mutta niin on myös freelancerilla; moraalisia oikeuksia kunnioitetaan, ja freelancerilla on oikeus saada kerran vuodessa tietää, missä hänen aineistoaan on käytetty. Myös Sanoma Magazines Oy:n kanssa on suunniteltu freelancersopimuksen solmimista. Vaikka sellaista ei olekaan syntynyt, yhteistyö freelancereiden ja ostajien välillä on sujunut hyvin ja palkkiotasot ovat olleet yläpäästä.¹⁷⁶

Kuten edellä todettiin, myös käänös voi nauttia TekijäL 1 §:n mukaista suojaa, tosin suojaa saadakseen myös jälkiperäisteoksen on täytettävä itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimukset. Toisaalta muuntelijan, esimerkiksi kääntäjän, mahdollisuudet itsenäisen ja omaperäisen teoksen aikaansaamiseen ovat olennaisesti rajoitetummat kuin alkuperäisteoksen tekijän kohdalla. Tästä syystä teostasokynnys ei voinekaan olla jälkiperäisissä teoksissa yhtä korkealla kuin alkuperäisissä teoksissa. Kirjallisuuden käännökset pääsääntöisesti ylittävät teoskynnyksen. Asiatekstikäännösten osalta teoskynnys ei aina ylity, erityisesti jos kääntäminen on huomattavan teknisluontoista. Teoskynnyksen ylittyminen harkitaan aina tapauskohtaisesti.¹⁷⁷

Toisaalta jos tekijänoikeutta ei ole alkuperäisteokseen, sitä ei luonnollisesti voi olla sen käännökseenkään. Niinpä esimerkiksi lakien käännökset eivät nauti tekijänoikeussuojaa. Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton (SKTL) toiminnanjohtajan Liisa Leppäsen mukaan kaunokirjallisuuden kääntämisessä on aina kyse tekijänoikeuden luovutuksesta, eikä tähän kysymykseen liity sinänsä epäselvyyksiä. Mutta jos kirja julkaistaan painotuotteen ohella sähköisenä versiona, siitä tulisi maksaa kääntäjälle erillinen korvaus.¹⁷⁸

SKTL:n asiatekstinkääntäjien palkkiotiedustelun koosteessa moititaan kääntäjiä siitä, että nämä eivät pyydä lisähintaa siitä, että käänös julkaistaan useassa mediassa. ”Useimmiten tämä tarkoittaa sitä, että kääntäjä luovuttaa osan tekijänoikeudestaan ilmaiseksi. Arvailujen

¹⁷⁶ Aaltonen suullisesti 27.12.2010; Savolainen suullisesti 7.1.2011. – Freelancer-kyselyssäni muutamat toimittajat kuitenkin kertoivat ongelmista joidenkin Otavamedian ja Sanoma Magazinesin lehtien (Suomen Kuvalehti, Hymy, Me Naiset) kanssa.

¹⁷⁷ Haarmann, Tekijänoikeus ja lähioikeudet (2005), s. 58, 89–90; <http://sktl-fi.directo.fi> → Tekijänoikeudet → 3. Teoskynnys (7.3.2011).

¹⁷⁸ Haarmann, Tekijänoikeus ja lähioikeudet (2005), s. 92; Leppänen suullisesti 11.1.2011.

varaan jää, johtuuko tämä hintakilpailusta vai mahdollisesti siitä, että asiatekstinkääntäjät eivät tunne tekijänoikeusasioita.”¹⁷⁹

Jokseenkin täysin kartoittamatonta maaperää on kysymys asiatekstien kääntämiseen liittyvien käännösmuistiohjelmien avulla käännettyjen tekstinosien tekijänoikeuksista.¹⁸⁰ Tekijänoikeusneuvosto on kerran ottanut kantaa ko. kysymykseen. Lausunto sisältää useita kysymyksiä. Ohessa kyseistä lausuntoa on referoitu vain pieneltä osin.

TekijäN 2006:6 (12.6.2006): Hakija pyytää tekijänoikeusneuvostoa lausumaan kääntäjän tekijänoikeudesta käännösmuistiohjelmilla kielestä toiseen syntyviin käännösmuisteihin. Lisäksi hakija pyytää lausuntoa tekijänoikeuden luovutuksen saajan oikeudesta hyödyntää käännösmuistiin sisältyvää aikaisempaa käännöstä tilanteessa, jossa uutta käännöstä teetetään toisella kääntäjällä ilman alkuperäisen käännösmuistiin sisältyvän käännöksen tekijän suostumusta.

Käännettävää aineistoa käsitellään käännösmuistiohjelmassa käännössegmenteiksi kutsuttuina osioina, jotka sisältävät vähimmillään yhden erikoismerkin tai esimerkiksi otsikkosanan ja enimmillään muutamia virkkeitä ja tageiksi kutsuttuja merkkijonoja, joiden avulla editointi-ohjelmat liittävät valmiiseen käännökseen lähdetekstissä toistuvia ilmaisuja ja palauttavat tekstiin sen alkuperäiset muotoilut ja asetelut.

Ohjelma näyttää kääntäjälle lähdetekstiosion, joka käännetään käännökselle tarkoitettuun kenttään. Käännökset tallentuvat osioittain eli segmenteittain käännösmuistiin. Aikaisemmin käännettyä osiota täysin vastaavan tai muistuttavan ilmaisun tullessa uudelleen käännettäväksi ohjelma ehdottaa muistissa jo olevaa tarkasti tai osin vastaavaa käännöstä, jota kääntäjä voi ennen tallentamista muokata esimerkiksi erilaisen asiayhteyden edellyttämällä tavalla. Kun käännöstyö jatkuu, on syntynyt käännösmuisti, joka sisältää koko lähdetekstin ja käännöksen sekä lähdetekstin muotoilu- ja asetelutiedot sekä lähdetekstiin sisältyneet korvautuvat merkkijonot ja toistuvat ilmaisut.

Hakijan mukaan käännöspalveluita tuottavissa yrityksissä on yleisesti tapana, että tietyn käännöksen sisältävää käännösmuistia käytetään myöhemmin esimerkiksi uuden tietokone-ohjelma-, tuoteluettelo- tai käyttöohjeversion käännättämiseen muulla kuin alkuperäisen käännöksen tekijällä ottamatta mitenkään huomioon alkuperäisen kääntäjän tekijänoikeuksia. Sopiessaan työn tilaajan kanssa tekijänoikeuksien siirtymisestä tilaajalle palveluntuottaja ei kuitenkaan läheskään aina ole sopinut kääntäjän kanssa käännösmuistiin liittyvän oikeuden siirtymisestä.

¹⁷⁹ Asiatekstinkääntäjien palkkiotiedustelu 2010, s. 6–7.

¹⁸⁰ Leppänen suullisesti 11.1.2011.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että vaikka tietokoneavusteinen käännöstyö ei sinällään nauttisi tekijänoikeuslain suojaa käännöksenä, tämä ei vähennä teoksen alkuperäisen tekijänoikeuden haltijan suojaa. Teoksen käännöksen tekeminen sellaisen käännösmuistin perusteella, joka ei nauti itsenäistä tekijänoikeudellista suojaa, edellyttää lupaa alkuperäisen teoksen tekijältä tai siltä, jolle oikeus on mahdollisesti siirtynyt.

Sellainen mekaaninen tietokoneavusteinen käännös, jossa käännösohjelma pääasiassa suorittaa käännöksen sana sanalta, ei voi olla tekijänoikeudellisen suojan piirissä, koska tekijänoikeuslaki ei ylipäätään suojaa koneen luomaa työtä. Sellainen työ ei voi olla tekijänoikeuslaissa tarkoitetulla tavalla itsenäinen ja omaperäinen.

Tietokoneavusteista käännöstoimintaa hakijan mukaan käytetään lähinnä erilaisten käyttöohjeiden ja yksinkertaisten manuaalien kääntämisen apuna. Tällaisten dokumenttien itsenäisyys ja omaperäisyys voi suuresti vaihdella tapauskohtaisesti. Tällöin on ensin ratkaistava, onko käännettävä työ ylipäätään tekijänoikeudellisesti suojattu teos. Jos käännöksen pohjana oleva teos ei ole itsenäinen eikä omaperäinen, ei myöskään siitä tehty käännös voi nauttia tekijänoikeussuojaa.

Onko käännösmuistiin syntynyt käännös itsenäinen ja omaperäinen ja sellaisenaan tekijänoikeudellisen suojan piirissä, on arvioitava kunkin käännösmuistissa olevan käännöksen osalta itsenäisesti.

Tekijänoikeuslain 28 §:n osalta vastaus riippuu siitä, onko käännösmuistiin sisältyvää käännöstä ylipäätään pidettävä tekijänoikeudellisesti suojattuna. Mikäli suojan edellytykset täyttyvät, ei lainkohdan mukaan se, jolle tekijänoikeus on luovutettu, saa muuttaa teosta eikä luovuttaa oikeutta toiselle, ellei asiasta ole osapuolten kesken sovittu.

Teoksia ja niiden esityksiä, äänitteitä, valokuvia ym. käytetään nykyään hyväksi aivan toisessa laajuudessa kuin tekijänoikeuslakia valmisteltaessa yli 50 vuotta sitten saatettiin ottaa huomioon. Niinpä laki alkuperäisessä muodossaan rakentuikin hyvin pitkälle sen ajatuksen varaan, että tekijä henkilökohtaisesti tekisi eri käyttäjätahojen kanssa sopimukset tekijänoikeutensa hyödyntämisestä, perisi sovitut korvaukset ja oikeuksien loukkaamisen tapauksessa ajaisi itse kannetta korvauksien saamiseksi pakkokeinoin.¹⁸¹

Nykyisenä teosten massahyväksikäytön aikana tekijänoikeuden toteutumista valvovat eri tekijänoikeusjärjestöt. Individuaalisen valvonnan sijasta on siirrytty sopimuslisenssisäännöksiin *kollektiiviseen valvontaan*. Valvontatehtävän toteuttamiseksi oikeudenhaltijat siirtävät sopimuksella tai valtakirjalla määrätyt oikeutensa asianomaisen järjestön

¹⁸¹ Haarmann, Tekijänoikeus ja lähioikeudet (2005), s. 329.

valvottaviksi. Järjestöt myöntävät edustamiensa oikeudenhaltijoiden puolesta luvat suojatun aineiston käyttöön. Valvontatehtävään liittyy myös teosten hyväksikäytöstä maksettavien korvausten periminen ja tilittäminen korvaukseen oikeutetuille.¹⁸²

Korvausten tilittämisessä noudatetaan pääsääntöisesti niin sanottua individuaalikorvauksen periaatetta eli korvaukset maksetaan juuri niille tekijöille, joiden teosten hyväksikäytöstä ne ovat kertyneet. Individuaalisten korvausten rinnalla esiintyy nykyään kuitenkin myös kollektiivisia korvauksia. Jälkimmäisiin kuuluu mm. Kopiosto ry:n keräämät ja erilaisten apurahojen muodossa jaettavat korvaukset.¹⁸³

Tekijälle kuuluva oikeus saada korvausta teostensa lainaamisesta kirjastoista perustuu Euroopan unionin vuokraus- ja lainausdirektiiviin. Lainauskorvauksesta säädetään TekijäL 19.4 §:ssä. Vuonna 2006 tekijänoikeuslakiin tehtiin muutos, joka antoi tekijälle ja hänen TekijäL 41 §:n mukaiselle siirronsaajalleen oikeuden saada korvausta teosten lainaamisesta yleisistä kirjastoista. Lainauskorvauksista kirjailijoille, kääntäjille ja toimittajille huolehtii Suomessa Sanasto ry. Käännettyjen teosten osalta korvaus jakautuu puoliksi alkuperäisteoksen tekijälle ja kääntäjälle. Lainauskorvausmäärärahoja on ollut valtion budjetissa vuodesta 2007 lähtien, ja lainauskorvauksia tilitettiin ensimmäisen kerran vuonna 2010. Tekijäkohtainen korvaus määräytyy lainauskertojen perusteella ja pienin maksettava korvaus on 20 euroa.¹⁸⁴

Seuraavassa freelancereiden koottuja kommentteja tekijänoikeuskysymyksistä:

”Isot käännöstoimistot ilmoittavat usein yksikantaan, että kääntäjä luopuu tekijänoikeuksistaan. Ne eivät myöskään juuri milloinkaan julkaise kääntäjän nimeä, vaikka tekstissä teoskynnys selvästi ylittyisi.”

”Lehtifreen suurimmat ongelmat ovat nykyään yleisen palkkiotason posketon alhaisuus ja tekijänoikeuksien täydellinen arvottomuus. Toimeksiantajat viittaavat tekijänoikeuksia kohtaan kintaalla hintaneuvotteluissa. Laajempien oikeuksien luovutus ei ole enää vuosiin ollut mikään laskutusperuste.”

”Sanoma News esim. pakotti allekirjoittamaan loppuvuodesta 2010 uuden avustajasopimuksen, jossa piti mm. luovuttaa kaikki oikeudet ilman lisäkorvausta sillä uhalla, että jos en allekirjoita, he lopettavat jo vakiintuneen yhteistyön siihen paikkaan.”

¹⁸² Haarmann, Tekijänoikeus ja lähioikeudet (2005), s. 329.

¹⁸³ Haarmann, Tekijänoikeus ja lähioikeudet (2005), s. 330; Pihlajaniemi suullisesti 15.3.2011.

¹⁸⁴ www.sanasto.fi → Oikeudenomistajalle → Lainauskorvaus (15.3.2011); Pihlajaniemi suullisesti 15.3.2011.

”Tein paikallisen Keskisuomalainen-konsernin kanssa avustajasopimuksen, jossa myyn kertaheitolla julkaisu-oikeudet juttuun ja kuviin. Lehti maksaa törkeän huonosti, enkä myy sinne kuin tarkoin harkiten ja harvoin.”

”Kaikkia [tekijänoikeuksien ulottuvuuksia] esiintyy, mutta ostajan rajoittamattoman oikeuden suuntaan ollaan menossa.”

”Vielä pari vuotta sitten se oli lähes 100-prosenttisesti kertajulkaisu-oikeus, nyt joutuu samaan hintaan pääsääntöisesti luopumaan oikeuksistaan joko rajoitetusti tai kokonaan eli myymään jatkuvalla käyttöoikeudella.”

”Ainakin Otavamediassa on tehtävä avustajasopimus, joka määrittelee ostajalle kaikki oikeudet.”

”Koskaan ei voi olla varma, ettei juttuja/kuvia käytetä sovitusta poikkeavasti ja laajemmin. It’s out of my control.”

3.3.4. Vahingonkorvaus ja isännänvastuu

Joukkotiedotusvälineitä vastaan ajatut vahingonkorvauskanteet näyttävät viime vuosina yleistyneen. Vaatimukset perustuvat väitteeseen siitä, että uutisointi on ollut paikkansa-pitämätöntä ja kohteena olevan henkilön kannalta sisällöltään vahingollista tai että henkilön yksityisyyttä on loukattu uutisoinnilla. Mahdollinen korvausvastuu kohdistuu normaalisti aiheutuneeseen kärsimykseen aineettomana vahinkona, mutta myös esimerkiksi ansionmenetyksen kaltainen taloudellinen vahinko voidaan korvata, jos se on syy-yhteydessä vastuuperusteena olevaan tekoon.¹⁸⁵

Kun oikeushenkilölle syntyy vahingonkorvausvelvollisuus, perusteena on useimmiten ns. *isännänvastuu*. Vahinko on tällöin työntekijänä tai siihen rinnastettavassa asemassa toimineen tuottamuksellaan aiheuttama, ja korvausvastuu syntyy vastuuvolliselle tämän työnantaja-aseman perusteella riippumatta siitä, onko työnantajan itsensä (oikeushenkilön kohdalla sen orgaanin) vastuulle luettavissa tuottamusta.¹⁸⁶

Kotimaisessa oikeusajattelussa on eräänlaisena yleisperiaatteena painotettu sitä, että työsuorituksen delegoinnin toisen tehtäväksi ei yleensä tule kaventaa toimeksiantajan vastuuta. Etenkin sopimusvastuun puolella tämä lähtökohta on vahva, eikä suoritusvelvollinen voi ilman nimenomaista sopimusehtoa supistaa vastuutaan siirtämällä osan

¹⁸⁵ Hemmo, Vahingonkorvausoikeus (2006), s. 290.

¹⁸⁶ Hemmo, Vahingonkorvausoikeus (2006), s. 53.

suorituksesta ulkopuolisen tehtäväksi. Deliktivastuussa näkökohdan merkitys ei ole yhtä suuri, koska sopimuksenulkoisen isännänvastuu ei eräin poikkeuksin käsitä itsenäisten yrittäjien aiheuttamia vahinkoja.¹⁸⁷

Vahingonkorvauslain (VahL, 412/1974) 3:1.1:n mukaan työnantaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka työntekijä virheellään tai laiminlyönnillään työssä aiheuttaa. Säännöksen mukaan työnantajana pidetään myös sitä, joka antaa tehtävän sellaiselle itsenäiselle yrittäjälle, joka huomioon ottaen toimeksiantosuhteen pysyvyys, työn laatu ja muut olosuhteet on rinnastettava työntekijään.

Itsenäisten yrittäjien aiheuttamat vahingot kuuluvat toimeksiantajan isännänvastuun piiriin vain, jos yrittäjä on ollut *työntekijään rinnastettavassa asemassa*. Yritykselle ja itsenäiselle elinkeinonharjoittajalle voidaan antaa suoritettavaksi tehtäviä ilman, että toimeksiantaja on omasta tuottamuksestaan riippumatta vastuussa kolmannelle aiheutuvista vahingoista. Toimeksiantajan henkilötyyppi (yritys, julkisyhteisö, yksityishenkilö tms.) ei vaikuta asiaan. Tämä isännänvastuuta rajoittava sääntö koskee vain sopimuksenulkoista korvausvastuuta, sillä sopimusperusteisessa vastuussa jokainen vastaa käyttämiensä täytäntöönpanoapulaisten teoista kuten omistaan.¹⁸⁸

Isännänvastuu merkitsee, että työntekijöiden käyttäminen altistaa toimeksiantajan paljon laajemmalle korvausvastuulle sivullisia kohtaan kuin vastaavien suoritteiden hankkiminen itsenäisiltä yrittäjiltä. Tällainen vahingonkorvausuhka ei useinkaan ole riittävä tekijä, joka muuttaisi yritysten toimintapolitiikkaa työsuhteita välttäväksi. *Toimintojen ulkoistaminen*, jossa työntekijöiltä hankitut suoritteet korvataan ulkopuolisilta ostettavilla suoritteilla, on kuitenkin yleistynyt työvoimakustannuksiin ja liiketaloudellisiin valintoihin perustuvista syistä. Isännänvastuuta koskevat vaikutukset ovat mahdollisia sivutuotteita tässä työsuhteiden vähentämisessä.¹⁸⁹

Ulkoistaminen tekee entistä tärkeämmäksi kysymyksen siitä, ketkä ovat isännänvastuun piiriin kuuluvia VahL 3:1.1:n tarkoittamia työntekijään rinnastettavia yrittäjiä. Lain esitöiden ja oikeuskäytännön perusteella voidaan päätellä, että isännänvastuun piiriin

¹⁸⁷ Hemmo, Vahingonkorvausoikeus (2006), s. 54.

¹⁸⁸ Hemmo, Vahingonkorvausoikeus (2006), s. 57.

¹⁸⁹ Hemmo, Vahingonkorvausoikeus (2006), s. 57.

kuuluvien itsenäisten yrittäjien joukko on varsin suppea. Tällaisia ovat lähinnä henkilöt, jotka suorittavat työtä pitkiä aikoja saman toimeksiantajan lukuun ja ovat velvollisia noudattamaan toimeksiantajan työaika- ja -järjestystä koskevia määräyksiä. Useita työntekijöitä tai yhtiömiehiä käsittävät yritykset jäävät lainkohdan ulkopuolelle. Sama koskee yksittäistäkin yrittäjää silloin, kun tällä on siinä määrin monia toimeksiantajia, ettei työsuhderinnasteisuutta synny.¹⁹⁰

Edellä esitetty merkitsee sitä, että freelancetoimittajista ne, jotka kirjoittavat useisiin eri lehtiin tai tekevät ohjelmia useisiin sähköisiin tiedotusvälineisiin, eivät saisi turvakseen VahL 3:1.1:n rinnastusta. Tosin sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain (460/2003) 14.2 §:n mukaan julkaisija ja ohjelmatoiminnan harjoittaja ovat toiminnassaan aiheutetun vahingon korvaamisesta VahL 3 luvun mukaisessa vastuussa myös silloin, kun vahinko on muun kuin VahL 3 luvun 1 §:ssä tarkoitetun henkilön aiheuttama.

SJL:n työsuhdeasiamiehen Valtteri Aaltosen mukaan muutamien lehtitalojen laatimissa avustajasopimuksissa freelancerin harteille yritetään säilyttää yksinomaista vastuuta, jos kolmas taho kohdistaa lehtitaloon vaatimuksia tekijänoikeuksiin, kunnianloukkaukseen tai yksityisyyden suojaan liittyvissä kysymyksissä. Etenkin A-lehtien ja Sanoma News Oy:n avustajasopimukset ovat osoittautuneet sangen ongelmallisiksi. SJL:n edunvalvontajohtajan Petri Savolaisen mukaan Sanoma News ei ole SJL:n yrityksistä huolimatta suostunut rajaamaan freelancerin vastuuta tämän tahallaan tai törkeällä huolimattomuudellaan aiheuttamaan vahinkoon. Tuoreimpien tietojen mukaan Sanoma News Oy:n viime aikoina solmimissa avainavustajasopimuksissa on käyty aitoja neuvotteluja ja sopimuksia on räätälöity tekijänoikeuskysymyksissä freelancereiden tarpeiden mukaan, mutta vastuulauseketta Sanoma News ei ole ollut valmis muuttamaan. Sanoma Newsin vakiosopimuksen vastuuehto (tahallisuus tai törkeä ja lievä huolimattomuus) vastaa sitä, mikä vahingonkorvauslain suojasäännöksen ulkopuolelle jäävän freelancerin (= aidon yrittäjän) vastuu olisi ilman mitään sopimusta. Silloin kun freelancer katsotaan työntekijään rinnastuvaksi, on lakia ankarampi vastuuehto automaattisesti mitätön.¹⁹¹

¹⁹⁰ Hemmo, Vahingonkorvausoikeus (2006), s. 57–58.

¹⁹¹ www.freet.fi → Uutisarkisto → 23.3.2011: ”Sanoma Newsiltä massapostia freelancereille” (20.4.2011); www.freet.fi → Uutisarkisto → 30.3.2011: ”Ohjeisto Sanoma Newsin freelancereille” → ”Ohjeistus freelancereille” (20.4.2011); Aaltonen suullisesti 27.12.2010; Savolainen suullisesti 17.3.2011.

3.3.5. SJL vs. Sanoma News markkinaoikeudessa

Suomen Journalistiliitto ry on viime vuosina ollut aktiivinen freelancerin oikeuksien puolesta taistelija. Vuonna 2009 se nosti jutun markkinaoikeudessa Sanoma News Oy:tä vastaan. Tapauksen selosteessa kiteytetään oivallisesti freelancerin nykyinen sopimus-oikeudellinen asema. Jutun lopputuloksesta jokainen voi vetää omat johtopäätöksensä, kuinka freelancer on elinkeinoelämässä suojattu vahvempia sopimuskumppaneita vastaan. Omasta mielestäni markkinaoikeuden perustelut ontuvat pahasti. Koska kyseisen oikeustapauksen seloste on äärettömän pitkä, sitä on ohessa referoitu vain olennaisilta osin. Tapauksesta kiinnostuneen kannattaa tutustua koko selosteeseen Finlex-tietokannassa.

MAO:42/10 (20.1.2010, 267/09/M7 – KKO: ei valituslupaa): Suomen Journalistiliitto – Finlands Journalistförbund ry (jäljempänä myös Journalistiliitto) on vaatinut, että markkinaoikeus 2 000 000 euron sakon uhalla kieltää Sanoma News Oy:tä

1. käyttämästä avustajasopimuksissaan ehtoa, jonka mukaan freelancerin oikeus rahalliseen vastasuoritukseen Sanoma News Oy:ltä on kytketty aineiston julkaistavaksi hyväksymisestä tehtävään päätökseen tai jonka mukaan freelancerin oikeus rahalliseen vastasuoritukseen Sanoma News Oy:ltä jätetään erillisen myöhemmän sopimuksen varaan;
2. käyttämästä avustajasopimuksissaan ehtoa, jonka mukaan Sanoma News Oy:lle ja sen kanssa samaan konserniin kuuluville yhtiöille siirtyvät kaikki nykyiset ja tulevat taloudelliset oikeudet mukaan lukien muuntelu-, muuttamis- ja edelleenluovutus-oikeus;
3. käyttämästä avustajasopimuksissaan ehtoa, jonka mukaan mahdollisista oikeuksista ym. koskevista kolmannen osapuolen vaatimista korvauksista ja tähän liittyvistä oikeudenkäyntikuluista sekä muista kustannuksista vastaa avustaja tai avustajayhtiö.

Sanoma News Oy:n ja freelanceyrittäjien välisessä sopimussuhteessa vallitsee olennainen epätasapaino. Sanoma News Oy on sopimussuhteessa vahvemman osapuolen asemassa suhteessa yksittäisiin freelanceyrittäjiin, joiden toimintaa harjoitetaan pääsääntöisesti yhden henkilön työpanoksen turvin, liikevaihto on pieni ja taloudelliset resurssit sekä tähän liittyvä riskinkantokyky ovat heikkoja. Suomen markkinoiden ja vaihtoehtoisten myyntikanavien rajallisuus huomioon ottaen freelanceyrittäjä ei voi vapaasti valita työskentelevänsä Sanoma News Oy:n kilpailijoille.

Elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä annetun lain tarkoituksena on suojata erilaisia pienyrittäjiä, mihin ryhmään Sanoma News Oy:n käyttämät freelanceyrittäjät kuuluvat. Lain sanamuoto tai sen esityöt eivät tunne minkäänlaista rajausta suojan kohteena olevan elinkeinonharjoittajan liiketoiminta-alan suhteen.

Vaatimuskohta 1

Sanoma News Oy:n vaatimuskohdassa 1 tarkoitetun sopimusehdon noudattaminen johtaa kaikissa avustajasopimuksissa siihen kohtuuttomaan tilanteeseen, ettei freelancer välttämättä saa minkäänlaista vastasuoritusta omalle sopimussuoritukselleen. Sopimusehto on laadittu siten, että se jättää täysin avoimeksi freelancerin oikeuden saada vastike omasta, sinänsä täysin moitteettomasta, sopimussuorituksesta. Julkaistavaksi hyväksymisen ja julkaisupäätöksen kytkemiselle freelancerin oikeuteen saada vastike omasta suorituksesta ei ole esitettävissä mitään asiallista ja hyväksyttävää perustetta.

Sopimusehto, joka jättää rahallisen pääsuoritusvelvoitteen toteuttamisen pitkän ajan päähän tai viime kädessä avoimeksi, kuuluu niin sanottuihin tyyppikohtuuttomiin sopimusehtoihin millä tahansa alalla, jossa suoritusvelvoitteet perustuvat toisen sopijapuolen henkilökohtaiseen työpanokseen ja ajankäyttöön.

Avustajasopimukseen sisällytetty aineiston ”julkaistavaksi hyväksymisen” edellytys loukkaa myös alan kauppataivan mukaista maksuehtoa, jonka mukaan freelancerilla on oikeus saada myyntihinta sen jälkeen, kun toimeksiantaja on saanut ja hyväksynyt valmiin aineiston.

Jos ja kun sopimusehto on muotoiltu siten, että se ylipäänsä mahdollistaa tulkinnan, jonka mukaan toinen sopijapuoli voi jäädä vaille korvausta, tai tulkinnan, jonka mukaan korvaus maksetaan vasta pitkän ajan kuluttua, on ehto myös epäselvä. Yksin epäselvyys muodostaa elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä annetun lain tarkoittaman kohtuuttomuuden. Tällaisen ehdon voidaan käsittää olevan yllättävä ja ankara, mikä sekin voi johtaa ehdon kohtuuttomuuteen.

Siitä, että vastaava ehto on ollut Sanoma News Oy:n esittämällä tavalla osana aiempaa vakio-sopimusta, ei voida tehdä mitään oikeudellisia johtopäätöksiä sen kohtuuttomuuden suhteen.

Vaatimuskohta 2

Vaatimuskohdassa 2 tarkoitetun ehdon mukaan kustantajan hyväksi tehty oikeuksien luovutus käsittää oikeuden niin sanotun kokonaisluovutuksen taloudellisten oikeuksien osalta. Alkuperäiselle oikeudenhaltijalle ei siten jää mitään taloudellisia oikeuksia luomistyönsä tulokseen. Tämän lisäksi ehdon mukaan kustantajalle siirtyvät myös niin sanottu muuntelu- ja muuttamis-oikeus sekä niin sanottu edelleenluovutusoikeus.

Alan kauppataivana noudatettavan säännösten mukaan tekijänoikeuksien luovutus on käsittänyt ostajalle siirtyvän käyttöoikeuden teokseen tai muuhun suojan kohteeseen. Kysymys on siten ollut laajuudeltaan rajoitetusta tekijänoikeuden luovutuksesta, ei ”kaikkien oikeuksien” luovuttamisesta. Alan kauppataivana noudatettavan säännösten mukaan, mikäli luovutettavien oikeuksien laajuus poikkeaa laajuudeltaan käyttöehtojen antamasta käyttöoikeudesta, tulee tämä ottaa huomioon vastikkeen määrässä.

Sopimusehdon kohtuuttomuuden arvioinnissa on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen seikkaan, että tasapuolisten sopimusosapuolten käymissä sopimusneuvotteluissa voidaan

hyvinkin päätyä siihen, että alkuperäinen oikeudenhaltija haluaa, saadessaan riittäväksi katsomansa kompensaaation, luovuttaa kaikki taloudelliset yksinoikeutensa sopimuskumppanilleen. Tällöin kysymys on aidosta neuvottelutilanteesta ja siitä, että osapuolet voivat omista asemistaan käsin vapaasti neuvotella sopimuksen ehdoista ja harkita, haluavatko sitoutua sopimukseen vai eivät. Nyt käsiteltävässä tapauksessa kysymys ei ole tasavertaisten sopijapuolten käymistä aidosta sopimusneuvotteluista, vaan vahvemman osapuolen asettamista yksipuolisista sopimusehdoista, joita heikommalle sopijapuolelle tarjotaan vakioehtoina.

Ehdon kohtuuttomuutta lisää se seikka, että jo sinällään kohtuuton kaikkien ajateltavissa olevien oikeuksien ajallisesti määrittelemätön luovutus ulottuu oikeusvaikutuksiltaan paljon laajemmalle kuin varsinaisen sopimuksen tehneisiin osapuoliin, joita siis ovat freelancer ja Sanoma News Oy. Suomen oikeusjärjestyksessä ”konserni” ei ole erillinen oikeushenkilö ja oikeussubjekti. Konserni ei puuttuvan asianosaiskelpoisuuden vuoksi voi esimerkiksi kantaa taikka vastata yksityisoikeudellisessa riita-asiassa. Konserni ei myöskään voi omistaa irtainta, kiinteää tai immateriaalista omaisuutta, kuten tekijänoikeuksia. Sanoma News Oy:n käyttämä sopimusehto on kohtuuton paitsi toisen sopijapuolen identifikaatioon liittyvien vakavien puutteiden vuoksi myös Suomen oikeuden peruskäsitteiden valossa tarkasteltuna.

Edelleen sopimusehto sisältää sen, että freelancer paitsi luopuu kaikista mahdollisista tämänhetkisistä taloudellisista oikeuksistaan myös ”tulevista” oikeuksistaan. Tällä tavoin avoin ja määrittelemätön tuntemattomaan tulevaisuuteen kohdistuva oikeuksien luovutusta koskeva ehto on kohtuuton. Se, että vahvemman sopijapuolen laatimalla sopimuksella luovutetaan myös ”kaikki tulevat taloudelliset oikeudet”, ei voi olla asianmukaista heikomman sopijapuolen asemassa olevalle.

Vaatimuskohta 3

Avustajasopimukseen on kirjattu ehtokokonaisuus, joka käsittelee avustajan ja avustajayhtiön oikeuksia ja velvollisuuksia. Sopimusehtoon on liitetty vahingonkorvausvastuuta käsittelevä kohta, jonka mukaan ”Mahdollisista oikeuksista ym. koskevasta kolmannen vaatimista korvauksista ja tähän liittyvistä oikeudenkäyntikuluista sekä muista kustannuksista vastaa avustaja”. Vaatimuskohdassa 3 tarkoitetun sopimusehdon kohtuuttomuus liittyy ristiriitaan pakottavan lainsäädännön kanssa. Sillä, miten kohtuuttomuus sopimusehdon osalta luokitellaan, ei ole asiassa ratkaisevaa merkitystä. Kysymys on joka tapauksessa niin sanotun tyyppikohtuuttomuuden alaan kuuluvasta kohtuuttomuudesta. Ehto on kohtuuton myös sen epämääräisyyden tai yllättävyyden ja ankaruuden perusteella.

Avustajasopimuksen vahingonkorvausvastuuta koskevan ehdon mukaan vastuun kaikesta mahdollisesta ulkopuoliselle aiheutetusta vahingosta kantaa yksin freelanceyrittäjä. Tältä osin vahingonkorvausvastuu on avustajasopimuksella kanavoitu vahingonkorvauslain säännöksiä ankarammaksi freelancerin kannalta. Sanoma News Oy ei pätevästi voisi ottaa vastaavaa kanavointisäännöstä käyttämänsä työsopimuslomakkeen ehdoksi ja käyttää sitä siis suhteessa

työntekijöihinsä. Sanoma News Oy:öön ensisijaisesti kohdistuvan vastuun vyöryttäminen työntekijän kannettavaksi on hyvin rajallista. Isännänvastuuta koskevat säännökset antavat saman suojan myös työntekijään rinnastettavalle itsenäiselle yrittäjälle. Avustajasopimuksissa ei kuitenkaan millään tapaa oteta huomioon isännänvastuun ulottuvuutta myös työntekijöihin rinnastettaviin itsenäisiin yrittäjiin, joita varmuudella myös Sanoma News Oy:n freelance-yrittäjien joukossa on.

Sopimusehdon ongelmallisuutta korostaa, että se pyritään saattamaan sopimussuhteen osaksi vakioehtosopimukseen sisällytettynä lyhyenä mainintana. Avustajasopimuksen sanamuodon perusteella tavalliselle freelancerille ei synny käsitystä siitä, mitä erilaisia vahingonkorvaus-tilanteita sopimusehto voi tulla koskemaan.

Markkinaoikeuden ratkaisu

Asiassa on kysymys elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä annetussa laissa tarkoitettua kohtuuttoman sopimusehdon käyttämisen kieltämisestä. Elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä annetun lain 1 §:n 1 momentin mukaan on edellä todetulla tavalla sopimusehdon kohtuuttomuutta arvioitaessa otettava huomioon toisen osapuolen sopijapuoleensa verrattuna heikommasta asemasta johtuva suojan tarve. Lain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen yleisperusteluista käy ilmi, että tällä on haluttu korostaa sitä, että ehdotetut säännökset on tarkoitettu sovellettaviksi ainoastaan sellaisissa tilanteissa, joissa sopimuksen osapuolet eivät ole keskenään tasavertaisessa asemassa ja toinen osapuoli on tämän takia erityisen suojan tarpeessa. Erikseen on vielä todettu, että keskenään tasavertaisessa asemassa olevien yritysten väliset sopimukset jäisivät kokonaan ehdotettujen säännösten soveltamisalan ulkopuolelle.

Asiassa on riidatonta, että Sanoma News Oy on taloudellisilta voimavaroiltaan vahvemmassa asemassa kuin yksittäiset freelance-avustajat. Sanoma News Oy:n ei ole väitettykään olevan kilpailunrajoituksista annetussa laissa tarkoitettulla tavalla määrävässä asemassa, mutta riidatonta on, että Sanoma News Oy on merkittävä toimija media-alalla. Freelance-avustajien toiminta ei sinänsä ole riippuvaista Sanoma News Oy:stä vaan heillä on mahdollisuus tarjota palvelujaan myös Sanoma News Oy:n kilpailijoille ja muille media-alan yrityksille. Siitä missä määrin freelance-avustajalla on käytännössä mahdollisuus valita sopimuskumppaninsa asianosaiset ovat esittäneet erilaisia käsityksiä. (...) Markkinaoikeus katsoo, että freelance-avustajien toiminnan luonne ja laajuus huomioon ottaen heitä voidaan pääsääntöisesti tekemänsä työsuorituksen osalta rinnastaa työntekijään. (...)

Markkinaoikeus katsoo, että avustajasopimusten palkkioita tai maksuja koskevan ehdon riidanalaisen kohdan tarkoitus on jo sen sanamuodon mukaisesti määritellä sovitun palkkion tai korvauksen suorittamisajankohta. (...) Ehto on sanamuodoltaan yksiselitteinen eikä se jätä varaa Journalistiliiton esittämälle tulkinnalle, että se jättää täysin avoimeksi freelance-avustajan oikeuden saada vastike omasta suorituksestaan.

Asiassa on selvitetty, että Sanoma News Oy:n voimassa olevien freelance-toimittajia ja freelance-yrityksiä koskevien avustusehtojen mukaan kaikki oikeudet siirtyvät luovutuksensaajalle vain, mikäli siitä on tilattaessa sovittu ja kirjoitus on laskutettu tilattuna kirjoituksena. (...) Sanoma News Oy:n mukaan Sanoma-konserniin kuuluvissa yhtiöissä, kuten Sanoma Entertainment Oy:ssä, on käytetty avustajasopimuksissa ehtoja, joiden perusteella yhtiöt ovat saaneet kaikki oikeudet mukaan lukien mahdollisesti tulevat oikeudet, avustajien toimittamaan aineistoon. Sanoma News Oy on lisäksi viitannut siihen, että sen kilpailijat soveltavat avustajasopimuksissaan ehtoa, jonka mukaan kaikki taloudelliset oikeudet siirtyvät tilaajalle. (...) Hakemuksen kohteena olevissa avustajasopimuksissa on edellä todetulla tavalla määritelty luovutuksensaajaksi Sanoma News Oy ja sen kanssa samaan konserniin kuuluvat yhtiöt. Puheena oleva ehto on yksiselitteinen eikä sitä voi pitää epäselvänä tai tulkinnanvaraisena sen vuoksi, ettei kaikkia siinä mainittuun konserniin kuuluvia yhtiöitä ole erikseen lueteltu.

Tekijänoikeuslain lähtökohta on, että sopimusosapuolet voivat tyhjentävästi määrittellä keskinäiset oikeutensa ja velvoitteensa sopimuksin. Tekijänoikeuslaissa omaksuttu lähtökohta on siten se, että riidanalaisessa ehdossa tarkoitettu tekijänoikeuden niin sanottu kokonaisluovutus on sallittua. Tekijänoikeuslain 28 §:n mukaan, ellei toisin ole sovittu, ei se, jolle tekijänoikeus on luovutettu, saa muuttaa teosta eikä luovuttaa oikeutta toiselle. Tekijänoikeuslaki ei muodosta estettä sille, että tekijänoikeuksien luovutus käsittää teoksen muuttamis- ja edelleenluovutusoikeuden.

Tekijänoikeuslaissa ei ole erikseen säädetty niin sanottujen tulevien tekijänoikeuksien luovuttamisesta. Tekijänoikeuslaki ei kuitenkaan muodosta estettä sille, että tekijänoikeuksien luovutus käsittää teoksen, jota ei vielä ole olemassa tai oikeudet, jotka mahdollisesti lisätään tulevaisuudessa lainsäädäntöön. Puheena oleva ehto ei siten ole ristiriidassa tekijänoikeuslain tahdonvaltaisten säännösten kanssa.

Avustajasopimuksissa sopijapuolena olevalla freelance-avustajalla voidaan katsoa olevan elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä annetussa laissa tarkoitettulla tavalla heikommasta asemasta johtuva suojan tarve. Tästä ei kuitenkaan suoraan seuraa, että kaikkien nykyisten ja tulevien taloudellisten oikeuksien luovuttamista käsittävää sopimusehtoa olisi pidettävä mainitussa laissa tarkoitettulla tavalla freelance-avustajiin nähden kohtuuttomana.

Avustajasopimukseen kuuluu edellä todetulla tavalla keskeisenä osana aineiston luovuttamisesta sovittu palkkio tai korvaus. Elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä annetun lain esitöiden mukaan suorituksesta maksettavan hinnan määrää koskeva sitoumus ei voi olla laissa tarkoitettulla tavalla tyypiltään kohtuuton. Sopimusehtojen kohtuuttoman luonteen arviointi tämän lain nojalla ei näin ollen saa koskea palkkion tai korvauksen riittävyttä.

Freelance-avustajien oikeuksia ja velvollisuuksia koskevan riidanalaisen ehdon viimeinen virke on osa ehtoa, jossa määritellään freelance-avustajan vastuu siitä, että hänellä on oikeus luovuttaa avustajasopimuksessa tarkoitettut oikeudet luovutuksensaajalle. Puheena olevaa

riidanalaista ehtoa on siten tarkasteltava siinä asiayhteydessä, jossa sitä on käytetty. Ehdossa on kysymys freelance-avustajan vastuusta sopimussuhteessa siitä vahingosta, joka mahdollisesti syntyy sen seurauksena, että hän on oikeudettomasti luovuttanut avustajasopimuksissa tarkoitetun aineiston luovutuksensaajalle. Ehtoa ei voi pitää siten epäselvänä tai tulkinnanvaraisena saati lainvastaisena, että se olisi Journalistiliiton väittämällä tavalla kohtuuton elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä annetussa laissa tarkoitetulla tavalla freelance-avustajiin nähden.

Yhteenvetona markkinaoikeus toteaa, että Sanoma News Oy:n avustajasopimusten palkkioita tai maksuja, lehden oikeuksia sekä freelance-avustajien oikeuksia ja velvollisuuksia koskevat sopimusehdot eivät ole Journalistiliiton väittämällä tavalla kohtuuttomia elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä annetussa laissa tarkoitetulla tavalla freelance-avustajiin nähden.

Päätöslauselma

Markkinaoikeus hylkää hakemuksen.

Markkinaoikeus siis katsoi, ettei se voi ottaa kantaa hinnoitteluun vaan ainoastaan ns. tyyppikohtuuttomuuteen. SJL:n edunvalvontajohtajan Petri Savolaisen mielestä päätös oli vääränsuuntainen – lain henki ja sisältö jätettiin siinä täysin huomiotta. ”Markkinaoikeus veti aika markkinatalouslähtöistä linjaa”, hän luonnehtii ja lisää, että jos kollektiivinen prosessi ei toimi, niin sitten ainoaksi ratkaisuksi jää nostaa yksittäisiä kohtuuttomuuskanteita.¹⁹²

Markkinaoikeuden ratkaisussa oli kuitenkin positiivisiakin ulottuvuuksia. Ensinnäkin, Sanoma Newsille töitä tekevä freelancer rinnastettiin työntekijään, mikä rajoittaa hänen vahingonkorvausvastuunsa VahL 3:1.1:n mukaiseksi. Toiseksi, markkinaoikeus arvioi vain Sanoma Newsin kolmea ehtoa, jotka eivät sen mielestä olleet tyyppikohtuuttomia. Muiden lehtitalojen käyttämät muunlaiset ehdot voivat edelleen täyttää tyyppikohtuuttomuuden kriteerit. Lisäksi yksittäisen tekijän näkökulmasta Sanoma Newsin sopimusehto voi edelleen olla kohtuuton ja siten riitautettavissa yleisessä tuomioistuimessa. Kolmanneksi, lehtitalo ei markkinaoikeuden päätöksen perusteella voi noin vain ottaa oikeuksia ja yksipuolisesti sanella niiden laajuuksia. Vaikka päätös sallii kaikkien taloudellisten oikeuksien luovuttamisen, se ei edelleenkään ole pakollista. Freelancerin kannattaa esittää Sanoma Newsille omaa sopimusmalliaan ja omia ehtojaan, jotta oikeuden toteamia mahdollisia henkilökohtaisesti kohtuuttomia ehtoja ei syntyisi. Neljänneksi, freelancerin vastuu

¹⁹² Savolainen suullisesti 17.3.2011.

kolmannelle taholle voi syntyä vain sen seurauksena, että hän on oikeudettomasti luovuttanut aineiston julkaisijalle. Tätä laajempi vastuu ei voi tulla kyseeseen.¹⁹³

Savolaisen mukaan Sanoma Newsin julkikuva sai myös ko. oikeustapauksen myötä kovan kolhun. Ja kenties hieman yllättäen yhtiö on oikeusprosessin jälkeen alkanut neuvotella SJL:n kanssa freelancereita koskevissa asioissa.¹⁹⁴

Juuri sanotusta huolimatta käsillä olevan pääjakson loppukaneetiksi sopinee muutaman kyselyyni vastanneen freelancetoimittajan esittämä kommentti:

”Viime vuosina lehtitalot ovat ryhtyneet vaatimaan freelancereilta täysin kohtuuttomia ehtoja. Kaikki oikeudet pidätetään toimeksiantajalle samalla, kun kaikki vastuu töistä säilytetään freelancerille.”

”(…) Mielestäni freelancereille tarjotaan nykyisin juridisesti nyrjähtäneitä sopimuksia, joiden likimain ainoa tarkoitus näyttää olevan jutun ostajan vapauttaminen velvollisuuksista ja vastuusta. Ennen oli ihan selvää, että jutun kirjoittaja vastaa tekstistään ja julkaisija vastaa siitä, mitä julkaisuunsa laittaa. Kirjoittajan nimi jutussa tarkoittaa, että siitä näkee, kuka jutusta on vastuussa. Julkaisijalla on oma julkaisijan vastuunsa (jota kantaa päätoimittaja). Ei sen olisi luullut kaipaavan uusia selvennyksiä tai kommervenkkejä. (...) Ja pidän myös enemmän kuin kyseenalaisena sitä, että freelancerin pitäisi sopimuksella sallia jutun käyttö aina missä tahansa. Koska haastateltavalla/kuvattavalla on oikeus tietää, missä välineessä ja missä asiayhteydessä hänen lausuntojaan/kuviaan käytetään, ei yksittäinen free nähdäkseni voi tätä oikeutta kumota. Vastuukysymysten takia on freen itsensäkin syytä tietää, mihin välineisiin hän juttunsa tekee – ja jos juttua kierrätetään eri versioina, niin freen vastuu eri versioihin ei enää voi ulottua.”

”Maakuntalehdet pitävät freelancetoimittajia täysin pilkkanaan.”

”Olen sitä mieltä, että lehtitalot sanelevat tahdin 100-prosenttisesti.”

”Yhteenvetona sanoisin, että suomalaiset mediatalot näyttävät voivan kohdella freelancereitaan aivan kuinka vain. Tilanne on muuttunut viime vuosina suorastaan pökerryttävän vinoksi.”

¹⁹³ www.journalistiliitto.fi → Edunvalvonta → Freelancerit → Aiemmat uutiset → 29.1.2010: ”Mitä markkinaoikeuden päätös tarkoittaa?” (20.4.2011).

¹⁹⁴ Savolainen suullisesti 17.3.2011 ja 15.4.2011.

4. Freelancerin toimeentuloturva

4.1. Perusoikeudet ja laillinen eriarvoisuus

Suomen sosiaaliturvajärjestelmä on joutunut vastaamaan 1990-luvun alusta lähtien laajan työttömyyden ja sen myötä sosiaaliturvan rahoitukseen liittyvien ongelmien aiheuttamiin haasteisiin. Samaan aikaan myös sosiaaliturvan oikeudellinen sääntely on muuttunut aiempaa monimuotoisemmaksi. Kansallisen lainsäädäntömme ohella siihen ovat tuoneet uusia ulottuvuuksia kansainväliset velvoitteemme ja EU-lainsäädäntö. Sosiaaliturvajärjestelmämme oikeudellisen sääntelyn kannalta merkittävä muutos oli myös vuonna 1995 voimaan tullut perusoikeusuudistus.¹⁹⁵

Pitkään valmistellun perusoikeusuudistuksen keskeisiä tavoitteita oli taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien lisääminen perustuslakiimme ja samalla perusoikeussääntelyn saattaminen vastaamaan Suomen ihmisoikeusvelvoitteita. Ennen kuin uudistus toteutettiin, Suomi ajautui kuitenkin itsenäisyytensä ajan syvimpään talouslamaan, jonka ilmenemismuotoihin kuuluivat myös julkisen talouden rahoitusvaikeudet.¹⁹⁶

Perustuslain 19 §:ssä nykyisin olevat sosiaalisia perusoikeuksia koskevat säännökset on tarkoitettu oikeudellisesti velvoittaviksi siten, että ne eivät ole pelkästään ohjelma- luonteisia. Säännökset eivät kuitenkaan pääsäännön mukaan perusta yksilöille sellaisia subjektiivisia oikeuksia, että he voisivat tukea oikeutensa johonkin sosiaaliseen etuuteen suoraan asianomaisen perusoikeussäännöksen perusteella, vaan ne ovat lähinnä julkista valtaa objektiivisesti velvoittavia. Poikkeuksena on pykälän 1 momentti, joka perustaa oikeuden välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon jokaiselle, joka ei kykene hankkimaan tällaista turvaa omalla toiminnallaan. Käytännössä oikeuden toteutuminen kuitenkin riippuu alemmanasteisilla säännöksillä järjestetyistä sosiaalietuuksista. Tärkein etuusjärjestelmä, jolla PL 19.1 §:n tarkoittamaa oikeutta nykyisin toteutetaan, on toimeentulotuki. Säännöksen edellyttämä huolenpito puolestaan edellyttää sosiaali- ja terveyspalveluita.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Ilveskivi, Perusoikeudet sosiaaliturvalainsäädännön toimeenpanossa (2000), s. 1.

¹⁹⁶ Tuori, ”Sosiaaliset oikeudet” (1999), s. 595; Tuori – Kotkas, Sosiaalioikeus (2008), s. 198.

¹⁹⁷ Tuori, ”Sosiaaliset oikeudet” (1999), s. 598, 611; Tuori – Kotkas, Sosiaalioikeus (2008), s. 204. 215–216, 220.

Perusoikeutena edellytetään PL 19.2 §:n mukaan myös pitemmälle menevän perustoimeentuloturvan takaamista työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella. Valtiosääntöinen velvoite edellyttää mahdollisimman aukotonta turvajärjestelmää. Eri etuuksien saamis-edellytyksistä tulee säätää tavallisen lain tasolla. Tätä kutsutaan perusoikeussäännöksen toimeksiantovaikutukseksi.¹⁹⁸

Toimeksiantovaikutuksen käänköpuolena on heikennyskieltovaikutus. Jos perusoikeussäännös edellyttää sosiaaliturvajärjestelmän kehittämistä tietyille tasolle, se samalla kieltää heikentämästä olemassa olevaa järjestelmää tuon tason alapuolelle. Olennainen kysymys heikennyskieltovaikutuksen täsmentämisessä on, missä määrin taloudellinen lama ja siihen liittyvät julkisen talouden rahoitusvaikeudet oikeuttavat heikentämään sosiaaliturvaa tavalla, jota on pidettävä sosiaalisten perusoikeuksien rajoituksena.¹⁹⁹

Perustuslakivaliokunnan näkemyksen mukaan perusoikeuteen voidaan tietyin edellytyksin säätää tavallisella lailla rajoituksia – myös silloin, kun tästä mahdollisuudesta ei perusoikeussäännöksessä ole nimenomaisesti säädetty. Laissa olevien rajoitusten on oltava tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määriteltyjä eivätkä ne saa ulottua perusoikeuden ydinalueelle. Rajoitusten on myös oltava hyväksyttäviä ja niiden on noudatettava suhteellisuusperiaatetta siten, että niiden on oltava välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Valiokunnan mukaan on johdonmukaista, että kansantalouden ja julkisen talouden tila otetaan huomioon mitoitettaessa sellaisia etuuksia, jotka julkinen valta välittömästi rahoittaa.²⁰⁰

Perustuslakivaliokunnan mukaan tavallisella lailla voidaan esimerkiksi säätää työttömyysturvalle edellytyksiä, jotka koskevat työttömyyden määrittelemistä, työmarkkinoiden käytettävissä olemista ja henkilön omaa aktiivisuutta työkykynsä ylläpitämiseen ja uudelleen työllistymiseen. Perustoimeentuloa turvaavien etuuksien saamisen edellytykset eivät kuitenkaan saa olla mielivaltaisia vaan niiden on oltava sopusoinnussa etuuden luonteen kanssa. Edellytykset eivät myöskään saa tehdä tyhjäksi oikeutta perustoimeentulon turvaan eivätkä korvauksettomat ajanjaksot saa olla niin pitkiä, että niillä

¹⁹⁸ Hallberg, ”Perusoikeusjärjestelmä” (1999), s. 54; Tuori, ”Sosiaaliset oikeudet” (1999), s. 599; Tuori – Kotkas, Sosiaalioikeus (2008), s. 205, 222.

¹⁹⁹ Tuori, ”Sosiaaliset oikeudet” (1999), s. 600–601; Tuori – Kotkas, Sosiaalioikeus (2008), s. 207–208.

²⁰⁰ Tuori, ”Sosiaaliset oikeudet” (1999), s. 600–601; Tuori – Kotkas, Sosiaalioikeus (2008), s. 207–208.

kierrettäisiin perustoimeentulon turvaa koskevasta perusoikeussäännöksestä aiheutuva velvoitetta.²⁰¹

Perusoikeusuudistuksen esitöissä tähdennettiin, että tavallisella lailla säädettävät saamis-edellytykset eivät saa synnyttää ryhmiä, jotka jäävät kokonaan vaille perustoimeentulon turvaa. Perustuslakivaliokunta on uudistuksen jälkeen toistuvasti viitannut hallituksen esityksen lausumaan, jonka mukaan perustoimeentulon turvaa koskeva säännös edellyttää sosiaaliturvajärjestelmien laatimista siten kattaviksi, että niiden ulkopuolelle ei jää väliinputoajaryhmiä. Perustuslain 6 §:n 1 momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, niinpä etuuksien saamisedellytykset eivät saa loukata samassa sosiaalisessa riskitilanteessa olevien yhdenvertaisuutta. Sikäli kuin tällaiset henkilöt asetetaan keskenään eri asemaan, tähän on oltava perustuslain 6 §:n 2 momentin syrjäntäkieltosäännöksen vaatimalla tavalla hyväksyttävät perusteet.²⁰²

Hallituksen perusoikeusuudistusta koskevassa esityksessä PL 6 §:ää selvennettiin siten, että se ilmaisee periaatteen, jonka mukaan ”viranomaisen tulee soveltaa lakia tekemättä muita eroja kuin laista ilmenee”. Lakia soveltavien tuomioistuinten ja muiden viranomaisten kannalta kysymyksessä on harkintavallan rajoitusperuste.²⁰³ Perustuslaki ei siis kuitenkaan kategorisesti estä ihmisten asettamista eriarvoiseen asemaan.

Työoikeudellinen perussuhdeteoria edellyttää, että jos työsuoritusta edellyttävään oikeussuhteeseen on sovellettava työsopimuslakia, on siihen sovellettava pääsääntöisesti myös muuta työlainsäädäntöä.²⁰⁴ Työn teettäjä joutuu työlainsäädännön pakottavuuden takia jo työn tekemistä koskevaa sopimusta solmiessaan selvittämään solmimansa oikeussuhteen luonnetta, sillä hänen on sovellettava työlainsäädäntöä kaikissa niissä oikeussuhteissa, jotka täyttävät työsopimuslain työsuhteen tunnusmerkit. Jos kyseiset tunnusmerkit toteutuvat, työn teettäjä on velvollinen järjestämään mm. työntekijän eläketurvan ja tapaturmavakuutusturvan sekä maksamaan sairausajan palkan.²⁰⁵ Työntekijän ja yrittäjän välisellä työoikeudellisella rajanvedolla – eli työsuhteen tunnusmerkeillä tai niiden puuttumisella – on kuitenkin omaa oikeudenalaansa laajempaakin merkitystä, sillä monien

²⁰¹ Tuori, ”Sosiaaliset oikeudet” (1999), s. 616–617; Tuori – Kotkas, Sosiaalioikeus (2008), s. 224–226.

²⁰² HE 309/1993 vp, s. 70; Tuori, ”Sosiaaliset oikeudet” (1999), s. 617; Tuori – Kotkas, Sosiaalioikeus (2008), s. 226–227.

²⁰³ HE 309/1993 vp, s. 42; Tuori – Kotkas, Sosiaalioikeus (2008), s. 199.

²⁰⁴ Tiitinen – Kröger, Työsopimusoikeus (2008), s. 28.

²⁰⁵ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 65.

sosiaalioikeudellisten etuuksien saamisoikeus ja erilaisten eläkevakuutuksien ottamisvelvollisuus määräytyvät sen mukaan, onko kyseessä työsuhde vai ei.

Seuraavista jaksoista ilmenee, kuinka merkittävästä erosta työntekijän ja yrittäjän välisessä rajanvedossa on sosiaalioikeudessa kysymys. Lukuisista sosiaalietuuksista käsittelen ainoastaan eläketurvaa, sairausajan turvaa ja työttömyysturvaa. Koska sekä sairausajan turvan että työttömyysturvan kannalta ratkaisevaa on eläketurvajärjestelmän työntekijän ja yrittäjän välinen rajanveto, on loogisinta aloittaa tarkastelu eläketurvasta.

4.2. Eläketurva – kenen velvollisuus?

Eläketurvajärjestelmä koostuu kansaneläkkeestä ja ansioeläkkeestä. Nämä kaksi eläkettä täydentävät toisiaan. Ansioeläkkeet jaetaan työ-, yrittäjä- ja virkaeläkkeisiin ja niiden suuruus määräytyy sen mukaisesti, kuinka eläkkeensaajan ansiot ovat kertyneet.²⁰⁶

Työntekijän eläkelain (TyEL, 395/2006) 1.2 §:n mukaan työnantaja on lain 4.2 ja 4.3 §:ssä säädetyin poikkeuksin velvollinen järjestämään ja kustantamaan työntekijälleen TyEL:n mukaisen eläketurvan Suomessa tehdystä työstä. Työntekijällä on kuitenkin oikeus TyEL:n mukaiseen eläketurvaan nimenomaan ja vain *työsuhteen* perusteella (TyEL 4.1 §). Laki ei koske mm. virkamiehiä ja yrittäjiä.

Yrittäjän eläkelain (YEL, 1272/2006) 1.2 § puolestaan määrää, että Suomessa asuvan ja toimivan yrittäjän on vakuutettava itsensä vanhuuden, työkyvyttömyyden ja kuoleman varalta. Jos syntyy epäselvyyttä siitä, kumpaa lakia on sovellettava määrättyyn henkilöön tai määrättyyn toimintaan, ratkaisee asian eläkelaitoksen tai asianosaisen hakemuksesta eläketurvakeskus (YEL 7 §).

Kuten työ- ja vero-oikeudellisessa tarkastelussakin, myös eläkelainsäädännön puolella ratkaisu työn suorittaja statuksesta tehdään tiettyjen kriteerien mukaisesti. Lähtökohtana on työsopimuslain mukainen *työsopimuksen määritelmä*.²⁰⁷ Työsopimussuhteessa työntekijä

²⁰⁶ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 121.

²⁰⁷ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 122; www.etk.fi → Työeläkelakipalvelu → Soveltamisohjeet → Ketä pidetään YEL:ssä tarkoitettuna yrittäjänä (1.1.2011).

sitoutuu tekemään henkilökohtaisesti työtä työnantajan lukuun tämän johdon ja valvonnan alaisena palkkaa tai muuta vastiketta vastaan (TSL 1:1.1). Yrittäjän eläkelaisa yrittäjällä tarkoitetaan henkilöä, (i) joka tekee ansiotyötä olematta työsuhteessa tai virka- tai muussa julkisoikeudellisessa toimisuhteessa, (ii) avoimen yhtiön yhtiömiestä tai muun yhteisön tai yhtymän sellaista osakasta tai yhtiömiestä, joka on henkilökohtaisessa vastuussa yhteisön tai yhtymän velvoitteista ja sitoumuksista, sekä (iii) osakeyhtiön osakasta, jolla on yhtiössä joko osakkuuden tai johtavan aseman perusteella tietynasteinen määräämisvalta (YEL 3 §).

YEL 4 §:ssä on rajoituksia lain soveltamisalasta. Sen mukaan laki ei ensinnäkään koske ansiotyötä, jonka perusteella yrittäjällä on oikeus eläkkeeseen muun työeläkelain mukaan, eikä yrittäjää, johon ei sovelleta Suomen lainsäädäntöä EU:n sosiaaliturvan perusasetuksen tai sosiaaliturvasopimuksen sovellettavaa lainsäädäntöä koskevien määräysten perusteella. Se ei myöskään koske yrittäjää, joka ei ole täyttänyt 18 vuotta tai joka on yli 68-vuotias, eikä toimintaa, joka ei ole jatkunut yhdenjaksoisesti vähintään neljää kuukautta tai joka on alkanut tai jatkunut sen jälkeen, kun yrittäjä on siirtynyt työeläkelakien mukaiselle vanhuuseläkkeelle, eikä yrittäjää, jonka työtulo ko. laissa tarkoitettusta yrittäjätoiminnasta ei ylitä säädettyä rajaa. Viimeksi mainittua ansiorajaa tarkistetaan vuosittain ns. palkka-kertoimella (YEL 89 §). Vuonna 2010 ansiorajana oli 6 775,60 euroa vuodessa.²⁰⁸

YEL:n soveltaminen ei edellytä, että henkilöllä olisi toimintaansa varten jokin erillinen yritys tai toiminimi. Riittää, että hän tekee ansiotyötä olematta työsuhteessa. Pääsääntöisesti YEL:n piiriin kuuluvat ns. vapaat ammatinharjoittajat – itsenäiset lääkärit, arkkitehdit ja asianajajat, kirjailijat, taidemaalarit jne. Myös itsenäisenä yrittäjänä pidettävä freelancer kuuluu vakiintuneen tulkinnan mukaan YEL:n piiriin. Kuitenkaan freelancer-nimikkeestä tai työn tekemisestä maksettavan vastikkeen verokohtelusta ei sinänsä voida päätellä, kuuluuko henkilö YEL:n vai TyEL:n soveltamisalaan. Itsenäinen ammatinharjoittaja voi tehdä työtä myös työsuhteisena. Myös työsuhteisella saattaa olla yritys, jota hän hoitaa oman toimensa ohella. Tällaisissa kaksoisroolitalanteissa eläkeratkaisutkin ovat kaksitahoisia: työsuhteinen eläketurva kanavoituu TyEL:n mukaan ja itsenäisenä ammatinharjoittajana tehty toiminta YEL:n mukaan.²⁰⁹

²⁰⁸ www.etk.fi → Vakuuttaminen → Yrittäjän vakuuttaminen (27.12.2010).

²⁰⁹ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 124; www.etk.fi → Työeläkelakipalvelu → Soveltamisohjeet → Ketä pidetään YEL:ssä tarkoitettuna yrittäjänä (1.1.2011).

YEL 112 §:n mukaan eläkelaitos vahvistaa yrittäjälle vakuutuksen alkaessa yrittäjän työpanosta vastaavan vuotuisen *työtulon*. Työtulo on se palkka, joka kohtuudella olisi maksettava, jos hänen tässä laissa tarkoitettua yrittäjätoimintaansa suorittamaan olisi palkattava vastaavan ammattitaidon omaava henkilö, tai se korvaus, jonka muutoin voidaan katsoa keskimäärin vastaavan sanottua työtä. Jos yrittäjällä on useita yritystoimintoja, hänen työtulonsa lasketaan näihin yritystoimintoihin yhteensä käytetyn työpanoksen perusteella. Vuotuista työtuloa ei vahvisteta 125 000,00 euroa suuremmaksi. YEL 114 §:n mukaan eläketurvan kustantamiseksi yrittäjä on velvollinen suorittamaan työtulonsa perusteella lasketun työeläkevakuutusmaksun. Sen suuruus määräytyy sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön vuosittain antaman asetuksen ns. työeläkevakuutusmaksuprosentin mukaan.

*Työntekijän eläkevakuutuksen tapauksessa sekä työnantaja että palkansaaja maksavat kumpikin eläkevakuutusmaksua. Työnantaja tilittää koko vakuutusmaksun, mutta pidättää työntekijän osuuden hänen palkastaan.*²¹⁰

YEL-vakuutusmaksu on joustava: taloudellisesti huonoina aikoina eläkevakuutusmaksun perustana olevaa YEL-työtuloa voidaan pienentää ja hyvinä aikoina suurentaa ilman, että YEL-työtulo nousisi pysyvästi.²¹¹ YEL-vakuutus on kuitenkin yrittäjälle huomattavan kallis: siinä, missä alle 53-vuotiaan työntekijän osuus TyEL-vakuutusmaksusta on vuonna 2011 vain 4,7 % hänen bruttopalkastaan, yrittäjä maksaa vahvistetusta YEL-työtulostaan vakuutusmaksua peräti 21,6 %.²¹²

Tämä merkitsee sitä, että jotta yrittäjänä toimivalle freelancerille jäisi yhtä paljon verotettavaa tuloa kuin samaa työtä tekeväälle palkansaajalle, hänen laskutuksensa pitäisi olla noin 1,3 kertaa niin paljon kuin palkansaajan bruttopalkka – näin siis, vaikka hänen työkustannuksensa olisivat nolla euroa eikä hän pitäisi lainkaan lomaa! Kun vielä otetaan huomioon, että osa työnantajista pitää freelancetyötä halpatyönä, josta maksettava hinta ei yllä lähellekään yleissitovien työehtosopimusten vähimmäisehtoja²¹³, juuri ylisuuret yrittäjäeläkemaksut tekevätkin freelancerina olemisesta erityisen kannattamatonta.

²¹⁰ www.etk.fi → Vakuuttaminen → Työntekijän vakuuttaminen (27.12.2010).

²¹¹ www.etk.fi → Vakuuttaminen → Yrittäjän vakuuttaminen (27.12.2010).

²¹² www.etk.fi → Vakuuttaminen → Vakuutusmaksut → Yksityisen sektorin vakuutusmaksut 1962–2011 (27.12.2010).

²¹³ Suomen Journalistiliiton freelancerstrategia (2004), s. 1.

Tämän vuoksi työntekijän ja yrittäjän välinen rajanveto on eläketurva-asioissa erityisen tärkeää. Eläketurvakeskus ja vakuutusosoikeus ovat ratkaisuissaan maininneet seikkoja, jotka puoltavat toisaalta sitä, että työ on suoritettu yrittäjänä, ja toisaalta työn suorittamista työntekijänä. Kuten työoikeudessakin, tunnusmerkit voidaan jakaa yhtäältä *aineellisiin* ja toisaalta *muodollisiin*. Aineellisia tunnusmerkkejä ovat muun muassa työn johto ja valvonta. Muodollisia tunnusmerkkejä ovat mm. toimiminen yritysmuotoisesti, tehdyt sopimukset, palkanmaksutapa jne.²¹⁴

Tehtäessä em. rajanvetoa yhtenä tärkeänä kriteerinä on, missä määrin työn teettäjälle kuuluu *työn johto ja valvonta*. Rajanvedon tekee ongelmalliseksi se, että myös yrittäjänä tehtyyn työsuoritukseen kuuluu työn teettäjän oikeus tarkistaa ja hyväksyä lopputulos. Johdon ja valvonnan toteutumisen puolesta vaikuttavat seikat ovat moninaiset. Mikäli esimerkiksi työ suoritetaan työn tilaajan tiloissa, noudatetaan työn tilaajan määrittelemää säännöllistä työaika ja hänen antamiaan yksityiskohtaisia ohjeita eikä työn suorittaja saa käyttää sijaista, toteutuu yleensä työsuhteelta vaadittava johto ja valvonta. Mikäli edellä mainitut seikat eivät toteudu, on kyseessä todennäköisesti yrittäjänä tehty työ, johon sovelletaan YEL:a. Ongelmana käytännössä on se, että usein osa kriteereistä täyttyy mutta osa taas ei. Tällöin aivan kuten työoikeudessakin, ratkaisu tehdään kokonaisuutena, jolloin punnitaan yksittäistapauksittain eri kriteerien painoarvoa.²¹⁵

Ongelman johdon ja valvonnan osalta voi olla se, että joissakin tilanteissa suoritettava työ on monin tavoin *sidottua*. Esimerkiksi kääntäjien kohdalla työnantajan direktio-oikeus saattaa toteutua pelkästään sillä, että *käännettävä teksti* asettaa työlle rajat. Käännettävä teksti saattaa siis toimia riittävänä ohjeistuksena johto- ja valvontaoikeuden kannalta. Kokonaisarviointissa kiinnitetään luonnollisesti huomiota myös esimerkiksi toiminnan itsenäisyyteen ja yleiseen yrittäjämäisyyteen.²¹⁶

VakO 29.1.1987 (3464/85): X oli kääntänyt kotonaan omilla välineillään patenttihakemus-tekstejä patenttitoimistolle. Hän on ollut aikaisemmin patenttitoimiston palveluksessa ja jatkanut sitten käännöstöiden tekemistä kotonaan. Tekstit oli käännettävä tarkoin annetussa tekstissä pitäytyen, joten työn teettäjällä on katsottava olleen työn johto- ja valvontaoikeus. X:llä ei samanaikaisesti ollut muita työn teettäjiä. Kääntäjä työskenteli työsuhteessa.

²¹⁴ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 139.

²¹⁵ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 125.

²¹⁶ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 126, 136.

VakO 30.3.1995 (9970/93): X on työskennellyt televisioyhtiön kirjeenvaihtajana Norjassa. Hän on tarjonnut taikka yhtiö on tilannut uutis- tai ajankohtaisjuttuja häneltä. Työskentelyä varten hänellä on kotona työhuone. Työssä käytettävät magnetofoni ja tv-kasetit ovat yhtiön. Kirjoituskone, puhelin ja faksi ovat omia. Jatkuvaan työskentelyyn ei ole ollut velvollisuutta. Palkkion suuruus on määräytynyt sen perusteella, onko kyseessä ollut puhelin- vai tv-raportti. X ei ole ollut yhtiön lähettämä työntekijä, vaan kyseisessä maassa asuva henkilö. VakO:n mukaan X:n työskentely on ollut niin itsenäistä, ettei hänen voida katsoa työskennelleen yhtiön johdon ja valvonnan alaisena työsuhteessa olevana työntekijänä, vaan hän on toiminut itsenäisenä ammatinharjoittajana. X ei kuulu myöskään (vanhan) YEL:n (468/1969) piiriin, koska hän ei asu Suomessa.

VakO 21.11.1996 (5558/95): A oli sanomalehdessä suorittamansa päätyön ohella vuosina 1986–1991 ottanut Mikkelin teatterin näytelmien harjoituksissa valokuvia teatterin mainoksia ja käsiohjelmia varten käyttäen omia välineitä ja materiaaleja sekä valmistaen kuvat omissa tiloissaan. Teatterin kannatusyhdistys oli valinnut A:n suosittelemista vedoksista haluamansa kuvat eikä muuta työskentelyä ollut kannatusyhdistyksen taholta rajoitettu. A:lta oli tilattu kuvia ensi-iltakohtaisesti ja työstä oli maksettu ensi-iltakohtaiset kertakorvaukset. Vuodessa oli ollut 6–7 kuvausprojektia. Huolimatta siitä, että ennakonpidätys oli toimitettu ennakonpidätystodistuksella ja A:lle oli maksettu myös vuosilomaa vastaava korvaus ja korvauksia materiaalikuluista, A:n ei voitu katsoa toimineen kannatusyhdistyksen johdon ja valvonnan alaisessa työsuhteessa olevana työntekijänä vaan itsenäisenä ammatinharjoittajana. Näin ollen työskentelyyn oli sovellettava (vanhaa) yrittäjien eläkelakia (468/1969). Eläkelautakunnan päätöstä ei muutettu. (Äänestys 4–1).²¹⁷

Silloin, kun työpaikkana on työn suorittajan koti tai muu hänen itsensä valitsema paikka eikä tämä ole työn teettäjän tiloissa, on kyseessä *koti- tai etätö*. Työsopimuslain 1:1.3:n mukaan lain soveltamista ei estä pelkästään se, että työ tehdään työntekijän kotona tai hänen valitsemassaan paikassa. Koti- ja etätöön kohdalla työnantajan välitön johto- ja valvontamahdollisuus kuitenkin vähenee. Valvonnan painopiste siirtyy työajan valvonnasta työtuloksen valvontaan.²¹⁸

Etätö on työtä, jota tehdään joko kotona, liikkuen tai erityisessä etätoimistossa. Jos kyse on etätösuhteesta, koskevat sitä kaikki työlainsäädännön määräykset kuten työsuhdeturva,

²¹⁷ Päätöksessä mainittu eläkelautakunta on nykyisin nimeltään työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunta. Se on eläkelaitoksista riippumaton ensimmäinen muutoksenhakuaste työeläkeasioissa. Vasta sen päätöksistä valitetaan vakuutusosoikeuteen.

²¹⁸ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 137.

sairausajan palkka, vuosilomalaki ja eläketurva. Etätyötä tehdään kuitenkin myös yrittäjänä. Freelancetyyppisille töille etäyrittäjäyys on luonteva tapa toimia. Koti- ja etätyölle ominainen perinteisen johdon ja valvonnan puuttuminen saattaa vaikeuttaa sen arvioimista, onko kotona työtä suorittava henkilö työsuhteessa vai ei. Jotta kotityöntekijää voidaan pitää työsuhteisena, on edellytetty, että työn teettäjä esimerkiksi antaa riittävät ohjeet työn suorittamisesta ja tarkastaa valmiit tuotteet.²¹⁹

VakO 28.2.1985 (3370/84 ja 3584/84): X toimi suullisen sopimuksen perusteella erään puoluelehden elokuva-arvostelijana v. 1948–1981. Hän katsoi viikoittain 4–5 elokuvaa, joista hän kirjoitti arvostelun lehden sunnuntainumeroon. Työn X teki kotonaan ja omilla välineillään. Hän toimitti jutun määräpäivänä toimitukseen ja sai siitä korvauksena sovitun kiinteän viikkomaksun. X:lle ei maksettu vuosilomakorvausta, ei päivärahaa eikä kulkukorvauksia. X:n työskentelyä muille toimeksiantajille ei ollut rajoitettu muutoin kuin ettei hän saanut kirjoittaa muihin sanomalehtiin. X oli kirjoitellut aikakauslehtiin erilaisia artikkeleita. X:ään oli sovellettava YEL:a.

Arvioitaessa työn suorittajan statusta huomio tulee kohdistaa myös siihen tapaan, jolla tehty työ korvataan. Yrittäjäsuhteen ja YEL:n puolesta puhuu mm. se, että korvaus maksetaan kertakorvauksena tai että vuosilomakorvauksia ja kulukorvauksia ei makseta. Työsuhteen tunnusmerkistö puolestaan voi täytyä, mikäli palkkio on säännöllinen, vuosilomakorvaus maksetaan ja työn suorittajalla on oikeus kulukorvauksiin.²²⁰

Yrittäjästatukseen liittyy liiketoiminnalle ominainen toiminnasta aiheutuva taloudellinen riski. Mitä pienempi tappionriski työn suorittajalla itsellään on, sitä todennäköisemmin kyseessä on työsuhde. Taloudellista riskiä ei välttämättä synny esimerkiksi silloin, kun työntekijä siirtyy tekemään yrittäjänä aikaisempia töitään.²²¹

Työnantajan kanssa tehdyllä sopimuksella on usein merkitystä ratkaistaessa eläkkeenmaksuvelvollisuutta. Eläkeviranomaiset näyttävät huomioivan ratkaisuisaan nykyisin aiempaa useammin osapuolten tarkoituksen. Jos työ on tarkoitettu tehtäväksi yrittäjänä, on se sellaisenaan yhtenä kriteerinä YEL:n soveltamiseksi. Mutta jos sopimus ei vastaa

²¹⁹ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 138.

²²⁰ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 126.

²²¹ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 127; ks. myös edellä oleva VakO-päätös 29.1.1987/3464:85.

todellista tilannetta, ei sopimuksen olemassaolo ole ratkaisevaa. Esimerkiksi jos henkilö perustaa yrityksen, jonka nimissä hän ryhtyy hoitamaan aikaisemmin työsuhteessa tekemäänsä työtä mutta olosuhteissa ei tapahdu olennaista muutosta, ei YEL:a ole sovellettu.²²²

Kun yritys on merkitty ennakkoperintärekisteriin, poistuu työnantajan velvollisuus suorittaa yritykselle maksamistaan korvauksista ennakonpidätys ja työnantajan sosiaaliturvamaksu. Rekisteröitymisen oikeusvaikutukset koskevat kuitenkin vain ennakkoperintää ja siihen liittyvää sosiaaliturvamaksun suorittamista. Tulkinnanvaraisissa tapauksissa rekisteröinti on yksi arvioinnissa huomioon otettavista seikoista. Eläkeoikeudessa ei kuitenkaan lähtökohtaisesti sivuuteta yhtiötä.²²³

ETK 27.9.1995 (sov. 11804): Kaupunki on tilannut tulkin neuvolaan Kielipalvelu B:ltä. Kaupunki on tiedustellut, tuleeko sen maksaa eläkemaksut ja periä palkansaajan työeläkemaksu ko. yritykselle suoritetuista ennakkoperintälain 6 §:n mukaisista korvauksista. Yritys on merkitty ennakkoperintärekisteriin, jolloin palkasta ei suoriteta ennakonpidätystä eikä makseta työnantajan sosiaaliturvamaksua.

ETK totesi, että ennakkoperintärekisteröitymisen oikeusvaikutukset koskevat vain ennakkoperintää ja siihen liittyvää sosiaaliturvamaksun suorittamista. Jos kaupunki on tilannut palvelun käänös- tai tulkkirytykseltä, voidaan lähtökohtaisesti olettaa, ettei kyseessä ole työoikeudellinen työsuhde yrityksen lähettämän henkilön ja kaupungin välillä.

Suomen Journalistiliiton edunvalvontajohtaja Petri Savolainen kertoo, että vielä 2000-luvun alussa YEL-vakuutuksen ottamisen laiminlyöntejä tapahtui jonkin verran, mutta sittemmin tilanne on parantunut. Jokainen freelancer saa kuitenkin itse määrittää yrittäjäeläkkeensä tason oman harkintansa mukaan, ja usein YEL-vakuutus otetaan alhaisemmalle työtulolle kuin paljonko on oikeasti ansaittu, tyypillisesti noin 75 %:lle todellisesta ansiotasosta. Koska YEL-vakuutuksen taso vaikuttaa monen muunkin sosiaaliturvaelementin kuin vain tulevan eläkkeen tasoon – esimerkiksi sairaus- ja äitiyspäivärahan suuruuteen – Savolainen kehottaakin freelancereita panemaan ensin perusturvansa kuntoon ja harkitsemaan vasta sen jälkeen muita sijoituskohteita.²²⁴

²²² Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 127; ks. myös VakO 29.1.1987/3464:85.

²²³ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 129.

²²⁴ Savolainen suullisesti 7.1.2011.

Myös Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton toiminnanjohtaja Liisa Leppänen kertoo, että hänen tietämänsä mukaan freelancekääntäjät yleensä kyllä vakuuttavat itsensä, mutta usein ”hyvin alakanttiin”. Hän arvostelee YEL-vakuutusta sen kalleudesta. Toinen kääntäjä koskeva epäkohta on, että tekijänoikeuskorvausten tapauksissa kustantamot eivät maksa työnantajan eläkemaksuja. Niinpä esimerkiksi kaikki kaunokirjallisuuden kääntäjät ovat YEL-velvollisia. Mutta jos kääntäjä onnistuu saamaan vähintään neljän kuukauden pituisen apurahan, hän kuuluukin sen osalta maatalousyrittäjän eläkelain (MYEL, 1280/2006) piiriin, joka on huomattavasti ”reilumpi” järjestelmä kuin YEL.²²⁵

Kyselyni kysymykseen ”Oletko ottanut yrittäjäeläkevakuutuksen?” kaikkiaan 62 henkeä (31,8 % vastaajista) vastasi ”Olen, ja sen taso on mielestäni riittävän korkea”, 78 henkeä (40,0 % vastaajista) ”Olen, mutta sen taso on sen kalleudesta johtuen kovin alhainen” ja 11 henkeä (5,6 % vastaajista) ”En, vaikka pitäisi, koska se on liian kallis”.

Seuraavassa freelancereiden spontaaneja kommentteja eläkevakuutus­kysymykseen:

”Eläkemaksu on aivan järjettömän suuri. Lisäksi siitä saatava eläke on eläkefirman laskurin mukaan ihan surkea, paljon vähemmän kuin jos säästän rahat itse.

”Maksan melko korkeaa, tulojeni mukaista YEL-maksua. Olen kyllä harkinnut, pitäisikö siirtyä maksamaan vain minimi-YEL ja sijoittaa sama raha mieluummin esim. rahastoihin tai suoraan osakkeisiin. En usko, että nyt maksamistani raskaista eläkemaksuista huolimatta Suomen valtio tulee maksamaan minulle kovinkaan kummoista eläkettä.”

”YEL-maksu on hyvin korkea. Tämä on vasta ensimmäinen vuoteni ammatinharjoittajana enkä ole osannut tarkkaan määritellä tulojeni YEL-tasoa varten, mutta maksan juuri sen verran, että saisin oikeuden osa-aikaeläkkeeseen. Olen kuullut muilta ammatinharjoittajilta, että se ei ole läheskään riittävä eläkkeenä ja se tavallaan ”kumooa” sellaista eläkettä, mitä saisin, jos olisin palkansaaja. Maksan täysin omaa eläkettäni ja minua huolestuttaa, minkälainen se rahatilanne on sitten, kun jään eläkkeelle.”

”Taso vastaa tulotasoani, mutta en usko, että siitä kertyvällä eläkkeellä elää.”

”YEL vastaa nyt aika hyvin tämänhetkistä tulotasoani, mutta saadakseni edes jonkinlaisen eläkkeen minun pitäisi pystyä joko nostamaan YEL:iä huomattavasti tai ottamaan jokin muu eläkevakuutus. Siihen ei valitettavasti ole varaa, joten odotettavissa ovat köyhät eläkevuodet.”

”Tiedän, että YEL:ni taso on alalla poikkeuksellisen korkea, mutta se ei silti vastaa kuin puolia verotettavasta tulostani.”²²⁶

²²⁵ Leppänen suullisesti 11.1.2011.

²²⁶ Viimeisen kommentin esittäjän laskutus on noin 120 000 ja verotettavat tulot 85 000 euroa vuodessa.

4.3. Sairausajan turva

Työsopimuslain 2:11:n mukaan työntekijällä, joka on sairauden tai tapaturman vuoksi estynyt tekemästä työtään, on oikeus sairausajan palkkaan sairastumispäivää seuraavalta yhdeksältä arkipäivältä. Tämän jälkeen työntekijällä on oikeus saada sairausvakuutuslain perusteella sairauspäivärahaa. Työsopimuslaissa säädettyä palkanmaksuvelvollisuutta voidaan rajoittaa työehtosopimuksella. Useissa työehtosopimuksissa työntekijän oikeutta sairausajan palkkaan on rajoitettu ns. karenssipäivällä tai -päivillä. Toisaalta työnantajalla on työehtosopimusten mukaan yleensä velvollisuus maksaa työntekijälle sairausajan palkkaa pitemmältä kuin yhdeksän päivää jatkuvan sairauden ajalta.²²⁷

Sairausvakuutuslain (SVL) mukaan työkyvyttömällä on ns. *omavastuu aika*: SVL 8:7.1:n mukaan sairauspäivärahaa tai osasairauspäivärahaa maksetaan työkyvyttömyyden ajalta lukuun ottamatta työkyvyttömyyden alkamispäivää ja yhdeksää sitä lähinnä seuraavaa arkipäivää. Kuten edellä todettiin, työsuhteessa oleva saa ko. ajalta sairausajan palkkaa. Kyseinen etuus koskee kuitenkin vain työsuhteessa olevia. SVL 8:10.1:n mukaan vakuutetulle, jolla on työkyvyttömyyden alkaessa voimassa YEL-vakuutus, maksetaan omavastuuajan korvauksena sairauspäivärahaa työkyvyttömyyden ajalta lukuun ottamatta työkyvyttömyyden alkamispäivää ja kolmea sitä lähinnä seuraavaa arkipäivää SVL 8:7.1:n mukaisen omavastuuajan päättymiseen asti.

Saadakseen sairauspäivärahaa vakuutetun on myös täytettävä SVL 8:3:ssä säädetty *työedellytys*. SVL 8:3:n mukaan vakuutetulla ei ole oikeutta sairauspäivärahaan, jos hän on ollut työkyvyttömyyden alkamista välittömästi edeltäneet kolme kuukautta yhdenjaksoisesti omasta syystään vailla omaa työtä tai ansiotyötä. Vakuutetulla on kuitenkin työedellytyksen puuttumisen estämättä oikeus saada sairauspäiväraha vähimmäismäärän suuruisena, kun hänen työkyvyttömyytensä on kestänyt yhdenjaksoisesti vähintään 55 päivää.

Sairauspäivärahan määrä lasketaan SVL 7:1:n mukaan yleensä verotuksessa viimeksi vahvistettujen *työtulojen* mukaan. Esimerkiksi vuonna 2011 alkavan työkyvyttömyyden

²²⁷ Tiitinen – Kröger, Työsopimus oikeus (2008), s. 220.

perusteella maksettava päiväraha lasketaan vuoden 2009 työtulojen mukaan, jotka on tarkistettu ns. palkkakertoimella. Työtuloa ovat mm. palkkatulot ja eräät ansiotulot.²²⁸

Sairauspäivärahan määrä lasketaan v. 2011 seuraavasti:

Työtulo € vuodessa	Päiväraha € päivässä (poislukien pyhäpäivät)
Enintään 1 285	Ei päivärahaa
1 286 – 33 479	0,7 x vuosityötulo : 300
33 480 – 51 510	78,12 + 0,4 x (vuosityötulo – 33 479) : 300
Yli 51 510	102,16 + 0,25 x (vuosityötulo – 51 510) : 300 ²²⁹

Päivärahan määrään vaikuttaa myös se, onko etuuden saaja työntekijä vai itsenäinen ammatinharjoittaja tai yrittäjä. Työntekijän osalta sairauspäiväraha määräytyy yleensä verotuksessa viimeksi vahvistettujen, palkkakertoimella tarkistettujen työtulojen mukaan. Päivärahan määrää laskettaessa työtulosta vähennetään tulon hankkimisesta aiheutuneet kustannukset, joita ovat mm.

- asunnon ja työpaikan väliset matkakustannukset
- ay- ja työttömyyskassan jäsenmaksut
- vakuutusmaksuvähennys 3,67 %
- tulonhankkimisvähennys ja muut mahdolliset tulonhankkimiskulut.²³⁰

Sairauspäiväraha voidaan laskea myös työkyvyttömyyttä edeltävien 6 kuukauden työtulojen mukaan, jos työntekijän tulotaso on noussut vähintään 20 prosenttia viimeksi vahvistettuun verotukseen verrattuna. Tulojen muutoksesta on esitettävä selvitys.²³¹

Yrittäjän tai itsenäisen ammatinharjoittajan osalta sairauspäiväraha määräytyy yleensä YEL-vakuutuksessa vahvistetun työtulon perusteella. Esimerkiksi vuonna 2011 alkavan sairausajan päivärahan perusteena on vuoden 2009 keskimääräinen YEL-työtulo, joka on tarkistettu palkkakertoimella. YEL-vakuutuksen työtulo syntyy yrittäjän tai ammatinharjoittajan maksamien vakuutusmaksujen mukaan. Vakuutuksen työtulo ei siis ole sama kuin todellinen yritys- tai ammattitoiminnasta saatu palkka- tai muu ansiotulo. Yrityksestä

²²⁸ www.kela.fi → Sairastaminen → Sairauspäiväraha → Määrä (3.1.2011).

²²⁹ Kelan etuudet numeroina 2011, s. 14.

²³⁰ www.kela.fi → Sairastaminen → Sairauspäiväraha → Määrä → Työntekijälle (3.1.2011).

²³¹ www.kela.fi → Sairastaminen → Sairauspäiväraha → Määrä → Työntekijälle (3.1.2011).

nostettu palkka ei vaikuta sairauspäivärahan määrään silloin, kun se maksetaan YEL-vakuutuksen mukaan. YEL-työtulosta ei tehdä tulonhankkimisvähennyksiä.²³²

Myös yrittäjän tai ammatinharjoittajan sairauspäiväraha voidaan laskea työkyvyttömyyttä edeltävien 6 kuukauden työtulojen mukaan, jos YEL-työtulo vuosituloksi muutettuna on 20 prosenttia suurempi kuin viimeksi vahvistetun verovuoden YEL-työtulo. Tällöin Kela laskee työtulot 6 kuukauden ajalta välittömästi ennen työkyvyttömyyden alkamista ja kertoo ne kahdella vuosituloksi. Vakuutetun yrittäjän tai ammatinharjoittajan ei tarvitse esittää Kelalle selvitystä YEL-työtulosta, sillä Kela saa tiedon suoraan eläkelaitoksista.²³³

Jos henkilö on ns. *sivutoiminen yrittäjä* eli hän toimii sekä yrittäjänä tai ammatinharjoittajana ja on samaan aikaan palkkatyössä toisella työnantajalla, sairauspäivärahaa laskettaessa huomioidaan sekä palkkatulo että vakuutuksen työtulo.²³⁴

Jos henkilö ei ole vakuuttamisvelvollinen eikä hänellä sen vuoksi ole YEL-vakuutusta, hänen työtulokseen huomioidaan omasta yritystoiminnasta saadut ansiotulot eli palkkatulo sekä yritys- tai muun toiminnan ansiotulo-osuus. Osakeyhtiömuotoisessa yrityksessä työskentelevän yrittäjän työtuloksi katsotaan kuitenkin vain palkkatulo, ei esimerkiksi osinkotuloja.²³⁵

Ohessa freelancereiden kommentteja kysymykseeni ”Jos sairastut, maksaako toimeksi-antajasi sinulle sairausajan palkkaa?”:

”Ei tietenkään.”

”Olen varma, ettei maksaisi.”

”Tilanne ei ole tullut eteen, mutta eivät varmasti maksa.”

”Päinvastoin, olisin pulassa, jos töiden toimitus sairauteni takia viivästyisi.”

”Ei tietenkään. En ole työsuhhteessa kehenkään. Päinvastoin -sairaus- ja lomapäivät tuottavat taseeseen pelkkää miinusta. Aineistojen jättöpäivät eivät sairauden sattuessa muutu, joten omassa ajankäytössä on varauduttava kaikkeen.”

”Tsiisuus, ei tietenkään. Minulla on oma osakeyhtiö ja myyn juttuja eli ns. tekijänoikeuksia (ja kouluttajana koulutustuotteita). Ei kai kenenkään muun tarvitse maksaa minulle siitä, jos sairastan. Mutta juuri myös tämän vuoksi palkka ja palkkio ovat kaksi eri asiaa.”

²³² www.kela.fi → Sairastaminen → Sairauspäiväraha → Määrä → Yrittäjälle (3.1.2011).

²³³ www.kela.fi → Sairastaminen → Sairauspäiväraha → Määrä → Yrittäjälle (3.1.2011).

²³⁴ www.kela.fi → Sairastaminen → Sairauspäiväraha → Määrä → Yrittäjälle (3.1.2011).

²³⁵ www.kela.fi → Sairastaminen → Sairauspäiväraha → Määrä → Yrittäjälle (3.1.2011).

”Yhtyneet-sopimuksessa on kohta sairausajan palkan maksusta, mutta kynnyksellä käyttää sitä on suuri. Flunssat sairastetaan omaan piikkiin.”

”Vuonna 2008 sairastuin vakavasti, jouduin luopumaan n. 70 %:sta sovituista töistä. Vaikka olin tuolloin ollut n. 20 vuotta työsuhteinen freelancer, en saanut Yleltä sairausajan karenssin (9 arkipäivää) aikaista korvausta. Nyt sen kai saisi (siitä suurkiitos Journalistiliitolle!), mutta en usko, että kukaan uskaltaisi sitä vaatia tai edes anoa. Ylen freelancerien "ulkoistamisuhka" ei ole vielä kukaan poistunut. Vuonna 2008 sain 3 viikon sairausloman ajalta n. 75 euroa, 4 viikon ajalta niukin naukin 100 euroa. Se ei kuulu naurata!”

”MTV Oy:llä pitäisi tulla ohjelmatyöntekijöille sairausajan palkkaa, mutta pomoni sanoi, että se ei kuulu minulle. Toisella osastolla tietääkseni maksetaan.”

”Kääntäjäyrittäjä joko tekee töitä sairaana tai jää ilman palkkaa sairausajalta. Toimistot varmaan vaativat myöhästymissakkoja, jos työ myöhästyy sairastumisen vuoksi. Onneksi ei ole tullut tällaista tilannetta vielä eteen.”

”Sairaspäiviä ei voi olla, koska deadline pysyy samana, vaikka kuinka sairastaisi.”

”Free ei sairasta. Jos sairastaa niin että ei pysty töihin, se on katastrofi.”

4.4. Työttömyysturva – aitoa vai fiktiivistä?

Työttömyysturvajärjestelmällä turvataan työttömäksi joutuville henkilöille joko *minimitoimeentulo* (peruspäiväraha ja työmarkkinatuki) tai *tulotason kohtuullinen säilyminen* (ansioon suhteutettu päiväraha). Työttömyysturvajärjestelmän kannalta on merkityksellistä, suoritetaanko työtä työ- vai yrittäjäsuhteessa. Järjestelmässä on oma määritelmänsä yrittäjälle. Se kytkeytyy läheisesti eläketurvajärjestelmän yrittäjäkäsitteeseen.²³⁶

Työttömyyspäivärahaan on oikeutettu henkilö, joka täyttää työttömyysturvalain (TyöttL, 1290/2002) asettamat yleiset edellytykset päivärahan saannille. Työntekijän ja yrittäjän osalta nämä poikkeavat melkoisessa määrin toisistaan. Ansioon suhteutettuun päivärahaan on oikeutettu ainoastaan Suomessa asuva, työttömäksi työnhakijaksi *työ- ja elinkeino-toimistoon* (TE-toimisto) ilmoittautunut henkilö, joka on täyttänyt työttömyyskassan jäsenyys- ja työssäoloehdon sekä maksanut jäsenmaksut kassan sääntöjen mukaan. Lisäksi TyöttL 3:1:n mukaan edellytetään, että henkilö on 17–64-vuotias.²³⁷

²³⁶ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 104.

²³⁷ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 104; Työttömyyskassojen etuusopas 2010, s. 4–6, 16–17.

TyöttL 2:1:n mukaan työttömänä pidetään henkilöä, joka ei ole työsuhteessa tai päätoimisesti työllistyy yrittäjänä tai omassa työssään. Työttömänä pidetään lisäksi koko-aikaisesti lomautettua henkilöä.

Päivärahaa voidaan maksaa, jos henkilö on:

- kokonaan työtön (TyöttL 2:1)
- lomautettu joko kokonaan tai osa-aikaisesti (TyöttL 2:1)
- työnantajan aloitteesta osa-aikatyötä tekevä (TyöttL 4:1)
- sivutoiminen yrittäjä (TyöttL 2:4).²³⁸

TyöttL 5:2:n mukaan palkansaajakassan *jäsenyysehto* eli oikeus ansiopäivärahaan täyttyy, kun henkilö on ollut kassan jäsenenä eli vakuutettuna vähintään 34 edellistä viikkoa ja vakuutettuna ollessaan on täyttänyt työssäoloehdon. Peruspäivärahaan on oikeus työnhakijalla, joka vain täyttää työssäoloehdon.²³⁹

TyöttL 5:3:n mukaan palkansaajan *työssäoloehto* täyttyy, kun henkilö on ollut jäsenyysaikanaan 34 kalenteriviikkoa palkkatyössä, jossa työaika on kunakin kalenteriviikkona ollut vähintään 18 tuntia. Työn ei tarvitse olla yhdenjaksoista, vaan työssäoloehto kerryttäviä viikkoja voi kerätä välittömästi työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautumista edeltäneen, 28 kuukauden mittaisen tarkastelujakson aikana. Lisäksi TyöttL 5:4:n mukaan edellytetään, että työstä maksettu palkka on ollut työehtosopimuksen mukainen. Ellei alalla ole työehtosopimusta, palkan on oltava kokoaikatyöstä vähintään 1052 euroa kuukaudessa. Työssäoloehto koskee myös peruspäivärahaa.²⁴⁰

TyöttL 5:3.2–4:n mukaan em. 28 kuukauden tarkastelujaksoa pidennetään, jos henkilö on hyväksyttävästä syystä estynyt olemaan työmarkkinoiden käytettävissä. Hyväksyttäviä syitä ovat muun muassa sairaus, asevelvollisuus, päätoiminen opiskelu, apurahakausi, lapsen syntymä ja alle 3-vuotiaan lapsen hoito, osallistuminen TE-toimiston määräämään työllistymistä edistävään palveluun tai muu näihin rinnastettava syy.²⁴¹

²³⁸ Työttömyyskassojen etuusopas 2010, s. 6.

²³⁹ Työttömyyskassojen etuusopas 2010, s. 4.

²⁴⁰ Työttömyyskassojen etuusopas 2010, s. 4; TyöttL 5:4:n mukaiseen ansiorajaan tehdään vuosittain indeksitarkistukset. Nykyinen työssäoloehto astui voimaan 1.1.2010. Nykyisen lain alkuperäinen palkansaajan työssäoloehto oli 10 kk; ks. HE 115/2002 vp, s. 59.

²⁴¹ Työttömyyskassojen etuusopas 2010, s. 5.

TyöttL 5:10:n mukaan työssäoloehdon voimassaolo päättyy, kun henkilö on ollut poissa työmarkkinoilta yli kuusi kuukautta ilman hyväksyttävää syytä. Työttömyyskassa voi maksaa etuuksia vasta, kun henkilö on täyttänyt työssäoloehdon uudelleen. Myös se, jos henkilö toimii palkansaajakassan jäsenyysaikana päätoimisena yrittäjänä yli 18 kuukautta, aiheuttaa palkansaajan työssäoloehdon voimassaolon katkeamisen.²⁴²

TyöttL 5:13:n mukaan työttömyyspäivärahaa maksetaan viideltä päivästä viikossa *omavastuuajan* vähentämisen jälkeen. Palkansaajan omavastuu-aika on seitsemän työtöntä päivää tai seitsemää täyttä työtöntä päivää vastaava aika, jolloin henkilö on ollut työttömänä työnhakijana TE-toimistossa. Omavastuupäivien ei tarvitse olla peräkkäisiä päiviä, mutta niiden tulee kertyä kahdeksan peräkkäisen kalenteriviikon aikana.²⁴³

Mikäli henkilö on *osittain* työllistynyt, voidaan työttömyyspäiväraha maksaa niin, että saatu tulo otetaan huomioon ja hänelle maksetaan *soviteltua* työttömyyspäivärahaa. Sellaista voidaan TyöttL 4:1:n mukaan maksaa henkilölle,

- joka tekee osa-aikaista työtä työnantajan aloitteesta
- jonka päivittäistä tai viikoittaista työaikaa on lyhennetty lomautuksen johdosta
- joka on vastaanottanut enintään kaksi viikkoa kestävänsä kokoaikatyön
- jolla on tuloa sivutoimisesta yritystoiminnasta tai omasta työstä.²⁴⁴

TyöttL 2:4:n mukaan henkilöllä ei ole oikeutta työttömyysetuuteen siltä ajalta, jona hän työllistyy päätoimisesti yrittäjänä tai sitä vastaavalla tavalla omassa työssään. Henkilön, katsotaan työllistyvän siinä päätoimisesti, jos toiminnan vaatima työmäärä on niin suuri, että se on esteenä kokoaikaisen työn vastaanottamiselle. TyöttL 2:5.2:n mukaan yritystoiminta katsotaan sivutoimiseksi, jos henkilö on ollut vähintään 10 kuukautta kyseiseen yritystoimintaan liittymättömässä kokoaikatyössä *tai muutoin* voidaan päätellä yritystoiminnan vaatiman työmäärän olevan niin vähäinen, ettei se ole esteenä kokoaikaisen työn vastaanottamiselle.

Työttömän henkilön on ilmoitettava yritystoiminnastaan tai sen aloittamisesta TE-toimistoon. TE-toimisto ratkaisee, onko kyseessä päätoiminen vai sivutoiminen yritys-

²⁴² Työttömyyskassojen etuusopas 2010, s. 5.

²⁴³ Työttömyyskassojen etuusopas 2010, s. 6–7.

²⁴⁴ Työttömyyskassojen etuusopas 2010, s. 11.

toiminta. Yritystoiminnasta on ilmoitettava myös työttömyyskassaan. Päätoimista yritys-toimintaa harjoittava henkilö voi liittyä yrittäjäkassaan tai säilyttää jäsenyytensä palkan-saajakassassa enintään 18 kuukauden ajan.²⁴⁵

TyöttöL 1:6:n mukaan yrittäjäksi katsotaan henkilö, joka päätoimintaan varten on velvollinen ottamaan yrittäjän eläkelain (1272/2006) tai maatalousyrittäjän eläkelain (1280/2006) mukaisen vakuutuksen. Yrittäjäksi katsotaan myös yrityksessä työskentelevä yrityksen osaomistaja, joka kuuluu muun lakisääteisen eläkevakuutuksen piiriin, jos hän toimii johtavassa asemassa ja omistaa yksin vähintään 15 prosenttia tai hänen perheellään tai hänellä yhdessä perheenjäsentensä kanssa on omistuksessa vähintään 30 prosenttia yhtiöstä tai jos hän, hänen perheensä tai he yhdessä omistavat vähintään 50 prosenttia yhtiöstä.²⁴⁶

Päätoiminen yrittäjä tai omassa työssään työllistyvä ei voi työttömyyskassalain (603/1984) 3 §:n mukaan liittyä palkansaajakassan jäseneksi, vaan hänen tulee liittyä yrittäjäkassaan, jos hän haluaa vakuuttaa itsensä työttömyyden varalta. Näin on kuitenkin ollut vasta 1.1.2005 lähtien. Sitä ennen oli mahdollista, että freelancerin annettiin liittyä palkan-saajakassan jäseneksi – siitä huolimatta, että nykyisen työttömyysturvalain esitöiden luvussa, jossa tarkasteltiin silloista oikeustilaa, todettiin, että ”yrittäjäksi katsottava henkilö ei voi tehokkaasti vakuuttaa itseään palkansaajakassassa”²⁴⁷ – ja sitten kun häneltä yllättäen loppuivat työt, työvoimaviranomaiset katsoivat hänen työllistyvän ”omassa työssään” ja epäsivät häneltä näin oikeuden työttömyyspäivärahaan.

Yrittäjä määriteltiin (vanhassa) työttömyysturvalaissa (602/1984) ensimmäisen kerran vuoden 1995 lainmuutoksessa. Määrittely sidottiin jo tällöin muuhun sosiaalivakuutus-lainsäädäntöön: yrittäjänä pidettiin elinkeinon- tai ammatinharjoittajaa, joka päätoimintaan varten oli velvollinen ottamaan (vanhan) yrittäjien eläkelain (468/1969) tai (vanhan) maatalousyrittäjien eläkelain (467/1969) mukaisen eläkevakuutuksen.²⁴⁸ Nykyisen työttömyysturvalain (1290/2002) esitöissä yrittäjän määritelmän osalta tyydyttiin vain viittaamaan vanhaan lakiin ja sen mukaiseen ”vakiintuneeseen käytäntöön”, vaikka

²⁴⁵ Työttömyyskassojen etuusopas 2010, s. 16.

²⁴⁶ Työttömyyskassojen etuusopas 2010, s. 16.

²⁴⁷ HE 115/2002 vp, s. 41.

²⁴⁸ HE 267/1994, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.1. Työttömyysturvalaki 1 a §. Yritystoimintaa harjoittava henkilö.

”käytännössä yrittäjän määritelmää ja yritystoiminnan työvoimapoliittista arviointia koskevien säännösten soveltamisessa on ilmennyt epä johdonmukaisuutta”.²⁴⁹

Kuten eläketurvaa koskevasta jaksosta 4.2 edellä ilmeni, freelancer-nimikkeestä tai työn tekemisestä maksettavan vastikkeen verokohtelusta ei voida päätellä, kuuluuko henkilö YEL:n vai TyEL:n soveltamisalaan – itsenäinen ammatinharjoittaja voi tehdä työtä myös työsuhteisena. Eläkevakuutuslainsäädännön työntekijä–yrittäjä-ajanvedon epämääräisyys heijastuu siis myös työttömyysturvan puolelle. Myös työttömyysturvan osalta ratkaisu onkin perustettu yleisiin työoikeudellisiin näkökohtiin.²⁵⁰ Seuraavasta työttömyysturvalautakunnan ratkaisusta ilmenee, minkälaisiin aineellisiin tunnusmerkkeihin lautakunnassa on kiinnitetty huomiota. Vaikka kyse ei ole olekaan freelancekääntäjistä tai -toimittajista, se on silti valaiseva.

TTLK 11.9.1996 (6863/95/A): V oli toisen palveluksesta työttömäksi jäätyään tehnyt tarjouslaskentaa vuodesta 1992 alkaen eri yrityksille kotonaan laskuttaen palkkiot ja kulut yrityksiltä. Hänet oli TTLK:n 28.1.1994 antamalla päätöksellä katsottu satunnaisissa kokoaikatyösuhteissa työskenteleväksi henkilöksi, jolle tuli maksaa päivärahaa hänen ilmoittamiltaan työttömyyspäiviltä. V oli tehnyt samaa työtä edelleen 17.4.1995 lukien. V ei ollut esittänyt työsopimuksia eikä selvityksiä sotu-maksujen maksamisesta. Hänen kotona tekemässään työssä ei ollut työajan valvontaa. V oli ammatinharjoittaja, joka työskentelee toimeksiannoista ja työllistyy omassa yritystoiminnassaan.

Mielestäni yllä mainitussa työttömyysturvalautakunnan ratkaisussa on kyseenalaista se, että kirjallisten työsopimusten puuttumiselle ja työn teettäjän sosiaaliturvamaksujen laiminlyönnille on annettu merkitystä. Ensinnäkin työsopimus on vapaamuotoinen oikeustoimi – se oli sitä jo vanhan työsopimuslain (320/1970) aikana. Perussuhdeteoria vaatii, että jos työsuoritusta edellyttävään oikeussuhteeseen on sovellettava työsopimuslakia, siihen on sovellettava pääsääntöisesti myös muuta työlainsäädäntöä, siis myös työntekijöitä koskevaa sosiaalivakuutuslainsäädäntöä. Näin ollen sosiaaliturvamaksujen laiminlyönnin tulkitseminen niin, että kyse on jostain muusta kuin työsuhteesta, on kehäpäätelyä.

Suomen Journalistiliiton edunvalvontajohtajan Petri Savolaisen mukaan ennen vuotta 2005 tuli työttömyyskassoissa vastaan useinkin tapauksia, joissa jouduttiin pohtimaan, onko

²⁴⁹ HE 115/2002 vp, s. 40.

²⁵⁰ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 106.

freelancer työsuhteessa vai yrittäjä. Kun nykyään edunvalvontajärjestöjen yhteydessä olevat työttömyyskassat ovat selkeästi joko palkansaaja- tai yrittäjäkassoja, ongelma ei ole enää yhtä yleinen. Hänen tietämänsä mukaan ammattiliittojen ulkopuolisessa ns. Loimaan kassassa on edelleenkin jäsenenä useita freelancereita, joiden kohdalla em. ongelma saattaa tulla ajankohtaiseksi. Pulmatilanteisiin saattavat joutua myös mm. sellaiset freelancerit, jotka toimivat osittain radio- tai tv-toimittajina ja kuuluvat Yhtyneet-työehtosopimuksen piiriin eli ovat tältä osin työsuhteisia ja osittain lehdistön freelancereina ja ovat tältä osin yrittäjiä.²⁵¹

Sivutoiminen yritystoiminta ei aseta rajoituksia palkansaajakassaan kuulumiselle. Sivutoimisen yritystoiminnan ansiotulot otetaan huomioon ansiopäivärahaa maksettaessa soviteltavana tulona. Mikäli sivutoiminen yritystoiminta on jatkunut pitempään, osoitetaan siitä saatavat ansiotulot työttömyysturvaetuksia haettaessa viimeksi vahvistetulla verotuspäätöksellä.²⁵² Käytännössä freelancerin mahdollisuudet tulla määritellyksi sivutoimiseksi yrittäjäksi saattavat kuitenkin olla vähäiset:

TTMHLK 9.1.2009 (4762/8/T): A ilmaisee tyytymättömyytensä annettuun päätökseen vaatien työmarkkinatukea evätyltä ajalta. Hänen tekemänsä oma käännoistyö on ollut ainoastaan sivutoimista. A:n mukaan työvoimatoimikunnan antama lausunto poikkeaa huomattavasti siitä, miten samanlaiset tapaukset on aikaisemmin työvoimatoimikunnassa ratkaistu. (...) A vetoaa myös hallinto-oikeudelliseen virallisperiaatteeseen sekä perustuslain 21–22 §:ään. A:n mielestä työvoimatoimikunnan lausunnosta ei ilmene, millä perustein hänen on katsottu työllistyvän nimenomaan päätoimisesti. Asiaa ei myöskään pyritty puolueettomasti ja objektiivisesti selvittämään eikä A:n esittämällä selvityksellä ole ollut vaikutusta työvoimatoimikunnan lausuntoon. Hän on selvityksissään nimenomaisesti vedonnut siihen, että kyseinen käännoistyö on ollut osa-aikaista omaa työtä. (...) Palkkion suuruudeksi muodostuu lausunnon tietojen perusteella noin 667 €/kk, jota ei voida yleisesti pitää päätoimisen työn vastikkeena. Kokoaikatyöstä suositetaan työehtosopimuksen puuttuessa maksettavaksi ainakin niin paljon, että työttömyysturvalain työssäoloehdon mukainen päivärahaoikeus täyttyy. Mainittu 667 €/kk on selvästi alle 75 % vähimmäispalkasta ja lisäksi päätoimisten kirjallisuuden kääntäjien keskimääräinen ansiotaso ylittää olennaisesti sanotun vähimmäispalkkasuosituksen. Työttömyysturvalain täytäntöönpanosta annetun asetuksen mukaan yritystoiminta on olennaista, jos työtulo on vähintään 710 €/kk. Ylimalkaan työn pää- ja sivutoimisuuden ratkaisun on kuitenkin

²⁵¹ Savolainen suullisesti 7.1.2011.

²⁵² Työttömyyskassojen etuusopas 2010, s. 16.

perustuttava työmäärään eikä esimerkiksi palkkion suuruuteen. A on ollut kaiken aikaa työttömänä työnhakijana ja varautunut siihen, että hänet saatetaan osoittaa milloin tahansa kokoaikatyöhön, ja hän olisi voinut tehdä saman verran sivutoimista käännöstyötä myös mahdollisen kokoaikatyön ohella. A toteaa myös, että työttömyysturvalain tarkoittamasta omasta työstä ei asianosainen ole velvollinen pitämään työaikakirjanpitoa eikä sellaista niin muotoin myöskään voida vaatia esitettäväksi.

Työttömyysturvan muutoksenhakulautakunta hylkää valituksen. Henkilöllä ei ole oikeutta työttömyysetuuteen siltä ajalta, jona hän työllistyy päätoimisesti yrittäjänä tai sitä vastaavalla tavalla omassa työssään. Yritystoiminta tai oma työ katsotaan sivutoimiseksi, jos henkilön työssäolon perusteella tai muutoin voidaan päätellä yritystoiminnan tai oman työn vaatiman työmäärän olevan niin vähäinen, ettei se ole esteenä kokoaikaisen työn vastaanottamiselle. Päätoimisesti yritystoiminnassa 4 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettulla tavalla työllistyneen henkilön katsotaan edelleen työllistyvän siinä siihen ajankohtaan asti, jona yritystoiminta todistettavasti on lopetettu tai se on ollut yhdenjaksoisesti keskeytyneenä neljän kuukauden ajan. Yritystoiminta tai oma työ katsotaan sivutoimiseksi, jos henkilö on ollut vähintään 10 kuukautta kyseiseen yritystoimintaan liittymättömässä kokoaikatyössä tai muutoin voidaan päätellä yritystoiminnan vaatiman työmäärän olevan niin vähäinen, ettei se ole esteenä kokoaikaisen työn vastaanottamiselle.

Asiakirjoista ilmenee, että A:lle on maksettu 6 000 euron käännöstyöpalkkio X Oy:stä. A on luovuttanut ko. yritykselle tietyn käännöksen, johon hänellä on tekijänoikeus. Käännöstyön hän kertoo laatineensa syksyn 2007 ja kevään 2008 välisenä aikana. Kyse ei ole ollut työsuhteesta. Työttömyysturvan muutoksenhakulautakunnan arvion mukaan A ei ole osoittanut samanaikaisella omaan työhön liittymättömällä kokoaikatyöllä tai muutoinkaan omaa työtään sivutoimiseksi. Edellä todetun perusteella A työllistyy päätoimisesti yrittäjänä tai sitä vastaavalla tavalla omassa työssään, minkä vuoksi hänellä ei voida katsoa olevan oikeutta työttömyysetuuteen evätyltä ajalta.

VakO 19.8.2010 (1523/2009/2709 – Edellisen jatkokäsittely): A on katsonut, ettei työttömyysturvan muutoksenhakulautakunnan päätöstä ole perusteltu riittävästi. Lautakunnan päätöksessä on mainittu, ettei A ole osoittanut omaa työtään sivutoimiseksi, vaikka hän on selvittänyt, kuinka palkkion suuruuden ja työvoimatoimikunnan määrittämän ansainta-ajan perusteella työmäärän vähäisyys on ilmeinen. A on kertonut kahden toimeksiannon työmäärän olleen sellainen, että jos hän olisi hoitanut ne päätoimisena työnä, se olisi työllistänyt hänet kokoaikaisesti noin kahdeksi kuukaudeksi.

Työttömyysturvan muutoksenhakulautakunnan päätöstä ei muuteta. Valitus hylätään.

Vakuutusosoikeus katsoo, että A ei ole osoittanut omaa työtään sivutoimiseksi.

Mielestäni työttömyysturvasta päättävien viranomaisten ratkaisut yllä olevassa oikeustapauksessa eivät laisinkaan vastaa Mäenpään hyvän hallinnon perusteisiin kuuluvaa luottamuksensuojaperiaatetta. Mainittu periaate tarkoittaa, että viranomaisen on otettava huomioon oikeusjärjestyksen perusteella suojatut oikeudet odotukset.²⁵³ Mitä virkaa on koko sivutoimisen yritystoiminnan säännöksillä, jolleivät niin vähäiset kuin 667 euron keskiukuukausiansiot oikeuta työttömyysturvan saamiseen?

Mutta hyvinkin on joskus käynyt, kuten erään freelancerin vastauksesta ilmenee:

”Myönteinen kohdalleni osunut asia on, että sain viime vuonna useamman kuukauden ajan soviteltua työmarkkinatukea, kun työtilanteeni kevätpuolella hiljentyi lähes olemattomaksi. Olin päätöksestä kovin yllätynyt ja ilahtunut. Näppituntumani onkin, että verrattuna esimerkiksi 1990-lukuun, jolloin aloitin oman toimintani, viranomaisten asennoituminen freelancetyötä tekeviin on selkeästi notkistunut.”

Jos palkansaajakassan jäsen ryhtyy yrittäjäksi, hänen suhteensa vanhaan työttömyysturvaansa ei kuitenkaan katkea heti paikalla. Päätoimisen yritystoiminnan aloittanut palkansaajakassan jäsen voi näet TyöttL 5:10a:n mukaan säilyttää jäsenyytensä palkansaajakassassa niin sanotun *jälkisuojan* eli 18 kuukauden ajan.²⁵⁴ Toisaalta jos palkansaajakassan jäsen yritystoiminnan aloitettuaan liittyy kuukauden sisällä yrittäjäkassan jäseneksi, siirtyy hänen jäsenyys- ja työssäolohtoaan TyöttL 5:8:n mukaan enintään kuusi kuukautta palkansaajakassasta yrittäjäkassaan.

VakO 12.6.2003 (120/2002): A oli toiminut (vanhan) työttömyysturvalain (602/1984) 1 a §:ssä tarkoitettuna yrittäjänä ajalla 1.12.1998–21.3.2000 eli alle 18 kuukautta. Siten häneltä ei edellytetty uuden yrittäjän työssäoloehdon täyttymistä, vaan hänellä oli ns. jälkisuojaoikeuden perusteella oikeus ansioon suhteutettuun työttömyyspäivärahaan aiemmin täytetyn palkansaajan työssäoloehdon perusteella. Sillä seikalla, että A:lla ei ollut ollut lakisääteistä eläkevakuutusta 1.12.1998 alkaen, ei ollut asiassa oikeudellista merkitystä.

VakO 7.11.2002 (9685/2001): A:n yritystoiminnan oli ilmoitettu alkaneen 1.3.1999. Hän oli saanut esteettömän työvoimapolitiittisen lausunnon 1.12.2000 alkaen, johon mennessä yritystoiminta oli ollut keskeytyneenä neljä kuukautta. Vaikka A oli (vanhan) työttömyysturvalain 5 a §:ssä (602/1984) tarkoitettulla tavalla työllistynyt yritystoiminnassa 1.8.2000 jälkeenkin,

²⁵³ Mäenpää, Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet (2008), s. 76.

²⁵⁴ Työttömyyskassojen etuusopas 2010, s. 17.

hän ei kuitenkaan ollut työskennellyt yrityksessään mainitusta päivästä alkaen työttömyysturvalain 16 §:n 5 momentissa tarkoitetulla tavalla. A:n ei siten voitu katsoa työskennelleen työttömyysturvalain 1a §:ssä tarkoitettuna yrittäjänä yli 18 kuukautta.

Palkansaajan ja yrittäjän jälkisuojan tarkoituksena on helpottaa siirtymistä palkansaajasta yrittäjäksi tai yrittäjästä palkansaajaksi. Kun henkilö siirtyy palkansaajakassasta yrittäjäkassan jäseneksi tai yrittäjäkassasta palkansaajakassan jäseneksi kuukauden kuluessa työoikeudellisen statusensa muuttumisesta, säilyy jäsenyys yhdenjaksoisena. Kassan vaihtamisen jälkeinen jälkisuojaja-aika on sama kuin aika, jona palkansaajan tai yrittäjän työssäoloehdon uudessa työttömyyskassassa tulisi täyttyä. Jos yrittäjäkassan jäsen liittyy kuukauden kuluessa palkansaajaksi ryhtymisestä ja yrittäjäkassasta eroamisesta palkansaajakassan jäseneksi, hän voi TyöttL 5:5:n mukaan tuoda palkansaajakassaan mukanaan jäsenyys- ja työssäoloehdot enintään 10 viikkoa.²⁵⁵

TyöttL 5:7:n mukaan ansiopäivärahaan on oikeus yrittäjäkassan jäsenellä, joka on ollut vakuutettuna vähintään 18 kuukauden ajan ja joka on vakuutettuna ollessaan täyttänyt yrittäjän työssäoloehdon. Työssäoloehto täyttyy, kun henkilö on toiminut 48 viime kuukauden ajan vähintään 18 kuukautta yrittäjänä siten, että yritystoiminta on ollut laajuudeltaan olennaista. Laajuudeltaan olennaista yritystoimintaa on aika, jona yrittäjä on eläkevakuuttanut itsensä vähintään 8520 euron vuositulosta (710 €/kk). Työssäoloehdoton luetaan vähintään neljä kuukautta kestäneet työskentelyjaksot.²⁵⁶

Jos työvoimaviranomaiset ovat katsoneet henkilön päätoimiseksi yrittäjäksi, hänellä ei TyöttL 2:5:n mukaan ole oikeutta työttömyysturvaan ennen kuin yritystoiminta on todistettavasti lopetettu tai se on ollut keskeytyneenä yhdenjaksoisesti vähintään neljän kuukauden ajan. Yritystoiminnan lopettamista tai vähintään neljän kuukauden keskeytystä ei kuitenkaan edellytetä mm. jos

- henkilöä on pidettävä palkansaajana rinnastettavana yrittäjänä (työskentelee pääsääntöisesti yhdelle toimeksiantajalle ja osallistuu itse työsuoritukseen)
- henkilön päätoiminen työllistyminen on ollut satunnaista (työskennellyt perheenjäsenen omistamassa yrityksessä enintään kuusi kuukautta)

²⁵⁵ Työttömyyskassojen etuusopas 2010, s. 17–18.

²⁵⁶ Työttömyyskassojen etuusopas 2010, s. 17. Nykyinen työssäoloehto astui voimaan 1.1.2010. Nykyisen lain alkuperäinen yrittäjän työssäoloehto oli 24 kk; ks. HE 115/2002 vp, s. 61.

- henkilön työ on loppunut yritystoiminnan edellytysten pysyväisluonteisen heikentymisen takia ja yritystoiminnasta siinä työskentelevää henkilöä kohti syntyvä tulo on vähemmän kuin TyöttL 5:7.1:ssä tarkoitettu yritystoiminnan olennaisuutta osoittava työtulon määrä.²⁵⁷

Palkansaajaan rinnastettava yrittäjä vapautettiin neljän kuukauden karensista jo vanhan työttömyysturvalain (602/1984) vuoden 1995 lainmuutoksessa. Tällaista yrittäjää ei kuitenkaan määritelty millään tavoin ko. lainmuutoksen esitöissä.²⁵⁸

TyöttL 2:5.1:n mukaan yritystoiminta on katsottava lopetetuksi konkurssiin asettamisella tai siinä aiemmin työllistyneen henkilön työkyvyn alennuttua olennaisesti tai kun muutoin on ilmeistä, ettei sitä enää jatketa. Yritystoiminta katsotaan todistettavasti keskeytetyksi, kun yhtiön selvitystilan tai yhtiön purkamista koskevan sopimuksen taikka ammatinharjoittajan tekemien ilmoitusten ja toimenpiteiden perusteella on pääteltävissä, että tuotannollinen ja taloudellinen toiminta on keskeytetty.

VakO 26.2.2004 (578/2003): Yritystoimintaa ei voitu katsoa (vanhan) työttömyysturvalain (602/1984) 5 a §:ssä tarkoitetulla tavalla lopetetuksi, koska työttömyysturvan saamisen työvoimapolitiittisista edellytyksistä annetun asetuksen (1368/1990) 5 a §:n 2 momentissa mainitut edellytykset eivät olleet täyttyneet.

Työttömyysturvalain 5 a §:n 3 momentin mukaan henkilön, joka on aikaisemmin työllistynyt päätoimisesti yritystoiminnassa, katsotaan työllistyvän yritystoiminnassa siihen ajankohtaan asti, jona hän on todistettavasti toiminnan kokonaan lopettanut. Työttömyysturvan saamisen työvoimapolitiittisista edellytyksistä annetun asetuksen (1368/1990) 5 a §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan henkilön on katsottava lopettaneen yritystoiminnan, jolleivät asianhaarat anna aihetta muuhun arvioon, kun osakeyhtiö on asetettu selvitystilaan. Saman asetuksen 5 a §:n 2 momentin mukaan selvitystilaan asetetun osakeyhtiön yritystoiminnan lopettaminen edellyttää lisäksi, että yritystoimintaan liittyvästä vaihto- tai käyttöomaisuudesta on luovuttu tai siitä on tehty myyntivoiton jaksottamiseksi etuuden maksajalle myyntivoittolaskelma. Jos vaihto- tai käyttöomaisuudesta ei ole luovuttu tai myyntivoittolaskelmaa ei ole esitetty, katsotaan yritystoiminnan keskeytyneen.

A:n yksin omistama yhtiö X Oy oli asetettu selvitystilaan 20.8.2001, jonka jälkeen A oli toiminut yhtiön selvitysmiehenä 12.9.2001 saakka.

²⁵⁷ Työttömyyskassojen etuusopas 2010, s. 16; vrt. TTMHLK 9.1.2009 (4762/8/T) ja VakO 19.8.2010 (1523/2009/2709).

²⁵⁸ HE 267/1994, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.1. Työttömyysturvalaki 5 a §. Päätoiminen yrittäjä.

A:n uskottavana pidettävän kertomuksen perusteella ei selvitysmiehen asemaan ole liittynyt työmäärältään merkittäviä tehtäviä ajalla 22.8.–12.9.2001. A ei ole kuitenkaan täyttänyt edellä mainittuna aikana kumpaakaan työttömyysturvan saamisen työvoimapolitiittisista edellytyksistä annetun asetuksen 5 a §:n 2 momentissa määrätyistä selvitystilaan asetetun osakeyhtiön käyttöomaisuutta koskevista vaihtoehtoisista edellytyksistä. Asetuksen 5 a §:n 2 momentin säännös on ehdoton, mihin nähden käyttöomaisuuden arvolla tai A:n esittämällä myyntivoitolaskelmaan ja myyntivoiton jaksottamiseen liittyvillä seikoilla ei ole merkitystä asian ratkaisun kannalta.

Edellä esitetyn perusteella A:n yritystoimintaa ei voida katsoa lopetetuksi ajalla 22.8.–12.9.2001 eikä hänellä siis ole oikeutta työttömyyspäivärahaan tänä aikana.

TTLK 3.9.1996 (936/95/124): Yrittäjä A oli ollut sairauslomalla 24.5. – 9.9.1995. Sairausloman jälkeen hänen yrityksensä ei ole saanut töitä. A on ilmoittautunut työnhakijaksi 21.11.1995. Yritystoiminta ei ole ollut todisteellisesti keskeytynyt työkyvyttömyyden alkamisesta vaan työnhakijaksi ilmoittautumisesta 21.11.1995 lukien, josta alkaa neljän kuukauden tarkastelujakso.

SJL:n edunvalvontajohtaja Petri Savolaisen mukaan suurin työttömyysturvaa koskeva ongelma on, ettei palkansaajakassa pysty vakuuttamaan freelancereita. Hänen arvionsa mukaan SJL:n jäsenistä vain ani harvat kuuluvat yrittäjäkassaan ja keskeisin syy tähän on yrittäjän neljän kuukauden mittainen karenssi. Jos yrittäjä tekee konkurssin, karenssia ei tule, mutta jos ”pakkoloppua” ei tule eikä freelancer myy työvälineitään, karenssi on väistämätön. Kesä ja vuodenvaihde ovat freelancerin elämässä usein tulottomia jaksoja. Niinpä yksi edunvalvontajärjestöjen tavoitteista onkin, että työttömyysturvalain yrittäjiä koskevaa neljän kuukauden karenssiaikaa saataisiin lyhennetyksi.²⁵⁹

Oman freelancer-kyselyni 195 vastaajasta vain 30 henkilöä (15,4 %) oli yrittäjäkassan jäseniä. Sen sijaan Yhtyneet-sopimuksen piiriin kuuluvat työsuhteiset freelancerit – Yleisradion ja MTV:n av-kääntäjät sekä radio- ja tv-toimittajat – olivat lähes järjestään palkansaajien työttömyyskassan jäseniä. Vastaajista peräti 124 henkilöä (63,6 %) ilmoitti, ettei kuulu mihinkään työttömyyskassaan. Syiksi lueteltiin seuraavia:

- Uskon, että riskini jäädä työttömäksi on varsin vähäinen – 41 henkilöä.
- Minulle on epäselvää, pitäisikö minun olla palkansaajakassan vai yrittäjäkassan jäsen – 1 henkilö.

²⁵⁹ Savolainen suullisesti 7.1.2011.

- Yrittäjäkassassa vaaditaan liian pitkä jäsenyys ennen kuin päivärahaa voi saada – 20 henkilöä.
- Yrittäjän työttömyysturvan karenssiajat ovat mielestäni liian pitkät – 26 henkilöä.
- Yrittäjäkassan jäsenmaksut ovat mielestäni liian korkeat – 38 henkilöä.
- Jostain muusta syystä – 46 henkilöä.

Jotkut vastaajista ovat kritisoineet työvoimaviranomaisia mielivaltaisista päätöksistä ja perustelujen hataruudesta tai puutteesta:

”Työvoimatoimikuntien juridinen taso on muuten aivan ala-arvoinen. Työvoimatoimikunta tulkitsee freekustannustoimittajapuolisoni juuri yrittäjäksi; puolisoni saama lausunto ei täyttänyt alkeellisimpiakaan vaatimuksia.”

”TE-toimistoissa ei ymmärretä freelancerin tilannetta eikä asemaa. Sivutoiminen työskentelyni katsottiin ensin sivutoimiseksi ja taannehtivilla totuudenvastaisilla työvoimapoliittisilla lausunnoilla jälkikäteen päätoimiseksi ja soviteltua työmarkkinatukea alettiin periä pitkältä ajalta yli 3700 € takaisin. Syntyi vaikutelma, että TE-toimistossa haluttiin säästää valtion varoja ja "sysätä" hankalaksi koettu asiakas pois sovitellulta työmarkkinatueltä. (...) Muutoksenhaku ei toimi, koska TE-toimiston kielteistä työvoimapoliittista lausuntoa ei saa kumotuksi. Ensinnäkään lausuntoa annettaessa ei hakijan selvityksiä vaivauduta ottamaan huomioon eikä hakijalle anneta ehdollista myönteistä lausuntoa enintään 4 kuukaudeksi, kuten TE-ministeriön ohje nro 745/023/2009 edellyttäisi. Toisekseen TE-toimisto antaa valitusasiassa vastineensa, mutta ei vaivaudu ottamaan siinä yksilöityä, perusteltua kantaa muutoksenhakijan järkeviin ja olenaisiin vaatimuksiin eikä perusteluihin. Hakija ei tule asiassa kuulluksi tosiasiallisesti eikä edes muodollisesti. Hakijalta evätään työttömyysetuus lähinnä "varmuuden vuoksi". Työllistymisen pää- ja sivutoimisuuteen ei oteta mitään kantaa, vaikka hakija on väittänyt työllistymistään sivutoimiseksi, vaan hakijan todetaan vain "työllistyvän". Muutoksenhakukin jää juupas-eipäs-väittelyn tasolle, koska muutoksenhakuviranomainen ei perustele päätöksiään noudattaen pro et contra -perustelemismallia, viranomaisen lausumiin liitetään automaattinen luotettavuusolettama (vastoin equality of arms -periaatetta) eikä hakijan perusteluja ja vaatimuksia edes vaivauduta kirjaamaan kunnolla resiittiin. Tässä loukataan perusoikeuksia (PL 21 §).

Eduskunnan apulaisoikeusasiamieskin on pannut ko. ongelman merkille:

AOA 28.1.2009 (361/4/07): (...) Nyt puheena oleva asia on hyvä osoitus kielteisen työvoimapoliittisen lausunnon perustelujen tärkeydestä. Työvoimatoimikuntia sitoo perustelujen osalta hallintolain 45 §, jonka mukaan perusteluissa on ilmoitettava, mitkä seikat ja selvitykset ovat vaikuttaneet asian ratkaisuun sekä mainittava sovelletut säännökset. Työministeriö on lisäksi

ohjeistanut työvoimatoimistoja ja työvoimatoimikuntia työvoimapolitiittisten lausuntojen antamisessa (ohje O/39/2003 TM). Ohjeissa korostetaan hyvien ja täsmällisten perustelujen merkitystä kielteisissä lausunnoissa ja viitataan erityisesti tilanteisiin, joissa hakija haluaa valittaa saamastaan päätöksestä.

Yllä olevan pitkän kritiikin esittäjä perusteli YEL-vakuutuksen ottamatta jättämistä seuraavasti:

”Käsittääkseni yrittäjäeläkevakuutus vain vaikeuttaisi työttömyysetuuden saamista: minut olisi entistä helpompi määritellä ”päätoimiseksi yrittäjäksi”, vaikka olisin tosiasiallisesti työtä vaille tai työllistyisin vain sivutoimisesti.”

SKTL:n toiminnanjohtaja Liisa Leppänen toivoo, että sosiaaliturvassa huomioitaisiin toiminimellinen luovan alan yrittäjä, jonka toiminta perustuu omaan työhön. Tällainen henkilö pyrkii lähinnä itsensä työllistämiseen ja harvoin liiketoiminnan kasvattamiseen. Hän kritisoi myös viranomaisten ”työllistyy omassa työssään” -määritelmää. ”Mikä on tosiasiallisesti alihankkijakääntäjän mahdollisuus vaikuttaa työhönsä?” hän kysyy.²⁶⁰

Varsinaisen yritystoiminnan päättymisestä TyöttL 2:5a:ssä on erotettu 1.1.2009 lähtien ”oman työn” päättymisen. Kyseisen lainkohdan mukaan päätoimisesti omassa työssään työllistyneen henkilön katsotaan edelleen työllistyvän siinä siihen ajankohtaan asti, kun työnhakijan esittämän selvityksen perusteella tai muuten on ilmeistä, ettei toimintaa enää jatketa. Oman työn katsomisesta sivutoimiseksi on voimassa, mitä sivutoimisesta yritystoiminnasta säädetään.

Hallituksen esityksen 92/2008 mukaan omana työnä pidetään sellaisia työnteon muotoja, joissa ei synny työsopimussuhdetta, joissa ei ole yrittäjän riskiä ja joissa toiminnan tavoitteena ei ole ainakaan välittömän liikevoiton saaminen. Tyypillisiä omassa työssään työllistyviä ovat ko. hallituksen esityksen mukaan taloan rakentavat, omaishoitajat, apurahan turvin työskentelevät sekä taiteentekijät.²⁶¹

Työ- ja elinkeinoministeriön TE-toimistoille ja -keskuksille jakaman ohjeen ja em. hallituksen esityksen mukaan pelkäävät se, että henkilö työllistyy omassa työssään, ei ole

²⁶⁰ Leppänen suullisesti 11.1.2011.

²⁶¹ HE 92/2008, s. 49.

esteenä työttömyysetuuden maksamiselle. Jos työllistyminen on päätoimista, oikeutta työttömyysetuuteen ei ole. Sen sijaan sivutoiminen työllistyminen ei ole esteenä etuuden maksamiselle. Oma työ katsotaan sivutoimiseksi, jos henkilön työssäolon perusteella tai muutoin voidaan päätellä oman työn vaatiman työmäärän olevan niin vähäinen, ettei se ole esteenä kokoaikaisen työn vastaanottamiselle.²⁶²

Päätoimisesti omassa työssään työllistynyt henkilö työllistyisi toiminnassaan siihen asti, kunnes henkilön esittämän selvityksen perusteella tai muutoin on ilmeistä, ettei toiminta enää jatku. Jos työnhakija vetoaa toiminnan päättymiseen eikä ole olemassa tapaa, jolla hän voisi näyttää asian kohtuudella toteen, joudutaan ratkaisu asiassa perustamaan työnhakijan omaan ilmoitukseen. Tällaisessa tilanteessa työvoimaviranomainen antaa työnhakijalle määräaikaisen esteettömän työvoimapoliittisen lausunnon enintään neljän kuukauden ajaksi. Määräajan päätyttyä tilannetta tarkastellaan uudelleen.²⁶³

Omassa työssään työllistyneellä ei pääsääntöisesti ole sellaista vaihto- tai käyttö-omaisuutta, josta luopumista voitaisiin edellyttää toiminnan pitämiseksi päättyneenä. Esimerkiksi taiteilijan ei tarvitse luopua tarvitsemistaan tarvikkeista ja välineistä tai teosvarastostaan ollakseen oikeutettu työttömyysetuuteen. Myöskään apurahojen hakeminen tai ennen työnhakijaksi ilmoittautumista valmistuneiden kirjallisten töiden tai artikkeleiden julkaiseminen määräaikaisen lausunnon voimassaoloaikana ei ole osoitus päätoimisesta työllistymisestä omassa työssä.²⁶⁴

Mikäli freelancerin tekemä työ luetaan ko. lainkohdan tarkoittamaksi omaksi työksi, se saattaa hyvinkin ratkaista neljän kuukauden karenssiaikaa koskevan ongelman. Edellä mainitussa hallituksen esityksessä ei kuitenkaan mainita nimenomaisesti freelancetöitä esimerkkeinä omasta työstä. Työ- ja elinkeinoministeriön ylitarkastajan Timo Melingin mukaan jos työnhakija täyttää TyöttL 1:6:ssa säädetyt edellytykset (eli jos hän on velvollinen ottamaan itselleen YEL-vakuutuksen), häntä pidetään työttömyysturvajärjestelmässä ko. toiminnan osalta yrittäjänä eikä omassa työssään työllistyvä. Jos hän ei täytä kyseisiä yrittäjäaseman syntymisen edellytyksiä mutta ei ole myöskään työ- tai virkasuhteessa toimeksiantajiinsa, niin silloin arviointi työttömyysturvajärjestelmässä

²⁶² HE 92/2008, s. 49–50; työ- ja elinkeinoministeriön ohje 745/023/2009, s. 3.

²⁶³ HE 92/2008, s. 49; työ- ja elinkeinoministeriön ohje 745/023/2009, s. 5–6.

²⁶⁴ HE 92/2008, s. 49–50; työ- ja elinkeinoministeriön ohje 745/023/2009, s. 5.

tehdään omassa työssä työllistymisen perusteella.²⁶⁵ Uudesta oman työn ja yrittäjyyden erottelusta ei siis ole mitään apua niiden freelancereiden ongelmiin, jotka on tähän mennessä luokiteltu yrittäjiksi. Sen sijaan apurahansaajan kohdalla on toisin:

TTMHLK 3.3.2011 (6243/10/T) K:n TE-toimisto on antanut lausunnon, jonka mukaan A:lla ei ole oikeutta työttömyysetuuteen 21.6.2010 alkaen, koska hän työllistyy päätoimisesti omassa työssään. Lausunnon perustelujen mukaan X on myöntänyt hakijalle 1000 euron suuruisen apurahan. Hakija ei ole esittänyt pyydettyä kopiota apurahahakemuksesta, joten ei ole selvillä, mihin tarkoitukseen apuraha on myönnetty. Täten hakijan työllistymisen apurahatyössä ei voida todeta päättyneen.

A on vaatinut päätöksen muuttamista. Hänellä ei ole enää kyseistä apurahahakemusta eikä hän niin muodoin myöskään voi siitä kopiota toimittaa. Apuraha myönnettiin tietokirjallisuuden kääntämiseen. A kertoo tehneensä kyseisen käännöstyön 31.5.–18.6.2010. Hänen vahingokseen ei voida harkita sitä, että X:n päätös on sanamuodoltaan ylimalkainen eikä apurahan käyttötarkoitusta enemmälti mainita. Satunnainen, kertaluonteinen apuraha ei tee kenestäkään pysyvästi yrittäjää. A viittaa TE-ministeriön ohjeeseen taiteilijoiden ja tieteentekijöiden työttömyysturvan työvoimapolitiittisiin edellytyksiin liittyvistä erityiskysymyksistä 9.3.2009 ja katsoo, että toiminnan laajuutta ja sitovuutta on ohjeen mukaan arvioitava työttömän oman ilmoituksen perusteella. Työvoimaviranomainen ei ole lausunnossaan perustellut, miksi A:n omaan selviytykseen ei luoteta. A katsoo, että TE-toimisto on käyttänyt harkintavaltaansa asiassa väärin ja evännyt häneltä lainvastaisesti oikeuden työttömyysetuuteen.

Työttömyysturvan muutoksenhakulautakunta kumoaa valituksenalaisen päätöksen ja määrää A:lle maksettavaksi työmarkkinatukea evätyltä ajalta.

Kysymyksessä oleva kirjailijoiden ja kääntäjien kirjastoapurahalautakunnan A:lle myöntämä ja 31.5.2010 maksettu apuraha (...) myönnetään vuosittain kirjailijoille ja kääntäjille sen johdosta, että heidän kirjoittamiaan tai kääntämiään kirjoja pidetään maksuttomasti käytettävissä yleisissä kirjastoissa. Kyseessä on harkinnanvarainen apuraha, jota ei ole kohdennettu millekään apurahakaudelle vaan joka myönnetään taloudellisin tai sosiaalisin perustein.

TE-ministeriön ohjeessa 9.3.2009 on todettu mm., että mikäli apurahakautta ei ole rahoitus- tai vakuutus päätöksellä määritelty, arvioidaan apurahakausi jakamalla saatu apuraha taiteilijaapurahan kuukausimäärällä, joka vuoden 2010 tasossa on 1558,55 €/kk. Tähän nähden ja ottaen huomioon apurahan tarkoitus ja suuruus työttömyysturvan muutoksenhakulautakunta katsoo, että A:n ei voida katsoa työllistyvän päätoimisesti omassa työssään 21.6.2010 alkaen yksinomaan sillä perusteella, että hänelle on myönnetty kyseinen kirjastoapuraha.

²⁶⁵ Meling sähköpostitse 5.4.2011.

Osassa tapauksista työvoimapoliittinen lausunto on siis myönteinen ja työttömyyspäivärahaa voidaan maksaa. Palkansaajan ansiopäiväraha muodostuu TyöttL 6:1:n mukaan peruspäivärahan suuruudesta perusosasta, ansio-osasta ja mahdollisista TyöttL 6:6:n mukaisesta lapsikorotuksesta ja TyöttL 6:3:n mukaisista korotusosasta ja korotetusta ansio-osasta.²⁶⁶ Ansio-osa lasketaan TyöttL 6:4:n mukaan työttömyyttä välittömästi edeltävän, vähintään työssäoloehdon täyttävän ajan vakiintuneesta palkasta, josta tehdään eräitä laissa määriteltyjä vähennyksiä.²⁶⁷ Yrittäjän ansiopäiväraha muodostuu niin ikään perusosasta, ansio-osasta ja mahdollisista korotuksista. Ansio-osan suuruus ei kuitenkaan määräydy todellisten tulojen vaan TyöttL 6:5:n mukaan yrittäjän työttömyysvakuutuksensa perusteeksi valitseman työtulon kautta. Työtulo saa olla enintään yrittäjän YEL- tai MYEL-työtulon tai TyEL-palkan suuruinen.²⁶⁸

Muutamit kyselyyni vastanneista freelancereista kommentoivat esittämäni työttömyys-turvakysymystä seuraavasti:

”Journalistiyrittäjän työttömyys on yleensä satunnaista vajaatyöllisyyttä, jonka perusteella on käsittääkseni vaikea hakea korvausta työttömyyskassasta.”

”Asiasta on kyllä väännetty kättä TE-toimistossa eli viimeisten 15 vuoden aikana toimiston virkailijat ovat pyrkineet tulkitsemaan minut yrittäjäksi joka käännteessä.”

”Freetoimittaja ei voi käytännössä saada työttömyyspäivärahaa, ei edes Loimaan kassasta!”

”En ole asiaa itse selvittänyt. Olen vain kuullut, ettei yrittäjäkassaan liittyminen kannata, koska se on kallista ja käytännössä korvausten saaminen on hankalaa.”

”Olen pitänyt itsestään selvänä, etten voi saada minkäänlaisia tukia mistään niin kauan kuin minulla on voimassa oleva toiminimi. Olenhan nytkin noin puolet ajasta ilman töitä ja tuloja eikä ole mitään mahdollisuutta tukiin mistään.”

”Käsittääkseni toiminimi ja toiminta on lopetettava, jos aikoo saada työttömyysavustusta. Milloin yrittäjä tietää, että työt ovat lopussa, milloin on vain hiljainen kausi? Luulen, että alan vaihto on ainoa keino työttömyyttä pelkäävälle.”

”Jotta yrittäjäfree voisi saada korvausta yrittäjäkassasta, hänen pitää ensin ajaa yrityksensä konkurssiin tai todistettavasti lopettaa sen toiminta. Käytännössä se tarkoittaa mm., että hänen on realisoitava tietokoneensa. Muuten ei voi todistaa, ettei varmasti salassa tee töitä. Konkurssihakemuksen käsittelyn ja hyväksynnän jälkeen taitaa vielä olla karenssi-aikaa ennen kuin voi hakea työttömyyskorvausta. Näin olen ainakin kuvion ymmärtänyt. Siis millä free elää siihen asti, kunnes voi saada kassasta jotain tukea? Ilmallako?”

²⁶⁶ TyöttL 15:1:n mukaan peruspäiväraha ja lapsikorotus ovat sidottuja indeksiin.

²⁶⁷ Työttömyyskassojen etuusopas 2010, s. 8.

²⁶⁸ Työttömyyskassojen etuusopas 2010, s. 17.

”Vaikka olenkin yrittäjien työttömyyskassan jäsen, kommentoin silti tätä: mielestäni yrittäjien työttömyysturva on todella syvältä! Karenssiaika on täysi vitsi, eikä edes sitä. Jotta yrittäjä voi saada ansiosidonnaista korvausta, hänen on käytännössä ajettava yritystoimintansa alas eli päätettävä toiminnan lopettamisesta, koska muulla tavoin ei voida osoittaa, ettei yrittäjällä ole tilauksia. Tälle asialle pitäisi todella tehdä jotain, eikä tämä koske vain toimittajia, vaan koko Suomen yrittäjäkuntaa.”

”Jotta yrittäjä saisi jotain työttömyyskorvausta, yritys pitää ensin lopettaa. Aika naurettavaa. Näinhän eliminoidaan muutaman roposen takia mahdollinen myöhempi työllistyminen.”

”Tällä tulotasolla ei raaski maksaa mitään ylimääräistä.”

”Asia pitäisi varmaan järjestää, kiitos kysymästä.”

”Ei ole näyttöä, että siitä olisi mitään hyötyä.”

”En edes tiedä yrittäjäkassasta.”

”En ole ajatellut koko asiaa :)”

4.5. Työ-, sosiaali- ja vero-oikeudellinen kehäpäätelmä

Vaikka vero-oikeus varsinaisesti jääkin tämän tutkielman aihepiirien ulkopuolelle, yksi vero-oikeudellinen kysymys on kuitenkin tässä yhteydessä pakko ottaa esille. Alempana selostettavan kehäpäätelyn alkuna ja juurena saattavat näet hyvin olla vero-oikeudelliset *työkorvauksen* ja *käyttökorvauksen* käsitteet sekä niistä johtuva työsuhteen käsitteen rajaus.

Perinteinen näkökulma on ollut se, että työntekijän ja yrittäjän välinen rajanveto on ainakin periaatteessa samanlainen eri oikeudenlohkoilla. Erot on tällöin selitetty lähinnä siten, että eri lakien soveltamisalaa on joko supistettu taikka laajennettu.²⁶⁹

”Tuhatdollarin kysymys” sen sijaan on, *miksi* eri lakien soveltamisalaa on joko supistettu taikka laajennettu. Missä määrin esimerkiksi työttömyysturvan alalla yrittäjän määritelmän laajentaminen on ollut tarkoitushakuista? 1990-luvun alun lamasta lähtien julkisen talouden rahoitusvaikeudet ovat olleet arkipäivää, eikä tulevien vuosikymmenten ns. eläkepommi ainakaan vähennä valtion talousvaikeuksia tulevaisuudessa. Missä määrin yksilön kannalta epäedullisten päätösten takana ovat olleet virkamiehiltä vaaditut valtion-talouden säästöt?

²⁶⁹ Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 3.

Yksi oireellinen ilmentymä mahdollisesta pyrkimyksestä säästää julkisen talouden varoja on ilmiö, jota kutsun *työ-, sosiaali- ja vero-oikeudelliseksi kehäpäätelmäksi*.

Kuten edellä jaksossa 4.2 todettiin, TyEL 1.2 §:n mukaan työnantaja on lain 4 §:ssä säädetyin poikkeuksin velvollinen järjestämään ja kustantamaan työntekijälleen TyEL:n mukaisen eläketurvan Suomessa tehdystä työstä. Työntekijällä on oikeus tähän eläketurvaan *nimenomaan työsuhteen perusteella* (TyEL 4.1 §). Eläketurvaa käsiteltäessä todettiin myös, että arvioitaessa työn suorittajan statusta huomiota on kiinnitetty mm. siihen tapaan, jolla tehty työ korvataan. Yrittäjäsuhteen ja YEL:n puolesta on puhunut mm. se, että vuosilomakorvauksia ei makseta. Työttömyysturvaa jaksossa 4.4 käsiteltäessä puolestaan todettiin, että arvioitaessa työn suorittajan statusta huomiota on kiinnitetty mm. siihen, onko työn teettäjä maksanut sosiaaliturvamaksut vai ei.

Perussuhdeteoria kuitenkin vaatii, että jos työsuoritusta edellyttävään oikeussuhteeseen on sovellettava työ sopimuslakia, on siihen sovellettava pääsääntöisesti myös muuta työ-
lainsäädäntöä, siis myös vuosilomalakia ja sosiaalivakuutuslainsäädäntöä. Näin ollen on kerrassaan kyseenalaista, että jos työn teettäjä on päättänyt omavaltaisesti jättää lomakorvaukset sekä työnantajan eläkemaksut ja sosiaaliturvamaksut maksamatta, tämän laiminlyönnin annetaan toimia sosiaalivakuutuslainsäädännön puolella työsuhdetta vastaan puhuvana tekijänä!

Mistä tämä työnantajan velvoitteiden – esimerkiksi sosiaaliturvamaksujen – laiminlyönti sitten hakee oikeutuksensa? Millä perusteella työstä maksettava vastike ei ole palkkaa vaan jotain aivan muuta?

Ennakkoperintälain (EPL, 1118/1996) 13.1 §:n mukaan *palkalla* tarkoitetaan

- 1) kaikenlaatuista palkkaa, palkkiota, etuutta ja korvausta, joka saadaan *työ- tai virkasuhteessa*;
- 2) kokouspalkkiota, henkilökohtaista luento- ja esitelmäpalkkiota, hallintoelimen jäsenyydestä saatua palkkiota, toimitusjohtajan palkkiota, avoimen yhtiön ja kommandiittiyhtiön yhtiömiehen nostamaa palkkaa sekä luottamustoimesta saatua korvausta.²⁷⁰

²⁷⁰ Myrsky – Linnakangas, Verotusmenettely ja muutoksenhaku (2007), s. 260; Myrsky – Rabinä, Henkilökohtaisen tulon verotus (2010), s. 40.

EPL 25 §:n mukaan suorituksen maksajan on toimitettava ennakonpidätys, jos saajaa ei ole merkitty ennakkoperintärekisteriin

1) työstä, tehtävästä tai palveluksesta *muuna kuin palkkana* maksettavasta korvauksesta (*työkorvaus*);

2) tekijänoikeuden, valokuvaan perustuvan oikeuden ja teollisoikeuden, kuten patentin tai tavaramerkin käyttämisestä, käyttöoikeudesta tai käyttöoikeuden myynnistä suoritettavasta korvauksesta taikka teollisia, kaupallisia ja tieteellisiä kokemuksia koskevista tiedoista suoritettavasta korvauksesta (*käyttökorvaus*).²⁷¹

Työkorvausta on työstä, tehtävästä tai palveluksesta maksettava korvaus, joka ei ole palkkaa. Työkorvauksen osalta kysymys *ei ole työsuhteessa* maksetusta korvauksesta. Suorituksen saajalla työkorvausta ei veroteta palkkana vaan liike- tai ammattitulona tai henkilökohtaisena ansiotulona. Epäselvissä tapauksissa on aluksi selvitettävä, täyttääkö maksettu suoritus palkan tunnusmerkit. Jos näin ei ole, kysymyksessä on työkorvaus.²⁷²

Palkan maksajan velvollisuudet eroavat työkorvauksen maksajan velvollisuuksista. Työnantaja on EPL 14 §:n mukaan vastuussa paitsi ennakonpidätyksen toimittamisesta myös ennakonpidätyksen ja työnantajan sosiaaliturvan maksamisesta. Työnantajalla tarkoitetaan sitä, jonka lukuun tehdystä työstä palkka maksetaan. Työkorvauksesta ei tarvitse maksaa työnantajan sosiaaliturvamaksua.²⁷³

Ennakkoperintälaissa ei määritellä siinä tarkoitettua työsuhteen käsitettä. Siinä ei ole viittausta muuhun lainsäädäntöön, joten kysymyksessä on itsenäinen vero-oikeudellinen käsite. EPL:n työsuhteen käsite vastaa kuitenkin läheisesti työlainsäädännössä tarkoitettua työsuhdetta. Ratkaistaessa, onko muodostunut EPL:ssa tarkoitettu työsuhte, kiinnitetään huomiota samoihin kriteereihin, jotka ovat olleet esillä myös työoikeuden tulkinnoissa.²⁷⁴

Palkan ja työkorvauksen välistä rajaa käytäessä ratkaisu tehdään kokonaisarviointina. Yleisesti kuitenkin voidaan sanoa, että johto- ja valvontaoikeuden olemassaolo osoittaa

²⁷¹ Myrsky – Linnakangas, Verotusmenettely ja muutoksenhaku (2007), s. 264; Myrsky – Rabinä, Henkilökohtaisen tulon verotus (2010), s. 42.

²⁷² Myrsky – Linnakangas, Verotusmenettely ja muutoksenhaku (2007), s. 264; Myrsky – Rabinä, Henkilökohtaisen tulon verotus (2010), s. 43.

²⁷³ Myrsky – Linnakangas, Verotusmenettely ja muutoksenhaku (2007), s. 259–260; Myrsky – Rabinä, Henkilökohtaisen tulon verotus (2010), s. 43; Palkkaa vai työkorvausta (2009), s. 1.

²⁷⁴ www.vero.fi → Vero-ohjeet → Verohallinnon ohjeet → Palkkaa vai työkorvausta (20.4.2011).

voimakkaasti työsuhteen suuntaan. Merkitystä on myös sillä, maksetaanko korvausta loma- ja sairausajalta ja saako tekijä normaaliin työsuhteeseen kuuluvia etuja.²⁷⁵

Kuten nähdään, myös vero-oikeuden puolella syyllistytään aivan samanlaiseen kehäpäättelyyn kuin sosiaali oikeudessakin. Olkoonkin, että em. kriteerit ovat vain yksittäisiä kriteerejä monien joukossa tehtäessä kokonaisarviota työsuhteen olemassaolosta, ilmiö silti osoittaa, kuinka epärationaliselle pohjalle julkisoikeuden alalla työntekijän ja yrittäjän välinen rajanveto saattaa rakentua.

²⁷⁵ Myrsky – Linnakangas, Verotusmenettely ja muutoksenhaku (2007), s. 260; Myrsky – Rabinä, Henkilökohtaisen tulon verotus (2010), s. 43; Palkkaa vai työkorvausta (2009), s. 1–2.

5. Johtopäätöksiä

5.1. Liikuttaako asia päättäjiä?

Professori Juha Siltala kirjoittaa 2000-luvun alun ”pakkoyrittäjistä” seuraavaa:

Uudet ”torppariyrittäjät” saavat kantaakseen yrittäjäriskin mutta eivät yrittäjän vapautta ja mahdollisuutta voittoon, kun heidät sidotaan asiakkaaksi naamioituneeseen työnantajaansa sopimuksilla, aikatauluilla, työtiloilla tai velaksi myydyillä työvälineillä. (...) Tilkkutäkki-elämäkerta, jota nyt muilla aloilla suurenaikin uutuutena päivitellään, on aina ollut freelanceiden ja taiteilijoiden arkea. Heillä voi olla kadehdittava vapaus ajankäytön suhteen ja usein myös kutsumuksellinen työ vierasmääräytyneen sijasta, mutta vastapainoksi vaaditaan ankaraa itsekuria ja elämän yritystaloudellistamista. Enemmistö maksaa köyhyydellä vapaudesta. Silti journalistin normaalityöpalkan puolittaneet freelanceavustajat eivät miellä itseään mediaproletariaatiksi vaan etuoikeutetuksi avantgardeksi, joka saa tehdä töitä kiinnostavalla tulevaisuuden alalla. (...) Yrittäjätönteekijät heiluvat burn- ja drop-outin välillä.²⁷⁶

Maamme työmarkkinat ovat olleet myllerryksessä 1990-luvun alun talouslamasta lähtien. Erilaisista ”epätyypillisistä” työntekomudoista on tullut arkipäivää jo noin miljoonalle suomalaiselle. Freelancekääntäjät ja -toimittajat edustavat heistä vain pienenpienää osaa. Suomen työlainsäädäntö ei ole kyennyt vastaamaan todellisuuden vaatimuksiin, kun niinkin uudessa säädöksessä kuin vuoden 2001 työsopimuslaissa työsuhde määritellään tavalla, jolla ei enää kyetä erottamaan työntekijää yrittäjästä, eikä laki näin ollen palvele työntekijän suojelun tarpeita eikä kykene reagoimaan työlainsäädännön kiertämiseen, jollaisesta on viimeisten 20 vuoden aikana tullut arkipäivää.

Freelancer-käsitteen epämääräisyys aiheuttaa erityisesti työ- ja sosiaalioikeuden alalla monen säädöksen soveltamisen tilanteessa oikeudellista epävarmuutta ja lisää viranomaisten mielivallan mahdollisuutta. Kun työoikeudellinen status on epäselvä, freelancerin on esimerkiksi mahdotonta tietää, olisiko hänen aiheellista liittyä palkansaajien vai yrittäjien työttömyyskassaan. Työvoimaviranomaiset saattavat määritellä verokortilla töitä tehneen, palkansaajakassan jäsenenä olleen freelancerin yrittäjäksi eväten häneltä näin oikeuden työttömyysturvaan. Aikana, jolloin valtiontalous on jatkuvassa rahoituskriisissä ja paine julkisten menojen leikkaamiseksi alituisesti kasvaa, tällainen tilanne ei voi merkitä

²⁷⁶ Siltala, Työelämän huonontumisen lyhyt historia (2004), s. 176, 178–179.

freelancerille kuin kasvavia ongelmia. On syytä pohtia, millä tavoin esimerkiksi työ-
sopimuslain työsuhteen tunnusmerkkejä pitäisi muuttaa, jotta viranomaisten mielivallan
mahdollisuutta (i.e. jaksossa 4.5 esitetyn kaltaista kehäpäättelyä tai ylipäänsä säännösten
tarkoitushakuista tulkintaa työttömyysturvan hakijan vahingoksi) voitaisiin rajoittaa.

Muutama kyselyyni vastannut freelancer purki sydäntään seuraavasti:

”Liitoissa ei ilmeisesti ymmärretä vieläkään tämän päivän työsuhteiden realiteetteja. Yhä
useampi tekee muuta kuin kuukausipalkkaista kahdeksantuntista työpäivää, ja siitä porukasta
on hyvää vauhtia tulossa nykyajan mäkitupalainen, jonka etujen ajaminen ei kiinnosta ketään.
Ei ole työterveyshuoltoa, ei palkallisia sairaus- tai muitakaan lomia, omat eläkkeet sen sijaan
pitää maksaa niukasta toimeentulosta.”

”Eivät ammattiliitoissa vakityöpaikalla olevat virkailijat pysty kuvittelemaan yrittäjäfreeen arki-
päivää, työn ja tulojen epävarmuutta tai millä elintasolla oikeasti eletään. On niin paljon
helpompaa ajaa jonkun prosentin palkankorotusta vakihommissa oleville.”

”Freelancereiden juridinen status on ihan absurdi. Olemme joko palkansaajan tai yrittäjän
asemassa aina sen mukaan, mikä on huonompi vaihtoehto. Meidän kuuluu maksaa tolkutonta
eläkemaksua palkansaajiin nähden, vaikka emme voi käyttää työttömyys- ja sairauspäiväraha-
etuja kuten he. Eläkemaksu on ratkaiseva tekijä. Jos sen maksaisi, niin ei olisi varaa tehdä töitä.
Prosentti on mieletön ja tuloraja täysin ajastaan jäljessä (aivan liian matala). Meillä ei voi olla
ammattijärjestöä, koska emme ole palkansaajia. Etujärjestöämme uhkailaan kartellisyytöksillä,
jos se pihahdaakaan palkkioista.”

”Käytännössä yrittäjänä on melkein mahdoton päästä työttömän statukseen, ja koska työ
saattaa olla katkolla vain pieniä aikoja kerrallaan, ei sen vuoksi ole mielekästä lopettaa koko
yritystoimintaa. Tällaiselle pätkätyöttömyydelle pitäisi saada jotakin turvaa tai sitten palkki-
oiden suuruuden pitäisi paremmin kompensoida työn riskialttiutta. Mutta neuvotteluvaraa
palkkioissa ei juuri ole. Meitä ei työnantajayrityksissä mielletä yrittäjiksi, joilla on yrittäjän
riski, mutta eläkkeiden, työttömyysturvan, verotuksen ym. suhteen me sitä olemme. Ehkä vain
itsensä työllistävillä vapailta ammatinharjoittajilla olisi parempi olla jokin oma lokeronsa, jossa
sosiaaliturvan hankkiminen ei olisi yhtä kallista – sen kustannuksia toimeksiantajat eivät
muutenkaan ota huomioon.”

”Pitääkö free lomina? Laskuttaako free ylitöistä? Mehän tehdään töitä tosi uskollisina, iloisina
orjina kesät talvet, arjet ja pyhät. Jotkut öisinkin. Saaduista toimeksiannoista pidetään kiinni
ammattiympäryden takia tai siksi, että pelätään epäsuosioon joutumista, jos ollaan huonoja tai
hankalia.”

”Matalan palkkiotason, kireän kilpailun ja toimeksiantajien epärealististen vaatimusten vuoksi
joutuu tekemään jatkuvasti ylipitkiä päiviä (esim. 9.00–20.00, 1 h lounastauko + 1 kahvitauko),

joskus jopa 6 tai 7 päivän viikkoja jatkuvasti, jotta toimitukset olisivat ajallaan ja ansiotaso edes siedettävää. Työaikalaki ei merkitse meille yhtään mitään. Tavallinen viikko voi olla 60 h tai enemmän. Lomanpito on hankalaa – ei muka sovi sopimusasiakkaille. Olen jopa menettänyt pysyviä asiakkaita sen vuoksi, että pidin kesälomaa silloin, kun minulle sopi.”

”Eniten minua harmittaa se, että Suomen muuten varsin hyvässä sosiaaliturvassa on melkoinen freelancereiden kokoinen aukko.”

”Kaikilta toivoisi parempaa ymmärrystä sen suhteen, että maailma muuttuu – monella on nykyisin ns. epätyypillisiä työsuhteita, jolloin tippuu helposti isoon mustaan aukkoon, missä mitkään etuudet eivät päde.”

”Friikkujen profiili on luuserimaisen hikininen. Miten sitä vois kohentaa?”

Vielä 1990-luvun puolivälissä ajateltiin yleisesti, että harkittaessa henkilön työllistymistä yritystoiminnassa on keskeisenä periaatteena pidettävä sitä, ettei työttömyysturvasta missään olosuhteissa voida kattaa yritystoimintaan normaalisti kuuluvan riskin piiriin kuuluvia yritystoiminnan vaihteluita tai tilapäisiä katkoksia. Suomen Journalistiliiton edunvalvontajohtajan Petri Savolaisen mukaan tämä asenne on yhä vallalla mm. sosiaali- ja terveysministeriön virkamiesten keskuudessa.²⁷⁷ Kyseisen ajattelutavan legitimiys täytyy kyseenalaistaa jo silloin, kun kysymys on aidosta, vapaaehtoisesta yrittämisestä, sillä perustuslain 6 § edellyttää, että ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Niin sanottujen pakkoyrittäjien kohdalla työttömyysturvan puute kärjistää eriarvoisuutta. Henkilö, joka on menettänyt työsuhteisen paikkansa tai joka ei ole sellaista ikinä edes saanut, on ryhtynyt yrittäjäksi tai itsenäiseksi ammatinharjoittajaksi pakon edessä – usein vieläpä täysin tietämättömänä siitä, millaisia ongelmia aktiivinen itsensä työllistäminen saattaa sosiaalivakuutuslainsäädännön puolella merkitä. Jos työ- ja elinkeinopolitiikassa halutaan kannustaa ihmisiä itsenäisiksi yrittäjiksi, on heille myös taattava samanlainen turvaverkko kuin millainen työsuhteessa olevilla on.

Freelancer saattaa kohdata ongelmia paitsi julkisoikeuden myös yksityisoikeuden alalla. Jos hänet katsotaan yrittäjäksi, hänelle ei suoda sopimuskumppanina samanlaista suojaa kuin työntekijänä. Freelancer on sopimusneuvotteluissa yleensä altavastaaaja suureen toimeksiantajayritykseen nähden. Työstä maksettavien palkkioiden tasossa ei useinkaan oteta millään tavoin huomioon sitä, että freelancer kustantaa itse kaikki työvälinsä,

²⁷⁷ HE 267/1994, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.1. Työttömyysturvalaki 5 a §. Päätoiminen yrittäjä; Koskinen – Mikkola – Purola, Työntekijä vai yrittäjä... (1997), s. 120; Savolainen suullisesti 15.4.2011.

sairaus- ja vuosilomansa sekä eläketurvansa. Freelancereiden keskinäinen järjestäytyminen saatetaan puolestaan torjua kilpailulainsäädännön nojalla.

Aikana, jona ns. epätyypilliset työntekomuodot ovat alkaneet olla kaikkea muuta kuin epätyypillisiä, lainsäätäjän ei pitäisi suhtautua tilanteeseen pelkällä olankohautuksella. Työn teittäjien keskuudessa erilaiset laittomuudet rehottavat niin, että niihin puuttuminen vain yksittäisillä oikeudenkäynneillä tai työneuvoston lausunnoilla ei ole riittävää. Freelance-töitä tekevistä monet eivät tunne riittävästi lainsäädäntöä ja oikeuskäytäntöä osatakseen perätä oikeuksiaan. Useimmat eivät ole koskaan edes kuulleet, mikä työneuvosto on.²⁷⁸ Kanteen nostamiseen yksittäistä toimeksiantajaa vastaan puolestaan sisältyy aina suuri kuluriski, eikä freelancerilla ole varaa saada ”hankalan tyyppin” mainetta.

SJL:n työehtoasiamiehen Valtteri Aaltosen mukaan liiton freelancer-strategian lähtökohtana on, että työn hinnan pitäisi olla sama työn teettämisen juridisesta muodosta riippumatta. Hänen mukaansa määräaikaiset työsuhteet olivat aiemmin yleisin pätkätyömuoto, mutta nyttemmin freelancetyö on noussut merkittäväksi. SAK:ssa ei ole aiemmin haluttu avata koko keskustelua itsensä työllistämisestä, mutta viime aikoina sielläkin on herätty tiedostamaan käsillä oleva ongelma. Myös Kasvio ja Nieminen ovat kritisoineet pohjoismaisia ammattiyhdistysliikkeitä siitä, että ne ovat pitäneet epätyypillisiä työntekomuotoja toissijaisina perinteisiin työsuhteisiin verrattuna, ja kuinka viranomaisten toimintaa yhteiskunnassa muutenkin ohjaa oletamus siitä, että paluu perinteiseen täystyöllisyyteen olisi mahdollista. Työsuhdejärjestelyjen muuttuessa yksilöllisemmiksi perinteiset edunvalvonnan muodot eivät enää toimi, mistä johtuen työntekijät eivät koe järjestäytymisestä olevan vastaavaa hyötyä kuin aiemmin.²⁷⁹

SJL:n tilauksesta TNS Gallupin tekemän tutkimuksen mukaan freelancereiden käsitys SJL:n kyvystä toimia free-jäsentensä tavoitteiden suuntaisesti on kuitenkin kasvanut 2000-luvulla: kun vuonna 2002 vain 23 % vastasi SJL:n toimivan ”erittäin hyvin” tai ”melko hyvin” ja peräti 48 % ”melko huonosti” tai ”erittäin huonosti”, vuonna 2008 vastaavat luvut olivat 66 % ja 12 %.²⁸⁰

²⁷⁸ Freelancer-kyselyni kysymykseen ”Tiedätkö, mikä työneuvosto on ja mitä se tekee?” 195 vastaajasta vain 16 vastasi ”Tiedän”, 41:llä oli ”jokin hämärä käsitys asiasta” ja 138 (70,8 %) vastasi ”En tiedä”.

²⁷⁹ Aaltonen suullisesti 27.12.2010; Kasvio – Nieminen, *Kilpailu työstä* (1999), s. 59, 225–226.

²⁸⁰ Freelancereiden työmarkkinatutkimus 2008, s. 37.

Oman freelancer-kyselyni kysymykseen ”Mikä edunvalvontajärjestö tai poliittinen ryhmittymä, jos mikään, ajaa parhaiten freelancerin asemaa?” Suomen Journalistiliitto mainittiin kaikkein useimmin – on tosin muistettava, että kaksi kolmasosaa kyselyni vastaajista on SJL:n jäseniä. Toisaalta oli myös monia vastaajia, jotka totesivat SJL:n ”kyllä yrittävän” mutta tuloksia pidettiin laihoina. Muihin ammattiliittoihin luotettiin vielä vähemmän. Suomen Yrittäjät ja monet poliittiset puolueet saivat sekä positiivisia että negatiivisia mainintoja – mitä ilmeisimmin riippuen aina vastaajan poliittisesta arvo-maailmasta. Joissakin vastauksissa peräänkuulutettiin asioiden parantamiseksi myös keskinäistä solidaarisuutta. Monista vastauksista paistaa turhautuneisuus ja kyynisyys. (Liiallisen toiston välttämiseksi en ole siteerannut kaikkia saamiani kommentteja.)

”Ei mikään. Olemme täysin unohdettua porukkaa, vaikka määrämme lisääntyy koko ajan.”

”Ei mikään. Olemme liian marginaalisia. Olemme myös koko lailla toimeentuloturvan ulkopuolella. Jos free on vajaatyöllinen, hän ei esimerkiksi saa toimeentulotukea eikä asumistukea kuin sillä ehdolla, että lopettaa jäljelläolevankin työnteon ja lakkauttaa firmansa. Tiedän sosiaalitoimistosta sanotun mm, että ”kun yrityksenne ei kerran kannata, tukeminen olisi markkinoita vääristävää kannattamattoman toiminnan tukemista”. Hallinto pyrkii tietenkin karsimaan tuensaajia pois fiskaalisista syistä. Freen kannalta Soininvaaran perustulomalli yhdistettynä tasaveroon perustulolimiitin ylittävältä osin olisi ihanteellinen.”

”Ei mikään. Ketään ei kiinnosta, ei ammattiliittoja eikä poliitikkoja, mitä tälle meidän noin kolmekymppisten pätkäsilppuporukalle tapahtuu.”

”SJL on suhtautunut freelanceiden asiaan vakavuudella, ja Petri Savolainen on vuosien varrella pyrkinyt saamaan av-alan käännöstoimistoja yhteiseen neuvottelupöytänsä siinä onnistumatta. Tarvittiin av-alan suuri romahdus joulukuussa 2009, jotta toimistot saatiin pöytään. AEK:ta asia alkoi kiinnostaa vasta siinä vaiheessa, kun havaittiin, että TES saattaakin todella syntyä. Olen hyvin tyytymätön sekä AEK:n että SKTL:n toimintaan työsuhteettomien freelanceiden suhteen ja toisaalta taas hyvin tyytyväinen Journalistiliittoon.”

”Journalistiliitto on viime vuosina yrittänyt. Se vain ei saa mistään tukea – ei edes oman ammattialan vakinaiselta väeltä. Heikolta siis näyttää. (...) Varsinkin SAK toimii pelkästään vakinaisissa työsuhteissa olevien, vahvojen miesvaltaisten liittojen talutusnuorassa.”

”SJL kyllä ymmärtää, mutta on voimaton ja juridisesti kykenemätön, kun sen edunvalvonta on juridiikkaa eikä ay-politiikkaa.”

”KAJ. Se on aktiivisimmin käynyt puhumassa kääntäjien edunvalvonnasta esimerkiksi oppilaitoksissa. Journalistiliiton pitäisi ajaa friikkujen asiaa erityisen hyvin, mutta en ole vakuutunut sen onnistumisesta. Opiskelijoiden tiedottamiseen olisi syytä keskittyä paremmin, jotta työehdoista osataan huolehtia heti, kun työelämään astutaan. Siten voitaisiin ehkä välttyä esimerkiksi hinnanpoljentaongelmalta, joka on nyt av-kääntäjien harmi.”

”Oma ammattijärjestö eli SJL ry. Freet ovat veronmaksajina niin marginaaliryhmä, ettei niistä ole kukaan kiinnostunut edes äänestäjinä ehkä vihreitä lukuun ottamatta.”

”Suomen Journalistiliitto ja Vasemmistoliitto (kiinnittänyt huomiota ns. itsensä työllistävien pienyrittäjien asemaan).”

”Viime vuosina Journalistiliitto on ottanut freelancer-asiat ainakin puheisiin. Etenkin lakimies Savolainen yrittää jotakin. Valitettavasti työsuhteisilta kollegoilta ei saa minkäänlaista tukea.”

”Av-kääntäjien asiaa on parhaiten ajanut Suomen Journalistiliitto.”

”Kaipa se Journalistiliiton Free-osasto sitten...”

”Varmaankin Vihreät, koska heillä on uudistusmieltä ja ymmärrystä työelämän muutoksissa eivätkä pitäydy niin tiukasti vakkareiden saavutettuihin etuihin.”

”Vihreät, koska moni on perustulon kannalla ja olen lukenut joidenkin ehdokkaiden ajavan freelancereiden ja esim. tutkijoiden asiaa.”

”Journalistiliitto. Vasemmistoliittokin, koska se on ottanut agendaansa voimakkaasti pien- ja yksinyrittäjän aseman markkinoilla.”

”Oma ammattiosastoni FAO, Vasemmistoliitto ja Vihreiden Outi Alanko-Kahiluoto.”

”Journalistiliitto on aivan asiallinen puulaaki. Poliittisista ryhmistä tuskin mikään tätä pohtii, jos joku, niin ehkä Vasemmistoliiton yksittäiset edustajat.”

”Journalistiliitto, KAJ ja SKTL ainakin, PAM toisinaan.”

”SKTL hoitaa hyvin freelancer-kääntäjien asioita.”

”Ehkä Kokoomus, jos jokin puolue.”

”Suomen freelance-journalistit.”

”SJL, myös taiteilijajärjestöt.”

”Vihreät perustulollaan.”

”Suomen Yrittäjät.”

”Kaikkihan ne ovat yrittäjän asialla näin vaalien alla.”

”Mikään puolue ei mielestäni aja freelancereiden asiaa!”

”Sellaiselle olisi tarvetta, mutta ei sellaista taida olla.”

”Ei mikään muu kuin korkeintaan Journalistiliitto.”

”En osaa sanoa. Journalistiliiton se pitäisi hoitaa.”

”Yksittäinen free itse. Muille ei voi kuin nauraa.”

”Vähän on sellainen olo, että ei oikein mikään.”

”Hyvä kysymys! En ole sellaista löytänyt.”

”Enpä tiedä. Olisi mukava tietää!”

”En ole asiaa pohtinut.”

”Sellaista ei ole.”

”Ei mikään.”

Kysymykseeni ”Mikä tai mitkä edunvalvontajärjestöt tai poliittiset ryhmittymät ”viis veisaavat” freelancereista tai jopa toimivat heidän etujensa vastaisesti?” sain mm. seuraavanlaisia vastauksia:

”Kustannusalan järjestöt. Sanomalehtien Liitto. Viestintäalan Keskusliitto.”

”Suomen Yrittäjät ajaa työnantajayrittäjien asiaa. Yksinyrittäjät ovat varsin yksin.”

”Ammattiliitot eivät osaa suhtautua freejäseniin kuin hämmennyksellä ja huolestumisella.”

”Ei mikään ryhmä tietoisesti toimi freelancereita yms. mikro- tai pakkoyrittäjiä vastaan, mutta systeemivirheitä ei myöskään kukaan ole kiinnostunut oikaisemaan.”

”Kaikki puolueet, kaikki palkansaajien keskusjärjestöt, myös SJL on mielestäni epäonnistunut. Toimittajan työstä on tullut ns. paskaduuni.”

”Yleisesti ottaen ammattiliitot eivät nähdäkseni välitä freelancereiden asioista vähääkään. Esim. KAJ ei tietääkseni ole koskaan edes ilmaissut huoltaan freelancereina toimivien kaunokirjallisuuden kääntäjien heikosta työmarkkina-asemasta.”

”Freet ovat outoa väkeä suomalaisille ammattiliitoille ja niiden keskusjärjestöille. Poliitikkojen ja puolueiden ei myöskään tarvitse meistä välittää, koska poliittinen painoarvomme on mitätön.”

”Käytännössä kaikki, vaikka toiset yrittävät kalastaa ääniä puhumalla asiasta. Näyttöä ei juuri ole mistään suunnalta. Käytännössä ajetaan isojen firmojen tai palkansaajien ja duunareiden asemaa ja etuja. Kädenojennukset pienyrittäjille ovat merkityksettömiä, vaikka velvollisuudet ja byrokratia ovat samat kuin isoille firmoille.”

”Elinkeinoelämän Keskusliitto, Suomen Yrittäjät ry, Kokoomus, Keskusta, Perussuomalaiset.”

”En mene laajemmalti politiikkaan, sillä vastauksesta tulisi turhan rönsyilevä. En tähän hätään keksi, mikä poliittinen ryhmittymä toimisi freelancereitten etujen vastaisesti. Ne kaikki tosin tuntuvat pääosin viis veisaavan itsensä työllistävistä ryhmistä kuten freelancereista. Valitettavasti kuitenkin käännösalan omat edunvalvontajärjestöt Journalistiliittoa lukuun ottamatta ajavat lähinnä asiatekstikäntäjien ja tulkkien asiaa. SKTL:n johto ei arvosta av-kääntämistä, vaan jopa mustamaalaa av-kääntäjiä aina kun tilaisuus sen sallii. SKTL:ssä myös jauhetaan kaunopuheisesti kaunokirjallisuuden kääntäjien palkkioiden alhaisuudesta, mutta tietääkseni asialle ei tehdä mitään. KAJ:n hallituksen puheenjohtaja taas ilmoitti minulle henkilökohtaisesti, ettei KAJ aja yrittäjien eikä työsuhteettomien freelancereiden vaan ainoastaan kuukausipalkkaisten työntekijäkääntäjien asiaa. Tässä valossa on vaikea uskoa, kun KAJ markkinoinnissaan antaa ymmärtää, että he ajavat kaikkien kääntäjien asiaa. Erosinkin pian tämän tiedon saatuani KAJ:stä. Mitä ihmettä kääntäjä oikein tekee ammattiliiton jäsenyydellä, jos ei jäsenmaksulla saa vastineeksi työttömyyskassan turvaa? Kuten taisin aiemminkin mainita, KAJ rynnisti av-käännösalan TES-neuvotteluihin mukaan vasta, kun selvisi, että TES voidaankin oikeasti saada aikaan.”

”SKTL:ään olen erittäin tyytymätön. SKTL ei uskalla ottaa kantaa edunvalvontakysymyksiin ja pakenee "puolueettoman asemansa" taakse. Lähinnä SKTL on harrastekerho, joka haalii jäseniä sen avulla, että sen nimi tunnetaan kääntäjien parissa. SKTL on kuulemani mukaan myös erittäin nihkeä tekemään yhteistyötä KAJ:n kanssa, ja mielestäni tällainen asenne jos mikä haittaa kaikkien kääntäjien yhteistä etua. KAJ puolestaan on vielä aika kujalla freelancerien asemasta, mutta luultavasti jäsenrakenteen muuttumisen ja vanhojen liittojen kriisiytymisen vuoksi sielläkin on nyt herätty freelancerien asemaan. KAJ on käsittääkseni perinteisesti keskittynyt työsuhteisten etujen valvontaan.”

”Journalistiliitto on täydellisen hampaaton suhteessa BTI:n kaltaisiin rosvoihin. Hävettää kuulua liittoon, joka edustaa journalisteja – niitä, joiden pitäisi valvoa yhteiskunnan toimintaa – eikä silti voi kuin tumput suorana katsella, miten sen jäsenistöä käsitellään kuin eilistä lehteä. Etenkin liiton free-osasto on surkea vitsi: kaikki freet pelaavat omaan pussiinsa eikä ole toivoakaan, että liitolla olisi enää mitään otetta epätoivoisen jäsenistön käyttäytymiseen tai oikeuksiin. Journalistiliitto joutaa lakkautettavaksi.”

”SAK/vasemmisto on tietääkseni vasta nyt ryhdistäytymässä pätäk- ja muiden ei-palkansaajien asioiden ajamisessa. Katsotaan, mihin homma menee. Vihreistä en itse asiassa oikein tiedä. Kokoomus puhuu yrittäjyydestä, mutta ajaa suuryritysten ja ehkä pk-yritysten asiaa ja yrittää tehdä joka työttömästä yrittäjän, mikä on naurettavaa ja mahdotonta jo siksi, ettei tämä tosiaan sovi kaikille.”

”EK ja muut suuret työnantajajärjestöt edistävät pakkoyrittäjyyden leviämistä ja sälyttävät aidon yrittäjävastuun epäaitojen yrittäjien kontolle.”

”Kokoomus. Kokoomuksen ulkoistamispolitiikka on onnistunut mainiosti ja puolue pistää lisää vettä myllyyn esimerkiksi vaatimalla kouluihin lisää yrittäjäkoulutusta. Toki yrittäjiä tarvitaan, mutta pyrkimyksenä on kai opastaa koko työväestö luopumaan palkkatyöntekijän statuksesta ja maksamaan itse työnantajalle kuuluvat velvollisuudet "ihaillun yrittäjyyden" nimessä.”

”Kokoomus ja muut työnantajapuolta lähellä olevat ryhmittymät, jotka kannustavat kansalaisia yhä enemmän yrittäjyyteen, vaikka aidot yrittäjyyden kriteerit eivät täytyisikään.”

”Valitettavasti yksityisyrittäjän asema ei tunnu oikeasti käytännön tasolla kiinnostavan ketään.”

”Journalistiliitto tukee lehtitalojen työntekijöitä. Freelancerit ovat viimeisintä kastia.”

”Ehkä Journalistiliitossa vois olla enemmän mielenkiintoa friikkuja kohtaan.”

”SDP ja Vasemmistoliitto vastustaessaan perustuloa ja pitäessään parempina vakituisia työsuhteita muihin työsuhteisiin ja itsensä työllistämiseen nähden.”

”Suomen Yrittäjät. Keskusta ja Kokoomus erityisesti naisyrittäjän näkökulmasta.”

”Työnantajien ja kustantajien etujärjestöt, puolueista Vihreät ja Kokoomus.”

”Tässähän on selvä oikeisto–vasemmisto-jako. Oikeisto on vastaan.”

”Vasemmistopuolueet, jotka eivät ylipäätään ymmärrä yrittämistä.”

”Media-alan työnantajapuoli, EK, poliitikkojakaan ei kiinnosta.”

- ”Julkaisijat, lehtiyhtiöt, Kokoomus, Kepu, Vas, Dem.”
- ”Esim. Akava on unohtanut freelancerit kokonaan.”
- ”Kokoomus, joka ajaa vain isojen yritysten asiaa.”
- ”Muut kuin Journalistiliitto eivät meistä välitä.”
- ”Isot palkansaajaliitot, kuten SAK ja Akava.”
- ”Journalistiliitto. Olemalla surullinen vitsi.”
- ”Kokoomus, Perussuomalaiset, Keskusta.”
- ”Kaikki ammattiyhdistykset, SDP.”
- ”Työnantajajärjestöt.”
- ”SAK ja demarit.”
- ”Ammattiliitot.”
- ”Kokoomus.”
- ”Kaikki.”

SJL:n liittovaltuuston vuonna 2004 hyväksymässä freelancer-strategiassa on asetettu liiton pitkän tähtäimen tavoitteet freelancereiden edunvalvonnan suhteen. Sen mukaan tavoitteena on, että freelancer saavuttaa työllään saman ansiotason kuin työsuhteinen kollegansa. Perusongelmana pidetään, että osa työnantajista pitää freelancetyötä halpatyönä, josta maksettava hinta ei yllä lähellekään yleissitovien työehtosopimusten vähimmäisehtoja. Samaan aikaan, kun yleinen ansiotaso on noussut, freelancereiden palkkiotaso on pysynyt samana tai jopa alentunut. Halpatyönä freelancetyö on uhka myös työsuhteisten journalistien eduille.²⁸¹

Samaisessa strategiassa todetaan myös, että itsensä työllistävinä ammatinharjoittajina freelancerit ovat työsuhteisia kollegojaan heikommassa asemassa sosiaaliturvan osalta. Työvoiman yltärintonnan, alhaisten palkkioiden ja heikon sosiaaliturvan oloissa monet freelancerit ovat syrjäytymässä ja yhä useampia uhkaa köyhyys. Vaikka 1990-luvun laman jälkeen yhteiskuntapolitiikassa on korostettu yrittäjyyttä työllisyyden ja talouskasvun edistäjänä, mitään merkittävää ei ole tehty itsensä työllistävien aseman parantamiseksi.²⁸²

Akavan Erityisaloilla ei ole vastaavanlaista freelancer-strategiaa kuin SJL:llä. Myöskään Akavan vuoden 2011 hallitusohjelmatavoitteissa ei mainita itsensä työllistäjiä lainkaan.²⁸³

²⁸¹ Suomen Journalistiliiton freelancerstrategia (2004), s. 1.

²⁸² Suomen Journalistiliiton freelancerstrategia (2004), s. 1, 3.

²⁸³ www.akava.fi → Hallitusohjelmatavoitteet (15.4.2011); Eskola suullisesti 18.4.2011.

Tilanne ei kuitenkaan ole muiden ammattiyhdistysten osalta aivan niin lohduton kuin jotkut freelancerit luulevat. Suomen Journalistiliitto on allekirjoittanut kahden jäsenyhdistyksensä, SAK:n, STTK:n, Suomen Muusikkojen Liiton sekä Julkisten ja Hyvinvointialojen Liiton kanssa vetoituksen Suomen tulevalle hallitukselle, että sen on yhteistyössä työmarkkinajärjestöjen kanssa käynnistettävä laaja selvitys työ-, sosiaaliturva- ja verotusjärjestelmän työntekosuhteisiin liittyvistä ongelma-alueista ja että ko. selvitysten pohjalta on tehtävä tarvittavat korjaukset, jotta lainsäädäntömme tunnistaisi liikkumisen eri työntekomuotojen välillä ja kohtelisi työnteon tavasta riippumatta kaikkia työn suorittajia yhdenvertaisesti.²⁸⁴

Ammattiyhdistysliikkeiden kansainvälisen kattojärjestön UNI Global Unionin Policy Officerin Hanna Harviman mukaan ns. epätyypillisten työntekomuotojen määritelmät vaihtelevat maasta toiseen. EU-tasolla käytetään termiä *economically dependent workers* (= taloudellisesti riippuvaiset työnsuorittajat) sellaisista itsensä työllistäjistä, jotka ovat riippuvaisia vain yhdestä toimeksiantajasta. Itsensä työllistävien henkilöiden suurimmat ongelmat kaikissa Euroopan maissa ovat heikko ansiotaso, puutteet sosiaaliturvassa ja kollektiivisen järjestäytymisoikeuden kyseenalaistaminen. Järjestäytyminen ammattiliittoihin ja työntekoa koskevien minimiehtojen sopiminen työehtosopimuksin tulkitaan näet kilpailulainsäädännössä herkästi kartelleiksi. Näin on käynyt mm. Hollannissa, Irlannissa ja Tanskassa.²⁸⁵

Euroopan komission vastauksessa Euroopan parlamentin kysymykseen vuonna 2007 on kuitenkin katsottu, että myös jotkut itsensä työllistäjien ryhmät voivat olla kilpailusäännösten ulkopuolella. Sen sijaan vuonna 2009 annetussa vastauksessa on todettu, että jos kysymys on aidosti itsensä työllistävästä henkilöstä, EU-oikeus kieltää hintojen kollektiivisen sopimisen. Kysymys edellyttää aina tapauskohtaista harkintaa. Vuonna 2010 EU-komissio vastasi Euroopan parlamentin epätyypillisiä työsuhteita koskevaan päätöslauselmaan, että mahdolliset poikkeukset kilpailusäännöksistä on selvitettävä ensi sijassa kansallisella tasolla.²⁸⁶

²⁸⁴ www.journalistiliitto.fi → Uutiset → Edunvalvontauutiset → Aiemmat uutiset → 8.2.2011: ”Lainsäädäntö vastaamaan työelämän todellisuutta” (15.4.2011).

²⁸⁵ Harvima, Eurooppalainen näkökulma itsensä työllistäjien edunvalvontaan (21.9.2010); Työoikeuden vihreä kirja (2006), s. 11.

²⁸⁶ Harvima, Eurooppalainen näkökulma itsensä työllistäjien edunvalvontaan (21.9.2010).

UNI Global Unionin tavoitteena on, että kilpailusäännösten tulkinta EU-tasolla on selkiytettävä ja itsensä työllistävien henkilöiden määritelmät eri maissa yhtenäistettävä. Lisäksi tällaisten henkilöiden järjestäytymisvapaus on varmistettava.²⁸⁷

Entä poliittiset puolueet? Näin eduskuntavaalien aikoihin niillä luulisi olevan paljonkin sanottavaa asian suhteen. Tutkitaanpa gallupien mukaan kuuden suurimman puolueen – Kokoomuksen, Keskustan, SDP:n, Perussuomalaisten, Vihreiden ja Vasemmistoliiton – vaaliohjelmia. Aloitetaan oppositiosta.

SDP:n ”Työsopimus”-eduskuntavaaliohjelman mukaan suomalaisesta työelämästä tulee tehdä ”maailman paras” ja Suomesta ”oikeudenmukainen ja tasa-arvoinen”. Puolueen ”Työelämä”-teeseissä kannetaan kyllä huolta vuokratyöntekijöistä ja muista ns. pätkätyöläisistä, mutta niissä ei mainita sanallakaan itsensä työllistäjiä, kuten ei myöskään puolueen talouspoliittisessa linjauksessa vuosille 2011–2015. Ainoa ainakin joitakin freelancereita hyödyttävä toimenpide-ehdotus jälkimmäisessä on, että pienyrityksien tukemiseksi arvonlisäveron piiriin kuuluvan liiketoiminnan alaraja pyritäisiin nostamaan 40 000 euroon.²⁸⁸

Vasemmistoliiton vaaliohjelman kampanjakärjissä ehdotetaan lakiin 10 euron minimipalkkaa ja vuokratyöntekijöiden takuupalkkaa. Nämä tuskin kuitenkaan auttaisivat niitä, joiden ei katsota olevan työsuhteessa. Sen sijaan seuraavasta ehdotuksesta olisi iloa myös freelancereille ja muille itsensä työllistäjille:

Työttömyysajan perusturva, takuueläke, pienimmät sairaus-, isyys-, äitiys- ja vanhempainrahat, kotihoidontuki, opintoraha sekä yrittäjien starttiraha yhtenäistetään ja korotetaan 750 euroon kuukaudessa ja sidotaan indeksiin.²⁸⁹

Vasemmistoliiton ohjelmassa todetaan myös, että ”kasvava osa suomalaisista on työehtosopimusten ulkopuolella” ja että ”työehtosopimuksia pitää vahvistaa”, mutta tässäkin yhteydessä ei mainita itsensä työllistäjiä.²⁹⁰ Tämä on yllättävää, sillä moni freelancerkyselyyni vastannut kertoi nimenomaan Vasemmistoliiton kiinnittäneen viime aikoina

²⁸⁷ Harvima, Eurooppalainen näkökulma itsensä työllistävien edunvalvontaan (21.9.2010).

²⁸⁸ www.sdp.fi → Tavoitteet → Työsopimus / Työelämä (15.4.2011); ”Työn ja oikeudenmukaisuuden puolesta” (2011), s. 1–44.

²⁸⁹ www.vasemmistoliitto.fi → Kampanjakärjet (15.4.2011).

²⁹⁰ www.vasemmistoliitto.fi → Vasemmistoliiton eduskuntavaalien 2011 vaaliohjelma (pdf), s. 2–3 (15.4.2011).

huomiota pienyrittäjien asemaan. Vasemmistonuorten Dan Koivulaakso oli myös toinen kirjoittajista 21.11.2010 julkaistussa Helsingin Sanomien Sunnuntaidebatti-kolumnissa, jossa käsiteltiin ”2000-luvun torppareiden” ongelmia.²⁹¹

Perussuomalaisten vaaliohjelmassa sitä vastoin puhutaan nimenomaisesti pienyrittäjäistä. Seuraavat katkelmat viittaavat lisäksi puolueen halukkuuteen ulottaa kattava toimeentuloturva kaikkiin kansanryhmiin – siis myös itsensä työllistäviin freelancereihin – sekä yleensäkin yhteiskunnallisen solidaarisuuden periaatteeseen:

Sosiaali- ja terveystalouden on kannustettava kansalaisia käyttäytymään vastuuntuntoisesti ja yhteiskunnallisesti kestäväällä tavalla. Vain näin voidaan taata kansalaisten keskinäinen solidaarisuus ja veronmaksuhalukkuus. Sosiaali- ja terveystalouden on oltava kattavaa, mutta se ei saa kannustaa kansalaisia unohtamaan oman vastuun merkitystä hyvinvoinnille. Yhteiskuntapolitiikassa tulee arvostaa monenlaisia arvoja, mutta tunnustaa kuitenkin se tosiasia, että liian yksilökeskeisille arvoille pohjautuva hyvinvointiyhteiskunta ei ole mahdollinen. Siksi politiikan on oltava yhteisöllisyyttä tukevaa. (...)

Perussuomalaiset edellyttävät tuntuva tasokorotusta sekä työmarkkinatukeen että vastaavasti peruspäivärahaan ja lisäksi edellyttämme, ettei kukaan täysi-ikäinen Suomen kansalainen jää perusturvan ulkopuolelle. (...)

...järjestelmäperusteista syrjäytymistä lisäävät myös ns. tuloloukut, jotka passivoivat työttömiä. Parantamalla työttömien oikeutta ja mahdollisuuksia tehdä osa- tai määräaikaista töitä menettämättä perusturvaetuksia saataisiin aikaan kaikkien kannalta parempia tuloksia.

(...) Oikeudenmukaisen verotuksen perustana on yhteiskuntaa koossa pitävä sosiaalipolitiikka, jolloin verojenmaksu koetaan mielekkääksi. Nykyinen yhteiskuntaa pirstova ja yksilöllisyyttä liiaksi korostava politiikka on ollut omiaan heikentämään suomalaisten keskinäistä solidaarisuutta. Samaan aikaan, kun yritystoiminta ja pääomat keskittyvät, kansalaisten yhteisöllisyys heikkenee ja näin paitsi markkinoilla myös politiikassa toimitaan yhä enemmän pääomapiirien ehdoilla.

(...) On myös tärkeää huomata, että suomalaisten pienyrittäjien intresseissä ei ole siirtää tuotantoaan ulkomaille. Pienyrittäjäisyys on työvoimavaltaista elinkeinotoimintaa, ja siksi onkin väärin, että pienyrittäjäisyyttä haitataan liian tiukalla verotuksella, joka estää työllistämistä. Yrityksen liikevaihdon suuruuteen perustuvaa verohuojennusalarajaa on nostettava samoin kuin pienyrittäjien arvonlisäverotuksen alarajaa.²⁹²

²⁹¹ Alanko-Kahiluoto – Koivulaakso, ”2000-luvun työmarkkinoiden torpparit on vapautettava” (2010), s. C14.

²⁹² www.perussuomalaiset.fi → Ohjelmat → ”Suomalaiselle sopivin” (2011), s. 11, 22–23, 44, 50 (15.4.2011).

Hallituspuolueista Keskustan eduskuntavaaliohjelmassa lausutaan seuraavaa: ”Uuden kasvun ja työpaikkojen synnyttämiseksi meidän on sitouduttava pitkäjänteiseen, yrittäjämyönteiseen politiikkaan.” Puolue näyttää kuitenkin luottavan lähinnä yritysten ”taseita vahvistavaan veromalliin”, sillä vaaliteesien pääpaino on osinkotulojen nykyisten verovapaussäännösten säilyttämisessä. Itsensä työllistäjien sosiaaliturvavaje todetaan yhdessä ainoassa lauseessa: ”Yrittäjien ja heidän perheenjäsentensä sosiaaliturvaa on kehitettävä ja yrittäjän jaksamista tuettava.” ”Yrittäjiksi tarvitsemme ihmisiä, jotka ovat valmiita kantamaan riskiä”, ohjelmassa lisäksi todetaan.²⁹³ Puolueen näkemyksenä näyttää siis olevan, että yrittäjäriski kuuluu edelleen vain yrittäjälle itselleen.

Kokoomuksen ”Paremminvointivaltio”-vaaliohjelman pääteeseissä ei mainita sanallakaan itsensä työllistäjiä ja heidän sosiaaliturvaongelmiaan.²⁹⁴ Puolueen vaalisivustolta löytyy kuitenkin raportti, jossa ko. ongelma on tiedostettu:

20. Toimenpide-esitys: Yrittäjän sosiaaliturvaa parannettava.

Yrittäjän ja yksityisen elinkeinonharjoittajan sosiaaliturvaa on edelleen kehitettävä vastaamaan palkansaajan sosiaaliturvan tasoa. Yrittäjän työttömyysturvan saamisen edellytyksiä on yritystoiminnan keskeyttämistilanteessa parannettava joko lyhentämällä neljän kuukauden karenssi-aikaa tai ottamalla käyttöön Ruotsin malli, jossa yrittäjä voi yritystoimintansa aikana asettaa yrityksensä kertaalleen lepäämään pelkästään omalla ilmoituksellaan ja saada työttömyysturvaa välittömästi.²⁹⁵

Vihreiden talouspoliittinen ohjelma on selkeästi Keskustaa pienyrittäjämyönteisempää. Siinä on myös tiedostettu viime vuosien työelämän ulkoistamiskehitys. Itse asiassa vihreiden talousohjelmassa pureudutaan itsensä työllistämisen ydinongelmiin:

Elinkeinopolitiikan on toisaalta kannustettava kasvuyrittäjyyteen ja toisaalta varmistettava hyvä perusturva myös mikroyrittäjille.

(...) Tietoa yrittäjyydestä on lisättävä kaikessa koulutuksessa. On rohkaistava yrittäjyyteen, mutta samalla yrittäjyydestä on annettava realistinen kuva. (...) Niitä, joilla on edellytyksiä yrittäjyyteen, tulisi rohkaista ja kannustaa toteuttamaan unelmansa.

(...) Sosiaaliturvamme ja työelämämme pelisäännöt on monin tavoin rakennettu 1970-luvun teollisen yhteiskunnan pitkien työsuhteiden varaan, eivätkä pelisäännöt mahdollista täys-työllisyyden toteutumista palveluvaltaistuvassa, sirpaloituneiden työsuhteiden maailmassa.

²⁹³ www.keskusta.fi → Asiaa → ”Koko Suomi, kaikki suomalaiset” (2011), s. 15 (15.4.2011).

²⁹⁴ www.kokoomus.fi → Vaaliohjelma → ”Parempi työelämä, pidemmät työurat” ym. alisivut (15.4.2011).

²⁹⁵ www.kokoomus.fi → Vaaliohjelma → ”Uskoa menestykseen, toivoa huomiseen” (2011), s. 17 (15.4.2011).

(...) Nykyjärjestelmä ei kannusta työtöntä vastaanottamaan lyhytaikaista tai muuten työajan suhteen epätyypillistä työtä. Perustulon myötä jyrkkä jako työttömiin ja työssä käyviin poistuisi, kun tarjolla olisi muutakin kuin kokopäiväistä työtä. Tämä on sekä työnantajan että työnhakijan etujen mukaista. Samalla se helpottaisi sen yhä kasvavan työväestön asemaa, joka toimii palkansaajan ja yrittäjyyden aseman välimaastossa.

(...) Yrittäjän sairauspäivärahan karenssiaika tulee lyhentää yhteen päivään.

(...) Yksinyrittäjille yrityksen tuottama lisäarvo on käytännössä yrittäjän toimeentuloa. Alv-alarajan nostaminen olisi vaivaton kannustin yritystoiminnan alkutaipaleella.

(...) Joillain aloilla palkkatyöntekijöitä on enemmän tai vähemmän pakotettu yrittäjiksi. Entinen palkollinen kantaa itse yrittäjyyteen liittyvät riskit ja byrokratian, mutta saattaa edelleen olla yhtä riippuvainen yhdestä työnantajasta. (...) On estettävä se, etteivät työnantajat järjestelmällisesti ulkoistaisi tehtäviä, jotka yhtä hyvin voisivat olla palkkatyötä.²⁹⁶

Ironisinta on, että toisensa poliittisiksi vihollisiksi mieltävät Perussuomalaiset ja Vihreät ovat itsensä työllistäjien toimeentuloturvan näkökulmasta kaikkein lähimpänä toisiaan! Tuskinpa kuitenkaan näemme ko. puolueita samassa vaalienjälkeisessä hallituksessa...

Ongelmat on siis yhdessä jos toisessakin puolueessa tiedostettu. Itsensä työllistäjien aseman parantamista voidaan perustella niin oikeisto- kuin vasemmistopuolueidenkin ideologisesta näkökulmasta. Oikeiston näkökulmasta kysymys on aktiivisesta eteenpäin pyrkimisestä sen sijaan, että heittäydyttäisiin passiivisina yhteiskunnan sosiaaliturvan varaan. Vasemmiston näkökulmasta kyse taas on työmarkkinoiden heikommasta osapuolesta, jota on suojeltava suurpääomaa vastaan. Herääkin kysymys, miksi kevääseen 2011 mennessä vallassa olleet puolueet – enkä nyt tarkoita pelkästään vaalikauden 2007–2011 hallitusta vaan myös hallituksia, joissa SDP on ollut mukana – eivät ole tehneet asioiden korjaamiseksi juuri mitään.

Seminaareja, esitelmiä, raportteja ja korulauseita riittää, mutta konkreettiset ja rohkeat lakiesitykset asioiden parantamiseksi ovat pieniä sosiaaliturvajärjestelmän hienosäätöjä lukuun ottamatta olleet harvassa. Niinpä kannan omat korteni kekoon jaksossa 5.3.

²⁹⁶ www.vihreat.fi → Tavoitteemme → Vaaliteemat → Talous → Vihreiden elinkeinopoliittinen ohjelma (2010), s. 5, 17 / Vihreiden pk-yrittäjyysohjelma (15.4.2011).

5.2. Mallia Suomen rajojen ulkopuolelta?

Eräs Saksassa av-alan käännöstöitä tekevä vastaaja kertoi seuraavaa:

”Kääntämisen arvostus on surkeaa myös muissa maissa. Arvostuksen puutetta voidaan mitata paitsi palkalla myös vakituisten työpaikkojen vähäisyytenä. Edes suuret tv-kanavat eivät mielellään palkkaa kääntäjiä lisää pysyviin työsuhteisiin vaan ulkoistavat töitä ja pitävät niitä pelkkinä ikävinä kustannuksina. Käännöstoimistossa käännöksen laatua voi arvioida henkilö, jolla on vähäinen (tai olematon) kielitieteellinen koulutus ja rajoittunut kyky ymmärtää tekstin vivahteita, jolloin hyvänkin käännöksen tasoa voidaan toimistossa laskea. Neuvotteluvaraa tekijänoikeuksista ei ole lainkaan – vedotaan ylikansallisiin yhtiöihin, jotka ”vaativat saman sopimustekstin kaikkiin maihin”.

Toimeksiantaja selittää aina, etteivät studiot maksa käännöstoimistolle enempää ja että heille jää vain mitättömiä rippuja minun palkkioni maksun jälkeen. Korkeammat palkkiopyynnöt ovat kuulemma ”unta”. 2010 loppukesällä toimeksiantajani ilmoitti yksipuolisesta hinnanalennuksesta, joka oli sillä hetkellä 17 %, myöhemmin vielä vähän lisää. Lisäksi toimisto on aina edellyttänyt, että työt hoidetaan laskuttamalla (= yrittäjänä), mitään muuta mahdollisuutta ei ole. Alan hintakehityksen jatkuvan alamäen vuoksi sekä epävarman tulotason takia olen aloittanut syksyllä 2010 opinnot vaihtaakseni alaa.”

Yllä olevasta sitaatista ilmenee, että toimintojen ulkoistaminen ja freelancereiden palkkio-tason ja tekijänoikeuksien polkeminen ei ole ainoastaan suomalaisten freelancereiden ongelma. Nies ja Pedersini ovat tutkineet freelancetoimittajien asemaa useissa Euroopan maissa. Heidän tutkimustulostensa perusteella freelancerin asema ei ole yhtään parempi Suomen ulkopuolellakaan. Ansiotaso on yleensä alhaisempi kuin työsuhteessa olevilla journalisteilla, Italiassa erityisen alhainen. Sopimusta ei joko ole tai se on ”herras-miessopimus”, mikä johtaa usein olemattomaan suojaan työn loppumista vastaan. Freelancereiden edunvalvonta ja usein myös sosiaaliturva on työsuhteisia toimittajia heikompi. Ja vaikka monet ovatkin oma-aloitteisesti valinneet freelancerituden, on myös monia, jotka ovat työsuhteisten paikkojen puutteen vuoksi ns. pakkofreelancereita.²⁹⁷

Perullin mukaan kaikkialla Euroopassa ammattiyhdistykset ovat keskittyneet ajamaan ydintyöntekijöiden asiaa pätkätyöntekijöiden, ns. taloudellisesti riippuvaisten työnsuorittajien ynnä muiden ay-liikkeen näkökulmasta ”marginaaliryhmien” kustannuksella. Yhä harvempi tällaisiin ryhmiin kuuluvista – varsinkin nuorista – liittyy jäseniksi.

²⁹⁷ Nies – Pedersini, *Freelance Journalists in the European Media Industry* (2003), s. 7–8, 12–15.

Joustamattomat ammattiyhdistykset eivät siis ole pystyneet vastaamaan joustavien ja yksilöityvien työmarkkinoiden vaateisiin.²⁹⁸

Perullin mukaan Euroopan eri maiden oikeusjärjestelmissä on vallinnut vuosikymmenten ajan varsin selkeä jako työntekijöihin ja yrittäjiin. Euroopassa on kuitenkin jo muutamia maita, joissa joillekin ammatinharjoittajille on katsottu kuuluvan perinteistä yrittäjyyttä paremmat oikeudet, kun taas Suomessa vasta keskustellaan, pitäisikö näin tehdä. Perulli ei kuitenkaan tyydy pelkästään ammatinharjoittajien tilanteen parantamiseen. Hän kyseenalaistaa koko työntekijä–yrittäjä-kahtiajaon mielekkyyden, koska oikeudellinen jako työntekijöihin ja yrittäjiin ei enää toimi. Hän perustelee väitteensä sillä, että – aivan kuten Suomessakin – työsuhteen kaikkein keskeisintä tunnusmerkkiä, työn johtoa ja valvontaa, on nykyään vaikea tunnistaa. Työntekijän ja yrittäjän välinen raja on katoamassa tavalla, jolla tulee olemaan dramaattiset seuraukset paitsi organisaatioille myös sosiaaliturvalle.²⁹⁹

Muissa Euroopan maissa ei siis ole oltu yhtään Suomea valveutuneempia freelancereiden tai muiden itsensä työllistävien edunvalvonnan suhteen. Olisiko muista Euroopan maista kuitenkin löydettävissä elementtejä, joista voitaisiin ottaa mallia ko. ryhmien sosiaaliturvaratkaisua kehitettäessä?

Ruotsin työttömyysvakuutuslaissa – Lag (1997:238) om arbetslöshetsförsäkring – ei ainakaan ole otettu lähtökohdaksi edellä mainitun rajan katoamista. Päinvastoin, sen yrittäjiä koskevia lainkohtia (34–37a §) on vastikään (Lag 2010:445) uudistettu. Aivan kuten Suomessakin, Ruotsissa yrittäjäksi ryhtynyt henkilö nauttii ns. jälkisuojaa – eli jos hänen yritystoimintansa loppuu kahden vuoden sisällä sen alkamisesta, hän voi perustaa työttömyysturvansa yrittäjyyttä edeltäviin palkansaaaja-ansioihinsa. Mutta myös pitempään yrittäjänä oltuaan hän voi asettaa yrityksensä kertaalleen ”lepäämään” pelkästään omalla ilmoituksellaan ja saada työttömyysturvaa ilman pitkiä karenssiaikoja.³⁰⁰ Läntisessä naapurimaassamme yrittäjäriskin tasoittamisen tielle on siis varovaisesti jo lähdetty.

Myös Tanskassa työntekijän ja yrittäjän välinen rajanveto on yhä voimissaan. Aivan kuten Suomessa, Tanskassa freelancer voi Tanskan Journalistiliiton (Dansk Journalistförbund)

²⁹⁸ Perulli, Economically dependent/quasi-subordinate employment (2003), s. 110–111.

²⁹⁹ Perulli, Economically dependent/quasi-subordinate employment (2003), s. 6, 28–30, 78, 101–102.

³⁰⁰ www.notisum.se → Till lagboken → Kronologiskt register: 1997 → SFS 1997:238.

lakimiehen Christian Dolpherin mukaan olla kumpaa tahansa – ratkaisevaa erottelun kannalta on henkilön verokohtelu. Yrittäjien osalta Tanskan työttömyysturva on heikko: etuuksien saaminen edellyttää yritystoiminnan lopettamista. Eläkemaksujen maksaminen on yrittäjän vapaassa harkinnassa eli minkäänlaista pakollista prosenttiosuutta tuloista ei ole. Palkkioiden ollessa pienet monet freelancerit säästävätkin tässä kohtaa – tulevien eläkkeidensä kustannuksella.³⁰¹ Tanskasta näin ollen tuskin on mallimaaksi ainakaan freelancerin sosiaaliturvaa koskevissa kysymyksissä.

Sen sijaan solidaarisuusulottuvuudessa Tanskassa on kunnostauduttu. Dansk Journalistforbund järjesti vuonna 2007 työsuhteisten journalistien lakon painostaakseen Aller-konsernin luopumaan uusista, liiton mielestä kohtuuttomista freelancer-sopimuksista – ja sai työtaistelutoimilleen sikäläisen markkinaoikeuden siunauksen.³⁰² Suomessa vastaavaa ei liene tapahtunut, ja vastauksissaan kyselyyni muutamat freelancerit arvostelivatkin kovin sanoin työsuhteisia journalisteja (etenkin ostavia esimiehiä) solidaarisuuden puutteesta freelancekollegojaan kohtaan.

Solidaarisuutta löytyy myös ”vapauden, veljeyden ja tasa-arvon” edelläkävijämaasta Ranskasta. Siellä käsitteellä *auteur* tarkoitetaan luovan alan ”tekijöitä” (vrt. tekijänoikeuslaki). Ranskassa kirjailijat, kirjallisuuden kääntäjät, säveltäjät ym. luovien alojen tekijät ovat järjestäytyneet valtakunnalliseen ammattiliittoon SNAC:iin (*Syndicat National des Auteurs et des Compositeurs*). Sen jäsenistä valtaosa on freelancereita, ja Ranskassa asuvan kirjallisuuden kääntäjän Kirsi Kinnusen mukaan se ajaa jäsentensä etuja erinomaisesti – se esimerkiksi ajaa kanteita jäsentensä puolesta tuomioistuimissa saadakseen ennakkotapauksia kaikkien jäsentensä kannalta tärkeissä kysymyksissä.³⁰³

Ranskassa auteur-tekijöiden sosiaaliturva järjestyy Agessa-nimisen luovan alan oman sosiaaliturvaorganisaation kautta. Agessa on osa julkista sosiaalivakuutusjärjestelmää, jonka piiriin kuuluvat myös palkansaajat. Auteur-tekijä kuuluu sen piiriin riippumatta siitä, onko hän mikroyritysmuodossa toimiva yrittäjä vai ilman yritystä toimiva freelancer. Agessan kautta auteur saa sairauspäivärahaa samalla tavoin kuin tavallinen palkansaaja.

³⁰¹ Dolpher suullisesti 4.4.2011.

³⁰² <http://journalistforbundet.dk> → English → The Danish Union of Journalists (pdf); Savolainen suullisesti 17.3.2011.

³⁰³ Kinnunen sähköpostitse 31.3.2011.

Pakollinen eläkevakuutus puolestaan järjestyy IRCEC-nimisen organisaation kautta, joka on eri kuin yrittäjien.³⁰⁴

Auteur-asemassa olevat eivät saa Ranskassa ansiosidonnaista työttömyyskorvausta (*les Assedics*). He voivat kuitenkin hakea ns. ASS-tukea (*allocation de solidarité spécifique*, suoraan käännettynä ”erityinen solidaarisuustuki”), joka on yksin asuvalle henkilölle enintään 614 euroa kuukaudessa.³⁰⁵

Kolmessa Euroopan unionin jäsenvaltiossa, Saksassa, Italiassa ja Isossa-Britanniassa, palkkatyön ja yrittäjyyden väliin jäävien työnsuorittajien ongelmiin on yritetty vastata jo kymmenkunta vuotta sitten määrittelemällä taloudellisesti riippuvaisen työnsuorittajan käsite virallisesti.³⁰⁶

Saksassa jako palkansaajiin ja yrittäjiin ei ole maassa asuvan av-kääntäjän Mari Virtasen mukaan samanlainen kuin Suomessa. Vapaat ammatinharjoittajat sijoittuvat edellä mainittujen kategorioiden väliin, ja niidenkin kesken erotellaan kategoriat *Freiberufler*, johon kuuluvat esimerkiksi taiteilijat, ja *Selbständige*, johon kuuluvat voidaan rinnastaa lähinnä Suomen toiminimiin. Jako on tärkeä mm. siksi, että kirjanpitovelvollisuudessa on eroja.³⁰⁷

Osalla vapaista ammatinharjoittajista on mahdollisuus vapaaehtoiseen eläkevakuutukseen, osalla ei. Erilaisia eläkekassoja on lukuisia, ja vapaaehtoisissa eläkevakuutuksissa on osavaltiokohtaisia eroja. Esimerkiksi kääntäjä, joka työskentelee itsellisenä ja työllistää vain itsensä, saa vapaasti valita, hankkiiko eläke- tai työttömyysvakuutuksen vai ei. Koska vakuutus on vapaaehtoinen, myös maksujen määrät voi päättää itse; eläke luonnollisesti määräytyy sen mukaan, mitä on maksanut. Osa ammateista, joissa on aiemmin saanut itse päättää, paljonko maksaa eläkevakuutusta vai maksaako lainkaan, on jo saatettu pakollisen eläkevakuutuksen piiriin, sillä erityisesti pienituloisilla on ollut suuri houkutus jättää eläkemaksut maksamatta.³⁰⁸

³⁰⁴ Kinnunen sähköpostitse 31.3.2011.

³⁰⁵ Kinnunen sähköpostitse 2.4.2011.

³⁰⁶ Kautonen, Vastentahtoinen yrittäjyys (2007), s. 14; Perulli, Economically dependent/quasi-subordinate employment (2003), s. 76–78.

³⁰⁷ Virtanen sähköpostitse 31.3.2011.

³⁰⁸ Virtanen sähköpostitse 31.3.2011.

Vapaaehtoisiin eläkevakuutuksiin liittyy Saksassa toinen, vielä suurempi epäkohta. Jos yksityiseen eläkekassaan kuulunut ja sinne eläkemaksuja maksanut henkilö muuttaa toiseen osavaltioon, hän joutuu vaihtamaan järjestöä ja aloittamaan eläkemaksujen maksamisen alusta. Eläkevakuutus vanhassa asuinosavaltiossa lakkaa, eikä hän saa siitä mitään hyvitystä. Jos hän sen sijaan maksaa vapaaehtoisia eläkemaksuja valtiolliseen Deutsche Rentenversicherungiin, näin ei tapahdu.³⁰⁹

Järjestelmästä, jossa aiemmin maksetut eläkemaksut ”haihtuvat tuhkana tuuleen”, on tuskin esikuvaksi kenellekään. Myöskään eläkemaksujen täydellinen vapaaehtoisuus ei liene järkevää sosiaalipolitiikkaa.

Vaikka freelancereiden joukossa onkin monia aidosti yrittäjäksi ryhtyneitä, merkittävä osa heistä pyrkii ainoastaan työllistämään itsensä ja moni elää käytännössä kädestä suuhun. Alhaisin tuloin sinnittelevien freelancereiden kohdalla yli 20 prosentin eläkemaksut ja työttömyysturvan neljän kuukauden karenssi ovat täysin kohtuuttomia. Näistä syistä freelancereiden asema on järjestettävä jollain muulla tavoin kuin luokittelemalla heidät yrittäjiksi – niin kuin monessa muussa Euroopan maassa on jo tehty.

5.3. De lege ferenda – säädösehdotuksia

Voimassaoleva työ- ja sosiaaliturvalainsäädäntö on kyseenalaistettava jo lähtökohdistaan käsin siksi, että nyky-Suomen työelämän todellisuus ei vastaa lainsäädännön jyrkkää työntekijä–yrittäjä-kahtiajakoa. 2000-luvun Suomessa monet työtä tekevät sukkuloivat jatkuvasti työntöön ja yrittäjyyden välisellä ”harmaalla alueella” joko oma-aloitteisesti tai tahtomattaan. Taloudellisesti riippuvainen työsuorittaja tai ns. pakkoyrittäjä ei saa työntekijälle kuuluvia oikeuksia, vaikka hänen asemansa suhteessa työtä tarjoavaan tahoon on usein paljolti samanlainen kuin perinteisellä työntekijällä. Sosiaalioikeuden puolella hänen statuksensa epämääräisyys aiheuttaa monen säädöksen soveltamisen tilanteessa oikeudellista epävarmuutta ja lisää viranomaisten mielivallan mahdollisuutta. Jotkut freelancerit, joiden kohdalla työttömyysturva on evätty varsin hatarin perusteluin, ovat esittäneet epäilyjä, että epäminen olisi ollut tarkoitushakuista.

³⁰⁹ Virtanen sähköpostitse 31.3.2011.

Työlainsäädännön henkilöllistä soveltamisalaa olisi laennettava käsittämään kaikki freelancerit, pakkoyrittäjät ja taloudellisesti riippuvaiset työnsuorittajat siten, etteivät työnantajat pystyisi kiertämään lainsäädäntöä. Vastaavanlainen soveltamisalan laennus olisi toteutettava työttömyysturvalain ja työntekijän eläkelain puolella sekä kaikissa muissakin sosiaalioikeuden alan laeissa, joissa etuuksien saaminen riippuu työntekijästatuksesta. Yrittäjän eläkelain yrittäjän määritelmää puolestaan olisi kavennettava. Vaihtoehtoisesti voitaisiin ajatella, että työntekijän ja yrittäjän väliin luotaisiin kolmas kategoria, jossa työnsuorittaja rinnastettaisiin ainakin sosiaaliturvan puolella pitkälti työntekijään. Näin on jo tehty useissa Euroopan maissa.

Isompaan yritykseen suhteellisen kiinteässä toimeksiantosuhteessa olevan taloudellisesti riippuvaisen työnsuorittajan sopimusoikeudellista asemaa olisi vahvennettava siten, että hän alkaisi nauttia nykyistä parempaa irtisanomissuojaa. Hänellä tulisi esimerkiksi olla oikeus palata tehtäviinsä äitiys- ja sairausloman jälkeen.

Itsensä työllistävien ihmisten asema tulisi järjestää siten, että heillä olisi mahdollisuus liittyä palkansaajien työttömyyskassaan. Ammattiyhdistyksillä tulisi lisäksi olla oikeus solmia sitovia sopimuksia tällaisten ihmisten työn suorittamisen vähimmäisehdoista.

Ensiarvoisen tärkeää olisi saada työsopimuslain (TSL, 55/2001) alkuun täsmällinen freelancerin määritelmä, joka voisi olla esimerkiksi seuraavanlainen:

TSL 1 luku 1 a § *Freelancer*.

Freelancer on työntekijään rinnastettava ammatinharjoittaja, joka sitoutuu tekemään toiselle henkilökohtaisesti työtä palkkaa tai muuta vastiketta vastaan mutta jonka kanssa on sovittu, että työn teettäjällä ei ole jatkuvaa palkanmaksuvelvollisuutta vaan vastikkeenmaksuvelvollisuus määräytyy toimeksianto- tai projektikohtaisesti. Freelancer on tämän lain muista säännöksistä riippumatta vapaa ottamaan toimeksiantoja rajoittamattomalta joukolta työn teettäjiä. Työn teettäjä on velvollinen maksamaan freelancerin eläke- ja sosiaaliturvamaksut samalla tavoin kuin työsuhteessa olevan työntekijän tapauksessa riippumatta freelancerin työn tekemisen juridisesta muodosta. Tätä säännöstä ei sovelleta palvelussuhteisiin, joissa työ tehdään kuluttajansuojalain (38/1978) 1 luvun 4 §:ssä tarkoitetun kuluttajan asemassa olevan henkilön hyväksi.

Tämän lisäksi TSL 1 luvun 1 § voisi kuulua seuraavasti:

Tätä lakia sovelletaan sopimukseen (*työsopimus*), jolla yksi tai useampi työntekijä yhdessä sitoutuu tekemään työtä henkilökohtaisesti työnantajan lukuun palkkaa tai muuta vastiketta vastaan.

Tätä lakia on sovellettava, vaikka vastikkeesta ei ole sovittu, jos tosiseikoista käy ilmi, että työtä ei ole tarkoitettu tehtäväksi vastikkeetta.

Lain soveltamista ei estä pelkästään se, että työ tehdään työntekijän valitsemissa paikkaissa tai hänen valitsemaansa ajankohtana, eikä se, että hänellä saattaa olla useita työn teettäjiä, eikä myöskään se, että työ suoritetaan työntekijän omilla työvälineillä tai -koneilla.

Mikäli työn suorittaja saattaa todennäköiseksi, että sopimukselle tai muulle työvoiman käyttöä koskevalle järjestelylle on ilmeisen tarkoituksellisesti annettu sellainen muoto tai sisältö, joka ei vastaa asian tosiasiallista luonnetta tai tarkoitusta, pidetään työn tekemistä koskevaa sopimusta tai järjestelyä sen otsikosta ja muusta sisällöstä riippumatta työsopimuksena. Päätöksen oikeustoimen luonteesta voi tehdä yleinen tuomioistuin tai eläketurvakeskus. Oikeus vedota tähän säännökseen on itse työn suorittajalla, hänen ammattiyhdistyksellään sekä työsuojeluviranomaisilla.

Yllä olevissa säädösehdotuksissa on merkillepantavaa mm. seuraavat seikat:

- 1) Termi *työnantaja* on korvattu joissain kohdin termillä *työn teettäjä*. Jälkimmäinen kattaa kaikki työn teettämisen juridiset muodot. Tarkoituksena on torjua kaikenlaiset työläinsäädännön kiertämisen yritykset.
- 2) Freelancer-termi on siinä mielessä avoin, että se soveltuu missä ammatissa hyvänsä toimivaan työn suorittajaan.
- 3) Työn teettäjän eläke- ja sosiaaliturvamaksuvelvollisuus ei koskisi kuluttajapalveluksia kuten lääkäri-, asianajo-, parturikampaamo- yms. palveluita.
- 4) Lakiin on kirjattu ne tekijät, jotka Turun hovioikeuden tuomion 4.4.2005 S 04/1513 ja työneuvoston lausunnon TN 1420-06 mukaan eivät riitä tekemään työn suorittajasta yrittäjää.
- 5) Työläinsäädännön kiertämisen tapauksissa todistustaakka on käännetty eli pelkkä työn suorittajan väite kiertämisyriityksestä säilyttäisi todistustaakan työn teettäjälle.
- 6) TSL 1 luvun 1 §:n 1 momentin työsuhteen tunnusmerkeistä on poistettu työn johto ja valvonta.

Jotta viimeksi mainittu ei johtaisi työnantajan direktio-oikeuden menetykseen, TSL 3 lukua (*Työntekijän velvollisuudet*) olisi puolestaan uudistettava seuraavasti:

TSL 3 luku 1 § *Yleiset velvollisuudet*.

Työnantajalla ja freelancetyön teettäjällä on oikeus johtaa ja valvoa työtä. Työntekijän ja freelancerin on tehtävä työnsä huolellisesti noudattaen niitä määräyksiä, joita työnantaja tai freelancetyön teettäjä antaa lain ja toimivaltansa mukaisesti työn suorittamisesta. Työntekijän ja freelancerin on toiminnassaan vältettävä kaikkea, mikä on ristiriidassa hänen asemassaan olevalta henkilöltä kohtuuden mukaan vaadittavan menettelyn kanssa.

Jotta freelancerin asema otettaisiin asianmukaisesti huomioon, työn suorittajaa koskevia velvollisuuksia olisi muokattava myös seuraavasti:

TSL 3 luku 3 § *Kilpaileva toiminta* (1 momentti)

Työntekijä ei saa tehdä toiselle sellaista työtä tai harjoittaa sellaista toimintaa, joka huomioon ottaen työn luonne ja työntekijän asema ilmeisesti vahingoittaa hänen työnantajaansa työsuhteissa noudatettavan hyvän tavan vastaisena kilpailutekona. Tällaisena kilpailutekona ei voida pitää sitä, että freelancer tekee samanlaista työtä toiselle freelancetyön teettäjälle.

Työttömyysturvalain (1290/2002) yrittäjän määritelmää olisi muokattava seuraavasti:

TyöttL 1 luku 6 § *Yrittäjä* (1 momentti)

Yrittäjäksi katsotaan tässä laissa henkilö, joka päätointaan varten on yrittäjän eläkelain (1272/2006) tai maatalousyrittäjän eläkelain (1280/2006) mukaisesti velvollinen ottamaan sanottujen lakien mukaisen vakuutuksen. Yrittäjänä ei kuitenkaan pidetä maatalousyrittäjän eläkelain 1 a §:n 2 momentissa tarkoitettua apurahansaajaa eikä työsopimuslain (55/2001) 1 luvun 1 a §:ssä tarkoitettua freelanceria.

Ennakkoperintälain (1118/1996) palkan määritelmää olisi laajennettava seuraavasti:

EPL 13 § *Palkka* (1 momentti)

Palkalla tarkoitetaan:

- 1) kaikenlaatuista palkkaa, palkkiota, etuutta ja korvausta, joka saadaan työ-, virka- tai freelancetoimeksiantosuhteessa;
- 2) kokouspalkkiota, henkilökohtaista luento- ja esitelmäpalkkiota, hallintoelimen jäsenyydestä saatua palkkiota, toimitusjohtajan palkkiota, avoimen yhtiön ja

kommandiittiyhtiön yhtiömiehen nostamaa palkkaa sekä luottamustoimesta saatua korvausta.

Kaunokirjallisen teoksen kääntäjän palkkiota pidetään nykyisin EPL 25 §:n 1 momentin 2-kohdan mukaisena käyttökorvauksena. Edellä mainitun lainmuutoksen perusteluissa olisi todettava, että myös tällaista vastiketta pidetään vastedes palkkana. Kaunokirjallisen teoksen kääntäjähän tekee työtään kustannusyhtiön toimeksiannosta ja myös valtaosa teoksen myynnistä saatavista tuotoista päätyy aivan muiden tahojen kuin kääntäjän hyväksi. Asetelma on siis hyvin erilainen verrattuna siihen kuin jos joku ryhtyy uuden kaunokirjallisen teoksen luomiseen.

Työntekijän eläkelain (395/2006) työsuhteen määritelmää olisi puolestaan laajennettava seuraavasti:

TyöEL 2 luku (*Lain soveltamisala*) 4 § *Työsuhde* (1 momentti)

Työntekijällä on työsuhteensa perusteella oikeus eläketurvaan siten kuin tässä laissa säädetään. Työsuhteena pidetään myös työsopimuslain (55/2001) 1 luvun 1 a §:ssä tarkoitetun freelancerin ja tämän toimeksiantajan välistä suhdetta.

Näiden lainmuutosten myötä myös seuraavat ongelmat olisi ratkaistua:

- 1) Nykyisellään palkansaajien työttömyyskassat eivät voi ottaa jäsenikseen freelancereita. Työsuhteen määritelmän laajentamisen myötä tilanne muuttuisi.
- 2) Kilpailunrajoituslaki estää ammattiyhdistyksiä antamasta freelancetyötä koskevia palkkiosuosituksia. Työsuhteen määritelmän laajentaminen muuttaisi myös tämän.

Freelancerin rinnastaminen ennemmin työntekijään kuin yrittäjään on perusteltua siksi, että freelancer ei yleensä pyri laajentamaan toimintaansa yli oman työsuorituskapasiteettinsa ja rikastumaan näin määrättömästi, vaan hänen tavoitteenaan on lähinnä vain itsensä työllistäminen. Sitä voidaan perustella myös siten, että jos työn teettäjä ei kerran ole valmis maksamaan työstä aidon yrittäjän tasoisia palkkioita, on pelkästään kohtuullista, että tällainen yritys joutuu osallistumaan työn suorittajan eläkevakuutus- ym. sosiaaliturvakustannuksiin. Työn hinnan on oltava sama työn teettämisen juridisesta muodosta riippumatta.

Edellä esitetyt säädösehdotukset ovat voimakkaan poliittisia ja on selvää, ettei niiden toteuttaminen ole kaikkien yhteiskunnan ryhmien intressissä. Perinteistä ”luokkasodan kuilua” voitaisiin kuitenkin kaventaa siten, että yleisen oikeudenmukaisuuden nimissä työttömyysturvalaissa olevaa yrittäjän neljän kuukauden mittaista karenssia lyhennettäisiin tuntuvasti. Myös yrittäjille, jotka työllistävät muita ihmisiä, olisi taattava nykyistä parempi perusturva. Jos kerran täystyöllisyys perinteisten työsuhteiden muodossa ei ehkä ole enää saavutettavissa ja jos viranomaiset suorastaan yllyttävät ihmisiä ryhtymään yrittäjiksi, ei ole oikeudenmukaista, että yrittäjä joutuu yksin kantamaan kaiken toimintansa riskin.

Vaikka freelancerit ovatkin usein vapaudestaan nauttivia luovan työn tekijöitä, monet heistä ovat myös siinä mielessä nykyajan torppareita, että he sinnittelevät päivästä toiseen hyvin vähäisin ansioin vailla kunnan työsuhde- ja sosiaaliturvaa. Kansalaisista osan työntäminen hyvinvointivaltion etuuskien ulkopuolelle ”valtionalouden vakauttamisen nimissä” on kaikkea muuta kuin kestävä kehitys. Mikäli Suomi haluaa säilyttää tulevaisuudessakin maineensa länsimaisena hyvinvointi- ja oikeusvaltiona, itsensä työllistävien aseman parantamiseksi on tehtävä jotakin – ja nopeasti.

* * *

”Kuu on torpparin aurinko.”

– *Hovimäki*-tv-sarja

Liite: Freelancereille lähetetty kyselylomake

Arvoisa freelancer,

Teen Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa OTM-tutkielmaa freelancerin oikeudellisesta asemasta. Tutkimus kattaa freelancekääntäjät ja -toimittajat. Olen itse aiemmin ollut freelancekääntäjä ja jonkin aikaa myös freelancetoimittaja, niinpä minulla on myös omakohtaisia kokemuksia ”friikkuna” olemisesta.

Toivoisin, että Sinulta liikenisi hetki aikaa vastata oheisiin kysymyksiin. Mikäli jotkut kysymyksistä tuntuvat liian tungettelevilta, voit jättää ne väliin. Kaikki vastaukset käsitellään anonymisti ja ehdottoman luottamuksellisesti. Vastaajien henkilötiedot jäävät yksin minun tietooni eivätkä kenenkään yksittäisen vastaajan tiedot päädy sen enempää toimeksiantajien kuin viranomaistenkaan tietoon.

Voit palauttaa kyselyn joko sähköpostiosoitteeseen (suorana sp-viestinä, ei liitetiedostona) salama@kolumbus.fi tai postiosoitteeseen [salainen].

Voit vastata joko anonymisti tai nimen kera. Kaipaisin erityisesti tietoja freelancerin työttömyys-turvaa koskevista viranomaispäätöksistä. Tällöin diaari- tai henkilötiedot ovat välttämättömiä. Kaikkien nimensä ilmoittaneiden vastaajien kesken arvotaan päivällinen Helsingin ravintola Sassossa (max. 100 euroa) joko seurassani tai ilman sitä.

On mahdollista, että saat tämän kyselyn useaa eri kautta, sillä olen lähettänyt sen useiden eri edunvalvontajärjestöjen yhteystietorekistereiden kautta. Pahoittelut päällekkäisyydestä.

Toivoisin vastausten olevan perillä 28.2.2011 mennessä. Suurkiitokset vaivannäöstäsi!

Ystävällisin terveisin

Ilkka Salama

FM, M.A., ON

Taustatiedot

- Olen mies.
 Olen nainen.

Ikäni _____

Valitse seuraavista vaihtoehtoista yksi tai useampi.

- Olen pääosin tai kokonaan lehdistön freelancetoimittaja.
 Olen pääosin tai kokonaan sähköisen puolen freelancetoimittaja.
 Olen pääosin tai kokonaan kaunokirjallisuuden freelancekääntäjä.
 Olen pääosin tai kokonaan asiatekstien freelancekääntäjä.
 Olen pääosin tai kokonaan av-alan freelancekääntäjä.
 Olen freelancetoimittaja ja -kääntäjä suunnilleen fifty-fifty.

Olen tehnyt freelancetöitä yhteensä _____ vuotta.

- Teen freelancekääntäjän töiden ohella muita töitä.
 Teen freelancetoimittajan töiden ohella muita töitä.

Mitä?

Mikä seuraavista vastaa mielestäsi parhaiten työ- ja sosiaali oikeudellista statustasi?

- Olen palkansaaja (= työntekijä).
 Olen itsenäinen ammatinharjoittaja (= yrittäjä).
 Saatan olla tilanteesta riippuen kumpaa tahansa.
 En osaa sanoa.

Mitä käsite freelancer yleisellä tasolla voi mielestäsi pitää sisällään?

- Freelancer on aina palkansaaja (= työntekijä).
 Freelancer voi olla palkansaaja tai itsenäinen ammatinharjoittaja ilman yritystä.
 Freelancer on aina itsenäinen ammatinharjoittaja ilman yritystä (myös toiminimi lasketaan yritykseksi).
 Freelancer voi olla itsenäinen ammatinharjoittaja ilman yritystä tai yritysmuodossa toimiva yrittäjä (myös toiminimi lasketaan yritykseksi).
 Freelancer voi olla kaikkia em. kolmea - palkansaaja, itsenäinen ammatinharjoittaja ilman yritystä tai yritysmuodossa toimiva yrittäjä.
 En osaa sanoa.

Teen freelancetöitä...

(Valitse kaikki sinuun sopivat vaihtoehdot.)

- tavallisella palkansaajan verokortilla.
- ns. freelancer-verokortilla.
- liittyneenä ennakkoperintärekisteriin.
- oman toiminimen kautta.
- oman avoimen yhtiön tai kommandiittiyhtiön kautta.
- oman osakeyhtiön kautta.
- osuuskunnan jäsenenä.

Kumpi seuraavista väittämistä vastaa paremmin elämäntilannettasi?

- Olen freelancer, koska minulle sopii vapaus valita työaikani ja -tehtäväni.
- Olen freelancer, koska en ole onnistunut saamaan vakituista työpaikkaa.

Kommentteja (sana on vapaa):

Mikä seuraavista väittämistä vastaa parhaiten työhistoriaasi? Jos valitset toisen kahdesta jälkimmäisestä, kerro työvuosiesi kesto aika vakinaisissa töissä. (Tässä vakinaisilla töillä tarkoitetaan muita kuin freelancesuhteessa tehtyjä töitä, siis myös määräaikaista yhdelle työnantajalle tehtyjä töitä.)

- Ryhdyin freelanceriksi suoraan aikuisiän työelämään astuttuani.
- Ryhdyin oma-aloitteisesti freelanceriksi oltuani alan vakinaisissa töissä ____ vuotta.
- Ryhdyin freelanceriksi menetettyäni työsuhteisen paikkani oltuani alan vakinaisissa töissä ____ vuotta.

Kommentteja (sana on vapaa):

Montako toimeksiantajaa sinulla on?

- Yksi.
- Kaksi tai useampi mutta kaikki samasta yrityksestä.
- 2 - 5 eri yrityksistä.
- 6 - 10 eri yrityksistä.
- Yli 10 eri yrityksistä.

Kuinka sovit toimeksiannoista toimeksiantajiesi kanssa?

(Sp-viesti lasketaan kirjallisesti sopimiseksi.)

- Aina suullisesti.
- Yleensä suullisesti, joskus kirjallisesti.
- Suunnilleen yhtä usein suullisesti ja kirjallisesti.
- Yleensä kirjallisesti, joskus suullisesti.
- Aina kirjallisesti.

Onko sinulla koskaan ollut pitkäaikaista toimeksiantosopimusta?

- On.
- Ei ole.

Jos vastasit edelliseen kysymykseen myöntävästi, miten luonnehtisit sopimusehtoja?

- Sopimusehdot ovat olleet täysin asiallisia.
- Sopimusehdot ovat olleet melko asiallisia.
- Sopimusehdot ovat osin asiallisia, osin kohtuuttomia.
- Sopimusehdot ovat olleet täysin kohtuuttomia.

Kommentteja (jos haluat, voit mainita toimeksiantajayhtiön nimen):

Koskee asiatekstien ja av-alan kääntäjiä...

Onko sinulle tarjottu toimeksiantajan puolesta jotakin työssä tarvittavaa ohjelmaa, jonka voisit vähitellen työlläsi maksaa?

- On.
- Ei ole.

Kommentteja (jos haluat, voit mainita toimeksiantajayhtiön nimen):

Koskee lehdistön freelancereita...

Onko sinulle käynyt niin, että toimeksiantaja on ensin hyväksynyt jutun, mutta myöhemmin ilmoittanut, ettei sitä julkaistakaan, ja jutusta ei ole myöskään maksettu?

- On.
- Ei ole.

Kommentteja (jos haluat, voit mainita toimeksiantajayhtiön nimen):

Mikä seuraavista väittämistä mielestäsi vastaa parhaiten työstäsi saamiasi palkkioita?

- Palkkioni ovat aina tai melkein aina liian pieniä.
- Palkkioni ovat yleensä liian pieniä ja vain silloin tällöin riittäviä.
- Palkkioni ovat suunnilleen yhtä usein liian pieniä kuin riittäviä.
- Palkkioni ovat pääosin riittävän suuruisia.
- Palkkioni ovat aina tai miltei aina riittäviä.

Kommentteja (sana on vapaa):

Mikä seuraavista väittämistä mielestäsi vastaa parhaiten palkkioneuvotteluasemaasi?

- Palkkion suuruuden suhteen on pääosin aivan riittävästi neuvotteluvaraa.
- Palkkion suuruuden suhteen on toisinaan neuvotteluvaraa, toisinaan ei lainkaan.
- Toimeksiantaja yleensä ilmoittaa, paljonko palkkio on, ja minun tehtäväni on vain joko hyväksyä tai hylätä tarjous.

Kommentteja (sana on vapaa):

Mikä seuraavista väittämistä mielestäsi vastaa parhaiten vuositulotasoasi?

- Tulotasoni on erittäin hyvä ja olen siihen todella tyytyväinen.
- Tulotasoni on melko hyvä ja olen siihen suhteellisen tyytyväinen.
- Tulotasoni ei ole erityisen hyvä mutta olen siihen suhteellisen tyytyväinen.
- Tulotasoni on kehnonlainen ja olen siihen melko tyytymätön.
- Tulotasoni on erittäin huono ja sillä tuskin tulee toimeen.

Käsitykseni mukaan tulotasoni on noin _____ prosenttia alan vakinaisten tulotasosta.

Kokonaislaskutukseni on noin _____ euroa vuodessa.

Verotettavat tuloni ovat noin _____ euroa vuodessa.

Onko toimeksiantajiesi kanssa sovittu tekemäsi työn tekijänoikeuksien ulottuvuudesta?

- On aina tai miltei aina.
- Toisinaan on, toisinaan ei.
- Ei ole.

Jos vastasit edelliseen kysymykseen myöntävästi, mikä on yleisin tekijänoikeuksien ulottuvuus?

- Kertajulkaisu-oikeus.
- Ensijulkaisu-oikeus.
- Yksinomainen oikeus.
- Rajoittamaton oikeus.
- Pysyvä käyttöoikeus.

Kommentteja (sana on vapaa):

Oletko ammattiliiton tai jonkin muun edunvalvontajärjestön jäsen?

- En ole.
- Olen Suomen Journalistiliiton jäsen.
- Olen Käännösalan Asiantuntijat KAJ:n jäsen.
- Olen Suomen Kääntäjien ja Tulkkien Liiton jäsen.
- Olen jonkin muun järjestön jäsen.

Minkä?

Kuinka tyytyväinen tai tyytymätön olet ollut siihen, miten ammattiliitot ovat hoitaneet freelancereiden asioita?

- Erittäin tyytyväinen.
- Melko tyytyväinen.
- En osaa sanoa.
- Melko tyytymätön.
- Erittäin tyytymätön.

Kommentteja (sana on vapaa):

Tiedätkö, mikä työneuvosto on ja mitä se tekee? (Älä googleta.)

- Tiedän.
- Minulla on jokin hämärä käsitys asiasta.
- En tiedä.

Oletko työttömyyskassan jäsen?

- Kyllä, olen palkansaajakassan jäsen.
- Kyllä, olen yrittäjäkassan jäsen.
- En ole.

Jos vastasit edelliseen kysymykseen kieltävästi, miksi et ole? (Voit valita useita kohtia.)

- Uskon, että riskini jäädä työttömäksi on varsin vähäinen.
- Minulle on epäselvää, pitäisikö minun olla palkansaajakassan vai yrittäjäkassan jäsen.
- Yrittäjäkassassa vaaditaan liian pitkä jäsenyys ennen kuin päivärahaa voi saada.
- Yrittäjän työttömyysturvan karenssiajat ovat mielestäni liian pitkät.
- Yrittäjäkassan jäsenmaksut ovat mielestäni liian korkeat.
- Jostain muusta syystä. Mistä?

Kommentteja (sana on vapaa):

Oletko koskaan freelancetöitä tehtyäsi joutunut hakemaan työttömyyskorvausta?

- Kyllä.
- En.

Onko sinulle koskaan käynyt niin, että työ- ja elinkeinotoimisto (ent. työvoimatoimisto), työttömyyskassa, työttömyysturvan muutoksenhakulautakunta (ent. työttömyysturvalautakunta) tai vakuutusosikeus on määritellyt sinut yrittäjäksi (että ”työllistyt omassa työssäsi”), vaikka olet ollut palkansaajakassan jäsen, ja sen vuoksi evännyt sinulta oikeuden työttömyysturvaan?

- On.
- Ei ole.

Onko sinulle koskaan käynyt niin, että työ- ja elinkeinotoimisto (ent. työvoimatoimisto), työttömyyskassa, työttömyysturvan muutoksenhakulautakunta (ent. työttömyysturvalautakunta) tai vakuutusosikeus on evännyt sinulta oikeuden työttömyysturvaan sen vuoksi, että yritystoimintaasi ei ole todisteellisesti lopetettu?

- On.
- Ei ole.

TÄRKEÄÄ:

En ole löytänyt juridisista tietokannoista ainuttakaan freelancekääntäjää tai -toimittajaa koskevaa työttömyysturvavan muutoksenhakulautakunnan tai vakuutusosoikeuden päätöstä, joissa olisi kysymys työttömyysturvasta. Molemmat instanssit tekevät vuosittain tuhansia päätöksiä, joten arkistojen seulominen umpimähkään olisi aivan liian työlästä. Siksi olisin suuresti kiitollinen, jos voisit uskoa haltuuni tällaista päätöstä koskevat diaari- tai henkilötiedot (nimi ja syntymäaika), jos omalle kohdalleni on sattunut edellisissä kysymyksissä kuvatulla tavalla, jotta voin tutustua päätöksen perusteluihin.

Nimesi tai päätöksen diaarinumero:

Jos olet viranomaispäätöksen taikka freelancereita koskevan yleisen kauppatavan tai toimeksiantajien vaatimien sopimusehtojen johdosta tullut määritellyksi yrittäjäksi, tunnetko olevasi ns. pakkoyrittäjä?

Kyllä.

En.

Kommentteja (sana on vapaa):

Onko joku toimeksiantajasi yrittänyt rajoittaa vapauttasi ottaa toimeksiantoja muilta (eli asettanut jonkinlaisen kilpailukiellon) tai asettanut erityisiä ehtoja toimeksiantojen saamiseksi (esim. vaatinut yritysmuodossa toimimista)?

Ei ole.

On.

Jos on, niin miten?

Jos sairastut, maksaako toimeksiantajasi sinulle sairausajan palkkaa?

Maksaa.

Ei maksa.

Tilanne ei ole tullut eteen.

Kommentteja (sana on vapaa):

Oletko ottanut yrittäjäeläkevakuutuksen?

- Olen, ja sen taso on mielestäni riittävän korkea.
- Olen, mutta sen taso on sen kalleudesta johtuen kovin alhainen.
- En, vaikka pitäisi, koska se on liian kallis.
- En, koska lain edellyttämä tulo raja ei ylity.
- En, koska tiedän, että työnantajani maksaa eläkemaksut.
- En, koska käsitykseni mukaan ko. velvollisuus ei koske minua.

Kommentteja (sana on vapaa):

Onko työvälineiden tai muiden työhön liittyvien kustannusten verovähennyksissä ilmennyt ongelmia?

- Ei ole.
- On.

Jos on, niin millaisia?

Oletko hakeutunut arvonlisäverovelvolliseksi?

- Olen, koska toimintani luonteen vuoksi se on pakollista.
- Olen, koska uskon siitä olevan verotuksellista hyötyä.
- En ole, koska en usko siitä olevan verotuksellista hyötyä.
- En ole, koska toimintani ei kuulu arvonlisäverovelvollisuuden piiriin.
- En ole, koska en ole tullut ajatelleeksi koko asiaa.

Kommentteja (sana on vapaa):

Mikä edunvalvontajärjestö tai poliittinen ryhmittymä, jos mikään, ajaa mielestäsi parhaiten freelancerin asemaa? (Lisäkommentit ovat tervetulleita.)

Mikä tai mitkä edunvalvontajärjestöt tai poliittiset ryhmittymät mielestäsi ”viis veisaavat” freelancereista tai jopa toimivat heidän etujensa vastaisesti? (Lisäkommentit tervetulleita.)

Sijoita seuraavat työoikeudelliset statustilanteet omaan suosituimmuusjärjestykseen eli jos voisit valita työoikeudellisen statuksesi (1-2-3):

- () Perinteinen työsuhde eli työntekijän eläketurva sekä yksi työnantaja ja säännöllinen työaika.
- () Työsuhdestatus eli työntekijän eläketurva mutta vapaus valita toimeksiannot sekä työaika ja työntekopaikka.
- () Yrittäjästatus eli freelancerin vapaus valita toimeksiannot sekä työaika ja -paikka mutta velvollisuus maksaa itse eläkemaksut.

Tuleeko mieleesi vielä jotain muuta kerrottavaa, jota en ole hoksannut kysyä? Kerro!

Lähetä vastauksesi suorana sähköpostiviestinä (ei liitetiedostona) osoitteeseen

salama@kolumbus.fi

tai printtinä postiosoitteeseen

[salainen]

Kiitos!